

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**Kombinace maskulinity a feminity jako forma vnitřního
dialogu: hledání rovnováhy v kontradikci**

The combination of masculinity and femininity as a form of internal
dialogue: finding balance in contradiction

Disertační práce

Autorka: Mgr. & Mgr. Dagmar Halo

Školitelka: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Olomouc
2024

PODĚKOVÁNÍ

V přední radě bych chtěla poděkovat svým rodičům Dagmar Halové a Josefu Halo, kteří při mně stáli po celou dobu mé (velmi) dlouhé vzdělávací cesty. Děkuji vám za veškerou podporu, zájem a pomoc, které se nedají nikterak vyčíslit.

Děkuji také mému partnerovi Šimonu Geistovi. Jsi pro mě každodenní inspirací, jak být lepším člověkem.

Díky taktéž patří mé školitelce Olze Pechové, která mi pomohla doktorské studium uzavřít.

Děkuji Břetislavu Roháčkovi za pomoc se statistickou analýzou dat.

Poslední, přesto neméně důležité, díky patří všem respondentům, kteří se zúčastnili výzkumu, a bez nichž by pochopitelně tato disertační práce nevznikla.

PROHLÁŠENÍ

Místopřísežně prohlašuji, že jsem disertační práci s názvem *Kombinace maskulinity a feminity jako forma vnitřního dialogu: hledání rovnováhy v kontradikci* vypracovala samostatně pod odborným dohledem školitelky a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Praze dne 10. 4. 2024

Podpis .....

Obsah

Úvod	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Psychologie genderu	11
1.1. Dimenze communion a agency	12
1.2. Genderové stereotypy	15
2. Kvalita života a gender	18
3. Identita a gender	22
3.1. Vývoj genderové identity	25
3.2. Multidimenzionální identita	30
4. Sociální role a gender	33
4.1. Socializace genderové role	36
4.2. Multidimenzionální sociální role	38
5. Feminita u muže a maskulinita u ženy	40
6. Psychologická androgynie	44
7. Teorie dialogického self	48
7.1. Od vnitřní řeči k vnitřnímu dialogu	49
8. Vývoj dialogického self	53
9. Mentalizace a dialogická aktivita	57
10. Kombinace maskulinity a feminity jako forma vnitřního dialogu	60
10.1. Vnitřní konflikt a dialogické self	61
10.2. Kombinace maskulinity a feminity jako vnitřní dialog	63
EMPIRICKÁ ČÁST	66
11. Výzkumný problém	67
Výzkum 1	70
12. Cíl a hypotézy	70
12.1. Cíl	70
12.2. Hypotézy	71
13. Výběr výzkumného souboru	72

13.1.	Výzkumný soubor.....	72
14.	Etika výzkumu.....	75
15.	Průběh výzkumu.....	76
16.	Metoda získávání dat.....	79
17.	Metody analýzy a zpracování dat.....	80
18.	Výsledky.....	81
18.1.	První fáze.....	81
18.2.	Druhá fáze.....	87
	Výzkum 2.....	93
19.	Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	93
19.1.	Cíl.....	93
19.2.	Výzkumné otázky.....	93
20.	Výběr výzkumného souboru.....	94
20.1.	Výzkumný soubor.....	94
21.	Etika výzkumu.....	96
22.	Průběh výzkumu.....	97
23.	Metoda tvorby dat.....	98
24.	Metoda analýzy dat.....	99
25.	Postup zpracování dat.....	101
25.1.	Reflexe zkušenosti výzkumnice se zkoumaným fenoménem.....	101
25.2.	Postup analýzy přepsaných rozhovorů.....	101
26.	Analýza přepsaných rozhovorů.....	103
26.1.	Identifikovaná témata napříč rozhovory.....	103
27.	Výsledky.....	113
27.1.	Odpověď na první vedlejší výzkumnou otázku.....	114
27.2.	Odpověď na druhou vedlejší výzkumnou otázku.....	115
27.3.	Odpověď na třetí vedlejší výzkumnou otázku.....	116
27.4.	Odpověď na hlavní výzkumnou otázku.....	117
28.	Diskuse.....	119
28.1.	Výzkum 1.....	119
28.1.1.	Limity výzkumu.....	124

28.1.2.	Návrhy na další výzkumné směřování.....	125
28.2.	Výzkum 2.....	125
28.2.1.	Limity výzkumu.....	129
28.2.2.	Návrhy na další výzkumné směřování.....	130
29.	Závěry.....	131
29.1.	Výzkum 1.....	131
29.2.	Výzkum 2.....	132
	Souhrn.....	133
	Summary.....	138
	Zdroje.....	143
	Seznam tabulek a obrázků.....	167
	Přílohy.....	168

The well bred contradict other people. The wise contradict themselves.

Oscar Wilde

Úvod

V dnešním dynamickém světě, kde se genderové normy a role neustále mění a vyvíjí, je zkoumání vnitřního dialogu a jeho spojení s maskulinními a femininními já pozicemi klíčové pro hlubší porozumění komplexního procesu formování genderové identity a hledání rovnováhy mezi těmito pozicemi. Tato disertační práce se zabývá analýzou vnitřního dialogu v kontextu maskulinních a femininních rolí, přičemž se zaměřuje na zkoumání toho, jakým způsobem tato interní komunikace ovlivňuje vnímání a projev maskulinity a feminity u jednotlivců, a jak může být využita k nalezení harmonie mezi těmito aspekty self. Spojující linií celé práce je psychoanalytický, resp. psychodynamický pohled, který ve svém uvažování upřednostňuje, a který dle mého názoru rovněž umožňuje více hlubinný a vztahový pohled na genderovou problematiku. Ač mnohé koncepty a teorie zmíněné v této práci ze své podstaty k psychodynamickému smýšlení nijak neodkazují, jsou pro mě natolik nosnými, že se je snažím společně integrovat a hledat v nich nové významy.

Vnitřní dialog představuje složitý proces, během kterého jedinec interaguje s různými aspekty své osobnosti, hodnotí své myšlenky a emoce a formuluje své postoje a přesvědčení. Tento proces je významně ovlivněn sociokulturními faktory, výchovou a osobními zkušenostmi, a hraje klíčovou roli při formování toho, jak si jedinec uvědomuje a interpretuje svou genderovou roli. Zvláště v kontextu maskulinních a femininních aspektů může být vnitřní dialog důležitým nástrojem pro porozumění a přetváření genderových rolí a stereotypů. Maskulinní a femininní tzv. Já-pozice představují konstrukty, které reflektují tradiční genderové normy a očekávání společnosti ohledně chování, rolí a vlastností mužů a žen. Studium vnitřního dialogu v kontextu těchto pozic může odhalit, jaké jsou vnitřní konflikty a disonance, které jedinci prožívají při snaze vyrovnat se s tlaky a očekáváními spojenými s těmito rolemi. Zároveň poskytuje vhled do způsobu, jakým může být vnitřní dialog využit k transformaci tradičních genderových rolí a k hledání nových forem vyjádření maskulinity a feminity.

Cílem této disertační práce je tedy prozkoumat vztah mezi vnitřním dialogem a maskulinními a femininními Já-pozicemi a zkoumat strategie, které jedinci využívají k nalezení rovnováhy a harmonie mezi těmito aspekty self. Práce zahrnuje teoretický přehled relevantních konceptů, jako je vnitřní dialog, genderová identita a maskulinita a feminita, a dále představuje empirickou část, skládající se ze dvou výzkumů, která se zaměřuje na analýzu konkrétních Já-pozic a zkušeností jedinců v této oblasti. Výsledky této práce by

mohly poskytnout cenné poznatky nejen pro akademickou obec, ale i pro hlubší porozumění a praktické aplikace v oblasti psychoterapeutické práce s jedinci v oblasti genderu a seberozvojových aktivit.

V prvním, kvantitativním výzkumu byla data sbírána ve dvou fázích, přičemž sběr dat měl původně sloužit k vývoji diagnostického nástroje určujícího míru subjektivně vnímané míry maskulinity a feminity. Vzhledem k úskalí, které v závěrečné fázi výzkum přinesl (nepotvrdily se předpoklady validity a reliability diagnostického nástroje – prakticky došlo k tomu, že výsledky dvou fází kvantitativního výzkumu nevytvořily kýžený diagnostický nástroj, a tím by nebyl splněn cíl disertační práce), byla po schválení oborové rady operativně pozměněna metodologie výzkumu. Proto byl zvolen postup připojit ke stávajícímu výzkumu druhý, kvalitativní výzkum, jehož vlastním cílem bylo prozkoumat souvislost mezi genderovými Já-pozicemi (kombinací maskulinity a feminity) a vnitřní dialogickou aktivitou prostřednictvím metody IPA (interpretativní fenomenologické analýzy).

Empirická část disertační práce se tak skládá ze dvou samostatných výzkumů (dále v práci označeny jako Výzkum 1 a Výzkum 2). Oba výzkumy (kvantitativní a kvalitativní) se soustředí se na zkoumání psychologických aspektů genderových stereotypů, genderových Já-pozic, kombinace maskulinity a feminity a vnitřní dialogické aktivity. Tyto výzkumy jsou tedy, ač samostatné, navzájem provázané tématem disertační práce a společnými celkovými výstupy, které shrnuji v kapitolách Souhrn a Závěry.

V této disertační práci navazuji na předchozí bakalářskou a magisterskou diplomovou práci a některé z pasáží jsou převzaty.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Psychologie genderu

Psychologie genderu je odvětvím sociální psychologie, který zkoumá roli genderu při utváření myšlenek, pocitů a chování jednotlivců. Zahrnuje širokou škálu témat, od vývoje genderové identity, socializace genderové role až po vliv genderových stereotypů na duševní zdraví. Hlavními z primárních oblastí genderové psychologie jsou genderová identita a role, a jejich vliv na život jedince. Dalším důležitým tématem genderové psychologie jsou genderové stereotypy. Jedná se o přesvědčení a následné očekávání toho, co je vhodné nebo typické chování pro muže a ženy. Zatímco některé stereotypy mohou být užitečné, jiné mohou být škodlivé a mohou přispívat k diskriminaci a prohlubování nerovnosti mezi sociálními skupinami obecně (Snyder & Miene, 1994). Psychologie genderu také zkoumá vliv genderu na duševní zdraví. Některé výzkumy ukazují, že pojetí genderu může ovlivnit např. prevenci a rovněž prevalenci určitých duševních poruch, jako jsou např. deprese a úzkost (Helgeson, 2016).

Vzhledem k mnoha významovým nesrovnalostem, které dnešní pojetí pojmosloví provází, věnuji nejdříve dostatečný prostor teoretickému vymezení pojmů a stanoviska, z nichž vycházím. Pojem gender označuje v českém překladu slovo rod. Jako první ho formuloval psycholog a sexuolog John Money, který pojem použil v článku (Money et al., 1955) pojednávajícím o rozdílech mezi mužstvím a ženstvím. Pojem gender, resp. genderová role, byl použit za účelem oddělení anatomického významu pohlaví od jeho psychosociálního významu v mezích pojetí maskulinity a feminity. Aby významově podtrhnul rozdíl mezi ženstvím a mužstvím z pohledu pohlaví a feminitou a maskulinitou z pohledu genderu, vytvořil Stoller (1968) termín jádrová genderová identita. Ten je odvozen dle autora ze tří zdrojů: anatomie a fyziologie genitálií; postoje rodičů, sourozenců a vrstevníků k genderové roli dítěte; a biologická „síla“, která může více či méně modifikovat postojové (environmentální) síly ovlivňující sebeidentifikaci člověka jako ženy nebo muže z psychosociálního pohledu.

Často bývá však pojem gender (nejen) v českém překladu zaměňován se slovem pohlaví a vytváří tak dojem, že pojem gender a pohlaví znamená totéž a hledání relevantního stanoviska je v mnoha jazycích stále aktuální, jako např. dle Vaidakis (2020) v řečtině. Na možná nedorozumění a automatického přejímání pojmu gender i do oblastí, ve kterých sociální rozměr nehraje žádnou roli upozorňuje několik autorů (Johnson et al., 2009), přičemž za určitých okolností má reference k pohlaví obzvlášť v medicínském výzkumu své

specifické místo (Regitz-Zagrosek, 2012). Institut medicíny (*Institut of Medicine*) v roce 2001 vydal doporučení, které ustanovuje užití termínu gender ve výzkumných šetřeních k označení sebe prezentace osoby jako muže nebo ženy nebo toho, jak na tuto osobu reagují společenské instituce na základě genderové prezentace jednotlivce (Torgrimson & Minson, 2005). Současně považují za přiléhavé se pojmu pohlaví zcela nevzdávat tam, kde nás skutečně zajímají biologické rozdíly mezi jedinci.

Pohlaví je tedy oficiálním zařazením člověka do binární kategorie žena/muž (anglicky female/male) na základě druhu genitálií, chromozomů a hormonů. Pokud anatomická a fyziologická skladba jedince po porodu neodpovídá binárnímu spektru žena/muž, jedinec je označen jako intersexuální, ač se nejedná o oficiálně úřední kategorii a např. praxe v ČR je z pohledu intersexuálních osob značně problematická (Doležalová et al., 2021). Pojem gender se na rozdíl od termínu pohlaví snaží zachytit a vysvětlit rozdíly mezi ženami a muži v kontextu sociálního schématu, resp. toho, co ženy a muži dle společenského skriptu mohou či nemohou, nebo kým vlastně v konkrétní společnosti a kultuře jako jedinci jsou (Mason, 2018).

Maskulinita a feminita jsou tedy zcela arbitrární a významově nezávislé pojmy na biologickém pohlaví. Absolutní přijetí a identifikace s biologickým pohlavím tak samy o sobě vypovídají spíše o schopnosti adherence k sociálně konstruovaným pravidlům a normám a až sociální a interpersonální rozměr pohlaví, tedy kontext genderu, nám dává na srozuměnou, jaký obsah sdílených zkušeností a informací je s mužskou či ženskou identifikací spojen. Hall a Bucholtz (1995) označují genderové rozdíly za plovoucí signifikanty¹, u nichž záleží především na významu, který je daným rozdílům přisouzen.

1.1. Dimenze communion a agency

Stěžejními koncepty v psychologii genderu jsou bipolárně opozitní struktury reprezentující maskulinní a femininní spektrum. Dimenze agency a communion² byly dlouho považovány za základní osobnostní proměnné (Bakan, 1966) a byly zvláště relevantní v narativních přístupech k osobnosti a jejich přínosu k well-beingu. Zároveň s sebou tyto dvě proměnné nesou podstatné genderové konotace, přičemž dimenze agency

---

¹ Označující, nesoucí význam.

² Tyto názvy nepřekládám do češtiny.

je častěji spojována s maskulinitou a dimenze communion s feminitou (Abele & Wojciszke, 2007; Adler et al., 2016).

Dimenze communion a agency, označované jako tzv. Velká dvojka (Bruckmüller & Abele, 2013) jsou základními dimenzemi v sociálním poznání a usuzování v kontextu genderu a představují atributy, které jsou spojeny s jedním nebo druhým genderem. Dimenze communion je obecně spojena se snahou začlenit se do (a být součástí) větší sociální jednotky prostřednictvím péče o druhé a zahrnuje takové atributy, jako jsou např. benevolence, spolupráce nebo empatie. Dimenze agency je naopak spojena se snahou o individualizaci ve smyslu nezávislosti na ostatních a zahrnuje vlastnosti, jako je např. leadership, dominance nebo soběstačnost (Wojciszke & Bialobrzeska, 2014). Tyto dimenze se rovněž dají vyjádřit jako tzv. instrumentální a expresivní rysy, které představují stereotypní mužské a ženské osobnostní charakteristiky, které jsou projevovány s různou intenzitou u obou pohlaví, přičemž instrumentalita reprezentuje maskulinní rysy a expresivita reprezentuje femininní rysy (Jolson & Comer, 1997). Současně je však potřeba poznamenat, že tyto konstrukty nejsou postihnuty v celé jejich šíři (Deaux & LaFrance, 1998).

Předpokládá se, že ženy jsou více než muži predisponovány k dimenzi communality, tedy roli vyznačující se zájmem o druhé, společenskostí a emocionální citlivostí, a že muži jsou naopak více než ženy predisponováni k agency, tedy roli vyznačující se asertivitou, samostatností a vůdcovstvím (Shelton & John, 1996; Alesina et al., 2011; Hentschel et al., 2019). Tento systematický proces atribuce odrážející genderové stereotypy je zaznamenán dle antropologů již před vznikem industriální společnosti, kdy výchozím předpokladem tohoto rozdělení byly biologické, resp. anatomické rozdíly. Roli hrála především fyzická konstituce každého z pohlaví a reprodukční potenciál. Vznik genderové hierarchie na základě genderových rolí je tedy spíše socioekonomickým fenoménem, který měl vliv i na psychologické pojetí pohlavních rozdílů, které současně postupem času v průběhu vývoje industriální a post-industriální společnosti mění svůj význam, a inovovaná dělba práce tak přináší nové příležitosti projevů rolí i identit, což můžeme v současném historickém vývoji sledovat stále zřetelněji (Eagly et al., 2000).

Srovnávací studie z přelomu tisíciletí (Auster & Ohm, 2000) ukázala, že v americké společnosti byly u žen ve větší míře žádoucí osobnostní vlastnosti náležící dimenzi agency a naopak v menší míře byly žádoucí osobnostní vlastnosti náležící dimenzi communion než tomu bylo dříve. Naopak německá studie konající se ve dvou vlnách v roce 2006 a 2018

(Tibubos et al., 2022) popisuje mj. skutečnost, že když byly do modelu zkoumajícího vztah mezi pohlavím a duševním distresem zahrnuty kategorie maskulinita a feminita, výsledek byl ovlivněn právě genderovým rozměrem. V roce 2018 byla současně nalezena významná interakce, ale s velmi malou velikostí účinku, mezi mírou feminity a pohlavím. Interakce ukázala silnější negativní souvislost mezi feminitou a duševním distresem u žen ve srovnání s muži. Ukázalo se rovněž, že ženy s vyšší mírou maskulinity měly rovněž i vyšší finanční příjem, což může korelovat s posunem ve vnímání toho, jaké genderové charakteristiky jsou u žen přijatelné, a které nikoliv. Na stále probíhající změny ve spektru agency-communion v rámci genderových rolí poukazuje celá řada dalších výzkumů (Norris & Inglehart, 2003), ač v globálním měřítku jsou ženy převážně spojovány s charakteristikami communion a muži naopak převážně s charakteristikami agency (Williams & Best, 1990; Walker, 2006). Disertační práce Wyrobkové (2007) ukazuje významné posuny ve vnímání pojetí tradiční feminity a maskulinity, přičemž její zjištění ukazují, že maskulinita se dá rozložit do více dimenzí a oproti dřívějším více vyhraněným výzkumům dominuje i aspekt vztahovosti.

Množství položek používaných k reprezentaci communality a agency ve výzkumných studiích naznačuje, že obsah těchto dimenzí lze rozložit na různé části. Dimenze agency byla operacionalizována napříč studii s určitou mírou variance s převažujícími aspekty soběstačnosti, dominance, asertivity a leadershipu (Rudman & Glick, 2001; Schaumberg & Flynn, 2017). Určitou rozmanitost můžeme rovněž zaznamenat i v tom, jak byly operacionalizovány dimenze communality (Eagly & Carli, 2003; Fiske, 2018), přičemž nedávné práce zaměřené na sebehodnocení v mezikulturních kontextech ji rozdělily na aspekty vřelosti a morálky (Abele et al., 2016) nebo aspekty péče o druhé, sociability a emoční senzitivity (Hentschel et al., 2019).

Některé studie se zaměřily na porovnání použití stereotypů při charakterizaci sebe sama a ostatních. Již ve studii Rosenkrantze a kol. (1968), kdy byl každý zúčastněný student požádán, aby podle řady charakteristik ohodnotil muže, ženy a rovněž i sám sebe podle řady charakteristik, výsledky ukázaly, že stereotypizace sebe byla u mužů a žen méně častější než stereotypizace ostatních. Spence a Buckner (2000) dále pomocí instrumentálních (tj. agency) a expresivních (tj. communion) atributů ze škál BSRI a PAQ zjistili velmi malý vztah mezi stereotypy o druhých a sebecharakterizací. V jedné z nejnovějších studií Obiomy et al. (2021), která se soustředila na mezikulturní srovnání německého a nigerijského prostředí, výsledky např. rovněž ukazují, že v Německu byli muži ve srovnání se ženami vnímáni jako více maskulinní (dimenze agency), ale stejně femininní, když je hodnotili

ostatní (naproti tomu, když hodnotili sebe jako stejně maskulinní i femininní). V Nigérii byli muži a ženy vnímáni stejně maskulinní, ale ženy byly vnímány jako více femininní než muži (jak ostatními, tak i při hodnocení sebe samých).

1.2. Genderové stereotypy

Stereotypy odrážejí soubor vlastností a chování, které je lidmi považováno za reprezentativní pro jednotlivce nebo sociální skupiny. Jde o široce rozšířené, přesto zjednodušené pojetí určitého typu osoby nebo věci (Stangor, 2016). Dle Lippmanna (1922) jsou stereotypy obrazy, které přicházejí na mysl, když přemýšlíme o skupině lidí. Ačkoli mohou být stereotypy nápomocné, když je potřeba rychle provést odhad nebo rozhodnutí, v jiných případech mají genderové stereotypy potenciál způsobit škodu tím, že posilují bariéry a omezují příležitosti (Ellemers, 2018). Porozumění faktorům, které utvářejí vnímání genderových stereotypů, je důležité, protože genderové stereotypy se mohou vytvářet v lidském prožívání velmi brzy. Například již děti ve věku 6 let podporují genderové stereotypy o intelektu, protože dívky jsou méně ochotné než chlapci považovat příslušnice ženského pohlaví za „opravdu, opravdu chytré“ (Bian et al., 2017, s. 389). A tato přesvědčení odpovídají aktivitám, kterým se dívky a chlapci věnují (Bian et al., 2017). V dospívání dívky a chlapci nadále podporují stereotypní genderové postoje, přičemž jejich rodina, vrstevníci a (v menší míře) i média a školy slouží k formování těchto přesvědčení (Kågesten et al., 2016). Genderové stereotypy prostupují prakticky všechny aspekty společnosti, včetně reklam (Åkestam et al., 2021), vzdělávacích školení a profesního rozvoje (Myers et al., 2020; Viglione, 2020) nebo např. vyjednávání o platu (Pardal et al., 2020).

Pokud jde o jazyk, dívky jazykové dovednosti rozvíjí vývojově dříve a umí více slov než chlapci. Dívky také častěji, než chlapci souhlasí s osobou, se kterou mluví, a rozvádějí její poznámky; chlapci naopak častěji, než dívky prosazují svůj názor a kritizují (Leaper & Smith, 2004). Co se týče temperamentu, chlapci jsou o něco méně schopni potlačovat nevhodné reakce (Else-Quest et al., 2006). Dle studie Hyde (2005) v případech agrese chlapci vykazují vyšší míru nevyprovokované fyzické agrese než dívky, ale neexistuje rozdíl ve vyprovokované agresi. Některé z největších rozdílů se týkají herních stylů dětí. Chlapci často hrají organizované, fyzicky náročné hry ve velkých skupinách, zatímco dívky často hrají méně fyzicky náročné hry v mnohem menších skupinách (Maccoby, 1998). Chlapci jsou však rovněž více svázáni přísnějšími genderovými stereotypy než dívky (Pauletti et al., 2017).

Z hlediska úrovně aktivity jsou chlapci považováni za aktivnější než dívky. 42 % dívek je však aktivnějších než průměrný chlapec. Kromě toho mnohé rozdíly mezi pohlavími neodrážejí vrozené rozdíly, ale místo toho odrážejí rozdíly ve specifických zkušenostech a socializaci. Jeden z předpokládaných rozdílů mezi pohlavími je ten, že chlapci vykazují lepší prostorové schopnosti než dívky (Tzuriel & Egozi, 2010). Autoři studie však dali dívkám možnost procvičit si prostorové dovednosti (představením perokresby různých tvarů) a zjistili, že s praxí tento genderový rozdíl zcela zmizel. V kontextu duševního zdraví také např. existují rozdíly v projevech deprese mezi dívkami a chlapci. Výsledky jedné ze studií ukázaly, že dívky v rámci depresivních epizod častěji než chlapci pociťují vinu a nespokojenost s body image. Chlapci naopak častěji než dívky pociťovali ztrátu potěšení ze života a podrážděnost (Khesht-Masjedi et al., 2017). Současně se ukazuje, že adolescentní dívky vykazují nižší míru sebejistoty, než adolescentní chlapci (Kearney-Cooke, 1999).

I v kontextu zdraví fyzického a psychického existuje argument, že mužská zkušenost je převzata jako jakýsi „standard“, ke kterému jsou jak fyziologické, tak psychologické procesy obou pohlaví přirovnávány. To také znamená, že v případech, kdy je zkušenost žen jiná, může být tento rozdíl marginalizován (Hibbs, 2014). Například Kohlberg (1976) vyvinul teorii morálního myšlení založenou na longitudinálním výzkumu za použití výhradně mužského souboru. Později zkoumal morální myšlení chlapců i dívek a hodnotil jejich reakce na morální dilemata, přičemž použil vývojová stádia, která dříve teoretizoval, a zjistil, že dívčí morální myšlení vývojově „zaostává“ za chlapci (Kohlberg, 1976). Gilligan (1982) naopak tvrdí, že obě pohlaví mají různé způsoby posuzování morálních dilemat na základě jejich rozdílných životních zkušeností, a že Kohlbergova stádia jsou tak nevyhnutelně zkreslena pouze mužskou zkušeností.

Stereotypy obecně jsou často perzistentní a mají sebezáchovnou kvalitu, která je udržována principy kognitivní ekonomie (Hilton & von Hippel, 1996; Heilman, 2012). Dle některých výzkumníků však udržování genderových stereotypů není jen produktem nepružnosti přesvědčení lidí, ale také důsledkem společenských rolí, které ženy a muži zastávají (Koenig & Eagly, 2014). Navzdory změnám ve společenských rolích mužů a žen přetrvávají genderové stereotypy po celá desetiletí (Haines et al., 2016), přičemž existuje předpoklad jakési lidské determinovanosti, v rámci které muži přirozeně dominují nad ženami (Pratto, 1996). Genderové stereotypy ovlivňují rozvoj kariérních zájmů mnoha způsoby, včetně odrazování lidí od výběru povolání považovaného za neslučitelné s jejich pohlavím (Eccles, 2011). V souladu s teorií sociálních rolí (Eagly, 1987) profesní zájmy

korelují s genderovými stereotypy a genderovou segregací pracovní síly, takže chlapci a dívky se více zajímají o kariéry, o nichž se domnívají, že jsou převážně určeny pro jejich pohlaví (Hayes et al., 2018). Genderové rozdíly v profesních zájmech dětí jsou paralelní se světem práce dospělých, což naznačuje, že genderové složení povolání má významné mezigenerační účinky. Jedním z důvodů přetrvávání genderových stereotypů je zkreslená představa náplně sociálních rolí. Popis českých podmínek dle organizace To je rovnost z publikace Ženy a muži v datech 2023 např. ukazuje, že průměrná hrubá měsíční mzda žen byla v roce 2022 o 8 378 Kč nižší než u mužů, nebo že na otázku „Kdo se běžně ve vaší domácnosti stará o domácnost?“ zvolilo odpověď „převážně já“ 65 % žen (Úřad vlády, 2023). Od žen se rovněž očekává spíše než od mužů, že budou zastávat roli domácí pečovatelky v případě, že je někdo z rodinných příslušníků vážně nemocný (Sharma et al., 2016).

Je však současně zřejmé, že k určité změně v uspořádání genderových došlo. V americké společnosti v roce 1967 tvořilo 36 % domácností manželský pár, kde byl typicky muž pracující mimo domov a žena pracující v domácnosti. V roce 2017 však s tímto rozdělením souhlasilo již pouze 19 % amerických domácností (Bureau of Labor Statistics, 2017). Kromě toho se ženy stále častěji věnují kariéře i zauímají vedoucí pozice. Ženy v USA v roce 2017 zastávaly ve téměř 40 % manažerské pozice (Bureau of Labor Statistics, 2017). Kromě toho stále více mužů přebírá roli hlavního pečovatele o rodinu (Ladge et al., 2015). Přestože rodiny, kde pracuje pouze matka, jsou stále vzácné (5 % v roce 2016 oproti 2 % v roce 1970), průměrný počet hodin, které otcové věnují péči o dítě týdně, se za posledních 40 let v USA zvýšil z 2,5 na 8 hodin (Pew Research Center, 2018). Navíc většina otců vnímá rodičovství jako nesmírně důležité pro jejich identitu a spokojenost (Pew Research Center, 2018).

2. Kvalita života a gender

Kvalitu života definuje WHO (1948, 2004) jako „individuální vnímání svého postavení v životě v kontextu kultury a hodnotových systémů, ve kterých žiji, ve vztahu ke svým cílům, očekáváním, standardům a zájmům“. Dalo by se tedy velmi zjednodušeně říct, že čím vyšší kvalita života, tím lepší život. Občan západního světa považuje svůj život za kvalitní, pokud prožívá štěstí, naplněnost potřeb, adekvátní fungování v sociálním kontextu apod., přičemž je dobré uvažovat v tomto kontextu jak nad samotnými příležitostmi k dobrému životu, tak nad jejich výstupy (Ventegodt et al., 2003). Veenhoven (2000) jmenuje čtyři kategorie kvalitního života: a) kvalita možností obývání v environmentálním prostoru; b) životaschopnost jedince (osobní kapacita pro život); c) životní přesah, který přichází z vnějšku (vztah k vyšším hodnotám); d) individuálně subjektivní vnímání života, resp. jeho oceňování.

Vlastnosti dobrého života mohou pramenit z normativních ideálů založených na náboženských, filozofických nebo jiných systémů. Jednotlivec může být například přesvědčen, že základním prvkem kvality života je pomáhat druhým lidem – na základě vlastních náboženských představ. Obecně však převládá pojetí kvality života jako určité konkrétní životní podstaty, jež spočívá v naplnění prioritních potřeb jednotlivce. Proto lidé organizují své životy s ohledem na zdroje, které mají k dispozici, stejně jako jejich osobní potřeby. Kvalitu života lze také vnímat prostřednictvím životní zkušenosti jednotlivce. Pokud člověk vnímá svůj život jako dobrý a žádoucí, lze předpokládat, že se jedinec věnuje takovým činnostem, které toto přesvědčení naplňují. Z tohoto pohledu jsou základní kritéria pro hodnocení kvality život radost, potěšení a spokojenost se životem (Diener et al., 2002).

Charakteristickým rysem těchto kategorií je jejich vzájemná provázanost, s níž souvisí i proces adaptace, kterou každý z jedinců v průběhu života prochází. Sprangers a Schwartz (1999) v tomto kontextu hovoří o tzv. *response shift*, tedy změnách, které probíhají v průběhu života jedince, a na jejichž základě se mění i vnímání kvality života a jejich proporcí včetně jejich subjektivního přehodnocování. Primární fokus by měl být zaměřen především na procesuální složku zdraví, tedy fakt, že zdraví člověka se vyvíjí a proměňuje v průběhu života jako lidský život sám. A právě longitudinální pojetí zdraví je významným indikátorem a současně přispěvatelem k uvažování o kvalitě zdraví a jejím pojetí. Současně nesmíme opomenout i úroveň zdravotní politiky a péče, jež je odrazem zájmu společnosti o zdraví jejich členů jako stavu věci, která ovlivňuje individuální kvalitu života jednotlivce.

Tento přístup platí ovšem i vice versa, tedy že člověk se svým zdravotním stavem, resp. kvalitou života, je hodnotovou entitou, jež přispívá svým potenciálem k pozitivnímu vývoji společnosti.

Gender jako determinant zdraví a kvality života je čím dál častěji vnímán jako globální prediktor nejen aktuálního životního stylu, ale i dlouhodobého zdravotního chování, jež má pozdější celoživotní dopady na stav organismu člověka včetně kvality života ve stáří. Výchozím teoretickým podkladem nejednoznačnosti a výrazně komplikované univerzálnosti je fakt, že gender obecně není statickou kategorií, mění se v čase a prostoru v kontextu kultury a historické etapy. Proto, jak již bylo řečeno výše, výsledky jednotlivých studií představují vždy pouze konkrétní geograficky ohraničenou entitu znalostí o sociokulturních zvyklostech souvisejících s genderem. Obecně se však lze opřít o pojetí hovořící o shrnující tezi diskontinuity prožívané role/identity a společenských očekávání. Tedy, pokud jedinec či skupina neodpovídá předpokládaným a očekávaným genderovým normám, rolím, či vztahovým rámcům, musí často čelit diskriminaci, stigmatu nebo sociální exkluzi. Tyto aspekty ve svém shrnutí posléze ovlivňují zdraví potažmo kvalitu života obecně (WHO, 2018).

Významným prvkem v tomto kontextu je rovněž opět zkoumání genderových stereotypů a zdravotnické péče. Genderové stereotypy nejsou výjimkou ani ve zdravotnické praxi a například podle Wesolowicze et al. (2018) předchozí experimentální studie zjistily, že zdravotníci se více přiklánějí k názoru, že ženy svou bolest zveličují a méně pravděpodobně ji skrývají. To posléze ovlivňuje průběh léčby, jelikož ženy/pacientky s menší pravděpodobností dostávají silnější analgetika než muži. Dalším významným činitelem psychického well-beingu je uvažována sociální symbióza mezi pohlavím a genderovou rolí/identitou jedince. Původně se předpokládalo, že na základě přijetí očekávání spojených s výkonem genderu opanoval jedinec dle tohoto předpokladu vysokou míru duševního zdraví. Prokazatelným se ovšem zdá vztah mezi striktním přináležením k určitému genderu na binárním spektru (maskulinita/femininita), které výrazně omezují behaviorální a osobnostní repertoár vlastností, a které je původně asociováno a vyžadováno pouze od jednoho z pohlaví, s obecně nižší kvalitou života (Parent & Moradi, 2010; DiDonato & Berenbaum, 2013).

Podobně hovoří i Pleck (1995) o teorii tzv. *gender role discrepancy*. Ta popisuje mechanismus diskrepance, jež je poháněn společenským očekáváním a nemožností mužů i žen tato očekávání vždy naplnit a dlouhodobě jim v kontextu svého sebepojetí vyhovovat.

Prvním předpokladem je, že dlouhodobé selhávání v naplňování očekávání vztahujících se k maskulinní a femininní roli (ať už je v rámci konkrétního sociogeografického kontextu jakákoliv) vede např. k nízkému sebevědomí, osvojení dysfunkčních vztahových vzorců a dalších negativních psychologických konsekvencí. Dalším předpokladem je, že pokud se naplňování role a prožívání identity daří, může to i přesto v mnoha případech přinášet chronický stres. Důvodem je exaltovaná snaha měnit své osobnostní charakteristiky do podoby, která je přijatelná a očekávatelná okolím, ale která má ovšem negativní efekt na zdraví jedince. Zásadním faktorem rovněž je i to, že tato očekávání, přinášející diskrepanci mezi sebepojetím jedince a představě o ideálním já, jsou ve většině případů spíše reprezentace rovněž ideální (často současně nedosažitelné) podoby genderu.

Hypotetické uchopení jakéhosi rozložení míry maskulinity a feminity s přesahem k teorii psychologické androgynie poskytují dotazníky Bem Sex role Inventory (Bem, 1974), Personal Attributes Questionnaire (Spence et al., 1974), nebo Singapore Androgyny Inventory (Ward, 2000), které rozdělují gender na čtyři hlavní kvadranty (maskulinita, feminita, androgynie, nediferencovanost). A v nich si můžeme všimnout, že většina lidí oplývá různou mírou maskulinity a feminity, a tím pádem by ve svém osobnostním aparátu měla obsáhnout jak maskulinní, tak femininní vlastnosti, i přesto, že např. maskulinita/feminita může dominovat. Je tedy otázkou, jakým způsobem a za jakých okolností člověk s onou “druhou” stránkou sebe nakládá ve prospěch své duševní pohody. Jestli o ní vůbec ví, nebo ji považuje za součást sebe. Neméně zajímavé může být uvažovat nad tím, za jakých okolností se zdánlivě protichůdné části self projevují navenek a jak nad nimi dotyčný za daných okolností uvažuje.

Podrobněji o tom hovoří např. výzkum Tannenbaum a Franka (2011) zkoumající vztah představy o maskulinitě a zdravotním chování u mužů ve starší dospělosti (konkrétně 55 - 97 let). Výzkum potvrdil výchozí předpoklad, že zdravotní chování mužů je ovlivněno věkem, který se stává významným genderovým indikátorem. Účastníci výzkumu zdůrazňovali přináležení k tradičním maskulinním charakteristikám (jakými je např. síla, vytrvalost, nepoddajnost apod. včetně například boje proti stárnutí a smrti), na kterých si v průběhu svého života trvali. Rovněž však připouštěli existenci fyziologického poklesu kvality zdravotního stavu vzhledem ke svému narůstajícímu věku, která ovlivňovala vnímání jejich genderové pozice. Hrozbu nemoci či stárnutí mnoho z nich vnímalo jako ohrožení své maskulinity. To tedy posléze vedlo naopak k tomu, že zdravotní prohlídky či změny životního stylu byly u těchto participantů nevyhnutelnými akty odvratu negativních

fyziologických změn. Autoři studie tak paradoxně konstatovali, že respondenti vykazují signifikantní přináležení k tradičně maskulinním normám, ale vzhledem k obavám ze stárnutí a doprovázejících zdravotních komplikací vyvrátili převládající představu o tom, že muži negují vyhledávání zdravotnických služeb, a tím odkládají případné zjištění nemoci do již ireverzibilních stádií.

Další metaanalýza Wong a kol. (2017) potvrdila, že konformní přináležení k maskulinním normám pozitivně koreluje s nižší kvalitou duševního zdraví a nižší tendenční frekvenci k vyhledávání psychologické pomoci. Hlavním z nepříznivých efektů zastřešujících výsledné hodnoty je obecné negativní sociální fungování, které obnáší další konsekvence spojené se zdravotním stavem jedince. Výsledky jsou však více rozvrstvené, než se původně předpokládalo, a to právě vzhledem ke specifickým druhům norem, k nimž se zkoumaní muži vztahují. Přičemž výzkum zdůrazňuje i ty stereotypně maskulinní normy, na kterých posléze muži benefitují. Jednou z nich může být například ochota riskovat, která v pozitivním slova smyslu přináší možnosti posouvat svoje možnosti za hranice komfortní zóny, a tím obohacovat svůj život o nové možnosti, což subjektivně přispívá ke zvýšení kvality života.

Na tyto ambivalentní prvky v tradiční podobě maskulinity upozorňují i Daniel-Ulloa et al. (2017), kteří zkoumali průniky mezi maskulinitou a zdravotním chováním u latino mužů. Latinskoamerická podoba maskulinity je obvykle nazývána termínem *machismo*, který v sobě zahrnuje obecně klasické hegemonně maskulinní charakteristiky, kterými jsou agresivita, sexistické a šovinistické chování či obecně hypermaskulinní projevy. Tento typ maskulinity jednoznačně pozitivně koreluje s abúzem návykových látek, frekventovanějším výskytem deprese či nespokojeností ve vztazích. Součástí celého tohoto konstruktů je ovšem ale i termín *caballerismo*, v překladu rytířství či ušlechtilost. Tento aspekt představuje to chování a postoje, která má prosociální prvky. Zahrnuje především emocionální spojení s rodinou, přáteli a na problém orientovaný coping, což jsou vlastnosti, které se posléze ukazují jako významné faktory zvládnání zátěže u latino mužů a představují jakousi adaptivně syntetickou kompenzaci.

3. Identita a gender

Identita je ustavujícím konceptem pro uvažování o odlišnosti a stejnosti v naší historické epoše. Není to pouze teoretický koncept omezený na žargon společenských nebo humanitních věd. Prostupuje jak naše každodenní konverzace, tak i kognitivní procesy utvářející smysl ve světě, který je stále charakterističtější lidskou rozmanitostí. Identita je nástrojem, jehož prostřednictvím musíme myslet na konflikt a kontinuitu uvnitř jedince v době rychlých společenských změn a rozmanitých kulturních podnětů. Identita se tedy týká stejnosti a odlišnosti na úrovni sociální kategorizace, skupinové afiliace a meziskupinových vztahů, jakož i na úrovni individuální identity, prožívání a subjektivity (Arnett, 2002; Hermans & Dimaggio, 2007).

K pochopení funkce identity je vhodné představit teorii, kterou již formuloval James (1890), který ve svém díle *Základy psychologie* popsal rozdíl mezi I (poznávající Já) a Me (poznávané Já) v kontextu teorie self. Toto rozlišení bylo původně založeno na myšlence, že poznávající Já odpovídá Já jako subjektu zkušenosti, zatímco poznávané Já odráží Já jako objekt zkušenosti. Pojímání sebe sama jako objektu (poznávané Já), podmnožiny vědomých zážitků, specifikuje stavební kameny „Já“ (které jsou obsahem vědomí) a poskytuje určující princip pro rozlišování mezi Já a ne-Já (sebevztažnost). Naproti tomu Já jako subjekt (poznávající Já) nese funkci sjednocení a minulé i současné zkušenosti, což dává vědomí subjektivitě rozměr kontinuity. Kontinuita sebepoznání je význačná pocitem osobní identity, tedy pocitem stejnosti v čase. James (1890) poznamenal, že sebepoznání se skládá ze všeho, co daná osoba může nazývat svým vlastním, „...self je souhrn všeho, co může nazývat svým, nejen jeho tělo a jeho psychické síly, ale jeho oblečení a jeho dům, jeho žena a děti, jeho předci a přátelé, jeho pověst a díla, jeho pozemky a koně, a jachta a bankovní účet“ (str. 291).

Erikson (1963) navrhl teorii osmi věků člověka neboli stádií, jimiž jedinec v průběhu života prochází, přičemž postup přes tyto jednotlivé úrovně závisí na vyřešení určitého druhu krize, resp. konfliktu mezi dvěma různými oblastmi. Jednou z těchto krizí je „identita vs. zmatení rolí“, přičemž identitu označil Erikson za kritické téma adolescentního věku. Zavedl pojmy „krize identity“ a „zmatení rolí“, aby vysvětlil význam přechodu z dětství do dospělosti. Ten musí každý člověk řešit jako potenciální výzvu, tak aby mohl definovat svou roli a smysl života, a nakonec i svou vlastní identitu jako dospělý člověk. Vander Zanden a Pace (1984, s. 74) aplikovali Eriksonovy myšlenky při definování identity jako: „...pocit jednotlivce pro umístění ve světě – význam, který si člověk přisuzuje, jak se odráží

v odpovědích, které poskytuje na otázky „Kdo jsem“ a „Kdo mám být?“. Identita je nejen ukotvujícím pojmem, jak vnímáme sama sebe, resp. způsobem, jakým sebe chápeme a jak se k sobě vztahujeme, ale jedná se rovněž o způsob, jak se jevíme ostatním a jak se oni zpětnovazebně vztahují k nám (du Guy et al., 2000). Identita také souvisí s konceptem Já v kombinaci s příslušností k různým sociálním a kulturním skupinám. Lidé neustále utvářejí a přetvářejí svou identitu, aby pochopili sami sebe „...částečně ve vztahu ke své vlastní historii a předpokládané budoucnosti“ (Paris et al., 2001, s. 257). Identita tak nyní něčím zcela stabilním a neměnným, ale zcela naopak velice flexibilním a do jisté míry fluidním.

Osobní historie subjektu v kontextu kontinuity je neodmyslitelně protkána časovostí. Ač je ontogenetický vývoj člověka lineární (čas plyne a involuční procesy jsou nezvratitelné), striktní linearita v psychickém aparátu jedince je do značné míry zpochybnitelný pojem. Freud (1920, s. 106) prohlásil, že „v Id není nic, co by odpovídalo představě času.“ Emoce, přání a impulsy Id jsou spíše charakterizovány bezprostředností a bez tolerance k odkladu. Podobně Freud (1920) prohlašuje, že obsah Id má tendenci přetrvávat nezměněn v průběhu času: toužebné impulsy jsou v zásadě nadčasové, přičemž obsahy Id dominují především v raném dětství, kdy ego ještě není dostatečně vyvinuto a „zpevněno“. Významným je integrální vztah mezi prvotním smyslem pro čas, který se vyvíjí v dětství, a primitivními počátky konceptu Já, protože jak smysl pro čas, tak pocit sebe sama vyžadují adekvátně vyvinuté funkce ega. V psychoanalýze je lineárnímu pojetí věrná právě egopsychologie, jak je vidět například v důrazu na lineární sled vývojových fází, kterými jedinec prochází. Stěžejním je v tomto kontextu pojem ego-identita, který formuluje Erikson (1968).

Naopak např. Lacan (1953, in Miller, 1988) však takové lineární pojetí času zcela opouští, neboť v psychice může dle něj čas působit i obráceně, retroakcí a anticipací. Tuto původní myšlenku přednesl již Freud pojmem *Nachträglichkeit* odvozeným od slov *nachträglich*, *nachtragen*. Dle Eickhoffa (2006) tento koncept, který Freud zmiňuje v Projektu vědecké psychologie, zůstává v jeho díle bez oficiálního statutu, přičemž však zůstává nezbytným pro pochopení časových souvislostí a psychické kauzality v kontextu psychosexuálního vývoje. Ač přechodně prakticky zapomenut, byl znovu oživen Lacanem v roce 1953. Překladem do francouzštiny ustanovil pojem *après-coup*, který zdůrazňuje dva dimenzionální vektory, retroaktivitu a následný účinek.

Tyto dva časové vektory Benvenuto (2018) popisuje buď jako pozitivistickou interpretaci, kdy je *après-coup* vykládáno jako tzv. zpožděný psychický efekt, anebo hermeneutickou interpretaci, která z něj činí následnou reinterpetaci minulých událostí.

Stěžejním se pro mě v rozhodnutí o pojetí tohoto konceptu, stejně jako pro Benvenuta (2018), stává kompromisní interpretace dle Laplancheho (1988, in Benvenuto, 2018), jež předpokládá počáteční trauma dítěte, které musí „přeložit“ nejednoznačné a rozporuplné zprávy pocházející od dospělého. Laplanche „překladem“ míní pokus subjektu pochopit, co po něm ten Druhý (dospělý) chce nebo očekává. Vychází tedy z předpokladu, že existuje dospělý a dítě, kteří se navzájem ovlivňují, přičemž na straně dospělého stojí významný mocenský faktor. V tomto pojetí tedy dítě (subjekt) nejen prožívá a tento prožitek nevědomě ovlivňuje jeho další konání, ale k interpretaci prožitku se vrací ex-post z pozice, ve které se nachází.

Identita, ve smyslu pojetí sebe sama, tak není neměnný, striktně daný, lineární proces, ale spíše jakýsi „vnitřní tanec“, jež neustále kopíruje kroky vpřed i vzad právě proto, že se vrací nejen k vlivům v lidské ontogenezi dávno minulým (především vlivy výchovy a dalších sociálních prostředí), ale rovněž i k vlastním prožitkům s těmito vlivy spojenými. To posléze neustále kontinuálně utváří sebepojetí jedince, kde významnou úlohu hraje rovněž také přejímání nových rolí a úkolů, které naplňování těchto rolí vyžaduje. Každá (re)interpretace události však nutně něco vynechá, vždy se ukáže být neúplnou, proto je potřeba v průběhu života znovu zkoumat a „překládat“. To evokuje pozici, ve které uvažujeme o vývoji jedince nikoliv lineárně, ale v souladu s představou, že osobní vývoj a historie člověka souvisí do značné míry s nevědomými fantazijními reprezentacemi existujícími v psychickém aparátu nezávisle na objektivní časové dimenzi. Neopominutelný je i v tomto kontextu fakt, že subjekt utváří a posléze organizuje své prostředí jako reakci na způsob, jakým je utvářeno prostředí Druhým (matkou, pečující osobou). Proto lze vycházet z předpokladu, že dítě a prostředí nejsou striktně oddělené entity, ale dynamicky prolnuté prvky, v jejichž vztahu hraje roli sdílené nevědomí, bez objektivní časové dimenze (Laplanche, 2015).

Nejvýstižnějším teoretickým východiskem se pro mě stává koncept Jacquese Lacana (2007) „stádium zrcadla“ probíhající v období 6 až 18 měsíců života člověka. Základní metaforou se stává první okamžik, kdy se dítě vidí v zrcadle, vidí v něm svůj odraz, s nímž se identifikuje. Jeho odraz je však umístěn mimo něj, reprezentuje tak formu přemístění, projekci sebe do vnějšího světa ohraničeného prostorem. Tím vzniká (celoživotní) identifikace sebe v tom druhém. Odraz v zrcadle, který dítě vnímá, je kompletní a autonomní. Tento obraz interferuje s propioceptivním vnímáním dítěte, které ještě není zcela soběstačné, přičemž tělo je vnímáno jako fragmentované. Kontrast tělesného prožitku vůči realitě zrcadla je vnímán primárně jako stres, tedy ohrožení a dítě vyvíjí agresivní

obranu, které rezultují v identifikaci s celistvým obrazem, která je posléze přenesena do vnějšího světa skrze (objektivně-vztahovou) reprezentaci vztahu s pečující osobou. Tato primární identifikace podněcuje další formaci Ega, resp. její případné patologie. Takto tedy dochází k prvotnímu zpodobnění ideálu sebe jako celistvé jednotky, která své fragmentované Ego postupně skládá dohromady skrze aktivní interakce s vnějším světem (Minolli, 2004). Stáváme se tedy sami sebou v zrcadlovém odrazu zprostředkovaném druhým (zrcadlem – matkou, pečující osobou), kde jednu z hlavních úloh hraje fyzické tělo, resp. fantazijní produkty s ním spojené. Freud (1923, s. 26) již formuloval tuto původní myšlenku vztahu Ega a těla: „*ego je především tělesné ego; není to pouze povrchová entita, ale sama je projekcí povrchu*“. Jinými slovy, tělesné ego zahrnuje psychickou investici do tvorby a pozdějšího prožívání tělesného obrazu, resp. hranic těla a vztahu k němu.

Tělo a tzv. body-image hraje ještě minimálně jednu nezastupitelnou úlohu ve vývoji jedince a tou je vznik genderové identity, resp. genderové diferenciaci, která je již většinou ireverzibilní v 18 měsících, ale definitivně dokončena ve 4 letech. Genderový aspekt každého z biologických pohlaví automaticky a inherentně neodráží ztotožnění se biologickým pohlavím, či naopak nemusí automaticky odkazovat k normativnímu pojetí femininní žena/maskulinní muž, ale vytvářet různé kombinace, které mohou být zcela nevědomé a mohou nabývat mnoha podob (Dimen, 1991). Vznik a vývoj genderové identity je však dále podmíněn mnoha faktory, které v mezích psychoanalytické teorie můžeme popsat v kontextu psychosexuálního vývoje, jež je velmi úzce spojen se socializací.

3.1. Vývoj genderové identity

Vývoj genderové identity je zdokumentován pohledem psychodynamické teorie, vzhledem k tomu, že má práce je zaměřena na psychodynamický výklad, představila bych ráda původní Freudovu teorii a její další reinterpretace. Freud věřil, že prefalický vývoj je v podstatě shodný pro obě pohlaví, přičemž diferencovat se začíná po objevení specifických anatomických rozdílů. Teorie Sigmunda Freuda (1900) prezentuje podstatu osvojení maskulinní a femininní genderové identity skrze identifikaci se stejnopohlavním rodičem. Ta se odehrává na pozadí Oidipova komplexu v období falické fáze psychosexuálního vývoje jedince. Dle původní Freudovy teorie se proces liší u dívek a chlapců. Jakmile chlapec objeví své (uvědomí si jejich existenci) genitálie, vzniká úzkost z jejich ztráty formou trestu za touhu po matce, která je prvním a původním objektem touhy jak pro chlapce, tak pro dívky. Strach z kastrace otcem vede chlapce k aktivitám, které se této

imaginární kastraci mají vyhnout. Řešením se stává vzdání se incestního přání směrem k matce formou identifikace s otcem a formací Superega.

U dívek je dle Freuda situace o něco komplikovanější. Poté, co dívka zjistí, že nemá „to“, co má chlapec a je kastrovaná, vyvíjí se u ní závist penisu a současně se odvrací od své matky, a to ze dvou důvodů. Za prvé, protože věří, že matka je zodpovědná za „absenci“ jejího penisu a za druhé, zjistí, že její matka je také kastrovaná, a protože její láska byla původně zaměřena k ní jako k falické matce, vzdává se jí jako předmětu touhy a obrací se směrem k otci za účelem penis získat. A to formou početí dítěte, přičemž Freud hovoří o fantaskním přirovnání penisu k dítěti, po němž dívka touží, a myslí si, že otec jí přání zprostředkuje. Současně nemůže žena dle Freuda dospět takové vyzrálosti Superega jako muž. Žena je méně motivována identifikovat se s rodičem stejného pohlaví (s matkou), protože viní matku za svůj postrádající penis a obrací tak svoji afektivní katexi k otci a iniciuje svůj Oidipický komplex (Freud, 1925). Pro Freuda se tedy maskulinita a feminita tvoří od okamžiku jakého uznání (přiznání) genitální odlišnosti. Je to víc než jen vnímání rozdílu, vnímání najednou nabývá významu. Pro chlapce to znamená, že penis může chybět; význam pro dívku je, že již něco chybí. Hrozba ztráty pro chlapce souvisí se zákaz incestu. Pro dívku neexistuje žádná hrozba, protože nemá co ztratit.

Pro Lacana (2007) je Oidipický komplex paradigmatickou trojúhelníkovou strukturou, která kontrastuje se všemi duálními vztahy. Klíčovou funkcí v Oidipickém komplexu je tedy otec, třetí člen, který převádí duální vztah mezi matkou a dítětem na triadickou strukturu. Na začátku Oidipického komplexu si dítě pomalu uvědomuje, že není totožné s touhou matky (předmětem touhy matky), ani jejím jediným předmětem zájmu, protože její touha směřuje jiným směrem. Pokusí se tedy uspokojit její touhu tím, že se stane jejím předmětem zájmu. Dyadický vztah mezi matkou a dítětem se tak mění v trojúhelníkový vztah mezi dítětem, matkou a objektem její touhy. Lacan nazývá tento třetí termín imaginární falus³. Imaginární falus je to, co dítě předpokládá, že někdo musí mít, aby mohl(a) být předmětem matčiny touhy, a jelikož její touha je obvykle zaměřena na otce, předpokládá, že on je tím, kdo falus vlastní. Snahou uspokojit matčinu touhu se dítě ztotožňuje s objektem (symbolicky), o kterém předpokládá, že ona ho ztratila, a pokouší se pro ni tímto předmětem stát.

---

³ Falus je symbolické vyjádření mužského genitálu, které nese svébytný význam spojený s mužstvím a tradiční maskulinitou.

Druhé období oidipovského komplexu je charakteristické zásahem imaginárního otce⁴. Otec uloží restrikcí matčině touze tím, že jí odepře přístup k (pro ni původně) falickému objektu a zakáže onomu subjektu přístup k matce. Třetí období oidipovského komplexu je poznamenáno zásahem skutečného otce. Tím, že skutečný otec ukáže, že má falus, ani jej nesmění, a ani se ho nevzdá, dítě kastruje, ve smyslu znemožnění dítěti setrvat ve stavu být pro matku falem. Subjekt se osvobodí od nemožného a úzkosti vyvolávajícího úkolu být falem tím, že si uvědomí, že ho má otec. To umožňuje subjektu identifikovat se s otcem. Lacan následuje Freuda, když tvrdí, že Superego muže je vytvořeno z této oidipické identifikace s otcem (Lacan, 2007).

Dítě je dále dle Lacana (2007) konfrontováno s nenávratnou ztrátou imaginárního falu a je tak vystaveno volbě potenciálně mít nebo být falickým signifikantem (symbolickým falem). Nikdo nedokáže tuto volbu naplnit zcela a ani bychom žádnou z těchto pozic neměli vnímat jako zcela stabilní. Každá z těchto pozic není něčím, co může být zcela osvojeno nebo dokončeno. Pouze prostřednictvím touhy k něčemu dalšímu zprostředkovaně se lze přiblížit k tomu „mít“ falický signifikant nebo „být“ falickým signifikantem. K tomu může dojít buď prostřednictvím touhy druhého po něčem, co druhý potenciálně vlastní a předpokládá se tedy, že dotyčný člověk má falické vlastnosti v pozici maskulinní sexuality (*having*) nebo prostřednictvím touhy druhého po něčem, čím druhý je jako v případě femininní sexuality (*being*). U žen je tedy situace z Lacanova pohledu opět o něco složitější a to, že se musí vzdát představy „mít“ falus, než se ztotožní s matkou a stanou se tak předmětem touhy pro druhého (muže). Lacan spojil tento proces, jehož prostřednictvím se ženy musí vzdát podstatné části sebe sama, aby mohly být falem, s tzv. konceptem maškarády. Prostřednictvím této logiky se „nemít“ falus promění v „být falem“ (Lacan, 2007).

Tyto výše zmíněné pohledy na vývoj především ženské psychosexuální identity byly několikrát revidovány především feministicky smýšlejícími autorkami, které se v různých podobách a v různé míře vymezovaly proti inferiornímu pohledu na ženský psychosexuální vývoj a tím i na androcentrický pohled výkladu vývoje lidské psychiky. Stěžejním je historický fakt, že Freud skutečně popisoval dle svého pozorování a zkušeností psychický stav tehdejších pacientek, ovšem v kontextu tehdejšího společenského uspořádání, které je

---

⁴ Imaginární otec je výsledkem fantazie dítěte a nachází oporu v různých kulturních reprezentacích otce jako nesmírně tyranského nebo nesmírně dobrého, děsivého nebo fascinujícího. Přičemž v tomto případě jde o rovinu ztělesňující otce jako někoho, kdo ukládá pravidla a reprezentuje zákon.

dnes již dobře známo svou prudérností. A ač tvrdil, že stávající status quo je ovlivněn „přirozeností“ žen, bylo tomu právě naopak. Sociální uspořádání tehdy významně přispělo k duševnímu rozpoložení tehdejších žen (Kirkpatrick, 2012).

Je proto nutné nahlížet na psychosexuální vývoj žen i mužů jako kombinaci fyziologických a psychosociálních dispozic, přičemž v případě psychosociálního vlivu hrají významnou roli tzv. objektní vztahy. Jinými slovy se jedná o reálné a fantazijní představy dítěte o tom, jakým způsobem se k němu jeho okolí, resp. pečující osoby vztahují. Ono vztahování se v sobě zahrnuje velmi širokou škálu postojů, které mají na vývoj jedince a jeho psychiky vliv. Nejvýstižnějším příkladem může být fakt, že matka již v prvních měsících po narození novorozence rozlišuje pohlaví dítěte. Rodič, resp. pečující osoba, tak přistupuje k dítěti dle svých vlastních prekonceptů a vztahových vzorců, které jsou do značné míry genderovány⁵ (Fausto-Sterling, 2021).

Jak již bylo zmíněno výše, původní Freudův a obecně falocentrický pohled na vývoj psychiky jedince byl mnohokrát revidován. Ettinger (2006) jako jedna z mnoha feministických autorek reformuluje tento koncept. Neopouští zcela myšlenku „falocentrické logiky“, ale doplňuje ji vlastní teorií tzv. Matrix. K této teorii se váže mnoho dalších termínů, ale ve velmi obecné rovině tzv. Matrix představuje symbolicky dělohu, v níž se vyvíjí vztah mezi matkou a dítětem. Matka i vyvíjející se dítě získávají novou identitu (roli) a jsou z podstaty biologického procesu těhotenství navzájem spojeni. I díky tomu se vývoj v děloze může rovnat jakési „univerzální zkušenosti“, která se dá svým charakterem přirovnat k již dobře známému měřítku falocentrické univerzálnosti.

Podobně jako např. Kristeva (1984) nebo Irigaray (1985) hovoří o významu preoidipální (preverbální) fáze vývoje a potlačení opoziční binarity maskulinní vs. feminní a dominance maskulinní dimenze. A stejně tak např. Birksted-Breen (1993) připomíná, že na první zdání inferiorní pohled plynoucí z původních myšlenek Freuda nelze považovat za zcela doslovný a dodává, že je potřeba nezapomínat na nevědomé aspekty lidské psychiky. Pokud tedy dívka udržuje fantazijní nevědomé přání vlastnit penis (díky schopnosti štěpení ega), pak její psychosexuální vývoj bude maskulinní a ne feminní (bude se jednat o „maskulinní komplex“). Chlapcův psychosexuální vývoj bude feminní, pokud jeho strach z kastrace je tak velký, že se ve fantazii nevědomě „vzdá“ svého penisu. To, co Freud popisuje jako „femininní“, bylo často ve významu „charakteristický pro ženy“, což předpokládá, že pojem

---

⁵ Ovlivněny genderovou optikou.

femininní zahrnuje pouze ženy, což není pravda. Konkrétním případem je jeho pojem „femininní masochismus“, o kterém pojednává, ovšem ve vztahu k mužům.

Hook (2006) nabízí pohled mimo „souboj“ dominance maskulinity a femininity, a navazuje na Lacana otázkou po touze druhého a jak se snažíme být touhou (pro) toho druhého. To podtrhuje, zda se identifikujeme jako muži nebo jako ženy. Jinými slovy: kým se staneme, (kdo po nás bude toužit) je zásadně odlišné pro ty subjekty, které se identifikují jako ženy, na rozdíl od těch, které se identifikují jako muži. Je to jako forma osvojení/přijetí pozice maskulinity nebo femininity, která je výsledkem nevědomého závazku vůči matce. Právě nevědomá fantazie matky, vyjádřená formou ustanovení nevědomých objektních vztahů v jejích interakcích s dítětem, mohou být „čteny“ a nevědomě interpretovány dítětem. Díky vrozené schopnosti dítěte číst afektivní komunikaci, závažné deformace v afektivním životě matky mohou narušit organizaci afektivního života dítěte a závažné patologie internalizovaných objektních vztahů matky se tak mohou zásadním způsobem podílet na nastavení nevědomé dimenze života dítěte (Kernberg, 2001; Kernberg & Caligor, 2005).

Dle Arona (1995) je koncept tzv. primární scény jednou ze stěžejních kotev, od které dítě odvíjí ztotožnění se s určitým genderem. Primární scéna reprezentuje představu dítěte o koitu svých rodičů. Tato představa je částečně spojena s fantazií a částečně spojena s reálnými podmínkami, ve kterých dítě žije. Přičemž Aron uvažuje dále o konceptu tzv. kombinované rodičovské figury⁶ jako o výzvě, která organizuje strukturu psychického aparátu z pohledu maskulinních a femininních obsahů, jež se prolínají životem jedince a projevují se v psychickém aparátu v různých podobách. V případě tzv. kombinované rodičovské figury dítě čelí složité výzvě, kterou je výběr, se kterou z rodičovských postav se ve fantazijním rozpětí primární scény identifikovat. Na jedné straně pozice, kleiniánsky⁷ reprezentována paranoidně-schizoidní pozicí, vybízí ke štěpení a prožitkům roztržitého a difúze self. Na druhé straně stojící, původně štěpené složky sebe a druhých, stmelující pozice depresivní, jež vybízí ke stabilnímu pojetí self, včetně genderované pozice a přijetí role muže nebo ženy.

Aron (1995) dále v tomto kontextu vyzdvihuje, že plný rozvoj Oidipského komplexu a zejména dramatu primární scény se umocňuje v dítěti přesunem pozornosti

---

⁶ Koncept zavedený do psychoanalýzy britskou rakouskou psychoanalytičkou Melanie Klein k označení infantilní fantazie, ve které jsou rodiče spojeni v permanentním sexuálním aktu, matka obsahuje penis otce nebo celého otce nebo otce, obsahující matčin prs nebo celou matku.

⁷ Koncept psychoanalytičky Melanie Klein.

k rodičovskému páru a jeho intersubjektivitě, přičemž současně prohlubuje pocit exkluze. Dítě se tak ocitá současně v roli pozorovatele, ale fantazijně i v roli účastníka. Člověk tedy potřebuje vyvinout kohezivní pocit sebe sama z pohledu vlastní subjektivity, přičemž člověk si musí být vědom a být schopen přemýšlet o sobě jako o předmětu svého vlastního zkoumání, ale současně i mít pocit sebe sama jako subjektu přání a záměrů ostatních. Tyto dimenze self potřebují být integrované a přesto rozmanité. Subjekt by měl tedy oplývat nejen pocity stabilní identity, ale současně i mnohosti.

Vzhledem k tomu, že tyto procesy jsou vytvářeny nevědomě, jsou spjaty s mnoha dynamickými komplexy, jež jsou protkány napříč osobní historií daného subjektu, a které z podstaty svého významu souvisí s aktivní inicializací dospělého, resp. pečující osoby, která v raném vývoji jedince hraje zásadní roli a účastní se kontinuálního zprostředkování obsahu sociálního matrixu a jeho pravidel (Kernberg, 2001).

3.2. Multidimenzionální identita

Sfard a Prusak (2005) předpokládají, že lidé mají více identit definovaných narativy nebo příběhy, které si navzájem vyprávějí. Na tomto základě navrhují tři narativní podoby identity – identita první osoby, jak ji sděluje dotyčný jedinec; identita druhé osoby, jak byla identita jedince sdělena jiné osobě; a identitu třetí osoby sdělenou třetí stranou třetí straně. Všichni jednotlivci mají různorodou sadu sociálních identit, které utvářejí to, jakým způsobem se dívají na sebe, na druhé a na svět kolem sebe, ať už jsou si těchto identit vědomi nebo ne (Jones & Abes, 2013). Autoři Reynolds a Pope (1991) vytvořili model tzv. MIM (*Multidimensional Identity Model* – v překladu multidimenzionální model identity), který předpokládá, že je nemožné, aby člověk měl pouze jednu identitu. Pojetí identity se tak mění, od konceptualizace identity jako pevné, již dosažené a konečné formy k chápání identity jako mnohočetné vzájemně se ovlivňující, měnící se, a neustále v procesu vývoje. Weber (2010) zdůrazňuje, že identita se nevyskytuje ve vakuu a klade důraz rovněž i na důležitost zohlednění kontextu, intenzity mikro/makro úrovní při uvažování nad provázáním různých úrovní identity.

Gee (2000) popsal „základní identitu“ člověka jako kombinaci jeho mnoha různých zkušeností a sebepercepce, přičemž za stěžejní považuje kontext, v němž je identita definována. Kidd (2002) identifikoval tři formy identity:

- Individuální identita – jedinečný pocit osobnosti, který má každý sám za sebe.

- Sociální identita – kolektivní pocit sounáležitosti se skupinou, identifikující se jako lidé, kteří mají něco společného s ostatními členy skupiny.
- Kulturní identita – pocit příslušnosti k určité etnické, kulturní nebo subkulturní skupině.

Výše zmíněné tedy implikuje, že se v každém z nás nalézají několik identit. Pokud by se nejednalo o více identit v pravém slova smyslu, jedná se o jednu identitu, na kterou však můžeme hledět z různých pozic a úhlů, což zpětnovazebně implikuje jistou multiplicitu. Jak již poznamenal James (1890, s. 240) „*člověk má tolik sociálních self, kolik je jednotlivců, kteří ho poznávají*“. Tímto úhlem mohou být tedy již samotné definice toho, jak na svůj vnitřní aparát můžeme nahlížet. McAdams (2003) přebírá perspektivu Jamese a Eriksona a rozlišuje mezi termíny „self“ a „identita“. Identita by měla být konstruktem, jež obsahuje popis subjektu, sebe vůči sobě, měl by tedy mít reflexivní a podle McAdamse i narativní charakter. Naproti tomu self je pojem/konstrukt, který zahrnuje nejen identitu, ale také objektivní aspekt subjektu jako činitele: self se tedy skládá z několika aspektů souvisejících s různými oblastmi života každého jednotlivce nejen z vlastní perspektivy, ale perspektivy druhých. To posléze tvoří tzv. self-koncept.

Ve spojitosti s pojmem identita se používá i o něco komplikovanější pojem subjektivita. Subjektivita se od identity liší poměrně zásadním způsobem, přesto je mnohé spojuje. Rozlišujeme identitu a subjektivitu jako kořeny dvou různých fenomenologických procesů. Subjektivita je schopností objektu detekovat se jako neidentický, jako kompromis mezi stejností ve změně. Jak poznamenává Zahavi (2005), dle Husserla je sebeuvědomění (*self-awareness*) základním rysem subjektivity. Jeho zájem o sebeuvědomění byl motivován otázkou, jak je vědomí dáno samo sobě, jak manifestuje samo sebe. Právě jeho termín "(pro)žitá zkušenost" vyjadřuje tuto kvalitu bytí, prožitek vědomí a uvědomění sebe sama. Současně Čapek a Loidolt (2021) dodávají, že pojetí osobní identity, nemůže vzniknout a fungovat samo o sobě, ale je předepsáno zvenčí – jinými slovy je spojeno s ostatními lidmi a jejich pohledem na nás, který je do jisté míry zpětnovazebný. Naše identita je tak tedy do jisté míry úzce spjata s tím, jaká je aktuální společenská smlouva v místě, ve kterém žijeme. Rozpoznání, kým jsme, se tedy i úzce pojí s genderem jako sociální kategorií, která definuje příslušnost člověka ve společnosti a jeho místo ve světě.

Erikson (1975, s. 18) definuje identitu jako „subjektivní smysl i pozorovatelná kvalita osobní stejnosti a kontinuity, spojená s určitou vírou ve stejnost a kontinuitu nějakého sdíleného obrazu světa“. V tomto kontextu je tedy stěžejní již výše zmíněný koncept

kontinuity. Dle mého názoru však kontinuita implikuje i určitý vývoj, či dokonce změnu. To, že něco pokračuje kontinuálně znamená, že ve své podstatě zůstává stejné, ale může se různě proměňovat. Snow a Anderson (1987, s. 1348) přináší nový termín *identity work* (v českém překladu používám sousloví práce s identitou), který definují jako „řadu činností, do kterých se lidé zapojují, jak jednotlivě, tak kolektivně, aby dali najevo a vyjádřili, kdo jsou a co zastávají ve vztahu nebo v kontrastu k nějaké skupině ostatních.“ Tato koncepce má i několik předpokladů týkajících se teorie (ne)měnnosti identity a určité míry flexibility (Alvesson & Willmott, 2002). Jedním z těchto předpokladů je, že lidé mají více identit, které jsou obecně proměnlivé a zřídka plně koherentní. Úzce souvisejícím konceptem práce s identitou je *identity play* (v českém překladu používám sousloví hra s identitou), kterou dle Ibarry a Petriglieri (2010, s. 11) definuje „zapojení lidí do provizorních, ale aktivních zkoušení možného budoucího já“ a zdůrazňuje rozsah, v jakém se tvoří identity prostřednictvím procesů spontaneity, požitku, objevování a intuice (Pratto, 2012).

4. Sociální role a gender

Genderová role je sociální role zahrnující řadu chování a postojů, které jsou obecně považovány za přijatelné, vhodné nebo žádoucí pro osobu na základě pohlaví této osoby (Lindsey, 2015). Velkou roli v tomto kontextu hraje sociální vliv, který je běžným rysem každodenního života: buď jsme ovlivňováni nebo sami ovlivňujeme několikrát denně od nejbanálnějšího vlivu na náš módní styl, až po závažnější postoje ovlivňující náš volební hlas. Sociální vliv nastává, když myšlenky, pocity a činy jednotlivce jsou ovlivněni jinými lidmi. Je základní součástí vztahů jak v rámci skupiny, tak i mezi skupinami. Sociální vliv má mnoho různých forem a lze jej pozorovat v mnoha sociologicky orientovaných procesech, jako je např. konformita, socializace, tlak vrstevníků, poslušnost, vedení, či přesvědčování (Mikulincer & Shaver, 2015). Výzkum sociálního vlivu má v sociální psychologii dlouhou historii a experiment o efektu sociální facilitace, který v roce 1898 provedl Triplett, je často považován za první sociálně psychologický experiment na téma sociálního vlivu (Izuma, 2017).

Sociální vliv zahrnuje záměrné, ale i neúmyslné úsilí o změnu přesvědčení, postojů nebo chování jiné osoby a je v lidských společnostech všudypřítomný. Na rozdíl od přesvědčování, které je obvykle záměrné a vyžaduje určitý stupeň uvědomění a jednoznačný cíl, může být sociální vliv neúmyslný a náhodný. Sociální vliv často působí prostřednictvím periferního zpracování, člověk si tedy sociálního vlivu nemusí být zcela vědom (Gass, 2015). Periferní cesta je nepřímá cesta, která využívá periferní podněty ke spojení pozitivivity s určitou předávanou zprávou, nebo konkrétním vlivem (Petty & Cacioppo, 1986). Např. namísto zaměření se na fakta a objektivitu produktu či služby (např. v oblasti marketingu) se periferní cesta spoléhá na spojení produktu či služby s pozitivními vlastnostmi, jako jsou pozitivní emoce nebo podpora autority (celebrity, sportovci, politici). Sociální vliv má tak svoji velmi důležitou, implicitní složku, který v sobě současně nese očekávání sociální skupiny nebo okruhu, které tento sociální vliv mají. Implicitní očekávání jsou jakási nevyřčená pravidla, kterými se řídíme i přesto, že nejsou v žádných dokumentech pevně zakotvena. A stejně jako psané zákony jsou i implicitní očekávání vynucována skupinovými normami (Mikulincer & Shaver, 2015).

Tuomela (1995) definuje sociální role (ve vztahu ke konkrétnímu kolektivu) z hlediska souboru sociálních úkolů a sociálních práv. Idea „hraní role“ je zde definována z hlediska jedince, který přijímá úkoly (a s nimi i předpokládaná práva a povinnosti), jejichž splnění

závisí na vzájemném přesvědčení mezi členy kolektivu, do něhož jedinec spadá. Searle (1995) se zaměřuje na pojem status. Sociální role (v širším slova smyslu) a statusy mají podobné rysy – každý jedinec sociální roli a s ní spojený i určitý status. Ten je vytvořen nebo odmítnut kolektivem na základě kolektivního (ne)přijetí. Genderová role je označením projevů chování mužů a žen v soukromé i veřejné sféře. Jsou to sociokulturní očekávání, která se vztahují k jednotlivcům na základě jejich zařazení do jedné z kategorií biologického pohlaví (muž nebo žena). Jak sociální konstruktivisté (Eagly & Wood, 2012), tak evoluční psychologové (Buss & Schmitt, 2011) zkoumají jevy týkající se provázanosti vztahů mezi genetickými a hormonálními predispozicemi a jejich kulturními odkazy, přičemž jednou ze stěžejních domén týkající obsahového konceptu genderové role je téma (tradiční) dělby práce, a tím naplnění svého sociálního potenciálu ve společnosti. Evoluční teorie pojednávající o rodičovských investicích popisuje, že ženy jako rodičky investují do rodičovství významnější část života než muži, a proto jsou jim atributy spojené s rodičovstvím přisuzovány častěji než mužům (Kenrick et., 2004).

Součástí sociálního matrixu jsou sociální role jako společensky definované vzorce chování, které jsou očekávány od osob, které zastávají určitou sociální pozici nebo patří do určité sociální kategorie. Konstrukt sociálních rolí je ústředním bodem společenských věd a obecně se začal používat během 20. a 30. let 20. století analogicky k divadlu. Společenský život se odehrává jako představení sociálních herců, kteří jsou „vymezení“ scénáři svých rolí. Na individuální úrovni sociální role fungují jako schémata, tedy mentální koncepty, které člověka informují o tom, jak se chovat v konkrétní společenské roli nebo situaci (Biddle, 1986).

Sociální vliv popisuje, jak naše myšlenky, pocity a chování reagují na náš sociální svět, včetně našich tendencí přizpůsobit se ostatním, dodržovat společenská pravidla a poslouchat autoritativní figury (House, 1995). Butler (1990) v tomto kontextu hovoří o performativitě genderu. Konceptu, který prezentuje gender jako radikální performanci obsahující opakované stylizace či sady reprodukováných činností, které se vytváří již od samého začátku vzniku biologického těla, čímž (spolu)vytvářejí stereotypně vymezený sociální prostor. Tyto druhy performancí vytváří jakési kondenzované prostředí pro vznik biologické hmoty (těla) a zevnějšku, jež jsou posléze umístěny (internalizovány) do předem již stanoveného, striktně vymezeného binárního spektra muž/žena, které posléze reprodukuje obsah genderové role.

Genderová role je rovněž charakterizována sadou znaků, která je předepsána specifickou kulturou, v níž jedinec vyrůstá a žije. Zprostředkování poskytuje společnost, rodina a média (Eagly & Wood, 2012). Předpokladem je představa inherentních vlastností, které každé z pohlaví specificky identifikují, jsou mu přisouzeny ze samotné biologické podstaty, a tím jsou velmi úzce spojeny s genderovými stereotypy (Eagly, 2009). V tomto smyslu hovoříme o stereotypu jako o konceptualizaci deskriptivních aspektů genderové role, na jejichž základě je jedinec automaticky spojován s určitou skupinou lidí. Ač je stereotypizace, jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, mnohdy vnímána jako nezbytná a její hlavní funkcí je trivializace množství spíše zahlcujících podnětů, s nimiž se jedinec v každodenním životě setkává (Ladegaard, 1998), může přinášet značná omezení v životě člověka. Jako např. dle výzkumu Grysmána (2017), který konstatuje, že genderové normy stále zůstávají binární, přičemž muži jsou stále spíše odrazováni od vyjadřování vztahové blízkosti (typické pro dimenzi communion), a to i přes její pozitivní dopad na psychickou pohodu.

V rámci teorie genderové role je významným konceptem pojem konformita, která představuje akt zapadnutí do skupiny prostřednictvím nějaké změny chování nebo postoje, ke které dochází v důsledku nějakého skutečného nebo domnělého skupinového tlaku. U člověka, jakožto skupinově žijícího druhu je velká část našeho chování zaměřena na zachování skupinové soudržnosti. Jedná se tak o sklon měnit své chování tak, aby odpovídalo reakcím ostatních a současně bylo adaptivní (Cialdini & Goldstein, 2004). Pokud se chceme přidat k nějaké skupině, tak nevědomě sledujeme a kopírujeme chování a reakce těch, které pozorujeme, tak, abychom byli v souladu se skupinovými normami (Chartrand & Bargh, 1999).

V kontextu genderu tak můžeme hovořit o pojmu genderová konformita, která je úzce spjata se socializací jedince. Vyjadřování genderové konformity se může lišit v závislosti na mnoha faktorech, jako jsou např. temperament, věk, nebo obecně rodinné zázemí a výchova. I přesto, že nevyhovění genderové konformitě bývá společensky sankcionováno (Rudman & Fairchild, 2004), dodržení genderového stereotypu, tedy pocit, že je důležité vyhovovat stereotypní představě mužství a ženství, je spojen jak s pozitivními, tak negativními důsledky pro osobní spokojenost (Sanchez et al., 2005; Wood et al., 1997). Genderová konformita, tedy míra, do jaké se jedinec přizpůsobuje určité představě společnosti, však hraje významnou roli v prožívání psychické pohody sexuálních menšin. Výzkum naznačuje silnou vazbu mezi statusem sexuální menšiny a genderovou nekonformitou. Například LGBTQ+ osoby obecně vykazují nižší úroveň genderové

konformity než heterosexuální jedinci jak v dětství, tak dospělosti (Rieger & SavinWilliams, 2012). A výzkum na toto téma ukazuje, že genderová nonkonformita se týká vyšší uváděné psychické úzkosti a nižší pohody v období mladé dospělosti i mužů (Friedman et al., 2006; Baams et al., 2015).

4.1. Socializace genderové role

Pojem socializace je velmi široký. Můžeme hovořit o pracovní socializaci, náboženské socializaci, politické nebo školní socializaci. Genderová socializace je však jedním z nejzákladnějších aspektů celoživotního procesu. Částečně také proto, že děti uvědomují, že jsou mužem nebo ženou již v útlém věku, a ještě dávno před tím, než porozumí významu politiky nebo náboženství, povolání nebo školní docházky. Význam genderové socializace také odráží skutečnost, že společnost je tzv. genderovaná. Tedy, že lidé na celém světě přijímají, že existují různé skupiny pohlaví a přiřazují různé role a životní náplně členům těchto skupin (Stockard, 2006).

Socializace jako proces internalizace exponovaných norem je běžným procesem integrace jedince do společnosti. Jednou z vrstev, jež se dotýká, je rovněž internalizace pravidel týkajících se adekvátního chování a jednání vztahujícímu se k příslušnému genderu. Je tedy procesem učení, v němž si osvojujeme normy spojené s genderovými rolemi. Genderová konformita (nebo nekonformita) se může vztahovat na domény jako např. vzhled, chování, zájmy a hodnoty. Jedním z požadavků společnosti je, aby člověk převzal určité role a v průběhu života jejich různé formy naplňoval. To vše má vliv na míru přijetí společností či určitou sociální skupinou, na které je jedinec značnou část svého života primárně závislý (Helgeson, 2017).

Eagly a kol. (2000) dále v tomto smyslu upozorňují i na významnou roli tzv. sebenaplňujícího prorocství a normativního sociálního vlivu ve vztahu ke konkrétní stereotypní podobě chování či způsobu myšlení typického pro určité pohlaví. Ty nesouvisí s biologicky podmíněnými rozdíly, ale s potřebou vyhovět očekávání, která společnost ke každé genderové kategorii má. Obecně platí, že lidé mají tendence dávat najevo svá očekávání verbální i neverbální cestou a reagovat pozitivně v případě, že se jejich očekávání potvrdí a poskytnout tak druhému jakousi formu odměny, anebo trestu v případě nevyhovění jejich, v tomto případě konformní, představě.

House (2017) uvažuje o socializaci z genderové perspektivy tak, že dítě musí začít „překládat“ verbální a neverbální komunikaci dospělých již od narození. Jak nevědomí, tak vědomí dospělých, kteří dítě obklopují, starají se o něj a zprostředkovávají první kontakt s vnějším světem, významově ovlivňuje pojetí slov „chlapec“ a „dívka“ a fantazií, jež se s těmito slovy pojí. Od okamžiku narození probíhá tato enigmatická komunikace od dospělých směrem k dítěti a často spíše ambivalentní a konfliktní chápání toho, co to je být mužem a ženou se stává něčím, čemu se snaží dítě porozumět a nárokům na toto porozumění vyhovět, přičemž si začíná v tomto kontextu budovat stabilní identitu, jejíž součástí je genderový prvek, resp. již výše zmíněná jádrová genderová identita, tedy ztotožnění se s tím, jestli je subjekt mužem či ženou.

Jedním z předních témat genderové socializace je například studium emocí (Shields, 2013). Emocionalita žen a mužů byla vždy považována za zásadně odlišnou, dokonce svým způsobem romantizována formou narativu protikladných sil. V západní kultuře převažuje přesvědčení, že ženy jsou více emocionální, jsou více „ve spojení“ se svými emocemi či vykazují více senzitivity a empatie (Gard & Kring, 2007). Výzkumy soustředící se na genderovou roli a emoční expresivitu jako na stěžejní proměnné ovšem zjistila, že větší expresivitu vykazovali ti účastníci (muži i ženy), kteří byli zařazeni do androgynní kategorie. Vyšší stupeň expresivity tak nebyl primárně spjat s femininními charakteristikami osobnosti. V případě emoční expresivity se potvrdil předpoklad socializačního vlivu rodiny na míru, s níž jedinec vyjadřuje citové zaujetí (Fiorentini, 2002).

Stoppard a Gunn-Gruchy (1993) však zjistili, že v projevu emocí existují genderově podmíněné sociální normy. Jedním z výsledků socializačních zkušeností mužů a žen může být, že ženy častěji než muži vyjadřují pozitivní emoce, zejména vůči ostatním. Shields (2007) dále potvrzuje, že výzkumy hovoří o tom, že ženy obecně více než muži vyjadřují otevřeně emoce a diskutují o nich. Paradoxně tomu je například i u vzteku, dle Fisher a Dubé (2005), který je primárně přisuzován mužskému pohlaví, tedy označován za maskulinní prvek. Současně Plant a kol. (2004) zjistili, že muži i ženy v případě nejednoznačných emocionálních signálů usuzují genderově stereotypně, tedy konkrétně, že ženy zažívají a vyjadřují úžas, rozpaky, strach, úzkost, štěstí, vinu, sympatie, smutek, láska, překvapení, stud a ostych častěji než muži. Dále se ukazuje, že muži prožívají a vyjadřují hněv a hrdost častěji než ženy.

V současnosti, jak konstatuje Fiorentini (2002), genderově specifické emocionální vzorce dle příslušných výzkumů identifikujeme, ovšem kromě ryze biologického podkladu těchto

rozdílů existuje samozřejmě i ten socializační. Bio-psycho-sociální model emocí formuluje Chaplin (2015), která popisuje, že můžeme genderové odlišnosti v oblasti emocí sledovat již v raném dětství. U chlapců je zaznamenána v raném věku vyšší míra aktivity a vzrušení (*arousal*), nižší jazyková úroveň a schopnost útlumu než u dívek. Vzhledem k jejich vyššímu stupni arousalu, které vede k jeho frekventovanějšímu behaviorálnímu vyjadřování než u dívek, čelí chlapci výzvám regulovat či inhibovat negativní emoce častěji než dívky. Nižší jazykové schopnosti a schopnost emocionální inhibice pak mohou vést k potížím s potlačováním projevů některého nevhodného chování, včetně negativních emocí. Současně Chaplin a kol. (2005) zjistili, že otcové reagovali pohotověji na momentální projevy smutku a úzkosti u dívek než u chlapců, a pohotověji na momentální projevy hněvu a projevy disharmonických u chlapců než u dívek. To může být ve svém důsledku socializačním prvkem, vzhledem k tomu, že děti se v útlém věku učí nápodobou.

4.2. Multidimenzionální sociální role

Již od dětství jsme vedeni k tomu, abychom se zabývali rozmanitými aktivitami, jako jsou škola, sportovní aktivity, práce, rodinný a společenský život. Obecně platí, že západní společnosti věří, že lidé by měli být zapojeni do co největšího počtu aktivit a žít v rámci rozsáhlého sociálního kontextu. Myšlenka, že by se lidé měli snažit dosáhnout více rolí a zapojit se do řady různých sociálních aktivit je také prominentní v debatě o rovnosti žen a mužů (Nordenmark, 2004). To se týká především i výzkumů spojených s rolemi v oblasti rodinné a pracovní. Právě výzkumy zaměřené na rodinné prostředí už dnes spíše z historické perspektivy naznačují smysl kombinace práce a rodiny a role s těmito oblastmi spojenými, které se lišily pro muže a ženy. Oblast typická pro muže byla poskytování finančního zázemí a podpory, a naopak oblast typická pro ženy bylo spojena s emocionální podporou a výchovou dětí (Bernard, 1981; Hochschild & Machung, 1989).

Pro většinu dospělých jsou zaměstnání, rodičovství a partnerství silně propojené oblasti a změny v jedné sociální roli silně ovlivňují ty ostatní. Mezi muži a ženami jsou však stále důležité rozdíly ve způsobu, jakým kombinují pracovní a rodinné role. Zatímco muži obecně většinou pokračují v práci na plný úvazek po celou dobu dospělosti bez ohledu na jejich rodinnou situaci, pracovní-rodinná konstelace žen je během dospělosti rozmanitější. Vdané ženy s dětmi se častěji zabývají neplacenými domácími pracemi, přinejmenším dočasně, zatímco jejich manželé nadále dochází pouze do zaměstnání (Worts et al., 2016). Právě spojení práce a rodiny může být stresující i kvůli očekávání naplnění několika rolí současně,

a proto na jedné straně stojí stres a obavy, z nutnosti věnovat se několika rolím zároveň, a na druhé straně příležitost na rozšíření kompetencí a dovedností vlivem zvládnání více rolí zároveň (Rozario et al., 2004; Zannella & De Rose, 2018).

Ústředním předpokladem teorie stresu rolí (*role stress theory*) je vysoká úroveň každodenních životních požadavků vytvářejících stres. Jak příliš mnoho, tak příliš málo požadavků může být zdrojem stresu, ale v tomto případě je to stres generovaný vysokými požadavky, na který se zaměřujeme. Vysoké nároky jsou zvláště stresující, když existují současně s omezenou mírou kontroly nad vlastní životní situací. V takové situaci je vysoké riziko soustavné a zvyšující se psychické zátěže, která následně zvyšuje riziko vzniku psychického onemocnění. Negativní dopady vícenásobných sociálních rolí lze vysvětlit značnou pracovní zátěží a psychickým vypětím, které taková situace generuje (Karasek & Theorell, 1990; Örtqvist & Wincent, 2006). Teorie expanze rolí (*role enhancement theory*) na druhé straně tvrdí, že existence vícenásobných sociálních rolí je přínosná pro jedince. Pozitivní účinky vyplývají z toho, že silné zapojení jak do placené práce, tak do rodinného života naopak možné stresující účinky eliminuje a generuje naopak více spokojenosti a pocitu smyslu (Hong & Seltzer, 1995; Barnett & Hyde, 2001).

Změny v postojích ke genderovým rolím v posledních letech ovlivnily také tradiční mužskou roli (Lendon & Silverstein, 2012), přičemž tyto změny se např. odráží v pojmu „noví otcové“ (Johansson & Klinth, 2008). Zejména u mladší generace se muži více zapojují do domácích prací a do péče o děti, než tomu bylo v minulosti (Kulik & Liberman, 2013). Vzhledem k tomu, že dnešní otcové mohou také zažívat napětí v důsledku protichůdných požadavků pracovní a rodinné sféry, vliv vícenásobných sociálních rolí a well-beingu mužů se stalo oblíbeným tématem mezi výzkumníky v oblasti rodiny a kariéry (Sumner & Brown, 1996; Jones & Paretti, 2013). Stejně tak role žen doznaly značných změn. Od poloviny 20. století lze na trhu práce pozorovat rostoucí počet žen. Kromě toho, že ženy vstoupily do „mužských“ rolí, např. do politiky, různých vedoucích pozic apod., od roku 1965 výrazně vzrostl podíl žen, které vystudovaly techniky zaměřené obory, medicínu či právo (Astin et al., 2002). Změny v sociálních rolích žen a mužů jsou do značné míry spojeny se změnou priorit a zaměření (koncept já vs. ostatní). U žen je změna vedena směrem k větší koncentraci na sebe a svou práci (individualismus), zatímco u mužů k více sociálnímu směru – soustředění na domov, rodinu a děti (Eagly & Diekmann, 2003).

5. Feminita u muže a maskulinita u ženy

Ženskost neboli feminita je pojem, kterým označujeme ženu nebo ženství, resp. ženské atributy. Termín feminita lze chápat jako pevný soubor podstatných rysů, které definují ženství, současně však nelze s jistotou říct, že konkrétní atributy charakterizují všechny ženy. Jako vědecký koncept může mít ženskost různé významy s mnoha výklady. Podoby ženství mohou nabývat různých forem a scénářů v různých dobách a společnostech. Tyto skripty fungují jako pokyny pro individuální chování a sociální interakci. Učí se v raném věku a posilují se po celý život. Tento ideologický koncept také staví některé formy ženskosti jako hegemónické neboli dominantní, zatímco ostatní verze ženskosti marginalizuje a podřizuje jim. Tyto projevy ženskosti ilustrují různé způsoby, jak byly feminity definovány v různých kulturách (Brownmiller, 1984). Tematicky však chci zaměřit pozornost i k „ženské maskulinitě“ – tedy projevům maskulinity u žen a jejich specifickým.

V otázce vztahující se k pojetí role muže, resp. maskulinity a toho, co znamená být maskulinní se můžeme znovu vztáhnout k výše napsanému v případě feminity. Tedy ve zkratce řečeno, termín maskulinita lze chápat jako pevný soubor podstatných rysů, které definují mužství, současně však nelze s jistotou říct, že konkrétní atributy charakterizují všechny muže. Jako vědecký koncept může mít mužnost různé významy s mnoha výklady. Podoby mužství/mužnosti mohou nabývat různých forem a scénářů v různých dobách a společnostech (Connell, 1987). Podobně jako u feminity se chci zaměřit i na mužskou feminitu a její kontext.

V zodpovězení toho, co vlastně vůbec znamená v dnešní společnosti být mužem, je dle Beyona (2001) nutné vzít v potaz, že maskulinita je vždy interpolována kulturním, historickým a geografickým kontextem. V dnešní době je rovněž nutné nezapomenout na významný příspěvek feministického a queer hnutí, jež jednoznačně zpochybnilo uniformní formu maskulinity/feminity či sexuality obecně, jež není striktně fixní či inherentní. Současné teorie tak spíše odkazují ke kulturní konstrukci exprese maskulinity/feminity jako proměnlivého bodu zkoumání. Nehovoříme tak pouze o jediné podobě maskulinity/feminity, ale o maskulinitách a feminitách, které mají různé stupně a druhy vyjádření.

Robertson (2007) definuje tzv. teorii maskulinní role. Hlavním prvkem je sociální očekávání, které posléze produkuje příslušné konformní chování, tak aby dotyčný jedinec získal nebo si zachoval stávající sociální status. V tomto případě se silně uplatňují genderové stereotypy. Právě očekávání (a jejich internalizace), že muž bude ochráncem

a zprostředkovatelem obživy, jsou natolik silná, že např. hrozba ztráty zaměstnání se stává hlavním zdrojem potlačení identity. To má později za následek negativní zdravotní konsekvence. Konformita k tradičnímu maskulinnímu modelu je obecně vnímána jako patologická. Dlouhodobý tlak uspět, sklony riskovat, spolu s požadavkem vyhovovat stereotypním představám, vytváří očekávání, jež mají za následek strach z neúspěchu a chronický stres. K výše zmíněnému typu se váže i tzv. relační model maskulinity. Ten vznikl na základě práce Connell (1987), a v rámci nějž můžeme uvažovat o pohlaví nikoliv jako o opozičních termínech, ale jako o vztahovém rámci. Ten mezi sebou generuje různé vrstvy a stupně interakce vlastností, jež nesou jednotlivá pohlaví, jejichž prostřednictvím komunikují jedinci mezi sebou a navzájem se formativně ovlivňují a vyvíjí.

Feminita u mužů je komplikovaným fenoménem, o němž se hovoří především v kontextu subverze heterosexuálního, potažmo heteropatriarchálního diskurzu. Feminita je z větší části vnímána jako součást homosexuální orientace a identita femininních mužů je stále spíše chápána v negativních konotacích (Hill, 2006). Právě tento fakt velmi úzce souvisí se stále živě převládajícími genderovými stereotypy. V tomto kontextu se u uvažovaných etiologických východisek uplatňuje koncept tzv. hegemonní maskulinity. Koncept tzv. hegemonní maskulinity vznikl v 80. letech minulého století a zásadně ovlivnil uvažování o podobě maskulinity, mužích i sociální hierarchii obecně. Je rovněž zprostředkujícím činitelem mezi teoriemi feminismu, studii zaměřenými na maskulinitu či sociologickými modely genderu. Koncept vznikl původně jako forma akademické diskuze nad maskulinitou a podobou mužské žité zkušenosti v Austrálii. Inspirací pro jeho vznik byl Gramsciho⁸ termín „hegemonie“, který byl svého času pokusem o porozumění formám stabilizace vztahů sociálních tříd. Tato idea byla transferována do paralelní problematiky genderové hierarchie. Základní myšlenkou celého konceptu je hegemonní maskulinita, která je chápána jako určitá forma praxe, opravňující určitým skupinám mužů dominovat nad ženami, či mimo tento koncept stojícími, jinými formami maskulinních skupin. Úzce souvisí s patriarchálním zřízením, ve kterém je stávající status quo vtělen do struktur společnosti byrokratickými či kulturními zvyklostmi či právně vymahatelnými pravidly. Koncept tedy představuje sadu nejdominantnějších maskulinních norem v konkrétní časové a geografické lokaci (Connell & Messerschmidt, 2005).

---

⁸ Antonio Gramsci byl italský politik, publicista a marxistický filosof.

Jak píšou Remafedi a kol. (1991), u gay a bisexuálních mužů, kteří přijali již v útlém věku femininní genderovou roli, existuje např. vyšší pravděpodobnost spáchání sebevraždy, zneužívání návykových látek, nebo riziko sexuálního zneužívání. Děje se tak především z toho důvodu, že se často stávají oběťmi šikany již od útlého věku. Příčinou těchto událostí může být jenom vliv genderových stereotypů, které uvaluje na jedince sociální okolí, ale rovněž i internalizované předsudky. Naopak femininní heterosexuální muži oplývají mnoha přízvisky, každopádně ty z obvyklých výrazů jsou označení „zženštilí“ či „genderově nonkonformní“ muž. Obecně tito muži představují femininně-maskulinní estetiku spolu s typicky femininními vlastnostmi, která dle většinové společnosti přináší stereotypně ženám. Paradoxem rovněž mnohdy bývá, že femininní heterosexuální muži bývají objektivizováni a potenciálně odmítáni ženami za jejich domnělou zženštilost či zdánlivou homosexuální orientaci (Hill, 2006). To potvrzuje mj. jeden z výzkumů (Anderson, 2009), který se soustředil mj. na vnímání feministicky (ve prospěch rovnosti žen a mužů) smýšlejících mužů. Ukázalo se, že ačkoli muži i ženy hodnotí feministické muže vysoko v příčkách některých stereotypně ženských charakteristik, zejména ženy spojují feministické muže se stereotypně ženskými rysy (např. vřelý, láskyplný), ženy je však zároveň vidí jako méně atraktivní.

Ženská maskulinita bývá často spojována s konceptem feminismu a queer hnutím, které směřovaly k vyzdvihování potenciálu ženské maskulinity narušovat tradiční patriarchální struktury a nabízet tak alternativu ke striktnímu rozdělení genderových rolí. Z výzkumů vyplývá, že ženy feministky jsou často spojovány se stereotypně maskulinními rysy (např. agresivita, dominance) (Rubin, 1994), ale méně se stereotypně ženskými rysy (např. vřelost) (Fiske, 2018; Meijs et al., 2017). Zajímavá je rovněž perspektiva výzkumů toho, jak feministické ženy popisují samy sebe. Například Jackson a kol. (1996) ukázal, že maskulinní ženy s větší pravděpodobností označují samy sebe jako feministky, což mj. dle autorů potenciálně naznačuje buď internalizaci výše zmíněných stereotypů nebo menší lpění na tradičních genderových rolích.

Někdy jsou maskulinní ženy označovány termínem „butch“, který reprezentuje většinou lesbickou ženu, která klade důraz na maskulinní charakteristiky. I v rámci ženského hnutí snažícího se o narušování tradičních pořádků však docházelo v průběhu historie k mnoha rozporům a jedním z nich je právě ona „subversivní“ povaha ženské maskulinity. Tzv. butches byly obviněny z přinášení nežádoucího mužské chování do komunity, která má být naopak útočištěm před patriarchátem, maskulinitou a mužů. V interakcích s ostatními ženami,

zejména s „femmes“, jsou butches považovány za „spolupracovnice“ patriarchátu právě tím, že se k ženám mohou chovat jako muži. Například tím, že ženy objektivizují, chtějí být fyzicky silnější nebo dominantní partnerkou (Nguen, 2008). Naopak ovšem dle Drydakís a kol. (2017) maskulinní osobnostní rysy u žen vytvářejí příležitosti k lepšímu přístupu k zaměstnání a vyšší vstupní mzdy ve srovnání s femininními osobnostními rysy.

Jungiánský psychoanalytik Hill (1992) představil koncept tzv. dynamické femininity, kterou bychom mohli přirovnat ke konceptu ženské maskulinity. Dynamický aspekt femininního principu stojí naproti statickému aspektu maskulinního principu. Vzhledem k tomu, že statická maskulinita trvá na logice a řádu, dynamická feminita nabádá ke změně a transformaci. A tato transformace obsahuje kontinuální proud zkušeností, pohyb směrem k novému, hravost a iracionalitu. Jedná se tak o kombinaci aktivního a pasivního prvku, který spojuje jak maskulinní, tak femininní aspekt bytí. Současně tak v běžné praxi dochází spíše k paradoxu: aby byly úspěšné, očekává se od žen projev stereotypně maskulinních vlastností tak, aby byly vnímány jako dostatečně kompetentní, avšak za „porušení“ genderových stereotypů jsou však persekvovány negativním hodnocením okolí (Rudman & Phelan, 2008).

6. Psychologická androgynie

Přesahy v mužsko-ženském binárním světě byly zároveň uctívány i odmítány v průběhu historie. Koncept androgynie byl již v daleké historii lidstva úzce spojen s rovnostářskými ideologiemi ve starověké řeckořímské společnosti (Bem, 1993). Některé androgynní postavy sehrály významnou roli při formování moderní filozofie, demokracie a civilizace, i přesto že byly často vyvrženci (Gleason, 2008). Androgynní členové různých domorodých společností nebývali přijati do tradičních kmenů a často byli považováni za devianty. Byli vyhnaní na okraj společnosti, a tím měli později možnost stát se významnými členy komunity prostřednictvím převzetí role léčitelů nebo šamanů (Balzer, 1996). Podle Oxfordského slovníku lze termín androgynie objevit již v 16. století. Jedná se o latinské slovo řeckého původu, spojující slova *andro*, znamenající muž a *gyne*, znamenající žena. Androgynní⁹ jedinec tak spojuje mužské a ženské fyzické vlastnosti do jedné lidské bytosti.

Vývoj konceptu androgynie a její reprezentace v průběhu historie můžeme popsat jakýsi ideál, podobu, která se jeví jako prakticky nezměnná. Dávno před 16. stoletím byla myšlenka androgynie uvedena v Platónově (1993) Sympoziu prostřednictvím Aristofanova monologu o lidské sexualitě, napsaného kolem roku 300 př. n. l., ve kterém tvrdí, že původně existovali nejen muž a žena, ale i třetí pohlaví, kombinace dvou. Tento mýtus je také významným příspěvkem k teorii touhy a uvažování o lidské dualitě a „touze“ po sjednocení. Dle mýtického vyprávění kdysi byly tři druhy lidských bytostí: muž, pocházející ze Slunce; žena, kterou sestoupila ze Země; a androgynní osoba, s mužskými i ženskými prvky, pocházející z Měsíce. Každá lidská bytost byla úplně kulatá, měla čtyři ruce a čtyři nohy, dvě stejné tváře na opačných stranách hlavy se čtyřma ušima a dvěma genitály a spojená (jedny) záda. Tyto bytosti se cítili onipotentní a vyzývali bohy a šplhali na Olymp. Tak se bohové rozhodli tyto bytosti uhranout a rozdělit je ve dvě, a od tohoto momentu poloviny lidské bytosti toužili opět po sjednocení (po svém původní tvaru) a každý den se snažili znovu spojit, což se jim nedařilo. Vlivem své snahy zapomínali na další věci a začali postupně chřadnout tak, že začali umírat. Zeus, který tuto dobu temna zaznamenal rozhodl spojit oddělené genitály (androgynní osoby) v jedno a otočit zády stojící osoby (muž a žena)

---

⁹ Ačkoliv má androgynie ve vývoji lidstva dlouhou historii, není mým zájmem pojednávat o konceptu androgynie jinak než na čistě psychologické rovině, biologické (fyzilogické a anatomické) aspekty tedy dále nezmiňuji.

tak, aby se mohli spojit. A tak dle Aristofanése vzniknul Eros, síla, která pohání lidi k vzájemnému spojení a dosažení onipotentního pocitu neporazitelnosti.

Naproti tomu psychologická androgynie, která je předmětem mojí práce, je termín určený k popisu jedince, který má osobnostní charakteristiky, jež můžeme stereotypně označit jak za femininní, tak maskulinní, přičemž o tyto stereotypní charakteristiky se opírali ve svých původních pracích jak Bem (1974), Spencer a kol. (1974), tak i Wald (2002), která reprodukovala Bemův dotazník. Ona “stereotypie” je mnohými zpochybňována i vzhledem k tomu, že tradiční pojetí nás může spíše zavést na metodologické zcestí, právě z toho důvodu, že jednotlivé dimenze mají několik podkategorií, které mohou být vzájemně provázané. Například výzkum Bekker a Assena (2008) hovoří o tom, že rozdíly mezi feminitou a maskulinitou mohou spočívat jinde, než bychom mohli předpokládat. Příkladem může být pojetí autonomie, které je z tradiční perspektivy připisováno dimenzi maskulinity (*agency*) představující nezávislost na druhých. Výzkum ukázal, že u žen může současně existovat smysl pro citlivost k potřebám druhým bez snížení prožitku autonomie. Současně se ukazuje, že u žen tendence ke spojování s druhými (*connectedness*) se zvyšuje vlivem stresu a přesvědčení, že jsou situačně zodpovědné za interpersonální komunikaci.

Pojem psychologická androgynie je svébytnou kategorií, psychologicky androgynní může být jak osoba heterosexuální, homosexuální nebo transgender osoba. Konstrukt androgynie byl poprvé formulován a představen Sandrou Bem (1974) na počátku 70. let minulého století. Uvedení tohoto konceptu zpochybnilo hluboce zakořeněnou domněnku, že feminita a maskulinita tvoří opozičně bipolární body, které se navzájem vylučují, tedy že jedinec může být buď femininní, nebo maskulinní, ale nemůže být (v různé míře a za různých okolností) obojím. Při vývoji svého dotazníku BSRI (*Bem Sex Role Inventory*) Bem (1974) chtěla toto přesvědčení rovněž vyvrátit empirickými daty. Konstrukce dotazníku tak sloužila k posouzení míry identifikace s genderovými osobnostními rysy. Maskulinní (M) škála BSRI obsahuje vlastnosti stereotypně spojené s muži (např. asertivní, nezávislý, ambiciózní), a ženská (F) škála obsahuje vlastnosti stereotypně spojené s ženami (např. jemná, důvěřivá, vřelá). Tyto genderové vlastnosti byly vybrány na základě předvýzkumu, ve kterém studenti Stanfordské univerzity vygenerovali 200 položkový seznam společensky žádoucích vlastností pro každé pohlaví. Po statistické analýze a normování těchto položek bylo vybráno 40 z nich pro zahrnutí do BSRI (20 mužských, 20 ženských) (Bem et al., 1976).

Bem (1974) popisuje, že maskulinita a feminita reprezentují nezávislé klastry sociálně žádoucích instrumentálních či expresivních vlastností, a je tedy výhodné, ne-li přímo

žádoucí, aby byly jedincem internalizovány oba tyto póly. Bem předpokládala, že psychologická androgynie představuje adaptivní výhodu oproti striktně jednostranné genderové identifikaci/roli. Ta je charakteristická behaviorálními omezeními, která mají utlumující účinek i v těch situacích, ve kterých je flexibilně potřeba uplatnit vlastnosti druhého genderu pro jejich efektivní řešení. To např. potvrzuje i výzkum Martin a kol. (2017), který vytváří pracovní teorii tzv. duální identity, která předpokládá, že projevy genderové identity mohou být daleko rozsáhlejší, než může poskytnout jednodimenzionální model, jež většinou vyžaduje přináležení k tradičnímu pojetí genderu.

Thoits (1983) podotýká, že již samotná existence více životních rolí/identit člověka může být pozitivní copingovou strategií, protože poskytuje širší rozsah pro personální uspokojení. Výzkum Stake (1997) však hovoří o duálním očekávání a míře stresu, který snaha obsáhnout dvojí naplňování rolí přináší. Prokázaný, z části předpokládaný, pozitivní prospěch širšího repertoáru instrumentálních i expresivních vlastností v podobě vyššího sebevědomí či intenzivnějšího prožitku smyslu života přináší o něco jiný pohled na to, co vlastně psychologická androgynie může znamenat v reálném životě člověka. Zároveň ovšem konstatuje, že samotný proces uskutečňování širšího repertoáru rolí a identit přináší diskomfort a stres, protože jedinec má omezený čas a energii k tomu, aby všem očekávání dostal. Boswell (1997) k tomu současně dodává, že žádná z behaviorálních charakteristik je skutečně buď maskulinní, nebo femininní, ale spíše společnost přiřazuje jednotlivým vlastnostem hodnotící vlastnosti, které jsou posléze spojeny s konkrétní genderovou rolí či identitou. Dle Heilbrun (1982) je psychologická androgynie rovněž možnost, která poskytuje pocit osvobození od konceptů, které byly jedinci přiřknuty na základě kulturních norem, přináší s tím i určitou míru vnitřní nestability a její následné vyvažování.

Jak ovšem podotýkají Woodhill a Samuels (2003) každá z genderových rolí, které v sobě androgynie pojímá, jsou jak pozitivní (sociálně žádoucí) vlastnosti, tak ty negativní (sociálně nežádoucí). Autoři tak tedy formulují konkrétnější rozdělení na pozitivní a negativní androgynii, přičemž předpokladem je, že androgynní role nesestává pouze z vlastností, které jsou adaptivní pro život, a tím kvalitu života jedince, jak se původně předpokládalo. Negativní vlastnosti obou genderových rolí mohou v mnohých případech produkovat chování, které převáží jakékoliv původně zvažované benefity spojené s identifikací skrze androgynní genderovou roli. Ty jsou měřeny či zkoumány různými dotazníky a metodami, a stejně tak jsou rozličnými způsoby interpretovány v kontextu dalších proměnných, které je mnohdy obtížné, ne-li přímo nemožné zcela extrahovat. Faktem ovšem zůstává, že

při podrobnějším zkoumání lze skutečně konstatovat, že kombinace pozitivních charakteristik obou genderových kategorií jsou funkčními předpoklady při uvažování nad podobou subjektivní kvality života a jejími proměnnými.

Jak však píše Whitley (1983), androgynní model sklízel po dobu svého bližšího zkoumání mnoho kritiky. Woodhill a Samuels (2003) tak navazují na Taylora a Halla (1982), kteří zpřesňují model Sandry Bem formulací tzv. aditivní androgynní hypotézy. Ta predikuje předpoklad, že jedinci, skórující sice v obou škálách, ale nízko, budou vykazovat nižší kvalitu života. Důvodem je sada vlastností, které sice můžeme stereotypně zařadit do obou genderových kategorií maskulinní/femininní, ale které nejsou intrapersonální či interpersonálně adaptivní. Jedná se tedy o vlastnosti, které nejsou žádoucí ani u jednoho pohlaví. Negativní představu maskulinity můžeme definovat vlastnostmi, kterými jsou např. agrese, extrémní sebedůvěra a restriktivní emocionalita, odtahované postoje k otcovství či zanedbávání vlastního zdraví (Vučić, 2021). Negativní představu feminity můžeme definovat vlastnostmi, kterými jsou např. submisivita, křehkost, nedostatek odvahy, pomstychtivost, pasivní agrese nebo manipulativní rysy (Snider, 2018).

Studie založené především na sebeposuzovacích škálách měřících podobu sebehodnocení a dalších charakteristik týkajících se sebepojetí prokázaly pozitivní korelaci mezi psychologickou androgynií a spokojeností v životě, manželskou spokojeností (Baucom & Aiken, 1984), či subjektivním pocitem well-beingu, kreativitou a motivací k úspěchu (Norlander et al., 2000). Tuto hypotézu potvrzují i Lefkowitz a Zeldow (2006), současně však upozorňují na fakt, že dle mnoha výzkumů v oblasti genderu a duševního zdraví, potažmo kvality života, je to právě spíše maskulinita, která je považována jako hlavní pozitivní faktor v subjektivní kvalitě života. Obecně však můžeme uvažovat nad tím, že kombinace pozitivních atributů maskulinity a feminity poskytuje člověku bez ohledu na pohlaví dostatek vnitřní flexibility, a tím přináší jedinci rozsáhlejší repertoár mentálních i behaviorálních vzorců chování a jednání, které ve svém důsledku přináší např. potenciálně úspěšnější mechanismy zvládnání zátěžových situací (Kashdan & Rottenberg, 2010)

7. Teorie dialogického self

Když lidé přemítají o své vlastní vnitřní zkušenosti, často uvádějí, že má verbální kvalitu (Baars, 2003), která je také mj. označována jako verbální myšlení, vnitřní řeč, vnitřní monolog nebo vnitřní dialog. V této práci operuji právě s těmito termíny, přičemž doplňuji sousloví vnitřní dialogická aktivita, která se objevuje v definici Hermanse (2012). Všechny výše zmíněné termíny se do značné míry shodují a je v některých případech odlišné je od sebe zcela oddělit, v některých pasážích je tak používám zaměnitelně. Stěžejním pojmem, se kterým dále operuji i v praktické části práce je pojem Já-pozice (*I-position*), který rovněž pochází z teorie Hermanse (2012), a který blíže popíšu v následujícím textu.

Stěžejním a výchozím konceptem v tomto výzkumu je již zmíněná vnitřní dialogická aktivita, jejíž nedílnou součástí je vnitřní řeč, kterou lze definovat jako subjektivní prožitek jazyka bez zjevné a slyšitelné artikulace (Alderson-Day & Fernyhough, 2015). Hartl a Hartlová (Hartl et al., 2010, s. 510) vymezují vnitřní řeč také jako „slovní formu myšlení člověka bez zvukových projevů, jejíž vnější vyjádření mluvou či písmem je záležitostí cviku, bez kterého může být mezi oběma formami řeči značný rozdíl“. Přestože vnitřní dialog již dlouho uznávali filozofové, spisovatelé, básníci a další myslitelé, formální psychologické teoretizování o takových jevech bylo zavedeno teprve nedávno na konci 20. a začátku 21. století (Hermans & Kempen, 1993; Marková, 2003). Vnitřní řeč dále definuje tzv. teorii dialogického self (Hermans, 1996).

Teorie dialogického self je v této práci zastřešujícím konceptem pro můj záměr zkoumání mnohočetnosti pozic sebe sama z genderové perspektivy a implikací této mnohočetnosti pro duševní zdraví a kvalitu života jako takovou. Již v úvodu zmíněná a napříč touto prací několikrát uvedená psychoanalytická perspektiva je něčím, v čem shledávám úrodnou půdu nejen ve vztahu ke genderové teorii, ale rovněž i k teorii dialogického self, ač ji tato teorie téměř nezmiňuje a přímo se k ní neodkazuje. Dialogické self jako koncept považuji za stěžejní nejen ve vztahu k sobě, ale ve vztahu k Druhému (druhým). Sousloví vnitřní dialogická aktivita je definována jako „zapojení do dialogů s imaginárními postavami, simulace sociálních dialogických vztahů ve vlastních myšlenkách a vzájemná konfrontace úhlů pohledu reprezentujících různé Já-pozice relevantní pro osobní a/nebo sociální identitu“ (Oleš & Puchalska-Wasył, 2012, s. 242). Zmíněná Já-pozice vyjadřuje myšlenku, že naše self se projevuje v různých situacích různými způsoby, resp. různých pozicích ve vztahu

k sobě, druhým či světu obecně. Tyto proměny vztahování se k sobě a okolí z různých pozic jsou ovlivňovány právě vnitřní řečí.

7.1. Od vnitřní řeči k vnitřnímu dialogu

Ve vývojové psychologii je výzkum vnitřní řeči spojován především s teoriemi Jeana Piageta a Lva Vygotského (DeSouza et al., 2008). Piaget operoval ve svém díle s myšlenkou, že myšlení dítěte se nevyvíjí na základě řeči, ale na základě konkrétních logických operací, a teprve až v pozdějších obdobích lidského vývoje se dětské myšlení naváže na řeč (Nakonečný, 1997). Přestože Piaget vývoj vnitřní řeči konkrétně nedefinuje, jeho teorie je zásadní především kvůli tomu, že inspirovala Vygotského, který na jeho teorii navázal a částečně se vůči jeho teorii vymezil (Plháková, 2007).

Piaget (1926) v dětském vývoji předpokládá postupný posun od naprosté sebestřednosti k decentraci, kdy člověk vnímá jak ostatní jedince, tak sebe. Definoval tři typy dětské řeči: řeč autistickou, egocentrickou, a z ní vznikající řeč sociální. Egocentrická řeč dle něj plní funkci mezistupně mezi autistickým myšlením, které je nevědomé a slouží především k uspokojení individuálních potřeb, a myšlením realistickým, které je dítěti společností vstřípeno prostřednictvím socializace. Tato řeč je dle Piageta (1926) prvním jasným důkazem samotného egocentrismu dítěte v tomto období, a lze ji charakterizovat tím, že dítě k sobě hovoří nehledě na to, zda je samo či je kolem něj někdo přítomen.

Příčemž Piaget (1926) na rozdíl od Vygotského tvrdí, že egocentrická řeč nemá přímou kognitivní užitečnost, protože její povaha spíše souvisí s projevem sociálního egocentrismu dítěte. Její frekvence se okolo 8. roku dítěte snižuje téměř na minimum, což ovšem dle Piageta neznamena, že by se tak u dítěte vytratil samotný egocentrický způsob myšlení, ale spíše, že se přesouvá na úroveň abstraktního myšlení. Dítě si s nástupem školního věku uvědomuje nevhodnost hlasité promluvy k sobě, následně ji tak redukuje a vzniká řeč socializovaná, která má již především komunikativní funkci směrem k druhému člověku. Egocentrická řeč se tak dle Piageta postupně vytrácí (Vygotskij, 2017).

Vygotskij, Luria, Leontiev a Levin provedli řadu experimentů na egocentrické řeči dětí a zjistili, že egocentrická řeč je funkcí přímo spojenou s myšlením a řešením problémů (Vygotskij et al., 1929). V období egocentrické řeči se odehrává přenos vzorů sociálního chování k jeho nebo její „...sféře vnitřních-osobních psychických funkcí“ (Vygotsky, 1986, s. 35). Proto, když se děti dostanou do pozice, kdy musí přemýšlet, budou přemýšlet nahlas,

a využívat tak sociálního aspektu řeči. Vygotskij (1986) vnímá vývoj jazyka jako proces, který začíná přes sociální kontakt s ostatními a pak se postupně internalizuje řadou přechodných fází k rozvoji vnitřní řeči. Tato transformace egocentrické řeči ve vnitřní řeč je hlavním rozdílem mezi Piagetem a Vygotským (Harris, 1990).

Vnitřní řeč je tedy dle Vygotského (2007) teorie kognitivního vývoje výsledkem vývojového procesu, který má 3 fáze (sociální řeč, egocentrická řeč a vnitřní řeč). Prostřednictvím mechanismu internalizace se lingvisticky zprostředkované sociální výměny (jako jsou především na začátku vývoje ty mezi dítětem a pečovatelem) ve Vygotského modelu transformují na „internalizovaný rozhovor“ se sebou samým. O fenoménu vnitřní řeči, vyplývající ze svého sociálního původu jako internalizovaná sociální řeč, lze uvažovat v jeho ontogenetickém kontextu. Vygotsky (2017) tvrdí, že komunikace je hnací silou řeči u dospělých i dětí. Stěžejním je tedy v tomto případě kontakt s pečující osobou, která je s dítětem zpravidla v intenzivním kontaktu. Dítě ve vztahu k pečující osobě vyjadřuje svá (pudová, ze své podstaty původně nediferencovaná) přání a potřeby. Pečující osoba a vztah k ní se tak stává rovněž i prostorem rozvoje komunikace a tím i způsobu uchopování reality, Pečující osoba je prvním mikrosvětlem definujícím kontakt se sociálním makrosvětlem a ohraničujícím možnosti a formy jakými dítě svá (pudová) přání a potřeby vyjadřuje, resp. učí se, jak je vyjadřovat a naplňovat, resp. jak je komunikovat (Bowlby, 1983).

Od nejranějších stádií je řeč u dětí sociální. Má tedy jediný účel, kterým je komunikace, a je multifunkční. Vnitřní řeč je dle něj ve skutečnosti zcela oddělena od řečové funkce vnější řeči. Děti si např. „šeptají“ a plánují svůj další krok nebo komentují svou aktuální činnost. Dítě se pokouší napodobit dospělého, který s ním mluví, a tím regulovat své chování. V této fázi je hlavní funkcí egocentrické řeči seberegulace (Harris, 1990). Během procesu internalizace se z egocentrické řeči postupně stává řeč útržkovitá a dochází k několika jejím sémantickým transformacím. Existují syntaktické rozdíly mezi vnitřní řečí a vnější řečí v mluveném projevu. Vnitřní řeč se skládá z predikátů (vynechání předmětu) a je vysoce zkrácená. Vnitřní řeč se vyvíjí skrze internalizaci dialogů s druhými, protože díky rozhovorům a komunikaci, které jedinec vedl s druhými, je následně schopen komunikovat sám se sebou (Wilkinson & Fernyhough, 2017).

Vygotsky (1986) popisuje tři hlavní zvláštnosti vnitřní řeči. Nejprve se jedná o převahu smyslu (*word sense*) nad významem slova (*word meaning*). Dle něj je smysl slova popisován jako „...součet všech psychologických událostí, které slovo vyvolalo v našem vědomí“ (Vygotskij, 1986, s. 245). Jedná se tak o převahu smyslu nad významem. Význam slova je

definován prostřednictvím kontextu, ve kterém se vyskytuje, bude se tedy v různých situacích proměňovat, zatímco jeho definice je statická. Za druhé, jednotlivá slova se mohou sloučit do jediného slova vyjadřujícího komplexní novou myšlenku stejně jako významy jeho jednotlivých prvků (také známé jako aglutinace). A za třetí dochází k tzv. infúzi smyslu, znamenající propojení konkrétních slov nejen s jejich obecným významem, ale také konkrétními pocity, vzpomínkami či zkušenostmi, které s ním subjektivně spojujeme (Vygotsky, 1986).

Většina definic vnitřní řeči předpokládá, že v této formě intrapersonální komunikace odesílatel i příjemce představují stejnou osobu. Vnitřní řeč může být pouze jediným slovem, komentářem nebo příkazem bez odpovědi (Wilkinson & Fernyhough, 2017). Naproti tomu vnitřní dialogická aktivita znamená proces, kde se vnitřní dialog týká různých forem intrapersonální komunikace, kde různé hlasy mohou představovat nejen já, ale také blízké osoby, imaginární či reální přátele, různé osoby z okolí daného člověka, či různé celebrity (Hermans, 1996). Z pohledu teorie dialogického self (Hermans & Gieser, 2011) mohou lidé v rámci své intrapersonální komunikace zaujmout minimálně dva úhly pohledu nebo „Já-pozice“ v duchu „na jednu stranu..., ale na druhou...“.

Vnitřní dialog tak představuje určité opoziční pozice, nabízející různé argumenty, o nichž člověk přemýšlí. Platón ve svém díle Theaetetus popsal myšlení „jako diskurz, který mysl vede sama se sebou .... Když mysl přemýšlí, prostě mluví sama se sebou, klade otázky a odpovídá na ně a říká ano nebo ne.“ (Hamilton & Huntington, 1961, s. 895). Určitá míra pochybnosti a zvažování někdy i protichůdných variant je člověku v současné společnosti bytostně vlastní. Jak tvrdí Leary (2004), naše já je trvalým zdrojem mnoha zpochybňujících hlasů, které mohou narušovat naše sebevědomí, zpochybňují naše priority, nebo vytváří zmatek, pokud jde o naše snahy a cíle. Tyto pochybnosti se mohou týkat i naší identity, protože na jedné straně si lidé uvědomují množství možností, zatímco na druhé straně cítí tlak, aby činili životní rozhodnutí ohledně rodiny, kariéry a budoucnosti obecně (Oleš & Puchalska-Wasyl, 2012).

Jak již bylo řečeno výše, jednou z podstatných vlastností vnitřní řeči je její seberegulativní funkce (Brinthaup et al., 2009), vnitřní dialogická aktivita zdůrazňuje konfrontaci nebo integraci různých úhlů pohledu jako způsob, jak pomoci člověku porozumět novým nebo zvláštním zkušenostem. Jinými slovy, zdá se, že k samomluvě dochází v reakci nebo předvídání konkrétních událostí nebo okolností, zatímco vnitřní dialog zřejmě zahrnuje více reflexivní nebo kontemplativní druhy intrapersonální komunikace.

Kromě toho vnitřní dialogy často zahrnují identitu osoby, zatímco samomluva se na otázky identity vztahuje pouze nepřímo. A výzkumy ukazují, že vnitřní dialogy hrají důležitou roli při konstrukci identity (Bhatia, 2002; Batory, 2010).

8. Vývoj dialogického self

Hermans, Kempen a Van Loon (1992) se inspirovali původními Jamesovskými představami o já (viz kap. 1) ale také Bachtinovou (1984) polyfonní metaforou. Bachtin konceptualizoval polyfonii coby typ hudebního útvaru sestávajícího ze dvou nebo více souběžných linií nezávislé melodie jako opak hudebního útvaru pouze s jedním hlasem, monofonie. Jedná se tak o dvě nebo více simultánních melodických linek, které jsou vnímány jako nezávislé, i když spolu souvisí. Bachtin (1984) pohlíží na polyfonii, v překladu mnohohlasnost, z pohledu literární teorie jako na příležitost objevovat vícehlasý charakter vyprávění, jež se neřídí pouze monologem vypravěče, ale stanovisky i jiných postav. Takto můžeme ve vícehlasých diskurzech, kde lze slyšet hlasy všech účastníků aktivity, objevovat rozmanitost myšlenek a hodnot, které se někdy vzájemně konfrontují a někdy existují v harmonii. Tyto různé hlasy mají také potenciál střetávat se s myšlením “hlavní postavy” (jednotlivce) nebo dokonce s jeho identitou a povzbuzovat ji, aby dále přemýšlela o svém osobním postoji. Hlasy fungují jako formy interakce postav v příběhu, zapojené do procesu otázek a odpovědí, souhlasu a nesouhlasu. Každý z nich má o svém příběhu nebo její vlastní zkušenosti určitou specifickou představu na základě vlastního postoje.

Bachtin (1984) přetvořil koncept polyfonního diskurzu tím, že překročil běžnou představu harmonické nebo konsensuální komunikace jako ideálu. Naopak zdůraznil existenci alterity a konfliktních napětí mezi personalizovanými hlasy jednotlivců jako konstitutivní prvky mezilidské komunikace. Z Bachtinova pohledu je tedy významná pluralita hlasů: hlasy, které se někdy navzájem konfrontují, čímž vytvářejí nepředvídatelné konflikty mezi komunikačními partnery, nebo naopak hlasy, které přináší porozumění a konsensuální intersubjektivitu. To dalo vzniknout pojetí já z hlediska dynamické mnohosti relativně autonomních Já-pozic. V tomto pojetí má Já možnost přesunu z jedné prostorové polohy do druhé v souladu se změnami situace a času Já-pozice kolísají mezi různými, a dokonce i protichůdnými pozicemi.

V tomto duchu můžeme dále uvažovat nad tím, jakým způsobem “mnohohlasnost” vzniká, jakým způsobem se ztělesňuje u každého z nás. Pokud se v tomto uvažování opřeme, o již výše zmíněnou teorii “překlada” zmíněného v 4. kapitole (str. 34), ke kterému se jedinec vrací v průběhu svého života, nápadně v tom můžeme zahlédnout koncept introjekce/internalizace vnitřního hlasu. S ním, resp. s nimi vede jedinec symbolický dialog. Jak bylo již zmíněno v kapitole o vývoji genderové role, vycházím z předpokladu, že to,

kým se v průběhu života stáváme je do značné míry závislé na pochopení tzv. touhy druhého, tedy ztotožnění se s tím, po čem touží ten druhý, což souvisí se zjištěním, s kým (s čím) se identifikuji. Identifikaci jako takové předchází, resp. je s ní úzce spojena, tzv. introjekce. Introjekce je psychoanalytický koncept odkazující na psychický proces, při kterém jsou předměty z vnějšího světa – prototypicky rodičovské objekty – přijímány “do” ega a internalizovány (stávají se součástí sebepojetí). Introjekce je fantasmatický proces odkazující na tělesnou analogii v orálním podání, požití, což dále odkazuje k preoidipálním stádiím vývoje (Freud, 1925). K bližšímu přiblížení takového pojetí se nyní obrátím k psychoanalytické teorii objektních vztahů.

O vzniku dialogické perspektivy lze uvažovat z pohledu prozkoumávání sebe sama, které uskutečňují děti již od narození. Dítě zažívá různé smyslové modality, se kterými interaguje navzájem a interpretuje tak své zkušenosti. Integrací je míněn dialog mezi více Já-pozicemi, který je základní pro rozvoj „vtěleného Já“ dítěte, ve vztahu k jeho prostředí Proto dialogické já se buduje nejprve jako tělesně prožívané já. Děti si hrají se svými končetinami, dívají se na ně, sahají na sebe apod. Při dotýkání se zažívají propriocepci a stimulaci. Ztělesněná forma dialogičnosti tak představuje tělesnou zkušenost, přičemž, různé pozice těla a různé zkušenosti s prožíváním vlastního mohou být vnímány jako vznikající Já-pozice: hmatová perspektiva doteku ruky, proprioceptivní perspektiva dotyku anebo vizuální perspektiva očí (Lavelli & Fogel, 2002).

Winnicott (1965) věřil, že neexistuje nic takového jako dítě, ale dítě a jeho matka. Byl přesvědčen, že vznik psychiky a osobnosti dítěte byl vzájemný proces, který se vyvíjel s osobou, která se o dítě stará, a nikoli jako proces probíhající uvnitř dítěte samotného. Vývoj kojence a mateřská péče jsou neoddělitelné celky. Osobnost dítěte je neoddělitelně spjata s biologickými, fyziologickými, psychologickými, emocionálními a sociálními postupy, které zprostředkovala pečující osoba, která se o dítě starala (Ziv & Arbel, 2020). Maximálně závislé dítě prostřednictvím vztahu s pečující osobou prochází stádií od „absolutní závislosti“ po „relativní závislost“ směrem k „nezávislosti“. Ve stádiu absolutní závislosti dítě nemá nejenom prostředky k tomu, aby se dokázalo o sobě postarat, ale zatím nezná „postupy“, kterými by mohlo své okolí ovlivňovat tak, aby mu poskytlo péči, kterou potřebuje. Není si tak vědomo příčinné souvislosti svého chování a reakce okolí a nezbyvá mu nic jiného než se postupně naučit zorientovat. Ve stádiu relativní závislosti si dítě uvědomí svou zranitelnost a přijme podporu rodičovského prostředí k uspokojení jeho potřeb. Ve stádiu nezávislosti dítě rozvíjí schopnost obejít se bez péče, protože by mělo těžit

ze zvnitřněných „dobrých“ vzpomínek i spolu s jeho nově vyvinutými schopnostmi manévrovat v rámci vnějšího prostředí (Winnicott, 1965).

Spolu s vývojem dítěte podporovaným „primárním mateřským zájmem“, resp. matčinou psychofyziologickou připraveností dodávat dítěti adekvátní Winnicott (1963) zdůraznil láskyplné prostředí, kde jsou zdárně uspokojeny potřeby dítěte. „Dost dobré“ mateřské prostředí nastává, když matka, rodič nebo ekvivalentní opatrovník, který je obvykle naladěný (ale ne vždy) na to, co dítě chce, poskytuje uspokojení jeho potřeb dítěti chvíli předtím, než o to požádá, vznikne „okamžik iluze“ (např. kojení dítěte chvíli před tím, než je požadováno). Dítě následně pocítí „iluzi všemohoucnosti“, jako by mohlo mít vliv na vnější svět. Tento typ usnadňujícího prostředí je popisován jako mateřský akt „držení“ (*holding*), který funguje nejen jako pocit bezpečného útočiště, ale také podporuje postupné rozvíjení a udržování self-objektu (vnější objekt) a ega dítěte. Tato podpora ega vede dítě ke kontinuálnímu dospívání navzdory jeho neschopnosti ovládat nebo cítit odpovědnost za dobré a špatné v prostředí okolo něj

Optimální dětství vede dítě k vede k bolestivým, ale nezbytným emočním krizím. Postupně se odehrává jakýsi dialektický proces pomocí vývojového postupu od stádia symbiózy matka-dítě k prožitku odstupu, jež je vytvořen symbolickou reprezentací této symbiózy dítětem. Dítě bylo mělo postupně začít chápat, pečující osoba (a vztah k ní), do které je „zamilované“ (chová k pečující osobě něžné city lásky), je „vnější objekt“. V tomhle střídání aktu projekce a introjekce dítě kultivuje schopnost představit si pozici pečující osoby (Ogden, 1985). Výzvou pro ontogenetickou perspektivu jsou tedy tři související kategorie self, druhý (*other*) a objekt, ukazující vnější a vnitřní vztahovou složitost kvůli jejich dialogickému vztahu (Josephs & Valsiner, 1998). Obě strany (pečující osoba a dítě) konstruují společně jejich vzájemně orientovanou tělesnou dynamiku ve společném časoprostoru, kde dialogické (verbální i nonverbální) výměny, jako jsou různé druhy „vyjednávání“, získávají specifické formy. V důsledku toho vede dítě dialog samo se sebou i dalšími účastníky interakce a osvojuje si tak postupně vědomí nezávislosti v čase a prostoru, což posléze vede k vývoji kontinuálního self (Lyra & Bertau, 2008). Jako bylo již v textu několikrát předtím zmíněno, doprovázející dialogy blízkých osob dítěte zakotvují vznikající dialogičnost já dítěte prostřednictvím introjekce (Lavelli & Fogel, 2002).

Současně však na druhou stranu ve všudypřítomnosti své pečující osoby musí dítě zažít samotu, aby by mohlo dojít ke konečné emocionální zralosti. Schopnosti být sám – neboli paradoxu být sám ve společnosti své matky (Winnicott, 1963) – je dosaženo nejen tehdy,

když matka přiměřeně uspokojuje požadavky dítěte, ale když jeho požadavky nejsou splněny, tzn. pečující osoba dokáže potřeby dítěte frustrovat přiměřeně tak, aby si dokázalo samo uvědomovat, co potřebuje. Mezi nejznámější Winnicottovy (1953) koncepty patří „přechodový objekt“, hrající zásadní roli v celkovém rozvoji člověka a zahrnující vztahy mezi vnitřním a vnějším světem člověka a mostem mezi subjektivní zkušeností a objektivní realitou. Klasický příklad týkající se tohoto konceptu zahrnuje situaci, kdy matka opustí dítě a dítě se naučí kompenzovat výslednou úzkost tím, že dokáže samo sebe utěšit formou přítomnosti nějakého předmětu (např. měkkou přikrývkou, plyšákem), který fantazijně „naplní“ matčinými atributy (Winnicott, 1953).

Tak může vzniknout tranzitorní prostor v mysli jednotlivce, kde sice realita a fantazie nejsou jasně vymezeny nebo rozlišeny a zůstávají navzájem srostlé, jedná se však o zkušenost mezi závislostí a nezávislostí, kombinující vnitřní a vnější zážitky. Ogden (2004) navrhuje myšlenku dialektického procesu jako paradigmatu, které generuje potenciální prostor pro tvorbu symbolického myšlení. Odkazuje na dialektiku jako proces, ve kterém dva protichůdné koncepty, kde každý z nich vytváří a současně neguje ten druhý, vzájemně stojí v dynamickém (stále se měnícím) vztahu k sobě navzájem. Vnímání odlišnosti potřeby dítětem vzniká ve chvíli, kdy je uspokojení potřeby oddáleno (pečující osoba nenaplní potřebu hned ale se zpožděním z různých důvodů). Kontrast mezi frustrací a touhou po uspokojení potřeby vyvolává separační proces vedoucí k rozlišení mezi sebou a druhým, a mezi fantazií a realitou. Tomuto procesu vytváření prostoru mezi sebou a druhým je nápomocna schopnost uchopovat duševní stavy, které jsou základem lidského chování, a přemýšlet o nich jako o svébytných entitách.

9. Mentalizace a dialogická aktivita

Pokud budeme vycházet z definice dialogické aktivity self, tedy že se jedná o rozmanitost vnitřních hlasů, přičemž vnitřní dialogická aktivita se specificky vztahuje na výměnu myšlenek nebo nápadů mezi alespoň dvěma Já-pozicemi reprezentujícími konkrétní úhly pohledu (Hermans, 1996), nesmíme opomenout zásadní proměnou, a tou je schopnost uchopení vnitřního hlasu jako svébytné entity, jinými slovy samotné vytvoření takové pozice, z níž mohu na odlišné části Já-pozic pohlížet. Z opačného úhlu pohledu lze na psychopatologii pohlížet jako na dysfunkci vnitřních a interpersonálních dialogů, které lidé vedou s internalizovanými či reálnými osobami a tím pádem na dysfunkci komunikace mezi jednotlivými Já-pozicemi (Hermans & Dimaggio, 2007; Lysaker et al., 2010). Takovou schopnost uchopení vnitřního hlasu a pohlížení na něj jako na svébytnou entitu, a schopnost s ním vnitřně nakládat různými způsoby můžeme nazvat dvěma koncepty: metakognice a mentalizace.

Přehled literatury o metakognici a mentalizaci odhaluje řadu oblastí, ve kterých se tyto koncepty prolínají, jejich specifika však značí určité rozdíly. V základním smyslu dochází k překrývání jednotlivých definic, protože oba konstrukty odkazují na schopnost jednotlivce přemýšlet o duševních stavech sebe a druhých. Tyto konstrukty se nicméně vyvíjejí z odlišných tradic a jejich definice odhalují pojmové rozdíly. Mentalizace je silně provázána s psychoanalýzou, teorií attachmentu, vývojovou psychologií obecně ale také s neurovědami, a týká se způsobů, jak jednotlivci interpretují chování své i druhých lidí (Freeman 2016). Mentalizace je ukotvena v kognitivně-vývojovém paradigmatu, které specifikuje vývojové mezníky v sebereflexní schopnosti dítěte. Metakognice v porovnání je širší pojem, který není specificky spojen s vývojovou teorií a odkazuje místo toho na schopnost syntetizovat různé kognitivní a emocionální operace a vytvořit tak integrovaný obraz sebe i druhých a použít tak následně tyto informace v reakci na psychické pochody (Buck & George, 2016).

Metakognice zjednodušeně označuje myšlení o myšlení. Termín byl používán v různých kontextech. Právě Semerari a kol. (2003) navrhli operacionalizovanou definici, která zahrnovala oddělitelné subdomény (porozumění vlastní mysli, porozumění mysli druhých a jejich kontrolu) které by mohly být hodnoceny u jedinců s psychiatrickými poruchami a sledovány v průběhu léčby. V tomhle v širokém smyslu zahrnuje metakognice aktivity, které umožňují jednotlivcům dávat smysl jejich mysli a integrovat do ní fragmenty

zkušeností v koherentní a soudržný popis sebe sama v čase. Předpokládá se, že tyto procesy probíhají v průběhu života a jsou ovlivněny řadou sociálních motivů (Dimaggio et al. 2015). Syntetická metakognice je konceptualizována jako psychologický proces popisovaný jako schopnost syntetizovat záměry, myšlenky, pocity a souvislosti mezi událostmi a integrovat je do větších komplexních reprezentací sebe sama a druhých. Narušená syntetická metakognice byla nalezena např. u časných i pozdních forem schizofrenie, jedinci s narušenými metakognitivními schopnostmi mají potíže s identifikací, artikulací a reflexí jejich myšlenek, pocitů a motivací (Lysaker et al., 2010).

Mentalizační přístup byl původně formulován v kontextu léčby pacientů s emočně nestabilní poruchou osobnosti hraničního typu a má několik dimenzí (Bateman & Fonagy, 2004). Může být uspořádán do 3 základní polarit, z nichž každá má své vlastní relativně odlišné základní nervové okruhy (Fonagy & Luyten, 2009): (a) automatická versus řízená mentalizace, (b) interní a externí mentalizace, (c) kognitivní versus afektivní mentalizace. Středem zájmu při mentalizaci může být tedy vlastní self (včetně vlastních ztělesněných zkušeností) nebo self druhých a může zahrnovat závěry založené na vnějších rysech ostatních lidí (např. výrazy obličeje) nebo přímé předpoklady o vlastní mysli nebo mysli druhých. Plná mentalizace zahrnuje integraci obou kognitivních znalostí (tj. postoje a již osvojené znalosti) a afektivní vstupy (tj. emocionální a více automatické reakce). Za běžných okolností jsou tyto polarit v rovnováze a lze je použít flexibilně v závislosti na „vyhodnocení“ požadavků určitého sociálního kontextu nebo prostředí. Trvalá dominance jedné polarit nad jinou signalizuje potenciální selhání přesného pochopení duševního stavu.

Teorie mentalizace předpokládá, že se mezilidské potíže a maladaptivní osobnostní rysy vyvíjejí z nejistého attachmentu směrem k pečující osobě a z následně vyplývajících deficitů v mentalizaci – schopnosti porozumět druhým a svým vlastním duševním stavům (Ball Cooper et al., 2021). Fonagy a Allison (2012) blíže popisují, že v procesu afektivního zrcadlení, které je jádrem attachmentu, musí dítě dokázat zjistit, co konkrétní projev emocí znamená a na co odkazuje. Jinými slovy, jaký vnitřní psychický stav je základem dané emoce. Aby toho dítě dosáhlo, musí se spoléhat na vnější podněty, jako je např. pohled pečující osoby určitým směrem nebo gestikulace, tedy projevy, které doprovází svým emocionálním nábojem směr komunikace. Současně i pečující osoba čelí tomuto úkolu rozpoznávání, když se dívá na dítě, zatímco dělá různé emocionální signály. Zpětnovazebně

se tak odehrává určitý vzájemný proces, jehož součástí je vzájemné čtení a vyhodnocování emocí nejenom druhých, ale i svých vlastních (Fonagy & Allison, 2012).

Novorozenci nejen napodobují gesta, ale také spontánně reprodukují dříve napodobená gesta a čekají, až ten druhý zareaguje (Nagy & Molnar, 2004). Kromě toho mohou novorozenci korigovat své vlastní pohyby, aby se synchronizovaly s pohyby pozorovaného dospělého, a mohou reprodukovat gesta s 24hodinovým zpožděním, a to už minimálně od 6 týdnů věku (Meltzoff & Moore, 1992). V této perspektivě je napodobující chování interpretováno jako první základ vnímání sebe sama jako odlišného od ostatních a samostatným činitelem ve vnějším prostředí (Rochat & Striano, 2000). Pro další vývoj takovýchto schopností musí dítě musí být schopno nejen externě zaměřené mentalizace (tj. reagovat na emocionální projev pečovatele), ale také interně zaměřené mentalizace odhadu záměrů pečujících na základě vlastních reakcí. To znamená, že dítě musí umět používat externí podněty, které pečující osoba sděluje (např. směr pohledu do očí), aby dokázalo určit, co má pečující osoba „na mysli“ (co je záměrem jejího počínání). Efekt zrcadlení je tak procesem zahrnujícím nepřetržité přecházení mezi vnějšími a vnitřními projevy sebe a druhých (Fonagy & Allison, 2012).

Takto lze tedy na mentalizační funkci nahlížet nejen jako na „prazáklad“ dialogické aktivity. Mimo jiné díky tomu, že mentalizace představuje propojování perspektiv a pohybování se mezi nimi pro efektivní rozhodování a emoční regulaci, ale obecně lze o vyšších mentálních funkcích uvažovat jako o dialogu. Vyšší mentální funkce se vyvíjejí prostřednictvím postupné internalizace sémioticky ztělesněných pohledů na realitu, takže zralé fungování duševních pochodů zahrnuje kontinuální vstupování „do konfliktu“ různých internalizovaných perspektiv. A právě proto, že tyto perspektivy jsou odvozeny z interakce se skutečnými lidmi, případně s aktuálními ideologickými pozicemi sebe i druhých lidí včetně motivačních a afektivních složek, jedinec tak „přebírá hlas“ toho druhého, přebírá i jeho perspektiv, která se projevuje tímto hlasem, což má za následek formu mentálního fungování, které se skládá z probíhajících dialogů mezi různými pohledy na realitu (Fernyhough, 1996).

10. Kombinace maskulinity a feminity jako forma vnitřního dialogu

Již dříve zmíněný pojem Já-pozice považuji za stěžejní v ilustraci člověka jako bytosti skládající se z mnoha různých částí osobnosti. Jak dále uvádí Troha (2017) snad všichni známe tuto představu lidské bytosti, tak dobře popsanou v literatuře a umění obecně, skládající se z různých částí s často konfliktními potřebami, zájmy a postoji. Termín ambivalence se v psychoanalýze používá k popisu současné existence protichůdných pocitů vůči konkrétnímu objektu. Ve známé kazuistice případu tzv. Krysího muže (*Rat Man*) Freud mluví o bitvě mezi láskou a nenávisí, přičemž objektem obou emocí je stejná osoba/objekt. Pro Freuda vychází ambivalence ze základního předpokladu bisexuality všech lidských bytostí a ze struktur Oidipského komplexu. Dítě může své rodiče milovat i nenávidět, jelikož mu přinášejí jak potěšení, tak strádání, míra takové koherence je však předmětem duševního vývoje. V kontextu milostných vztahů je „vybrat si lásku“ vždy znamená „zvolit si také nenávisť“ a jádro komplikace milostných vztahů spočívá především v neschopnosti udržet oba impulsy současně a dokázat je integrovat do koherentního celku, resp. uvažovat nad jednou a tou stejnou osobou tak, že nám přináší na jedné straně jak pozitivní emoce, tak i ty negativní.

Podobně jako tomu je ve výše zmíněném Freudově textu, kdy se naproti sobě staví láska a nenávisť, tomu může být i v případě genderu, tedy pohledu na maskulinní a femininní kategorie, které se na první pohled vzhledem ke svému významu mohou navzájem vylučovat. Westmarland (2001) dodává, že již v 6. př. Kr. Pythagorejská škola rozvinula základní teoretický předpoklad existence dvou odlišných substancí formy (asociována s adjektivem dobrý, mužský) a hmoty (asociována s adjektivem špatný, ženský). Podobně uvažuje např. na počátku 17. st. Francis Bacon, který dichotomii kategorie forma versus hmota převádí analogicky na dichotomii kategorií poznání = muž (*knowledge*) a přirozenost = žena (*nature*), a to za podmínky, že přirozenost je objektem poznání – muž jako poznávající (*knower*) a žena poznatelnou (*knowable*). Reflexi takovéto analogie předkládá např. Šmausová (2007), která tuto dichotomii považuje za zcela nepodloženou a podporující stereotypizující uvažování nad genderovými kategoriemi.

Vystoupit z duálního uvažování nad psychickým aparátem může být někdy složité a mnoho konceptů uvažuje nad mírou psychopatologie právě z hlediska úrovně štěpení, tedy tzv. černobílého vidění ve smyslu „buď anebo“ – dotyčný je buď jedno, nebo druhé, resp.

my k němu chováme buď jednu, nebo druhou emoci. Integrace a jednota vnitřního prožívání tak může představovat jakýsi ideál, ke kterému můžeme chtít směřovat, může však být i formou duševní strnulosti a absence flexibility (Ruti, 2010). Vnitřní ambivalence však přináší mnohem rozsáhlejší teoretické zázemí a více než o unifikaci štěpení bychom měli usilovat o přijetí ambivalence jako povahy lidského bytí, tak jak nad ní uvažuje například Segal (1992) a tolerovat zdánlivě protichůdné stavy mysli (Bronstein, 2001). Avšak součástí takovéto ambivalence je i vnitřní konflikt. Vnitřní konflikt vytváří jakési pnutí mezi „nekompatibilními“ mentálními obsahy. Téma vnitřního konfliktu je jakýmsi dialektickým procesem, přičemž dialektika sice směřuje k integraci, ale integrace není nikdy dokončena zcela. Je spíše kontinuálním, celoživotním procesem, v rámci nějž osciluje každý jedinec v průběhu života (Kowalski & Bhalla 2018).

10.1. Vnitřní konflikt a dialogické self

Freud (1900) předpokládá, že vnitřní konflikt je nevyhnutelný vzhledem k naší psychobiologické povaze. Nevyhnutelný je dle něj konflikt mezi principem slasti (charakterizovaný primárním procesním myšlením) a principem reality (charakterizovaný sekundárním procesním myšlením). Podle Freuda (1900) je mentální fungování v raném věku zcela ovládáno principem slasti, tj. okamžitým uspokojením, vyjádřeným například v halucinatorním stavu splněného přání (*wish-fulfillment*). Dítě však časem zjistí, že tyto metody nejsou zcela úspěšné při dosahování uspokojení daných potřeb, a proto se postupně obrací k objektům ve vnější realitě a rozpoznává vztahy a jejich možnosti k dosahování daných cílů (potřeb).

Člověk se tak pomalu pohybuje od dominance principu slasti ke vzniku principu reality. Freud (1900) však tvrdí, že vliv principu slasti nikdy nezmizí a napětí, resp. konflikt mezi principem slasti a principem reality zůstává trvalým rysem mentálního fungování. Touha po okamžitém uspokojení, k němuž se mysl uchyluje, stále zůstává přítomna, současně se rozvíjí poznání více orientované na realitu a oddálení uspokojení hledání cest k jeho dosažení. S rozvojem ega jako prostředku testování reality se od počátku života v podstatě konfliktem mezi přáním a povahou vnější reality mění do vnitřního konfliktu – konfliktu mezi imperativními přáními (Id) a hodnocením reality (Ego)¹⁰.

---

¹⁰ Dle Freuda se osobnost skládá ze 3 částí: Id, Ego a Superego.

S vývojem psychoanalytické teorie koncept vnitřního konfliktu zůstal v centru post-freudovského pojetí psychopatologie (napříč různými školami a přístupy) a duševního fungování navzdory odmítnutí klíčových freudovských tvrzení a navzdory rozdílům v jejich obsahu. Například pro Horney (1946) vnitřní konflikty zůstávají jádrem neuróz navzdory skutečnosti, že její pojetí hlavních vnitřních konfliktů z hlediska postojů „pohybu směrem k lidem“, „od lidí“ a „a proti lidem“ se radikálně liší od Freudovy konceptualizace vnitřních konfliktů. Rozdíl se týkal dalších aspektů směrem k relačním modelům, které Mitchell (1988) označuje jako „relační/konfliktní model“, konkrétně konflikt mezi různými „vztahovými konfiguracemi“. To, co činí vnitřní konflikt patogenním, je především způsob, jakým se jedinec s vnitřním konfliktem vyrovnává, přičemž tímto způsobem je v psychoanalytické teorii represe neboli vytěsnění. Jak již bylo řečeno dříve, zvládnutí vnitřního konfliktu prostřednictvím represivní obrany je kritickým faktorem i z toho důvodu, že represe brání asimilaci a integraci konfliktních mentálních obsahů, které byly izolovány prostřednictvím represe do zbytku osobnosti.

V psychoanalytické teorii je taková forma represe, tedy potlačeného přání nebo myšlenky, později upravena nebo „zamaskována“ ve formě symptomu, který plní „kompromisní“ úlohu. Představuje tedy kompromis mezi požadavky Ega a nevědomým přáním. Kompromisní formace nemusí být nutně patologická, jak se Freud (1896) původně domníval. Jeho přesvědčení bylo, že konflikt – nebo přesněji tvorba kompromisů a patologie (v duševním životě) – jsou synonyma. Později se však ukázalo, že vznik konfliktů a kompromisů je všudypřítomný a normální, nikoli výjimečný a patologický. Ve světle našich novějších poznatků můžeme říct, že formování kompromisu dnes znamená, že lidská mysl vždy funguje tak, aby dosáhla co největšího příjemného uspokojení, a zároveň se co nejvíce vyhýbala jakékoliv související nelibosti. To ovšem nevyklučuje vznik symptomů, které mohou jedinci přinášet zpětnovazebně další obtíže (Brenner, 1982). To je něco, co v teorii dialogického self Hermans a Gieser (2011) nazývají „třetí pozicí“, tedy pozicí, která smiřuje dvě protichůdné pozice, a tím zmírňuje napětí mezi nimi.

Zde bych se opět vrátila k teorii dialogického self a spojnicím, které obě tyto teorie přináší. Jak je velmi výstižně ilustrováno ve studii Pauhy a Ronkainen (2022), princip kompromisní formace se dá aplikovat v symbolické rovině i na vnitřní dialogickou aktivitu. autobiografie Rona „H2O“ Watermana, profesionálního MMA bojovníka, který se stal evangelíkem, velmi dobře ilustruje určité formy napětí a vyrovnávání se s různými aspekty osobnosti a hledání rovnováhy mezi různými identitami, resp. Já-pozicemi. V této studii

autoři identifikovali dvě Já-pozice, „Ron, bojovník“ a „Ron, otec rodiny“, které souvisely s náboženstvím, sportem a maskulinitou. Zjištění ilustrují, že pro udržení psychické pohody je zapotřebí určitá míra narativní koherence, která byla ve Watermanově případě stanovena nalezením třetí pozice, která zahrnovala obě Já-pozice. Jednalo se tak v podstatě o kompromisní formu řešení, a to konkrétně vstup do tzv. Team Impact – skupiny křesťanských kulturistů, kteří se věnují posilování, cestují po světě a evangelizují. Ukázalo se, že kombinace dobrodružství, fyzické výzvy a přivádění lidí k Bohu přináší rovnováhu mezi soupeřícími potřebami a pomáhá různým Já-pozicím najít soulad. Stejně tak pronáší Jung (1959), že v případě maskulinity a feminity by mělo docházet k integraci. Multiplicita a vnitřní rozdělení stojí proti integrační tendenci, jejíž síla je stejně velká jako jakási vnitřní touha po zcelení. A společně tvoří dvojici protikladů nezbytných pro vnitřní seberegulaci. Proces individuace je obecně chápán jako snaha o rovnováhu protikladů v psychice, mezi něž patří i mužský a ženský princip.

Z hlediska genderu mohou vnitřní konflikt vyvolávat i různá sociální očekávání a normy. Důležitým pro obě pohlaví je požadavek atraktivity, který se dotýká mnoho oblastí života. U žen je potenciálně konfliktním požadavkem např. v situaci, kdy se od žen očekává, že se budou neustále zapojovat do procedur, tak aby zlepšily svůj vzhled (Elias et al., 2017), ale fyzická přitažlivost s sebou na druhé straně nese rizika jako je stigmatizace (Tseelon, 1992), nebo penalizace ve formě nižšího příjmu (Hosoda et al., 2003).

10.2. Kombinace maskulinity a feminity jako vnitřní dialog

Považuji za významné vznést toto konkrétní zamyšlení nad tím, jakým způsobem mohou maskulinita a feminita fungovat v jedinci současně. Jakým způsobem mohou maskulinní a femininní charakteristiky koexistovat v každém z nás je i předmětem mé disertační práce. Různé Já-pozice mohou nabývat také různých kvalit, včetně již mnohokrát v této práci zmiňované genderové perspektivy. Zdánlivě nekoherentní kombinace osobnostních vlastností, které se zdají být „nežitelné“ a spíše popisují spíše určité kontinuum, než absolutní vyjádření “taková jsem, nebo nejsem”, mohou však být vyjádřeny v mnoha podobách, jež jsou vyjádřeny zažitými vzorci chování, resp. formou sebevyjádření. Příkladem může být jeden z výstižných úryvků rozhovoru z mé magisterské diplomové práce (Halo, 2019, s. 71): „*Myslím si, že vycituju ty lidi, že odhadnu, jaký jsou, s kým mám tu čest, [...] jako já si myslím, že to je cit pro to jednání s kýmkoliv očemkoliv, ne nutně empatie, to*

jako určitě. Ale ten cit pro to, že vim s kým mám tu čest, že ne vždy je to jako úplně hraný, ale umím se přizpůsobit tomu člověku. Tak toho si cením asi nejvíc.“ Vyjádření tohoto respondenta na dotaz, čeho si na sobě nejvíce váží, může být ukázkou, kdy muž, prezentující se stereotypně mužskými vlastnostmi jako je např. cílevědomost nebo dominance, je však ve vhodné chvíli ochoten přijmout submisivní roli, která mu však přinese další kariévní pokrok, což ve výsledku znamená jakési naplnění „kruhu“, ve kterém jsou syceny původní maskulinní vlastnosti.

Z psychologické perspektivy byl jedním z nejznámějších autorů zabývajících se kombinací maskulinity a feminity Carl Gustav Jung. V jedné ze svých knih (2009, s. 263) pronáší: *„A co maskulinita? Víte, kolik ženskosti chybí muži k úplnosti? Víte, kolik mužnosti chybí ženě k úplnosti? Hledáte ženské u žen a mužské u mužů. A tak jsou vždy jen muži a ženy. Ale kde jsou lidé? Ty, muži, bys neměl v ženách hledat ženskost, ale hledat a poznávat to v sobě, tak jak ji od počátku vlastníš.*“ Operuji tak s představou, že každý z nás oplývá jak vlastnostmi, které bychom mohli zařadit do maskulinního spektra, tak těmi, které bychom zařadili do femininního spektra. Situace se stává složitější v případě, že nad jednotlivými vlastnostmi uvažujeme v odstavci zmíněném výše. Tedy jako o prostředcích k dosažení zcela opačného cíle, tedy např. empatie a snaha o kompromis, primárně vnímané spíše jako femininní vlastnosti, mohou sloužit k dosažení určitého, „vyššího“, zcela opačného cíle, přičemž cílevědomost (primárně vnímaná jako maskulinní vlastnost) zahrnuje jak maskulinní, tak femininní aspekt a vytváří tak jejich kombinaci, stejně tak jako zmiňovaná empatie.

Každý z nás, muž, nebo žena, ve svém osobnostním repertoáru „nese“ obojí, jak maskulinní, tak femininní vlastnosti. Významným je posléze zamyšlení, jakým způsobem mohou různé genderové kombinace vypadat. Jeden z výstižných příkladů a vysvětlení uvádí Elise (2001), jež pojednává o maskulinním strachu z narušení psychického prostoru. Feminita je stále vnímána jako forma slabosti, která doslova oslabuje dominantní maskulinní pozici. Forma podřízení se je vnímána striktně negativně a vyvolává u mužů negativní emoce. *„Předpokládám existenci maskulinního strachu mít „lůno“ – vnitřní prostor, produktivní prostor, kterým lze proniknout a poznat jej – kde lze objevit a odhalit něco o intimním já. Překonání tohoto strachu je považováno za důležitý aspekt vývoje dospělých mužů.*“ (Elise, 2001, s. 503). Důvody můžeme hypoteticky hledat v oidipském dramatu.

Později dospělý muž, jehož počáteční strach z otce stále v jeho mysli nevědomě zůstává, trpí (stejně tak nevědomě) úzkostí, že není stabilně a neodvratně oddělen od matky. To přináší strach z projevů slabošství či zženštilosti, které by matka (potenciálně jiná

žena/partnerka) mohla svými láskyplnými projevy v muži vyvolat, a tím jej pokořit. Chlapec/muž si tak začíná před svými citovými potřebami stavět obrany a popírat před ostatními lidmi jejich jakékoliv projevy. Potenciálně ženské/mateřské rysy jsou tak odmítány a považovány za projevy slabosti a důraz je u muže o to více kladen na tradiční maskulinní projevy a vlastnosti, což může mít posléze nespočet interpersonálních implikací, včetně odmítání či zavržení domněle slabších, femininních vlastností (Elise, 2001). V identifikaci s něčím nebo někým můžeme nalézt historii vývoje subjektu. Struktura psychického života jedince a jeho vývoj bude reprodukcí toho, s čím se jedinec ztotožnil. V zrcadlové fázi se, jak tvrdí Lacan (2007), identifikovat s obrazem, znamená internalizovat jeho historii. Což nás dovádí k samotnému vývoji genderové identity, potažmo socializaci genderové role.

Aron (1995) dále v tomto kontextu dále rozvíjí hypotézu o kreativním potenciálu onnipotentní fantazie stát se/být několika gendery současně, být současně maskulinní a femininní, hypotézu o hledání významu takovéto vnitřní pozice. Tedy místa, v němž se jak u muže, tak u ženy (ne)vědomě mísí maskulinní a femininní prvky. A právě studie O'Neill a O'Reilly (2011) ukazuje, že ženy, které dokážou regulovat své tzv. maskulinní chování získávají více pracovních příležitostí. Autorky dále píší, že ženy, které jsou schopny tzv. „zapnout a vypnout“ maskulinní rysy, byly s větší pravděpodobností schopny uspět i nad ženskými a mužskými protějšky. To mě vede k dalšímu zamyšlení, jakým způsobem může jedinec svou maskulinní a femininní stránku vědomě používat v běžném životě adaptivním způsobem. Právě Kahn a kol. (2011) uskutečnili kvalitativní studii, ve které zkoumali vnitřní dialogickou aktivitu mladých mužů ve vztahu ke konstrukci maskulinity. Studie došla k závěru, že dialogické self pracuje se zkušeností maskulinity jako s procesem „vyjednávání“ nejen v mezilidských vztazích, ale i ve vztahu k sobě a demonstruje tak především určitou fluidní kvalitu. Ta může sloužit k podpoře adaptivních reakcí a zároveň jako protektivní faktor vůči svazujícím stereotypům.

EMPIRICKÁ ČÁST

11. Výzkumný problém

Různí autoři se shodují na tom, že u většiny z nás existují stereotypně maskulinní a stereotypně femininní vlastnosti v určitém poměru (Bem, 1974; Jung, 1959; Jolson & Comer, 1997). A např. dle teorie psychologické androgynie (Bem, 1974) daný poměr posléze určuje, do jaké míry převažují buď maskulinní nebo femininní osobnostní aspekty, anebo se jedná o víceméně rovnoměrné rozložení a jedinec tak je genderově androgynní. Tato teorie rovněž předpokládá, že kombinace pozitivních atributů maskulinity a feminity poskytuje člověku bez ohledu na pohlaví dostatek vnitřní flexibility, a tím přináší jedinci rozsáhlejší repertoár mentálních i behaviorálních vzorců chování a jednání, které ve svém důsledku přináší např. potenciálně úspěšnější mechanismy zvládnání zátěžových situací (Bem, 1974; Kashdan & Rottenberg, 2010). Onu „flexibilitu“ však můžeme současně chápat i jako nestabilitu a proměnlivost či dokonce určitý zmatek týkající se samotného sebepojetí (Kashdan & Rottenberg, 2010). Přičemž nejednotnost a nestabilita identity může evokovat určitou míru nezralosti a odporovat tak předpokladům vývojové psychologie a tomu, že jedinec prochází jednotlivými vývojovými stádii, aby stabilní a neměnné identity dosáhnul, a žil tak potenciálně kvalitní a spokojený život (Erikson, 1968; Kernberg & Caligor, 2005).

Každý z nás, vzhledem ke svému genderu a celkové anamnéze ovlivňující internalizaci norem a rolí, oplývá určitou specifickou skladbou vlastností, které jsou typické pro jeho/její gender, přičemž některé z nich bychom mohli současně označit za vlastnosti, které stereotypně přináší druhému genderu (Jung, 1959, 2009). Tyto osobnostní dimenze jsou tradičně ve výzkumech prezentovány jako tzv. agency a communion, nebo také tzv. instrumentalita a expresivita, přičemž maskulinita představuje dimenzi agency/instrumentální (tradičně maskulinní) a feminita představuje dimenzi communion/expresivní (tradičně femininní). Nutno však podotknout, že tyto konstrukty nejsou postihnuty v celé jejich šíři, a především to není ani možné, jelikož operacionalizace těchto termínů není zcela totožná napříč kulturními a etnickými celky, a v každé časové epoše by se daly najít i zcela protichůdné prezentace těchto kategorií (Deaux & LaFrance, 1998). Proto bych se v tomto ohledu ráda zaměřila pouze na současné kulturní prostředí, které je specifické svou historickou ale i politickou strukturou.

Předpokládám tedy, že každý z nás má osobnostní charakteristiky typické pro daný gender a současně za určitých okolností využívá i vlastností, které zcela typické pro konkrétní gender nejsou. Jak jsem již popsala v teoretické části práce, v současnosti již

došlo ke společenskému posunu v tom, že typické vlastnosti pro daný gender jsou více a více „rozměňovány“, a jak u mužů, tak u žen dochází k tomu, že dnes si osvojují a projevují vlastnosti, které byly v minulosti spíše atypické. U žen se může jednat např. o atributy leadershipu a mužů např. atributy péče (Norris & Inglehart, 2003).

V přeneseném slova smyslu tak může být tato kombinace genderových aspektů prezentována jako jakýsi symbolický vnitřní dialog, přičemž v tomto duchu dále uvažuji v rovině teorie tzv. dialogického self, jež pojednává o kapacitě psychického aparátu jedince zaujmout imaginárně více “vnitřních pozic”, tzv. Já-pozic, resp. popisuje schopnost mysli představit si různé pozice účastníků vnitřního dialogu ve spojení s okolním světem. Vnitřní dialog tak může představovat kontakt mezi různými subjekty uvnitř mysli – mezi různými částmi sebe sama nebo mezi sebou a představovaným komunikačním partnerem (Hermans, 2012). Tento proces rovněž koreluje s procesem tzv. mentalizace, tedy procesem, při němž můžeme rozumět subjektivních stavů a mentálních procesů nás samých i ostatních lidí, přičemž v raném dětství se právě díky tomuto procesu vyvíjí stabilní pojetí self (Allen et al., 2008).

Považuji za důležité zdůraznit samotnou obecnou myšlenku kombinace původně uvažovaných “nezkombinovatelných” genderových vlastností (Bem, 1974), které v tomto pojetí a vztažnosti můžeme vidět ve zcela novém světle, tedy jako možnost vidět nové kombinace, pro které je charakteristické spojení zdánlivě nesourodých částí, které současně zůstávají prožívány často nevědomě. Tak se tedy současně otevírá nové způsoby nahlížení kombinace maskulinních a femininních vlastností. Respektive vyvstává v zásadě nejpodstatnější otázka pro definování výzkumného problému: *Jakým způsobem probíhá “vyvažování” maskulinní a femininní části self, resp. jakým způsobem na tuto vnitřní aktivitu můžeme pohlížet právě z pohledu teorie dialogického self.*

Konkrétním zaměřením tohoto výzkumu se tak pro mě stala myšlenka souvislosti mezi kombinací maskulinity a feminity a vnitřní dialogickou aktivitou self. Výchozím předpokladem je, že každý z nás má ve svém osobnostním repertoáru vlastnosti, které můžeme označit za femininní a maskulinní. Tato kombinace symbolicky evokuje tedy myšlenku jakéhosi vnitřního dialogu, kontinuálního vyvažování, které s sebou eventuálně přináší jak vnitřní konflikt, tak “obojetnou pozici” ve smyslu bytí v obou genderových pozicích současně. Toto “vyvažování” však považuji za tak subjektivní, a hlavně subtilní záležitost, že dle mého názoru není zcela možné takovýto proces v lidské mysli konkrétně zachytit. Nezapomínám rovněž na výrok Vygotského (1986, s. 226), který uvádí,

že: „...oblast vnitřní řeči je jednou z nejobtížnějších ke zkoumání“. Přesto si myslím, že je možné zaměřit se na popis potenciálně nevědomého vnitřního konfliktu a eventuální proces „řešení“, tedy jakým způsobem jedinec skrze vnitřní dialogickou aktivitu uvažuje nad sebou samým (nad genderovými částmi self) a eventuálně konfliktními částmi self z pohledu genderu.

Pokládám si tak několik otázek: S jakými maskulinními a femininními osobnostními atributy se muži a ženy identifikují? Jakým způsobem muži a ženy své maskulinní a femininní osobnostní atributy projevují, k čemu je používají a za jakých okolností? Jakým způsobem jedinec balancuje mezi svými (zdánlivě) protichůdnými částmi maskulinního a femininního self? Neopominutelnou teorií je rovněž i tzv. *identity work*, tedy proces „formování, udržování, a posilování či revidování významu self“ (Alvesson & Willmott, 2002, s. 626) – tedy měnící se identity v průběhu života, osvojování nových rolí, práce na sobě z hlediska genderových rolí jak z osobního, tak např. pracovního hlediska života jednotlivce. Proces „dotváření“ sebe sama tak do značné míry odráží kontinuální obousměrný proces tzv. vnitřní dialogické aktivity. Inspiruji se v tomto i O'Shaughnessy (1989), která shrnuje, že integrace a tolerování mnohosti všech odštěpených částí nás samých, konkrétně mám na mysli těch prvků, o kterých si představujeme, že jsou stereotypně mužské nebo ženské a „náleží“ pouze jednomu z pohlaví, mohou efektivně a kreativně ovlivňovat náš běžný život.

Pro zpracování tohoto výzkumu byl použit metodologický rámec zahrnující dva výzkumy. Nejedná se však o smíšený výzkum, přestože by se v tomto případě k takovému pojetí výzkum nabízel. Vzhledem k tomu, že původní metodologický rámec uvažoval pouze o kvantitativním výzkumu, byla část původně zamýšleného výzkumu použita jako svébytná součást, na niž se napojuje doplněný, samostatný kvalitativní výzkum. Oba výzkumy jsou tak z podstaty věci spíše svébytnými jednotkami, než aby na sebe v původní podobě navazovaly, přesto jsou tematicky provázány. Po zvážení mnohých technických poznámek jsem zvolila cestu dvou svébytných výzkumů, které spojuje stejný výzkumný problém popsáný výše. Jako formu prezentace jsem zvolila postup nejprve oba výzkumy se svým vlastním metodologickým rámcem prezentovat zvlášť i s výsledky výzkumů v samostatných kapitolách a dále již společně v kapitolách Diskuse, Souhrn a Závěry. Ač si uvědomuji, že takového pojetí skladby kapitol je spíše méně tradiční, přistoupila jsem k takovému postupu z důvodu, že se nejedná o klasický smíšený výzkum a současně prezentované výzkumy nejsou zcela oddělené jednotky, které by mezi sebou nebyly provázány.

Výzkum 1

12. Cíl a hypotézy

První výzkum sloužil ke kvantitativnímu zmapování aktuálních genderových (maskulinních a femininních) Já-pozic. Tento výzkum měl dvě fáze.

V první fázi výzkumu hodnotili respondenti, ženy a muži, přídavná jména z pohledu sociální žádoucnosti u mužů a u žen formou dvou formulářů (každý respondent jeden formulář v tzv. maskulinní a femininní verzi¹¹).

Ve druhé fázi hodnotili přídavná jména z pohledu ztotožnění se s danými vlastnosti (každý respondent vyplnil formulář dle příslušnosti k pohlaví).

12.1. Cíl

Cílem kvantitativního výzkumu je dvoufázovým procesem zjistit, které maskulinní a femininní Já-pozice (osobnostní atributy) převládají u jedinců ve vybraném souboru populace.

---

¹¹ Napříč popisem tohoto výzkumu hovořím i dvou verzích dotazníku, která byla buď maskulinní, nebo femininní. Touto zkratkou označuji verzi dotazníku (případně slova), ve kterém byla přídavná jména skloněna buď v mužském, nebo v ženském rodě. Např. v 1. fázi dotazníku respondenti, ať muž nebo žena, hodnotili, zdali je pro muže sociálně žádoucí, aby byl pracovitý a ve 2. fázi hodnotil respondent muž, zdali se ztotožňuje s tím, že je pracovitý. Totožný postup byl u žen, resp. u přídavného jména pracovitá.

12.2. Hypotézy

První fáze

H1: Hodnocení daného¹² slova skupinou mužů a žen se v maskulinní verzi dotazníku významně liší od femininní verze dotazníku.

H2: Hodnocení daného slova v maskulinní verzi dotazníku se u mužů významně liší od žen.

H3: Hodnocení daného slova ve femininní verzi dotazníku se u mužů významně liší od žen.

Druhá fáze

H4: Hodnocení maskulinního slova¹³ je u mužů významně vyšší než u žen.

H5: Hodnocení femininního slova¹⁴ je u mužů významně nižší než u žen.

---

¹² Daného slova ze seznamu 196 slov.

¹³ Maskulinního slova ze seznamu 20 slov.

¹⁴ Femininního slova ze seznamu 20 slov.

13. Výběr výzkumného souboru

Základním souborem byli dospělí lidé ve věku 18–65 let. Do základního souboru spadali všichni obyvatelé ČR, kterých k datu začátku výzkumu v roce 2020 bylo 10 701 777. Výzkumný soubor čítal po čišťení dat v obou fázích výzkumu celkem 1441 osob, který byl seskupen formou tzv. samovýběru do dvou fází, které zde budu v jednotlivých kapitolách prezentovat zvlášť. Jak píše Miovský (2006), samovýběr je forma nereprezentativního výběru založeného na dobrovolnosti, resp. projevu aktivního zájmu zapojit se do výzkumu. Největším nebezpečím tohoto druhu výběru je sociální desirabilita dat a osobnostní charakteristiky odlišné od běžné populace. Tím pádem můžeme předpokládat, že se výzkumu zúčastnili především ti respondenti, kteří ke genderovým stereotypům mají spíše negativní vztah a obecně si osvojili v průběhu života osobnostní charakteristiky, jež jsou spíše netradiční, přičemž Wethington (2000) to nazývá reverzní příčinnou souvislostí.

Dotazník mohl vyplnit kdokoliv s přístupem na internetovou síť a s přístupem na sociální síť Facebook a Instagram, kde byly prezentovány dotazníky uložené ve formuláři na webových stránkách zřízených pro tento konkrétní účel. Výzkumný soubor vzhledem ke způsobu výběru není reprezentativní, proto výsledky nemůžeme zobecnit na celou populaci.

13.1. Výzkumný soubor

První fáze

Po čišťení dat (vyřazení respondentů, kteří opakovaně vyplnili formulář spolu s osobami, které za své pohlaví označili Jiné) se výzkumného šetření celkově zúčastnilo 593 osob, z toho 312 hodnotilo na 5stupňové škále mužskou verzi přídavného jména a 281 osob hodnotilo ženskou verzi přídavného jména. Z pohledu pohlaví, bylo v šetření 466 žen (77,7 %) a 127 mužů (21,2 %), celkem. 285 osob hodnotilo femininní verzi dotazníku, 315 osob maskulinní verzi dotazníku. Respondenti měli nejčastěji vysokoškolské vzdělání 182 osob (30,3 %) anebo v současnosti vysokou školu studovali 151 osob (25,2 %). Nejpočetnější věkovou kategorií osob, které vyplnily dotazník, byla 18–29 let (73,8 %). Nejčastěji osoby pocházeli z Hlavního města Prahy 138 osob (23,0 %) viz Příloha č. 3.

Tabulka 1: Základní demografické informace o respondentech v 1. fázi

		<i>mužská verze</i>		<i>ženská verze</i>		<i>celkem</i>	
		n	%	n	%	n	%
celkem		315	100,0 %	285	100,0 %	600	100,0 %
<i>pohlaví</i>	muž	60	19,0 %	67	23,5 %	127	21,2 %
	žena	252	80,0 %	214	75,1 %	466	77,7 %
	jiná odpověď	3	1,0 %	4	1,4 %	7	1,2 %
<i>věk</i>	18-29	225	71,4 %	218	76,5 %	443	73,8 %
	30-39	54	17,1 %	40	14,0 %	94	15,7 %
	40-49	25	7,9 %	18	6,3 %	43	7,2 %
	50-59	9	2,9 %	5	1,8 %	14	2,3 %
	60-69	2	0,7 %	3	1,1 %	5	0,8 %
	70-79	0	0,0 %	1	0,3 %	1	0,2 %
<i>vzdělání</i>	základní	42	13,3 %	37	13,0 %	79	13,2 %
	SŠ bez maturity	12	3,8 %	16	5,6 %	28	4,7 %
	SŠ s maturitou	80	25,4 %	67	23,5 %	147	24,5 %
	student/ka VŠ	71	22,5 %	80	28,1 %	151	25,2 %
	VŠ	100	31,7 %	82	28,8 %	182	30,3 %
	VŠ doktorské	10	3,2 %	3	1,1 %	13	2,2 %

Druhá fáze

Po čištění dat (vyřazení respondentů, kteří opakovaně vyplnili formulář) výzkumného šetření celkově zúčastnilo celkově 848 osob, z toho 349 mužů a 499 žen, kteří hodnotili sami sebe na 5stupňové škále z pohledu 40 přídavných jmen reprezentujících maskulinní a femininní osobnostní vlastnosti. Respondenti měli nejčastěji středoškolské vzdělání s maturitou 292 osob (34,4 %) anebo vysokoškolské vzdělání 250 osob (29,5 %). Nejpočetnější věkovou kategorií osob, které vyplnily dotazník, byla 18–29 let (65,7 %). Nejčastěji osoby pocházely z Hlavního města Prahy 163 osob (19,2 %) viz Příloha č. 3.

Tabulka 2: Základní demografické informace o respondentech ve 2.fázi

		<i>mužská verze</i>		<i>ženská verze</i>		<i>celkem</i>	
		<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>celkem</i>		349	100,0 %	499	100,0 %	848	100,0 %
<i>pohlaví</i>	muž	340	97,4 %	0	0,0 %	340	40,1 %
	žena	0	0,0 %	491	98,4 %	491	57,9 %
	jiná odpověď	9	2,6 %	8	1,6 %	17	2,0 %
<i>věk</i>	18-29	206	59 %	351	70,4 %	557	65,7 %
	30-39	76	21,8 %	65	13,0 %	141	16,6 %
	40-49	32	9,2 %	44	8,8 %	76	9,0 %
	50-59	21	6,0 %	26	5,2 %	47	5,5 %
	60-69	10	2,9 %	11	2,2 %	21	2,5 %
	70-79	4	1,1 %	2	0,4 %	6	0,7 %
<i>vzdělání</i>	základní	21	6,0 %	75	15,0 %	96	11,3 %
	SŠ bez maturity	29	8,3 %	18	3,6 %	47	5,5 %
	SŠ s maturitou	133	38,1 %	159	31,9 %	292	34,4 %
	student/ka VŠ	39	11,2 %	106	21,2 %	145	17,1 %
	VŠ	116	33,2 %	134	26,9 %	250	29,5 %
	VŠ doktorské	11	3,2 %	7	1,4 %	18	2,1 %

14. Etika výzkumu

V rámci výzkumu byly dodržovány etické standardy a zákonné normy určené pro práci s respondenty a nakládání s daty. Součástí webového formuláře bylo povinné políčko k zaškrtnutí, které informovalo respondenty o souhlasu s nakládání s jejich osobními údaji. Souhlas se vztahoval zejména na zpracování (čímž se rozumí zejména shromažďování, analyzování, uchovávání, třídění, zpracování) osobních údajů, který byl v souladu se současnou platnou legislativou (GDPR, Zákon č. 101/2000 Sb.).

Po celou dobu výzkumu byly respektovány etické standardy a normy vyplývající z *Etických principů při výzkumu s lidmi* stanovených Americkou psychologickou asociací (1982, in Ferjenčík, 2010). V rámci těchto pravidel byly dodržovány následující body:

a) V průběhu výzkumného šetření byla zachovávána úcta ke zkoumaným osobám, projevující se respektem a ohledem k účastníkům výzkumu. Výzkumný cíl a hodnota výzkumu nebyly v konfliktu se zájmy a právy respondentů.

b) Bylo dodržováno právo účastníků na informace týkající se cílů a záměru výzkumu. Respondenti byli před zapojením do studie informováni o cílech výzkumné studie a základních výstupech výzkumného projektu, současně jak na stránkách, tak při výzvách na sociálních sítích, byl zveřejněn kontaktní email s afiliací k Univerzitě Palackého v Olomouci.

c) Výzkumné šetření bylo anonymní, tudíž respondenti nikde neuváděli své jméno. Bylo dodržováno právo účastníků na soukromí a důvěrnost informací. Veškeré tyto informace o účastnících šetření byly považovány za důvěrné. Dotazování mezi svými osobními údaji uváděli základní demografické údaje, mezi nimiž byl věk, povolání, kraj, ve kterém žijí, a dobrovolnou položkou bylo uvedení emailové adresy, která sloužila jako kontaktní údaj pro pokračování účasti v dalším výzkumu (v předvýzkumu emailový kontakt nebyl požadován). Po zpracování dat bylo dbáno na jejich ochranu a došlo k uložení dat v šifrované složce.

d) Výzkumné šetření bylo založené na dobrovolnosti a respondentům bylo zaručeno právo na odstoupení z výzkumu v jakékoli jeho části a z jakéhokoli důvodu.

15. Průběh výzkumu

Předvýzkum

Inspirovala jsem se teorií předvýzkumu dle Hendla a Remra (2017), kteří o předvýzkumu hovoří jako o možnosti poskytující odhalení problémů, které by mohly nastat při realizaci výzkumu, a zajistit tak výzkumníkům šanci se vyhnout se případným chybám a nedostatkům. Autoři jako jednu z výhod realizace předvýzkumu zmiňují seznámení se sociálním prostředím, ve kterém se výzkum bude odehrávat.

Ve fázi předvýzkumu, který začal v dubnu 2020, proběhla anketa na téma osobnostních vlastností žádoucích pro muže a ženy. Anketa byla sdílena prostřednictvím programu Google Formuláře. Úvodní text, přiložen jako Příloha č. 4., obsahoval jak informace o autorce i samotném výzkumu, tak i výzvu k vyplnění demografického dotazníku. Hlavní výzva byla formulována takto:

- Jaké osobnostní vlastnosti považujete (Vy osobně) za sociálně žádoucí u mužů?
- Jaké osobnostní vlastnosti považujete (Vy osobně) za sociálně žádoucí u žen?

Účastníci výzkumu byli dále ve formuláři instruováni, aby napsali alespoň 5 osobnostních vlastností formou přídavného jména ke každému pohlaví. Ankety se zúčastnilo celkem 87 osob, z toho 56 žen a 31 mužů. Věkově převažovalo rozpětí mezi 21 a 39 lety věku a jednalo se většinou o vysokoškolsky vzdělané osoby žijící v Praze. Účelem ankety bylo shromáždit přídavná jména, která lidé asociují s ženami a muži.

Třemi nejfrekventovanějšími vlastnostmi, které muži a ženy očekávají od žen jsou *empatická*, *vtipná* a *upřímná*. Třemi nejfrekventovanějšími vlastnostmi, které muži a ženy očekávají od mužů jsou *inteligentní*, *vtipný* a *spolehlivý*. Vzhledem k tomu, že anketa měla pouze jeden účel, kterým bylo shromáždění slov k dalším fázím výzkumu, jsem více analýz v této fázi neprováděla. Po shromáždění všech přídavných jmen a selekci opakujících se slov vzniknul seznam, který byl doplněn o vybrané položky dotazníků Bem Sex Role Inventory a Singapore Androgyny Inventory. Celkově bylo do další fáze výzkumu administrováno 196 přídavných jmen. Následující výzkum měl 2 fáze. V každé další podkapitole prezentuji údaje pro obě fáze současně.

První fáze

První fáze výzkumu byla zahájena na podzim roku 2020, kdy byly na samotném úvodu vytvořeny a v několika krocích pilotně otestovány webové stránky, jež zahrnovaly nejen stručnou informaci o první části disertačního projektu autorky včetně afiliace k univerzitě, ale rovněž i výzkumný formulář, který sloužil ke sběru dat. Stránky byly pilotně testovány ve 3 krocích, přičemž v prvním kroku byly testována funkčnost stránek a jejich dostupnost jak ve webovém rozhraní, tak rovněž i v mobilním zařízení. V druhém kroku byly testovány formuláře a jejich forma vyplnění (kritériem byla dostupnost, ve smyslu jednoduchosti vyplnění a srozumitelnost). Srozumitelnost se ukázala jedno jedno ze stěžejních kritérií ve vztahu k rozsahu Likertovy škály, která byla respondentům prezentována. Ukázalo se, že původně zadaná 7stupňová Likertova škála nebyla pro respondenty srozumitelná, proto jsem ji zaměnila za 5stupňovou škálu.

Po několika úpravách byl finálně ve třetím kroku testován formulář v jeho konečné podobě, přičemž 10 nezávislých osob testovalo již výše zmíněnou finální dostupnost a srozumitelnost. Obsahem formuláře bylo 196 přídatných jmen reprezentujících osobnostní vlastnosti (viz Příloha č. 5).

V první fázi měli respondenti na 5stupňové škále hodnotit, do jaké míry považují za „sociálně žádoucí“ dané vlastnosti pro muže a pro ženy. Slovní spojení „sociálně žádoucí“ byl pro srozumitelnost vysvětlen konkrétně takto: „*Sociálně žádoucí osobnostní vlastností je míněn předpoklad toho, co se ve společnosti očekává od muže a od ženy, jací budou/mají být, vzhledem ke svým osobnostním vlastnostem.*“

Jednalo se tedy o dva samostatné formuláře, v nichž byla rovněž přídatná jména skloněna v mužském a ženském rodě. Webové stránky byly nastaveny tak, že algoritmus rozdělával po zadání demografických údajů jednotlivým respondentům buď hodnocení sociálně žádoucích osobnostních vlastností muže, anebo hodnocení sociálně žádoucích osobnostních vlastností ženy. Původních 196 přídatných jmen bylo posléze redukováno (pomocí statistické analýzy a kvalitativního postupu výběru dat blíže popsaného v kapitole Metody

analýzy a zpracování dat) na 40¹⁵ statisticky nejvýznamnějších slov (20 slov reprezentujících maskulinní spektrum a 20 slov reprezentujících femininní spektrum).

Druhá fáze

Ve druhé fázi výzkumu, která pokračovala v létě 202, byly prezentovány formuláře taktéž dva, ale tentokrát každý obsahoval již výše zmíněných 40 slov a respondenti měli na 5stupňové škále hodnotit přídavná jména do té míry, do jaké se s nimi sami dle svého přesvědčení ztotožňují (mužům byl prezentován dotazník se 40 slovy v mužském rodě, ženám byl prezentován dotazník se stejnými 40 slovy, ale v ženském rodě).

---

¹⁵ Dle statistické analýzy jsem předpokládala, že 40 slov reprezentuje předpoklad 20 přídavných jmen, která respondenti asociují s tradiční představou ženství a 20 přídavných jmen, která respondenti asociují s tradiční představou mužství.

16. Metoda získávání dat

Obě fáze

Metodou získávání dat v obou fázích byly formuláře vlastní konstrukce obsahující přídavná jména reprezentující osobnostní vlastnosti. Hodnocením byla Likertova 5stupňová škála. Formulář byl umístěn na webové stránce disertacevyzkum.cz. Formulář byl konstruován tak, že pro potvrzení odeslání dotazníku bylo potřeba vyplnit všechny potřebné údaje, kterými byla většina demografických údajů, ale rovněž i samotné položky dotazníku. Z demografických údajů byl požadován věk, kraj bydliště, povolání a dobrovolným údajem bylo předání emailové adresy, prostřednictvím které jsem mohla kontaktovat respondenty pro další fáze výzkumu. Oproti většině podob 7stupňových Likertových škál jsem v tomto výzkumu vzhledem ke zpětným vazbám respondentů, pro něž byla 7stupňová škála nesrozumitelná, zvolila 5stupňovou škálu.

Obrázek 1: Ukázka podoby formuláře na webových stránkách v 2. fázi

1 Úvod

2

3

4

Máte před sebou dotazník obsahující sadu přídavných jmen. Ohodnoťte u každého z nich na škále od 1 do 5 to, do jaké míry Vás osobně toto přídavné jméno vystihuje.

1 = zcela nesouhlasím
2 = spíše nesouhlasím
3 = ani nesouhlasím, ani souhlasím
4 = spíše souhlasím
5 = zcela souhlasím

pečující

uvědomělá

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

17. Metody analýzy a zpracování dat

Zpracování dat bylo prováděno přepisem do programu Microsoft Office Excel. Vyhodnocení dat posléze proběhlo rovněž v programu Microsoft Office Excel a STATISTICA. Pro všechny proměnné byly vypočteny základní statistické veličiny a ověřena normalita rozložení dat. Pro posouzení normality dat byl použit Shapiro-Wilkův test. Hypotézy byly testovány na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ ¹⁶.

První fáze

Všech 196 přídavných jmen bylo seřazeno podle největších rozdílů v případě hodnocení, kdy je daná verze více žádoucí. Nejprve byla u všech slov v obou verzích dotazníku (mužská a ženská verze) statistickým testem ověřena normalita dat. Vzhledem k tomu, že ani v jednom případě hodnoty nesplňovaly nárok na normální rozložení, byl použit neparametrický typ testu – Mann-Whitneyův U test (Hendl, 2012).

Hodnocení mužské a ženské verze neprobíhalo u shodných osob, jedná se tedy o dva nezávislé výběry, jedna skupina respondentů hodnotila maskulinní verzi přídavného jména, druhá skupina hodnotila femininní verzi přídavného jména. V případech, kdy mezi adjektivy existují statisticky významné rozdíly mezi verzemi na hladině významnosti $\alpha = 0,05$, jsme sledovali, u kterých slov jsou rozdíly v hodnocení největší, tj. u které vlastnosti jsou z pohledu celkového výběru nejžádoucnější u mužů a u žen.

Druhá fáze

U všech slov byl proveden test normality pomocí Shapiro-Wilkova testu. Opět ani v jednom případě nebyla normalita dat prokázána. Prvních dvacet slov, která reprezentují maskulinní slova, bylo testováno pravostranným Mann-Whitney testem (Hendl, 2012), kterým bylo zjištěno, která slova jsou významná z pohledu pojetí maskulinity, tedy, u kterých slov se muži s daným slovem ztotožňují více než ženy. Následujících 20 slov, která reprezentují femininní slova, byla testována levostranným Mann-Whitney testem, kterým bylo zjištěno, která slova jsou významná z pohledu pojetí feminity, tedy, u kterých slov se ženy s daným slovem ztotožňují více než muži.

---

¹⁶ Dále označení „*“ pro $\alpha = 0,05$, „**“ pro $\alpha = 0,01$ a „***“ pro $\alpha = 0,001$.

18. Výsledky

18.1. První fáze

Pro přehled jsem nejdříve zhodnotila celkové hodnocení mužské a ženské verze (bez rozdílů mezi nimi).

Třemi nejvíce žádanými (muži i ženami) osobnostními vlastnostmi v maskulinní verzi dotazníku jsou *schopný řešit problémy*, *důvěryhodný* a *spolehlivý*:

Tabulka 3: Tři nejvíce sociálně žádaná slova v maskulinní verzi bez ohledu na rozdíl mezi verzemi

<i>slovo</i>	<i>n</i>	<i>M 1</i>	<i>SD</i>
schopný řešit problémy	312	4,58	0,8
důvěryhodný	312	4,49	0,9
spolehlivý	312	4,46	0,9

Třemi nejvíce žádanými (muži i ženami) osobnostními vlastnostmi ve femininní verzi dotazníku jsou *čistotná*, *empatická*, *emocionálně zralá*:

Tabulka 4: Tři nejvíce sociálně žádaná slova ve femininní verzi bez ohledu na rozdíl mezi verzemi

<i>slovo</i>	<i>n</i>	<i>M 2</i>	<i>SD</i>
čistotná	281	4,48	0,9
empatická	281	4,43	0,9
emocionálně zralá	281	4,37	1

Statistickou analýzou bylo dále identifikováno 63 statisticky významných slov v maskulinní verzi dotazníku a 70 významných slov ve femininní verzi dotazníku. Následující tabulky uvádějí přehled všech statisticky významných slov v maskulinní a femininní verzi dotazníku (v Příloze č. 6 a č. 7 lze nalézt tabulku s příslušnými hodnotami).

Tabulka 5: Významná maskuliní slova

džentlmenský	odolný
vůdčí	podnikavý
galantní	schopný seberealizace
nebojácný	vytrvalý
rázný	charismatický
odvážný	emočně stabilní
průrazný	pevný ve svém názoru
průbojný	houževnatý
ochotný podstoupit riziko	dobrodružný
zaopatřený	troufalý
iniciativní	schopný
ambiciózní	zásadový
statečný	humorný
pevný	sebejistý
soběstačný	stabilní
přímočarý	charakterní
autonomní	sebevědomý
přímý	sexuálně aktivní
samostatný	rovný
rozhodný	chytrý
silný	mající nadhled
mocný	inteligentní
nezávislý	stálý
bojovný	odpovědný
schopný řešit problémy	pracovitý
racionální	vtipný
odhodlaný	čestný
ctižádnostivý	osobně zodpovědný
zručný	aktivní
angažující se	férový
cílevědomý	zodpovědný
ochraňující	

Tabulka 6: Významná femininní slova

ladná	sebeobětavá
krásná	vstřícná
jemná	starostlivá
hezka	radostná
pečlivá	optimistická
empatická	dobrosrdečná
pořádná	přízpůsobivá
nevinná	všímavá
pečující	klidná
citlivá	solidární
atraktivní	chápavá
soucitná	veselá
něžná	rodinná
stmelující	sociálně inteligentní
naslouchající	ohleduplná
nerozhodná	štědrá
mírná	sympatická
kreativní	vyrovnávající
sexy	ochotná
čistotná	tolerantní
dobrotivá	neagresivní
skromná	trpělivá
usměvavá	společenská
nekonfliktní	milující
hodná	pozitivní
vnímavá	komunikativní
milá	extravagantní
láskyplná	slušná
altruistická	přátelská
podporující	svědomitá
bezstarostná	kamarádká
srdečná	nesobecká
laskavá	partnerská
chápající	obětavá
přívětivá	flexibilní

Ve vztahu ke genderovým stereotypům tak celkově tedy můžeme říct, že v případě vybraných přídavných jmen existují statisticky významné rozdíly ve vnímání vybraných přídavných jmen z pohledu genderu. Muži i ženy vnímají jednotlivé proměnné jako „více mužské“, nebo „více ženské“. Můžeme tedy konstatovat, že muži a ženy v tomto výzkumném souboru podporují určitý typ genderového stereotypu, tj. jak muži, tak ženy se shodují, že u mužů je žádoucí být např. *galantní*, *zaopatřený* a *vyrovnaný*, zatímco u ženy to příliš žádané není. U žen se naopak očekává, že budou *krásné*, *laskavé* či *pečující*, zatímco u mužů to příliš žádané není.

Z pohledu hodnocení genderových stereotypů jsem se chtěla podívat ještě blíže na rozdíly v hodnocení jednotlivých pohlaví. Z předchozích výsledků víme, že muži a ženy hodnotí mužské a ženské verze statisticky významně. Nyní se zaměříme na pohled hodnocení mužských a ženských verzí mezi muži a ženami, tj. zda muži a ženy hodnotí stejnou verzi stejně významně. Zde již pro zjednodušení a postupné zkrácení množství významných slov volím postup výběru 40 statisticky nejvýznamnějších slov (20 slov v maskulinní verzi a 20 slov ve femininní verzi). Konkrétní počet 40 slov je inspirován dotazníkem Bem Sex Role Inventory, který se skládal ze 60 slov, přičemž 20 z nich byly tzv. neutrální (nesly dle původní psychometrické analýzy žádné genderové konotace). Zbylých 40 slov v dotazníku BSRI představovalo tzv. maskulinní a tzv. femininní škálu.

V případě maskulinní verze vybraných osobnostních vlastností jsou přítomny statisticky významné rozdíly v hodnocení míry žádoucnosti u více přídavných jmen než ve femininní verzi. Ženy přikládají vyšší míru sociální žádoucnosti adjektivům: *džentlmenšský*, *galantní*, *pečující*, *soucitný* a *něžný*. Muži přikládají vyšší míru sociální žádoucnosti adjektivům: *ochotný podstoupit riziko*, *průrazný*, *vůdčí*, *autonomní*, *ladný* a *kreativní*.

V případě femininní verze vybraných osobnostních vlastností jsou přítomny statisticky významné rozdíly v hodnocení míry žádoucnosti u méně přídavných jmen než v maskulinní verzi. Muži přikládají vyšší míru sociální žádoucnosti pouze adjektivu *přímá*. Naopak ženy přikládají vyšší míru sociální žádoucnosti adjektivům: *hezka*, *pečlivá*, *pořádná*, *soucitná* a *čistotná*.

Je tedy zřejmý rozdíl mezi očekáváním, které muži a ženy mají od druhého pohlaví a od vlastního, resp. od sebe (podoba internalizované stereotypizace).

Tabulka 7: Hodnocení maskulinní verze (rozdíly mezi pohlavími)

maskulinní verze	pohlaví				Mann-Whitneyův test	
	muž [n = 60]		žena [n = 252]		TK	p-hodnota
	M	SD	M	SD		
džentlmenský	3,9	1,1	4,4	0,9	5514,0	0,000***
galantní	3,8	1,2	4,1	1,0	6325,0	0,036*
nebojácný	3,9	1,1	3,9	1,0	7446,0	0,848
odvážný	4,2	1,0	4,1	0,9	6664,5	0,126
ochotný podstoupit riziko	4,2	1,1	3,9	1,0	6103,5	0,015*
průbojný	4,0	1,1	3,8	1,0	6821,0	0,215
průrazný	3,8	1,0	3,6	1,0	6355,0	0,046*
rázný	3,5	1,2	3,4	1,0	7119,0	0,465
vůdčí	3,9	1,2	3,7	1,1	6349,0	0,045*
zapatřený	3,9	1,3	3,7	1,1	6834,0	0,229
iniciativní	4,0	1,0	4,0	0,9	7369,0	0,743
ambiciózní	3,9	1,1	4,0	0,9	7444,5	0,844
pevný	4,0	1,1	3,9	1,0	7062,0	0,405
schopný řešit problémy	4,5	0,9	4,6	0,8	7361,5	0,691
statečný	4,1	1,1	4,0	1,0	7038,5	0,379
rozhodný	4,2	1,1	4,2	0,9	7309,0	0,667
autonomní	4,3	0,9	3,8	1,0	5633,0	0,001***
soběstačný	4,3	1,1	4,3	0,9	7156,0	0,480
odhodlaný	4,2	0,9	4,1	0,8	6808,0	0,195
přímý	4,0	1,0	3,9	1,0	7256,0	0,611
empatický	3,7	1,1	3,8	1,1	7039,0	0,385
citlivý	3,2	1,4	3,5	1,1	6620,5	0,121
hezký	3,2	1,2	3,4	1,1	6883,5	0,264
jemný	3,0	1,4	3,2	1,1	6853,0	0,247
krásný	2,9	1,2	3,1	1,1	6827,0	0,227
ladný	3,1	1,2	2,5	1,1	5751,5	0,003**
nevinný	2,6	1,3	2,7	1,0	7235,0	0,590
pečlivý	3,8	1,1	3,5	1,1	6374,0	0,050*
pečující	3,4	1,3	3,8	1,1	6035,0	0,011*
pořádný	3,7	1,2	3,6	1,2	7186,0	0,537
atraktivní	3,6	1,1	3,6	1,0	7362,5	0,743
soucitný	3,4	1,3	3,8	1,1	6293,5	0,035*
nerozhodný	1,8	1,0	1,8	1,0	7426,0	0,815
něžný	3,2	1,4	3,6	1,1	6297,0	0,038*
čistotný	3,9	1,2	4,1	1,0	7045,0	0,383
stmelující	3,3	1,3	3,5	1,1	7038,0	0,390
naslouchající	3,5	1,3	3,9	1,1	6412,5	0,056
kreativní	3,9	0,9	3,4	1,1	5683,5	0,002**
mírný	2,9	1,1	3,2	1,1	6705,5	0,158
sexy	3,3	1,2	3,4	1,1	7106,0	0,455

Tabulka 8: Hodnocení femininní verze (rozdíly mezi pohlavími)

<i>femininní verze</i>	<i>pohlaví</i>				<i>Mann-Whitneyův test</i>	
	<i>muž [n = 67]</i>		<i>žena [n = 214]</i>		<i>TK</i>	<i>p-hodnota</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
džentlenská	2,9	1,2	2,7	1,2	7892,0	0,199
galantní	3,3	1,1	3,2	1,2	7601,5	0,443
nebojácná	3,3	1,1	3,3	1,1	7196,0	0,962
odvážná	3,5	1,0	3,5	1,1	7160,0	0,987
ochotná podstoupit riziko	3,4	1,1	3,4	1,2	7093,0	0,893
průbojná	3,2	1,1	3,3	1,2	6893,5	0,625
průrazná	3,2	1,2	3,0	1,2	7782,5	0,276
rázná	2,9	1,1	2,8	1,1	7444,5	0,622
vůdčí	2,8	1,1	2,8	1,2	7204,0	0,951
zaopatřená	3,1	1,2	3,3	1,3	6571,5	0,291
iniciativní	3,6	1,0	3,5	1,1	6602,0	0,308
ambiciózní	3,5	1,0	3,4	1,1	6799,0	0,508
pevná	3,5	1,1	3,4	1,1	6758,0	0,464
schopná řešit problémy	4,1	0,9	4,2	1,0	6715,5	0,397
statečná	3,5	1,2	3,5	1,2	7130,5	0,946
rozhodná	3,6	1,0	3,8	1,1	6638,0	0,338
autonomní	3,7	1,0	3,4	1,1	6109,5	0,059
soběstačná	3,8	1,1	3,8	1,2	7102,5	0,905
odhodlaná	3,7	1,0	3,7	1,0	7138,0	0,955
přímá	3,8	1,0	3,4	1,2	5708,0	0,009**
empatická	4,3	0,9	4,5	0,9	6265,0	0,073
citlivá	4,0	1,0	3,9	1,2	7379,5	0,701
hezká	4,0	1,0	4,1	1,2	6023,0	0,033*
jemná	3,9	1,0	3,9	1,2	6743,5	0,439
krásná	3,9	1,1	4,1	1,2	6278,5	0,101
ladná	3,7	1,0	3,9	1,1	6479,0	0,213
nevinná	3,1	1,1	3,2	1,3	6800,5	0,514
pečlivá	4,0	0,9	4,2	1,0	5584,5	0,003**
pečující	4,3	0,8	4,3	1,1	6601,0	0,271
pořádná	3,9	1,0	4,3	1,0	5522,0	0,002**
atraktivní	4,1	1,0	4,1	1,1	6759,5	0,445
soucitná	4,1	0,8	4,3	1,0	5987,5	0,026*
nerozhodná	2,2	1,0	2,2	1,0	7007,5	0,771
něžná	4,1	0,9	4,0	1,2	6850,0	0,559
čistotná	4,4	0,8	4,5	0,9	6107,5	0,030*
stmelující	3,8	1,0	4,0	1,1	6214,5	0,082
naslouchající	4,2	0,9	4,3	1,0	6175,5	0,060
kreativní	3,9	0,9	3,9	1,0	7083,0	0,875
mírná	3,5	1,0	3,6	1,1	6737,0	0,439
sexy	3,9	1,1	3,9	1,2	6924,0	0,658

18.2. Druhá fáze

Následujícím postupem, inspirovaným ze studie Hentschel et al. (2019), bylo dále vybráno 40 slov (20 maskulinních a 20 femininních):

Jak již bylo řečeno výše, zvolila jsem pro zjednodušení a postupné zkrácení množství významných slov postupem výběru 40 statisticky nejvýznamnějších slov (20 slov v maskulinní verzi a 20 slov ve femininní verzi). Konkrétní počet 40 slov je inspirován dotazníkem Bem Sex Role Inventory (Bem, 1974), který se skládal ze 60 slov, přičemž 20 z nich byly tzv. neutrální (nenesly dle původní psychometrické analýzy žádné genderové konotace). Zbylých 40 slov v dotazníku BSRI představovalo tzv. maskulinní a tzv. femininní škálu.

Prvním krokem k výběru bylo určení prvních 20 maskulinních a femininních slov s největším rozdílem v hodnocení. Vytvořila jsem tedy seznam 40 slov. Jelikož se však tato slova významově překrývala a mohli bychom je označit za synonyma, ve druhém kroku dva hodnotitelé (první autorka a další nezávislý výzkumník) seřadili popisné atributy do kategorií na základě jejich pojmové podobnosti (Hendl & Remr, 2017). Neexistoval žádný požadavek na počet atributů, které mají být zahrnuty do každé vytvořené kategorie. Kategorie byly předem stanoveny dle již předem vytyčených klastrů identifikujících již v teoretické části zmíněné dimenze communion a agency.

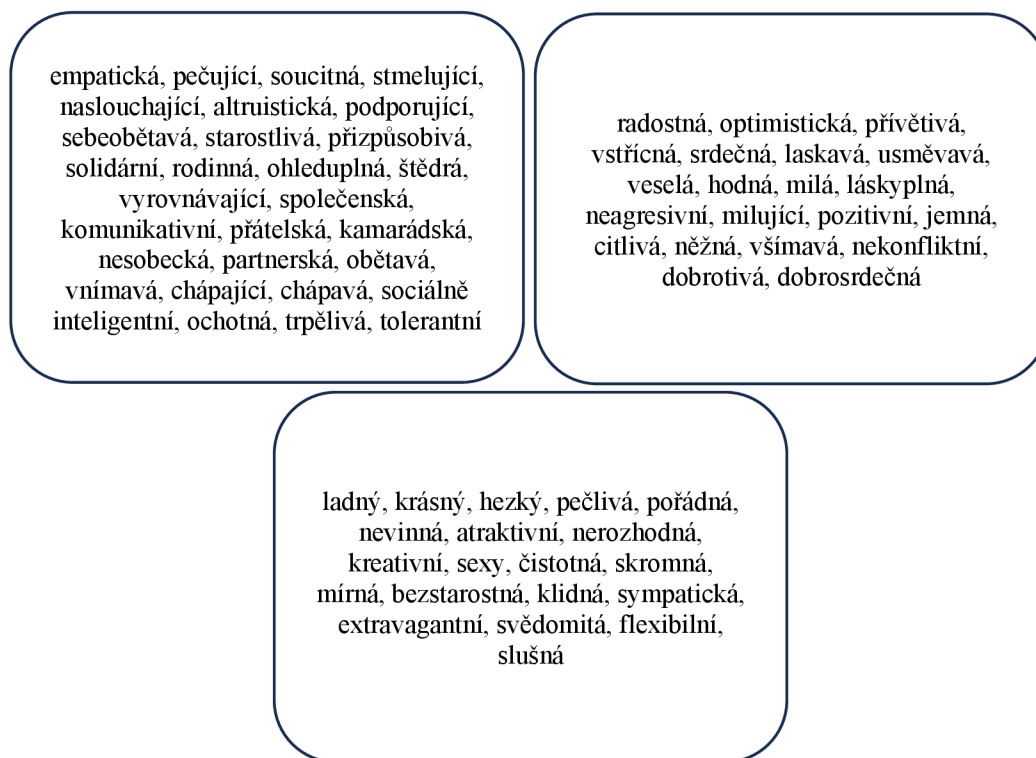
Dimenze communion zahrnovala dva klastry, které jsem nazvala Zaměření na druhé a Pozitivní naladění, dimenze agency zahrnovala dva klastry, které jsem nazvala Soběstačnost a Dominance. Obě dimenze dále zahrnovali třetí kategorii Obecné.

Posléze jsem ve třetím kroku z každé z těchto skupin vybrala slova dle jejich významu, aby obsah výběru byl dostatečně reprezentativní s ohledem na tradiční maskulinní a femininní charakteristiky v kontextu dimenzí communion a agency. Takto jsem vybrala výsledných 40 slov (20 slov reprezentujících maskulinní a 20 slov reprezentujících femininní charakteristiky). Níže uvádím pro připomenutí tabulku 40 slov, která uvádí adjektiva s největšími rozdíly mezi maskulinní a femininní verzí formuláře v první fázi.

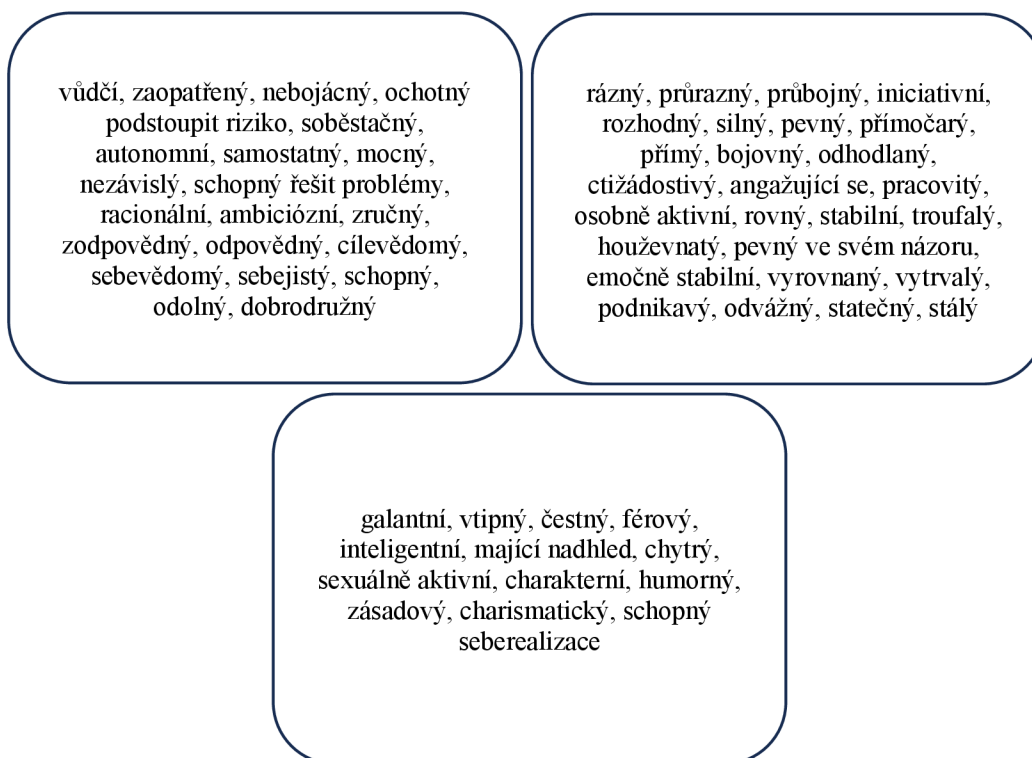
Tabulka 9: Adjektiva s největšími rozdíly mezi maskulinní a femininní verzí v 1. fázi

<i>přídavné jméno</i>	<i>průměrné hodnocení</i>			
	<i>M verze</i>	<i>F verze</i>	<i>rozdíl</i>	<i>pořadí</i>
džentlmenský	4,26	2,78	1,48	1
vůdčí	3,74	2,82	0,92	2
galantní	4,06	3,22	0,84	3
nebojácný	3,91	3,26	0,65	4
rázný	3,46	2,83	0,63	5
odvážný	4,1	3,53	0,57	6
průrazný	3,63	3,07	0,56	7
průbojný	3,86	3,29	0,57	8
ochotný podstoupit riziko	3,93	3,37	0,56	9
zaopatřený	3,75	3,22	0,53	10
iniciativní	4,05	3,52	0,53	11
ambiciózní	3,98	3,45	0,53	12
statečný	4	3,48	0,52	13
pevný	3,89	3,37	0,52	14
soběstačný	4,26	3,78	0,48	15
přímočarý	3,69	3,22	0,47	16
autonomní	3,93	3,46	0,47	17
přímý	3,92	3,46	0,46	18
samostatný	4,31	3,86	0,45	19
rozhodný	4,17	3,72	0,45	20
ladný	2,63	3,86	-1,23	196
krásný	3,06	4,04	-0,98	195
jemný	3,17	3,95	-0,78	194
hezký	3,35	4,09	-0,74	193
pečlivý	3,55	4,18	-0,63	192
empatický	3,83	4,43	-0,6	191
pořádný	3,58	4,18	-0,6	190
nevinný	2,65	3,22	-0,57	189
pečující	3,76	4,37	-0,61	188
citlivý	3,41	3,95	-0,54	187
atraktivní	3,61	4,14	-0,53	186
soucitný	3,72	4,25	-0,53	185
něžný	3,51	4,01	-0,5	184
stmelující	3,47	3,95	-0,48	183
naslouchající	3,78	4,27	-0,49	182
nerozhodný	1,76	2,23	-0,47	181
mírný	3,13	3,57	-0,44	180
kreativní	3,5	3,95	-0,45	179
sexy	3,41	3,86	-0,45	178
čistotný	4,06	4,48	-0,42	177

Obrázek 2: Klastry dimenze communion (zleva Zaměření na druhé, Pozitivní naladění, Obecné)

Obrázek 3: Klastry dimenze agency (zleva Soběstačnost, Dominance, Obecné)

Tabulka 10: Seznam 40 adjektiv ve 2. fázi

F	M
soucitná	galantní
laskavá	zaopatřený
srdečná	vyrovnaný
pečující	mající nadhled
podporující	sebejistý
ohleduplná	vytrvalý
starostlivá	přímý
vnímavá	vtipný
naslouchající	samostatný
tolerantní	odolný
ochotná	odvážný
přátelská	zručný
stmelující	statečný
přívětivá	schopný
svědomitá	odpovědný
usměvavá	cílevědomý
obětavá	odhodlaný
čistotná	pracovitý
něžná	podnikavý
klidná	charismatický

Následující tabulka popisuje výsledky výzkumného šetření, v němž muži hodnotili míru ztotožnění s danými atributy.

Tabulka 11: Maskulinní adjektiva z pohledů mužů

slovo	pohlaví				Mann Whitneyův test		
	muž [n = 349]		žena [n = 499]		TK	p-hodnota (L)	p-hodnota (P)
	M	SD	M	SD			
galantní	3,5	1,1	3,0	1,0	108091,0	1,000	0,000***
zaopatřený	3,5	0,6	3,0	1,2	107613,0	1,000	0,000***
vyrovnaný	3,2	1,2	2,7	1,1	105366,0	1,000	0,000***
mající nadhled	3,8	1,0	3,5	1,0	104669,0	1,000	0,000***
sebejistý	3,1	1,1	2,8	1,1	100676,0	1,000	0,000***
vytrvalý	3,5	1,0	3,3	1,1	92100,0	0,931	0,069
přímý	3,8	1,0	3,8	1,1	91230,0	0,891	0,109
vtipný	3,6	1,1	3,5	1,0	91143,0	0,886	0,114
samostatný	4,0	1,1	4,0	1,0	89283,5	0,747	0,253
odolný	3,5	1,1	3,5	1,1	88702,0	0,685	0,315
odvážný	3,3	1,0	3,4	1,1	84778,0	0,249	0,751
zručný	3,3	1,2	3,3	1,3	84724,5	0,245	0,755
statečný	3,3	1,0	3,4	1,1	84434,5	0,217	0,783
schopný	3,8	0,9	3,8	0,9	82763,0	0,095	0,905
odpovědný	3,7	1,0	3,8	1,0	82393,0	0,080	0,920
cílevědomý	3,4	1,2	3,5	1,2	81641,0	0,055	0,945
odhodlaný	3,5	1,0	3,6	1,1	81260,0	0,042*	0,958
pracovitý	3,6	1,0	3,7	1,0	80609,5	0,027*	0,973
podnikavý	3,0	1,1	3,2	1,2	79440,5	0,012*	0,988
charismatický	3,1	1,1	3,4	1,1	77393,5	0,002**	0,998

V maskulinním formuláři se muži ztotožňují s vlastnostmi (atributy) *galantní*, *zaopatřený*, *vyrovnaný*, *mající nadhled* a *sebejistý*. Naopak z výsledků vyplývá, že ženy se spíše ztotožňují s vlastnostmi *odhodlaná*, *pracovitá*, *podnikaví* a *charismatická*.

Následující tabulka popisuje výsledky výzkumného šetření, v němž ženy hodnotili míru ztotožnění s danými atributy.

Tabulka 12: Femininní adjektiva z pohledu žen

slovo	pohlaví				Mann Whitneyův test		
	muž [n = 349]		žena [n = 499]		TK	p-hodnota (L)	p-hodnota (P)
	průměr	SD	průměr	SD			
soucitná	3,7	1,1	4,0	1,0	71789,5	0,000***	1,000
laskavá	3,6	1,0	3,8	0,9	73234,0	0,000***	1,000
srdečná	3,5	1,1	3,7	1,0	74650,5	0,000***	1,000
pečující	3,4	1,1	3,7	1,1	74807,0	0,000***	1,000
podporující	3,8	1,0	4,1	1,0	75459,0	0,000***	1,000
ohleduplná	3,7	1,0	3,9	0,9	75778,0	0,000***	1,000
starostlivá	3,7	1,0	3,9	1,0	77940,5	0,003**	0,997
vnímavá	3,9	1,0	4,0	1,0	78112,0	0,003**	0,997
naslouchající	3,9	1,0	4,1	1,0	78636,0	0,005**	0,995
tolerantní	3,8	1,1	4,0	0,9	79012,0	0,008**	0,992
ochotná	3,8	1,0	3,9	0,9	79871,0	0,014*	0,986
přátelská	3,7	1,1	3,8	1,0	82648,0	0,093	0,907
stmelující	3,1	1,1	3,2	1,0	82755,5	0,101	0,899
přívětivá	3,5	1,0	3,6	0,9	82928,5	0,106	0,894
svědomitá	3,6	1,0	3,6	1,0	84283,0	0,202	0,798
usměvavá	3,3	1,2	3,3	1,2	85160,5	0,287	0,713
obětavá	3,6	1,1	3,6	1,1	87340,5	0,531	0,469
čistotná	3,4	1,2	3,4	1,2	88037,5	0,611	0,389
něžná	3,4	1,1	3,2	1,1	98413,5	1,000	0,000***
klidná	3,5	1,2	3,0	1,2	105570,0	1,000	0,000***

Ve femininním formuláři se ženy ztotožňují s vlastnostmi (atributy) *soucitná*, *laskavá*, *srdečná*, *pečující*, *podporující*, *ohleduplná*, *starostlivá*, *vnímavá*, *naslouchající*, *tolerantní*, *ochotná*. Naopak muži se spíše ztotožňují s vlastnostmi *něžný* a *klidný*.

Výzkum 2

19. Cíl výzkumu a výzkumné otázky

V tomto výzkumu byla stanovena hlavní výzkumná otázka, jež se skládá ze tří vedlejších výzkumných otázek. K zodpovězení hlavní výzkumné otázky tak slouží shrnutí tří vedlejších výzkumných otázek.

19.1. Cíl

Hlavní cíl

Analyzovat dynamiku vnitřní dialogické aktivity jedince mezi genderovými Já-pozicemi.

Vedlejší cíle

- Popsat vlivy, které formují vnitřní dialogickou aktivitu jedince mezi genderovými Já-pozicemi.
- Popsat charakteristiky vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi.
- Popsat způsob, kterým jedinci integrují různé aspekty genderových Já-pozic ve své vnitřní dialogické aktivitě.

19.2. Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka

Jaká je dynamika vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi?

Vedlejší výzkumné otázky

- Jaké vlivy formují vnitřní dialogickou aktivitu jedince mezi genderovými Já – pozicemi?
- Jaké jsou charakteristiky vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi?
- Jakým způsobem jednotlivci integrují různé aspekty genderových Já-pozic ve své vnitřní dialogické aktivitě?

20. Výběr výzkumného souboru

Výsledný výzkumný soubor byl průběžně vybírán formou tzv. samovýběru. Jak píše Miovský (2006), samovýběr je forma nereprezentativního výběru založeného na dobrovolnosti, resp. projevu aktivního zájmu zapojit se do výzkumu. Největším nebezpečím tohoto druhu výběru je sociální desirabilita dat a osobnostní charakteristiky odlišné od běžné populace. Tím pádem můžeme předpokládat, že se výzkumu zúčastnili především ti respondenti, kteří k genderovým stereotypům mají spíše negativní vztah a obecně si osvojili v průběhu života osobnostní charakteristiky, jež jsou spíše netradiční, přičemž Wethington (2000) to nazývá reverzní příčinnou souvislostí.

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, vzhledem k existenci adresáře emailových adres respondentů, kteří ve Výzkumu 1 souhlasili s jejich předáním, jsem pro výběr respondentů do Výzkumu 2 zvolila následující postup kontaktování:

Z celkového množství 894 adres, jsem použila prvních 300 emailových adres s ohledem na co největší heterogenitu vzhledem k pohlaví, ale rovněž i věku. Na tyto adresy jsem odeslala výzvu (viz Příloha č. 8) se stručnou informací o sobě, o již proběhlém výzkumu, a o chystaném výzkumu a podmínkách. Dalším postupem byl vybrán konečný počet 19 respondentů, z nichž první byl použit jako rozhovor pilotní:

- a) vyčkala jsem několik dní na výsledné množství zpětných odpovědí respondentů,
- b) dle pořadí odpovědi, jsem respondenty kontaktovala zpět s návrhy termínů,
- c) ti, kteří komunikovali dále a byli ochotni udělat si čas v dané termíny jsem zahrnula do užšího výběru,
- d) v konečném rozhodnutí o výběru respondenta hrálo roli pohlaví, věk a možnost přizpůsobit se času konání rozhovoru.

20.1. Výzkumný soubor

Výsledný výzkumný soubor čítal 18 respondentů: 9 žen a 9 mužů, viz tabulka níže. Kurzívou na konci tabulky je jméno rozhovoru s účastnicí, který sloužil jako pilotní rozhovor.

Tabulka 13: Výzkumný soubor Výzkum 2

<i>jméno</i>	<i>věk</i>	<i>povolání</i>
Simona	33	IT oblast
Radka	39	testerka SW
Tereza	25	studentka
Zuzana	29	učitelka
Aneta	50	referentka
Klára	31	učitelka
Ilna	28	učitelka
Magdaléna	24	studentka
Petra	29	asistentka pedagoga
Filip	21	student
Michal	39	marketingový manažer
Martin	34	záchranář
Josef	46	psycholog
Patrik	36	všeobecná sestra
Zdeněk	57	IT oblast
Václav	28	datový inženýr
Radek	25	učitel
Lukáš	38	IT oblast
Rebecca	23	správkyně e-shopu

21. Etika výzkumu

Celý výzkum byl veden s ohledem na udržení maximální anonymity respondentů. Vzhledem k plánovanému průběhu však bylo potřeba zajistit kontakt na všechny respondenty, kteří se účastnili Výzkumu 1 a současně byli ochotni se dále účastnit i kvalitativního výzkumu. Emailové adresy byly po dobu konání Výzkumu 1 (z něhož adresář emailových adres pochází) i Výzkumu 2 uchovávány v šifrované složce v počítači autorky. Při prvotní výzvě k pokračování účasti ve výzkumu jsem považovala za nutné blíže nekonkretizovat účel a obsah výzkumu zcela, abych eliminovala případná nežádoucí zkresení a (ne)vědomou snahu naplnit moje případná očekávání.

Text výzvy (Příloha č. 8) se tedy týkal krátkého úvodního představení autorky a obecného popisu účelu a průběhu výzkumu spolu s výzvou a upozorněním na dodržení anonymity, dobrovolnosti a způsobu zpracování informací určených pouze k výzkumným účelům. Přestože někteří respondenti na zachování anonymity netrvali, nebylo ji ani pro autorku výzkumu v průběhu výzkumu možné zcela dodržet vzhledem ke komunikaci týkající se domlouvání času rozhovoru, byla všechna data zpracována anonymně. Jména i popisy osob (včetně konkrétních informací týkajících se např. míst pobytu) byly pozměněny pro účely výzkumu tak, aby nebylo jednoznačně rozpoznatelné, o jaké konkrétní osoby se jedná. Vše proběhlo s důkladným zřetelem na zachování obsahu informací, jichž se týkaly především rozboru a prezentace výsledků výzkumu.

22. Průběh výzkumu

Jak již bylo zmíněno výše, kvalitativní výzkum byl uskutečněn na základě změny metodologického plánu a tím pádem realizován s větším časovým odstupem od Výzkumu 1, který byl ukončen v roce 2022. Sběr dat tedy začal v červenci 2023 a skončil v září 2023 a bylo v jeho rámci uskutečněno 18 výzkumných rozhovorů, přičemž 1 rozhovor byl pilotní. Celkově se ho tedy zúčastnilo 19 respondentů, 1 transžena, 9 mužů a 9 žen.

K oslovení byly použity emailové adresy, které respondenti předali dobrovolně a se souhlasem ve Výzkumu 1 (viz kap. Etika výzkumu). Z celkového množství 300 oslovených respondentů pomocí emailové výzvy se ozvala přibližně $\frac{1}{3}$, z nichž bylo později na základě postupu popsaného blíže v kap. Výběr výzkumného souboru vybráno 18 respondentů. Se všemi respondenty proběhla rychlá operativní domluva, proto od oslovení a uskutečnění samotného rozhovoru většinou neuplynulo více jak 7 dní.

Pilotní rozhovor byl koncipován jako forma předvýzkumu, přičemž jsem se inspirovala teorií předvýzkumu dle Hendla a Remra (2017). Předvýzkum poskytuje možnost odhalení problémů, který by mohly nastat při realizaci výzkumu, a zajistit tak výzkumníkům šanci se případným chybám a nedostatkům vyhnout. Pilotní rozhovor tak pro mě představoval rozcestník, jakým způsobem jsou mé původní otázky formulovány, tedy zdali jsou srozumitelné a dostatečně výtěžné. Po pilotním rozhovoru jsem otázky rozhovoru mírně korigovala.

Průměrná doba trvání rozhovoru byla 45 minut, přičemž všechny proběhly online a na platformě Goggle meet. Tuto platformu jsem vybrala vzhledem k tomu, že není potřeba pro uskutečnění rozhovoru instalovat žádný program. Rozhovory byly nahrávány na mobilní telefon (pouze zvuk) a poté přepsány za pomoci platformy Beey.io.

23. Metoda tvorby dat

Pozorování

Hendl (2005) výstižně popisuje pozorování jako samozřejmou součást mnoha výzkumných akcí. „*Je zcela přirození pozorovat různé projevy lidí. Rozhovory obsahují vždy směr toho, co je, a toho, co si o tom respondent myslí. Pozorování naproti tomu představuje snahu zjistit, co se skutečně děje.*“ (Hendl, 2005, s. 195). V kontextu mého výzkumu a jeho účelu je součástí pozorování nejen respondenta, resp. jeho reakcí a projevů, ale rovněž i mého, přičemž vlastní pocity (tzv. protipřenos), které jsem v průběhu vedení výzkumu reflektovala, byly cennou indicií k pochopení žité zkušenosti respondentů.

Rozhovor

Vzhledem ke zvolené kvalitativní metodologii a stanovenému výzkumnému cíli jsem vybrala pro tvorbu dat polostrukturovaný rozhovor, který je mj. dle Burgesse (1984) svou povahou podobný klasické konverzaci. Tazatel vytvoří a používá osnovu, jakéhosi “průvodce” rozhovorem. Tím je seznam otevřených otázek a témat, která je třeba během konverzace probrat, obvykle v určitém pořadí. Otevřená povaha otázky definuje zkoumané téma, ale poskytuje příležitosti k diskusi jak pro tazatele, tak pro dotazovaného, dovoluje tak i některá témata probrat podrobněji. Tazatel se řídí osnovou, současně by měl být schopen od dané struktury odchytil v zájmu získání potřebné kvality, ale i kvantity dat. Obzvlášť pokud vnímá, že ke zodpovězení výzkumných otázek je třeba zeptat se jiným, specifickým způsobem, než tomu bylo v jiném rozhovoru.

V tomto výzkumu hraje velmi důležitou úlohu také sebereflektivní zkušenost a schopnost vyjádřit vnitřní pohnutky slovy, což ovšem v tomto typu výzkumu, resp. tématu obecně, bylo velmi složité. Jak píše Lacan (2007) vyjádřením věcí do slov je můžeme učinit sdělitelnými, a tím o nich můžeme spolu s ostatními vydávat svědectví. Přesto však pojmenování určité zcela jediné zkušenosti prožitek spjatý s touto zkušeností do jisté míry redukuje. A jak píše Bataille (2014), některé pocity a zkušenosti jsou nepřenositelné (míněno nesdělitelné způsobem, který druhá osoba může pochopit tak, jak jsou skutečně prožívány).

24. Metoda analýzy dat

V souladu se zvolenými výzkumnými otázkami, jejichž cílem bylo prozkoumat, jak ovlivňuje vnitřní dialogická aktivita mezi genderovými (maskulinními a femininními) Já- pozicemi kvalitu života jedince, byla zvolena kvalitativní metodologie. Tento způsob zpracování informací umožňuje přiblížit se subjektivním prožitkům a poznání každého jednotlivce. Kvalitativní výzkum je důležitou alternativou ke kvantitativnímu výzkumu v psychologii. Obecně zahrnuje kladení širších výzkumných otázek, práci s nenumernými daty a jejich shromažďování v podrobnější podobě (např. rozhovory) a používání nestatistických analýz. Záměrem není vyvozování obecných závěrů o lidském chování, ale podrobné pochopení subjektivní zkušenosti účastníků výzkumů. Tento typ metodologie odkazuje k významům, konceptům, definicím, metaforám, symbolům či prostým popisům fenoménů, nikoliv jejich měrným jednotkám (Miovský, 2006).

Interpretaci zkušenosti předchází vlastní předporozumění, které je konfrontováno s objektivní realitou. V případě tohoto výzkumu je však daná zkušenost něčím, o čem respondenti často aktivně nepřemýšleli, nebo se k tak hluboce seberefektivní činnosti ve svém životě doposud nedostali. Ačkoliv se tedy v tomto výzkumu jedná o hodnocení určité zkušenosti, jde spíše o interpretace vytvořené ad hoc pomocí dané analýzy nežli o hledání významu toho, jak hodnotí svoji zkušenost respondenti na základě své vlastní zkušenosti (protože ji v podstatě ještě nemají, resp. nad ní nikdy aktivně nepřemýšleli a nemohli si tak vytvořit její pravděpodobnou reprezentaci). Současně se jedná o téma, které v širokém výzkumném poli lze opravdu najít s velkými nesnázi, a proto jsem se rozhodla pro interpretativní fenomenologickou analýzu (dále IPA), který se na rozbor ojedinelých a vysoce specifických zkušeností jednotlivců specificky zaměřuje (Welman & Kruger, 1999). Je to právě fenomenologie, z níž interpretativní fenomenologická analýza vychází, která předpokládá, že lidské bytosti nejsou pouhými pasivními příjemci objektivní reality, ale aktivní jednotky, které zpracovávají události specifickými způsoby, jimž dávají prostřednictvím svého vyprávění ve formě vlastních biografických příběhů vlastní smysl (Smith et al., 2005).

Jak hovoří Smith a Osborne (2003), cílem IPA je detailně prozkoumat, jaký smysl přikládá respondent jeho osobnímu a sociálnímu světu, přičemž hlavním předmětem zájmu IPA jsou specifické zážitky, události a stavy, které jsou individuálně platné přímo pro dotyčného respondenta. Jak již z názvu vyplývá, přístup je fenomenologický.

Fenomenologie jakofilosofické hnutí, které vzniklo ve 20. století, postuluje jako hlavní zkoumání fenoménů, které jsou v „syrové“ podobě přístupny vědomí. Jejich syrovost spočívá v jejich udržení v jakémisi myšlenkovém vakuu přidružených definic a zařazování do již předem známých myšlenkových dimenzí. Prakticky tento proces obsahuje detailní zhodnocení respondentova žitého světa v té podobě, jaké je respondenty zakoušen. Zásadní je postup, ve kterém se snažíme objevovat specificky individuální osobní zážitky, přičemž nám jde především o způsob vnímání a hodnocení těchto zážitků, namísto hledání objektivních vyjádření a postojů.

Součástí tohoto dynamického procesu je i samotná aktivní účast výzkumnice. Smyslem je jít ve svém bádání co nejbliže k osobnímu světu respondenta, tak aby jeho vnitřní perspektiva mohla být uchopena co nejdříve s přihlédnutím k faktu, že výsledek není nikdy absolutní. Přístup k respondentově světu závisí na prekonceptech, které si již výzkumnice vytvořila, a je jimi rovněž i komplikován. Zároveň jsou potřebné k samotnému vyhodnocení významů osobního světa respondenta prostřednictvím interpretace, k nimž jsou určité předem dané vědomosti potřebné. Respondent se snaží dát význam svému světu a výzkumnice se snaží dát význam respondentově popsanému významu. IPA je tak úzce intelektuálně provázána s hermeneutikou a teoriemi interpretace (Smith & Osbourne, 2003). Analytický postup v IPA (Smith & Osbourne, 2003):

0. Reflexe výzkumníkovi zkušenosti se zkoumaným fenoménem.
1. Čtení a opakované čtení.
2. Počáteční poznámky a komentáře.
3. Rozvíjení vznikajících témat.
4. Hledání souvislostí napříč tématy.
5. Analýza dalšího případu.
6. Hledání souvislostí napříč případy.

Giorgi a Giorgi (2001) hovoří o postupu, který nepreferuje zobecnitelnost jako takovou, ale vhled, který získaná data zprostředkovávají. Smith (2004) k tomu doplňuje, že finální analýza je výsledkem důkladné analytické práce v každé fázi výzkumného procesu. Smith, Jarman a Osborne (1999) na závěr dodávají, že ač existují dostupné postupy pro zpracování dat pomocí IPA a existence metodologických příruček je žádoucí, neexistuje jednotný postup, jak s daty pracovat. IPA umožňuje každému výzkumníkovi vložit do procesu analýzy a interpretace i část své vlastní zkušenosti, která má v aplikaci výzkumné metodologie své místo.

25. Postup zpracování dat

25.1. Reflexe zkušenosti výzkumnice se zkoumaným fenoménem

Významnou součástí procesu IPA je zhodnocení vlastní pozice ve výzkumu a zhodnocení mého vztahu ke zkoumanému fenoménu. Po dlouhé úvaze je třeba přiznat, že v průběhu přípravy a uvažování nad realizací výzkumu jsem se často dostávala k vlastním pocitům, a hlavně zážitkům spojených s daným tématem tohoto výzkumu, ale i celé disertační práce obecně. Téma genderu a vnitřní dialogické aktivity jsou mi blízké z mnoha důvodů, i proto jsem do procesu zkoumání vstupovala s určitými vlastními prekoncepty o daném tématu, průběhu výzkumu i možných výsledcích. To do jisté míry mohlo ztěžovat proces zkoumání i jeho vyhodnocování. Jak však podotýká Hammersley (2000), fenomenologové se na rozdíl od pozitivistů domnívají, že výzkumník nemůže být odpoután od svých vlastních předpokladů, a že by ani neměl předstírat opak.

25.2. Postup analýzy přepsaných rozhovorů

Jak podotýká Smith a kol. (2009), kvalitativní metodologie je časově náročná, intenzivní a vyžaduje zapojení imaginace i vlastních emocí. Proces kódování kvalitativních dat tedy proběhl způsobem, který je doporučován napříč metodologickými postupy. Každý z rozhovorů byl přepsán a několikrát důkladně přečten. Pro větší vcítění jsem několikrát i nahrávané rozhovory poslouchala, a na základě pozorování doplňovala transkript dalšími poznámkami. Podstatné v IPA je tedy nejenom proniknout do verbálního obsahu řečeného, ale rovněž se vcítit do respondentova „nastavení mysli“. Cílem je pokusit se zjistit jakým způsobem zkoumaný fenomén ovlivňuje jeho žitou zkušenost, o které vypráví, a k níž mohu mít zprostředkovaně přístup. Graneheim a Lundman (2004) hovoří o tom, že verbální shluky, výroky či myšlenkové pochody vyjádřené slovy, které se v průběhu rozhovoru opakují, představují jakési jádro či centrální význam žité zkušenosti. Tu se právě respondenti snaží přetransformovat dle svých schopností a možností skrze verbalizaci do určitých tematických bloků, jež lze v určité časové jednotce zaznamenat. Svoji roli hraje rovněž i průběh rozhovoru a jeho vedení.

Proces analýzy rozhovorů probíhal opakovanou formou čtení transkriptu a souběžného poslechu nahrávek rozhovorů, přičemž jsem se inspirovala třífázovým procesem popsáním Alasem (2017):

1. V první fázi dochází k redukci dat. Opakovaná četba textu vede k redukci materiálu do částí, které bývají rozděleny na další bloky. Kritérii rozdělení se stávají vlastní výzkumníková kritéria, která se týkají identifikace vzniklých tematických okruhů v kontextu výzkumného záměru.
2. Druhá fáze navazuje na již rozdělené bloky další identifikací, kdy jsou jednotlivé myšlenkové okruhy nazvány či pojmenovány do jednoho slova či výroku. Hlavním z kritérií výběru vhodných hesel či sousloví zůstává zachování symbiózy mezi obsahem řečeného a vhodným stručným ekvivalentem, který musí být dostatečně zřetelný a zároveň výstižný.
3. Třetí fáze vyhodnocuje výroky či sousloví a tvoří z nich finální témata, která jsou obsahem analýzy a zhodnocením rozhovoru.

Postupovali jsme tedy tak, že nám opakované čtení i poslech posloužily jako forma paměťové stopy nad uvažováním o vyhodnocovaných fenoménech i v závěrečné fázi výzkumu, která je orientována na hledání souvislostí napříč případy. Po vyhodnocení prvního rozhovoru byla určena témata, jež jsme shledávali jako nejmohutněji se vynořující v rámci příběhu respondenta a s potenciálem odpovědět na výzkumné otázky. Rozbory dalších rozhovorů jsou ovlivněny linií, která se postupně objevovala v procesu formulace jednotlivých narativů.

K vizualizaci témat jsem využila program Atlas.ti, přičemž stěžejní pro mě byl především opakovaný poslech jednotlivých rozhovorů a jejich doslovný přepis, k němuž jsem si dělala ručně psané poznámky.

26. Analýza přepsaných rozhovorů

Vzhledem k rozsahu výzkumného materiálu (18 rozhovorů) jsem se rozhodla výsledky tematické analýzy představit formou prezentace identifikovaných témat napříč rozhovory, přičemž na konci kapitoly shrnuji odpovědi na výzkumné otázky. Součástí prezentace je rovněž souhrn krátkých kazuistik každého respondenta. Vzhledem k objemu dat jsem se rozhodla tuto část ponechat jako Přílohu č. 11 v příslušné kapitole na konci disertační práce. Prezentace jednotlivých identifikovaných témat obsahuje výběr z nejuvýstižnějších výroků, na nichž se identifikované téma dalo ilustrovat. Některé z citací mohou být považovány za nepřiléhavě dlouhé, jsem však přesvědčena, že pro ilustraci subjektivity daného respondenta jsou někdy celistvé výpovědi pro ilustraci natolik abstraktního tématu nezbytné. Zvolila jsem jednotný postup prezentace jednotlivých témat. Na samotném úvodu prezentace identifikovaných témat bych chtěla podotknout, že jsem si vědoma určité provázanosti mezi jednotlivými tématy, přičemž pro mě bylo často obtížné zařadit výrok zcela jednoznačně pouze do jedné kategorie. Některé z výpovědí považuji za natolik mnohvrstevnaté, že se v nich pouze jedno z témat dalo hledat pouze těžko.

26.1. Identifikovaná témata napříč rozhovory

Vědomí existence genderového stereotypu a forma jeho předávání

Na samém počátku považuji za stěžejní uvést, že dle výpovědí většiny účastníků výzkumu existuje jakási obecná představa toho, jaký by měl být muž a jaká by měla být žena. **Simona** reflektuje, že tato obecná představa však sama ze své podstaty nemusí být něčím, co je špatně, současně však zdůrazňuje, že by stereotypy neměly být pro člověka omezující: *“Opravdu stereotypy v životě člověka existují, je to jeho přirozená vlastnost.... bez toho by nezvládnul žít v tomto světě. Druhá věc je, stereotypy nevadí, když nepřekáží normálnímu životu a objektivnímu vnímání sebe a jiných lidí okolo sebe.”*

U některých respondentek se však konfrontace se genderovými stereotypy neseťkává s úspěchem, jako je to např. u **Terezy**, která vnímala jakýsi předěl v uvažování nad genderovými stereotypy po příchodu na vysokou školu. Do té doby žádný předpoklad omezení, nebo uvažování nad tím, že by něco nezvládla, ve svém okolí nepozorovala. O to větší to byl pro ni posléze šok, jak popisuje: *“... na VŠ se mi několikrát stalo, že když nám něco nešlo rovnou, tak nám bylo řečeno, že máme jít k plotně. Já jsem si myslela,*

že vysokoškolský prostředí nebude vůbec diskriminující a zatím je nejvíce diskriminující v mém celém životě”.

Klára rovněž pociťuje omezení genderového stereotypu ve smyslu projevu jakési jemnosti či umírněnosti, a to posléze ovlivňuje její chování. Vnímá, že se musí nějakým způsobem změnit ve svém projevu: *“Když chci na někoho udělat dojem, tak se zjemním”*. Významným prvkem v jejím životě je tak představa jakéhosi očekávání toho, co se u ní jako u ženy hodí či nehodí, přičemž v jejím případě to není její deklarované nastavení jako je např. *“hrubší chování nebo drsnější humor”*, ale spíše snaha vyhovět očekávání především mužů o tom, jaká by žena měla být. **Simona** i **Zuzana** si všimají, že např. cílevědomost u žen může být něčím, co je vnímáno jako *“nehodící se”* a Zuzana to shrnuje takto: *“Ta cílevědomost, to jsem si všimla, že někteří lidé v okolí třeba u žen tak jako neberou, neberou to vážně... pro mě je úplně v pořádku mít nějaké cíle a jít si za nima.”*

Václav v tomto kontextu reflektuje *“hnutí”* tzv. red pill, se kterým byl v mladším věku seznámen. Tato jakási životní filosofie je soustředěna okolo představy, že vše záleží na míře maskulinity muže a klade důraz především na tradiční maskulinní charakteristiky, jakými jsou např. dominance či iniciativa. Tento *“trend”* je dostupný na sociálních sítích jako určitý, vyhraněný názor na partnerské vztahy a obecně vztahy mezi ženami a muži, přičemž **Václav** reflektuje, že čím je starší, tím jsou rozdíly v genderových rolích pro něj zřetelnější: *“Takže možná čím jsem starší, tak tím víc jsem si toho vědomej nebo přijde mi, že jsem si toho víc vědomej... Pokud někdo nějak jedná, tak si to vysvětlím, že to možná je jakoby následek toho, že snad by měl mít nějakou roli.”*

Pohled na maskulinitu a toho, jaký by měl být muž po fyzické stránce, reflektuje **Filip**, který se setkal s tím, že jeho okolí mělo určitou představu o tom, že by měl např. více cvičit: *“Jakože slyšel jsem několikrát, že bych třeba měl začít cvičit, ať jako jsem... nějak jako namakaný nebo něco, ale nikdy to právě nebylo jako s tím, že oni do toho někdo nutil jo, vždycky to bylo spíš takový jako mohl bys.”*

Vědomí genderového stereotypu je rovněž rámováno i rozdíly v tom, do jaké míry si každý z genderů může dovolit vybočit z tradiční role, což **Lukáš** popisuje jako jakýsi *“double standard”* pro muže a pro ženy, který mu byl předkládán v náboženském kontextu původní výchovy: *“...ale v zásadě bralo se, že v okamžiku, kdyby chlap chtěl, chtěl ženskou roli, tak je totální odpad. Kdežto, když ženská chce chlapskou roli, tak v zásadě upgraduje.”* Podobně to vidí i **Magdaléna**, která současně reflektuje i jakýsi posun, nebo způsob, kterým dnes mohou ženy maskulinitu projevovat: *“Ale myslím si, že jako spousta žen v dnešní době*

je taková spíš nechci říct jako mužská, ale že jsou takový jako tvrdší. Takže to může být tím, že prostě jako můžou.”

Pocitování tlaku na převzetí maskulinní role, resp. expresi maskulinity potvrzují všichni mužští respondenti. Někteří jsou k požadavkům maskulinní role shovívavější a nepovažují to za něco, co by narušovalo jejich integritu, někteří vnímají tento tlak o něco intenzivněji. Například **Filip** a **Radek** se shodují, že vnímají cizí, neznámé prostředí jako prvek, který potenciálně může přinést určité ohrožení, a proto je potřeba se raději zařadit do očekávání toho, jací by jako muži měli být. Radek, který tento fenomén u sebe vnímal na jedné z brigád, to komentuje takto: *“Často jsem pracoval s nějakým jiným mužem, takže určitě jsem se nějak možná i částečně vědomě snažil asi působit víc maskulinně.”* Podobně hovoří i **Radek**: *“V nějakým prostředí, kde cítím třeba jako větší tlak na nějakou prostě jako prezentaci maskulinity, tak určitě začínám být třeba klidnější, rozváznější a hlas se mi tak jako zpomalí a zhrubne. Určitě toto vnímám.”*

Jako až otázku přežití vnímá projevy své maskulinity, nebo maskulinní genderovou roli **Zdeněk**, který, tak jako většina ostatních respondentů, zdůrazňuje rozdíl ve svých sociálních rolích. Především mezi těmi blízkými, kde se může s relativní volností projevoval dle svých představ, a těmi např. pracovními, kde respondenti vnímají větší tlak na podobu očekávání, jací by měli být: *“V té práci je to způsobeno prostředím do jisté míry, protože většina kolektivu, se kterým pracuji jsou muži a tam to je otázka přežití. Jo, samozřejmě, že to tam tu roli musíte hrát, i když se s ní vnitřně neztotožníte.”*

Vymezení se proti (očekávání) genderovému stereotypu

Určitý vzdor nebo vymezení se proti rodinnému nebo společenskému vzoru podoby ženství byl zřetelný u všech ženských respondentek, přičemž se tento pocit odvíjí především od pocitu omezování či znesnadňování životních podmínek, se kterými se respondentky snaží nějakým způsobem ze svého pohledu “bojovat”, nebo se proti nim různými způsoby vymezovat. Určitý rozpor ve vnímání toho, jaká by žena měla být a následným plněním daných očekávání popisuje **Tereza**: *“Třeba do 20 let, jsem nijak extra nepochybovala o tom, co se dělo, ale teď bych se teda měla chovat nějak podle společnosti, ale když se tak chovat nechci, tak má to občas někdo nějaký narážky, ale snažím se tomu čelit nějak obstojně.”*

Očekávání, která jsou distribuována přímo rodinnými příslušníky akcentuje **Iiona**: *“S tou maminkou probíhá nejvíc těch konfliktů, protože mám naučenou roli té dcery, jak bych se teda měla chovat a tam nejčastěji nesouhlasím... když se ode mě něco očekává... maminka*

se snaží dodnes předat mi dle jejích slov žádoucí emoce a ambice... zvláště v minulosti jsem byla tlačena do různých rolí, ve kterých jsem být nechtěla, nyní především do role matky.” Vliv “starších” ročníků na uvažování nad genderovými stereotypy a normami zdůrazňuje opět i **Tereza**: “Generace našich prarodičů, tam taky jakoby, čím víc jsem starší, tak určitý hlasy to sunou, že bych se měla chovat nějak, měla bych dělat to a to, abych byla dobrá žena... a já si říkám, nemusím to umět... proč, když to nemusí umět můj bratr.” Podobně **Petra** reflektuje očekávání, kterou mohou z jejího pohledu muži mít, ale je to něco, proti čemu by se ona ráda vymezila a takovému tlaku na podobu svého chování či vzezření nepodlehla, ať už se jedná o vaření, nebo očekávání emocionálního projevu: “Vím, že stereotypně se podle mě bude čekat, že budu v té domácnosti a budu vařit a takhle, a já tam vlastně s tím se nechci zosobnit.”

Patrik v tomto ohledu popisuje svůj pohled na genderové stereotypy z pohledu vlastního života, jelikož pracuje ve spíše feminizovaném oboru, jako všeobecný bratr: “*Já zase tím, že jsem úplně omylem nastoupil jako na střední, jako tu zdravotnickou školu, pak jsem si v tom udělal jakoby jakoby vysokoškolské studium, tak já jsem z tohohle úplně, že nad tím fakt jako nepřemejšlim. Já si myslím, že chlapi můžou dělat všechno, a ženský můžou taky dělat všechno.*” Podobně se v rámci svého života vymezuje i **Aneta**, která měla již od svého dětství velmi blízko k různým chlapeckým zájmům, nebo aktivitám: “*Ale prostě takové to chlapské nebo ty přístupy jsem měla už coby dítě asi trošinku, nebyla jsem určitě žádná taková holčiči, cukrová panenka, nebo tak, to to mě bylo hodně vzdáleno.*”

Magdaléna reflektuje vymezení se proti genderovému stereotypu předpokládající, že ženy nejsou dostatečně rázné, nebo se nedovedou vymezit, jakou svou spíše netradičně femininní charakteristiku tak označuje to, že “*se nebojí si dupnout*”: “*Nebojím za sebe postavit, i když třeba řešíme nějaký úřední věci, nebo se starostou něco a tak...*” **Radka** v tomto ohledu reflektuje posun ve svém vnímání genderových očekávání a toho, jakou by měla dle nejbližšího okolí být, přičemž významným vlivem byla pro ni v tomto ohledu matka, která na vnější vzhled kladla velký význam a snažila se tak respondentku formovat v tom, jaký by měl být její zevnějšek. Díky osamostatnění od rodiny však respondentka současně vnímá i určitý odstup, který jí pomohl přijmout samu sebe, takovou, jaká je: “*A už to pro mě není takový to jakože, že jak to neslyším, tak su vlastně od toho uvolněná a můžu v klidu teda přijmout, že vlastně nemusím bejt hezká holčička, protože prostě v takovém tom pojetí prostě nejsem hezká holčička, takový jako modelkovský typ, nebo tak prostě... su žena prostě normální.*”

Diverzita perspektiv

Napříč rozhovory je zjevné, že existence různých úhlů pohledu, pozic, nebo perspektiv je patrná u většiny respondentů. To se mimo jiné může odrážet i v tom, jakým způsobem respondent přemýšlí sám nad sebou, nebo jakým způsobem používá své atributy k dosahování různých cílů. **Zuzana** ve své reflexi popisuje samotnou existenci jakého odstupu od svého ženství, ve formě spíše netradičních vlastností v popisu sebe sama z pohledu integrace femininí genderové role. Má tak tedy svoji tradiční pozici, ve které vystupuje, ale i tu netradiční: *“Jsou takové řekněme typicky ženské věci, které třeba mám ráda, které dělám a nevadí mi to, vyhledávám je ale... Zároveň pořád je tam nějaký prostor, protože se nechovám třeba úplně nějak řekněme očekávaně nebo nějak standardizovaně.”*

V případě **Filipa** se jedná především o způsob nahlížení na sebe sama z určitého odstupu, který pomáhá zaujmout jiné, o něco konstruktivnější stanovisko navzdory původnímu, více obavnému nastavení: *“Jakože, i když je ten hlas občas trošku úzkostlivý, tak dokážu pracovat s tím, že to nějak jako nebo neberu si to tolik k srdci a že dokážu říct, že tohle je jenom nějaký vnitřní hlas ve mně, ale neznamená to, že se tak musím zachovat.”* Podobně, tedy vnitřní hlas jako formu jakého odstupu, který má copingový charakter, jej popisuje také **Patrik**, který začal formaci svého vnitřního hlasu vnímat v náročných chvílích v průběhu svého dětství, přičemž vnitřní hlas mu pomáhal se s obtížnou situací vnitřně vyrovnat a poskytnout sám sobě podporu: *“...takže si myslím, že tím, že jsem byl asi hodně sám tou dobou, tak se jako začal formovat, do formy toho rádce, ten vnitřní hlas, že jsem zjistil, že tam jako nikdo moc není, s kým by se dalo vlastně pokecat.”*

Petra otevřeně hovoří o tom, že její vnitřní hlas nabývá mnoha podob, přičemž typické rovněž je i to, že vnitřní hlas je skutečně v jádru pouze jeden, mění se však forma (v tomto případě barva hlasu), která imituje odlišnou perspektivu: *“Ale větší část toho denního, monologu nebo hlasu tvoří spíš to vymyšlení si příběhů, který někdy, jako když se třeba podívám na barvu toho hlasu, tak jako někdy mluvím já a někdy si doslova vypůjčím hlas od kohokoliv jiného, kdo mi třeba zrovna ten den byl příjemnej, a přehrávám si ty rozhovory jako v tom hlase, takže třeba můj vnitřní hlas je jako strašně ovládnutý vším možným, co je ve mně.”* **Václav** to podobně vnímá tak, že se u něj objevují dva hlasy, které mají odlišnou kvalitu, jeden spíše uvolněnější, dalo by se říci, že i více pečující a druhý více výkonově orientovaný: *“Určitě ve chvíli, kdy potřebuju něco udělat, tak je tam ten ten tvrděj hlas – dělej, vstávej, udělej to... ať už se cítíš jakkoliv, a ve chvíli, kdy cítím nějaký nějaký už větší vyčerpání, tak promlouvá ten druhej, kterej říká, vykašli se na to a udělej si pohodu.”*

Výstižný příklad ze života ohledně diverzity perspektiv z maskulinní a femininní pozice popisuje **Lukáš**, který v rámci své každodenní zkušenosti hodnotí nejen chování své, ale i potenciální reakce žen. Přemýšlí tak nad sebou z pozice oné konkrétní ženy a dočasně se tak staví, do její pozice: *“Prostě jdu po ulici... pěkná ženská a teď nějakým způsobem budu kontrolovat to, kam se koukám, no nebo jakým způsobem se k prostě obecně kolem téhle situace jdu, abych jaksi nespustil všeobecné pohoršení, nebo naopak ona se necejtila ohrožená, nebo nějakým způsobem znechucená mým chováním.”* Podobně to popisuje **Martin**, který způsob uvažování z pozice druhého člověka, konkrétně ženy obohacuje svůj pohled na mezilidské vztahy: *“Když je někde nějaký problém, snažím se podívat na problém očima ženy, vyhodnotit i druhou stránku věci z úplně jiného pohledu, a tak často nacházím třeba ve vztazích řešení, která by ostatní nenapadla a jsou to víceméně správná rozhodnutí.”* I **Michal** dokáže hodnotit situaci z perspektivy druhého člověka, což mu někdy současně může přinášet i určitý vnitřní konflikt, jelikož by se přirozeně zachoval nějakým způsobem, ale kvůli možným rizikům, a perspektivě druhého člověka, kterou by mohl narušit, se tak nezachová: *“Brácha dělá nějakýho manažera hotelu todleto a sedíme si večer, že jo a někdo tam dělá bordel, takže já bych nejradši jako šel a něco jim řekl, ale nemůžu to udělat, protože můj bratr prostě by z toho měl nějaký problém.”*

Diverzita perspektivy je v tomto ohledu navázaná rovněž i na vědomí genderového stereotypu, přičemž **Radek** popisuje, jakým způsobem ho vědomí určitého očekávání okolí, toho jaký by měl být, formovalo např. na začátku jeho pracovní kariéry. Popisuje, jakým způsobem nechtěl vypadat před ostatními, protože se obával toho, že by ho skupina jeho studentů nepřijala autenticky. Po nějaké době se však uvolnil, přičítá tak onu úvodní nejistotu samotnému neznámému prostředí: *“Tak jsem prostě nechtěl být vnímaný jako prostě nějaký malej buzík, co jim tam přišel jako vysvětlovat jako angličtinu. Jo a tak tam určitě jsem aspoň jako ze začátku nějak jako zastával... nevím, tak nějak jako jsem se snažil prostě být nějak jako víc.”*

Spíše méně dominantní maskulinní perspektivu u sebe popisuje **Josef**, který navzdory spíše tradičně maskulinnímu nastavení u sebe nachází díky své profesi psychologa i perspektivy, skrze něž se dokáže poměrně flexibilně a přirozeně “přeladit” do polohy, kterou v danou chvíli potřebuje. Co je pro něj onou změnou perspektivy popisuje následovně: *“Víc, než na výsledek jsem orientovaný na ty lidi, jako starám se o ně. Pracuju s jejich emocema. Nebo snažím se je vnímat, nějak na ně jako reagovat.”*

Kontradikce

Michal zmiňuje v popisu charakteristik sebe sama zajímavý fenomén, že v případě, kdy je on sám primárně vnímán jako muž, a je si i v této pozici jistý, může si dovolit “přebírat” jakési femininní atributy ohledně vzhledu: *“Docela, jako jsem charakterově muž, když se jako na mě člověk podívá, tak prostě mě vnímá jako muže. Tím pádem já si můžu dovolit jakoby být i v některých ohledech trochu víc zženštilý.”* Ambivalentní perspektivu jakési proměny mezi maskulinní a femininní rolí ve vztahu k vnučce, kterou jinak respondent vnímá ve svém životě jako samozřejmou součást mezilidského vztahování se, hodnotí **Zdeněk**: *“No tak samozřejmě ve vztahu k dvouleté vnučce, tam se jaksi maskulinní role vůbec uplatňovat nedá, a tam se automaticky stáváte poloviční ženou minimálně jo, jinak k tomu ani přistupovat nejde.”*

Podobně tomu je u **Filipa**, který ve své výpovědi kontradiktuje sám sebe v pohledu na genderové stereotypy, které, jak sám říká, na jednu stranu nemá rád a těžko se mu v těchto intencích uvažuje: *“Já strašně nemám rád ty stereotypy, takže to je takový jako přemýšlení nad tím, jak to asi vidí lidi okolo sebe.”* Posléze však v průběhu rozhovoru na cílený dotaz týkající se jeho vědomé snahy v kontaktu s cizími muži působit více maskulinně, odpovídá, že se cítí být ovlivněn vlastním předpokladem toho, co se od něj, jako od muže, očekává, takže se tímto stereotypem řídí: *“Možná je to nějakým tím, jakože ve společnosti obecně nějak možná jako víc femininní muži nejsou nejlíp přijímání.”*

Oproti někdy spíše subtilnějším kontradikcím v projevu, či ve výpovědích zmíněných výše naopak u **Josefa** je zřetelná kontradikce mezi sebecharakteristikou: *“Dominantní, málo emotivní, choleric...”* a doplněním spíše netradičních vlastností, jako je např. nošení sukně vzhledem k pohodlí, který tento kus oblečení může přinášet, ale také příklon ke zvířatům, který komentuje: *“Bylo mi řečeno, že jako se to ke mně nehodí, že jsem jako takovej drsňák, a když vidím pejska, že jako úplně přepnu.”*

Michal dále uvádí, že u něj existuje rozdíl v tom, jakým způsobem vystupuje mezi svými mužskými přáteli a před ženami, reflektuje to jakési uvolnění, “spadnutí omezení, nebo brány”. Důvodem je dle jeho názoru mužská kompetitivnost a i to, že mezi muži nefungují formy situací, v nichž by bylo příléhavé např. zjemnit hlas, nebo vystupovat vůči sobě citlivěji: *“Když jsem mezi klučičíma kamarádama tak vystupuju víc klučiče, jako chlapy. A když se bavím s mámou, nebo když se bavím s přítelkyní, tak jakoby ten, jak je to česky, prostě ten gard jako padá dolů a už si to člověk tak nehlídá a prostě se jako uvolní.”* obdobnou proměnu ve vztahu k prostředí, resp. změně prostředí, která má pro respondenta nějaký

význam, pro vyvážení vztahového aspektu směrem k druhým lidem, popisuje rovněž **Zdeněk**, který v tomto ohledu zřetelně vnímá roli svého vnitřního hlasu: *“Pokud by to byla osobnost (vnitřní hlas pozn.), tak ten původní odejde, a přijde tam někdo někdo trošku jiný a snaží se mě nabádat k tomu, abych byl vtipný, pohotový, abych byl průbojnější... Ano to jako určitě se mění a přetváří mě do jakýmsi způsobem lehce agresivní... můj humor se trošku pozmění, už není laskavý, ale spíše ironický nebo sarkastický.”*

Magdaléna popisuje svůj současný vztah a její posun od toho, v jaké roli chce ve vztahu vystupovat, i přes to, že je ztotožněna se svojí ženskou identitou. Navzdory jejímu ztotožnění se s ženskou identitou je pro ni lákavé být ve vztahu spíše v mužské, konkrétně rozhodovací roli: *“Že prostě jsem ten takovej trochu chlap v tom vztahu, že nejsem úplně jako něžná dívka.”* Současně však reflektuje svůj životní posun v tom, jakým způsobem přistupuje ke svému vztahu a k rolím, jež mohou zjevně pohyblivé: *“Jako dřív jsem byla zaslepená tak nějak tou logikou, jakože prostě tohle nechci... mám možnosti to a pak najednou když přišly ty emoce a člověk pozná tu lásku, tak najednou si řekne, jakože mu je vlastně jakoby dobře v tý jako ženě... ”.* Podobně hovoří i **Petra**, které po určité období v jejím dětství říkali “klučičí holčička”, a která stále zůstává ambivalentní ve vztahu k tomu, jakou by chtěla být ženou a co se od ní, dle jejích zkušeností, jako od ženy očekává. Současně reflektuje příklon k maskulinní, tak femininní pozici: *“Mně vždycky říkali doma klučičí holčička, takže fakt hodně stereotypů, který by byly mužský, tak já je mám, ale úplně ve stejným počtu mám i ty ženský stereotypy.”*

Prožitek kontradikce popisuje **Zuzana**, která ve svém současném partnerském vztahu zažívá rovnocenné rozdělení rolí a dělby práce, stále v ní však zůstává kriticky orientovaný vnitřní hlas, který ji upozorňuje na nevhodnost takového modelu: *“Hm tak konkrétně zrovna asi v tom v té roli partnerky to pociťuju nejvíc, když třeba vidím, jak to jako mají třeba lidé v okolí nebo vlastně i z domova... mám nějakou takovou představu, jak by to třeba mělo jako vypadat a ono to tak není, tak se přiznám, že někdy jako prožívám takový jako vnitřní konflikt, že. Jako dělám to jinak, dělám to vůbec dobře? Jo, přitom tady jako není nějaký dobře, nebo špatně, si myslím.”* Určitý vnitřní rozpor popisuje rovněž **Aneta**, která se považuje za spíše netradiční ženu, která má mnoho maskulinních vlastností: *“Jo, takže já jsem byla takový trošku klučičí typ aj s těma klukama jsem se více kamarádila, možná jo, takže možná, že tady já spíš vidím takový ten rozpor ve mně, že se na tu ženu jakoby nahlíží, že by měla držet s těmi ženami, a já prostě asi nedržím.”*

Hledání kompromisu ve formě podoby genderové role

Některé respondentky jako např. **Aneta**, **Radka** nebo **Klára** se v dospívání měly problém ztotožnit s jakousi stereotypně pojatou představou femininní genderové role, a reflektují v rozhovoru určitý posun ve svém životě, kdy spíše, než roli ženy přijaly své ženství obecně. **Radka** a **Klára** se shodují rovněž i na významné životní epizodě, kdy po určitou dobu toužily být místo dívky chlapcem. Hledání určitého kompromisu v tom, co vlastně znamená být ženou popisuje podrobně **Klára**, která popisuje, že pro ni vždy byli v dětství přitažlivější mužští hrdinové, kteří reprezentovali zajímavější vlastnosti, než měly ženské hrdinky, které nebyly tolik „cool“. Proto si raději osvojovala i jejich osobnostní atributy, jako byla např. drsnost, povrchnost, nebo sarkasmus: *“A vím, že jsem se jako do nějaký určitý doby až jako skoro styděla za to, že jsem ženská, protože mi přišlo, že to je jakoby ta horší role vždycky, až vlastně jakoby v poslední době, když se to začalo víc rozebírat nějak jako do hloubky, tak jsem si jako by začala uvědomovat, že je to jakoby dobrý, že i jako ženská může mít tady ty vlastnosti úplně v pohodě, že to není vlastně jako nic speciálního.”*

Hledání kompromisu v kontextu sebepojetí je zřejmé např. u **Simony**, která v určitém životním období měla obavu z očekávání genderových stereotypů při rozhodování se o změně zaměstnání: *“Co když, co když nic nenajdu... nebo i kvůli tomu, že jsem žena, že můžou říct tady prostě. Že s ženama je to náročný, odchází na mateřské a pak se věnují dětem anebo prostě nejsou ambiciózní anebo nechtějí peníze.”* Současně však vyjadřovala i odhodlání se o očekáváními okolí neřídít: *“Jsem ochotna korigovat svůj charakter, abych prostě zlepšila svůj život nebo život lidí, na kterých mi záleží, ale zase ne, abych zapadla do nějakého konceptu, do nějakého toho stereotypu.”* Jakési přizpůsobení popisuje i **Martin**, který popisuje kompromisní řešení formou osvojení si víceméně protichůdného osobnostního pólu v zájmu vymanění se z posměchu ohledně přílišné citlivosti: *“Jenže s postupem času a shromážděnými zkušenostmi mě okolnosti donutily být cynikem, a ne onou citlivou, tichou osobností, co si létá někde na obláčku... Paradoxně mně cynismus přinesl hodně uznání, a proto je to, přiznávám, občas i dost velká póza.”* Za kompromisní tedy považují “osvojení” si nové vnitřní pozice, jejíž přínos, ve formě uznání, respondent vědomě reflektuje.

Václav reflektuje určitý tlak v rámci genderového stereotypu, v podobě nároků na výkon tradičních maskulinních vlastností, jako je např. leadership nebo iniciativa, do kterých se musí nutit. Myslí si totiž, že to je to potřeba, ač některými svými vlastnostmi, jako např. empatie, vybočuje z tradiční genderové představy muže. Je si vědom toho, že partnerský

vztah obsahuje obě role, a snaží se tedy o její naplnění proto, aby mohl fungovat partnerský vztah: *“Takže minimálně se snažím jakoby naplňovat nějaký jako předpoklady toho té mužské role už jenom proto, aby fungoval vztah.”*

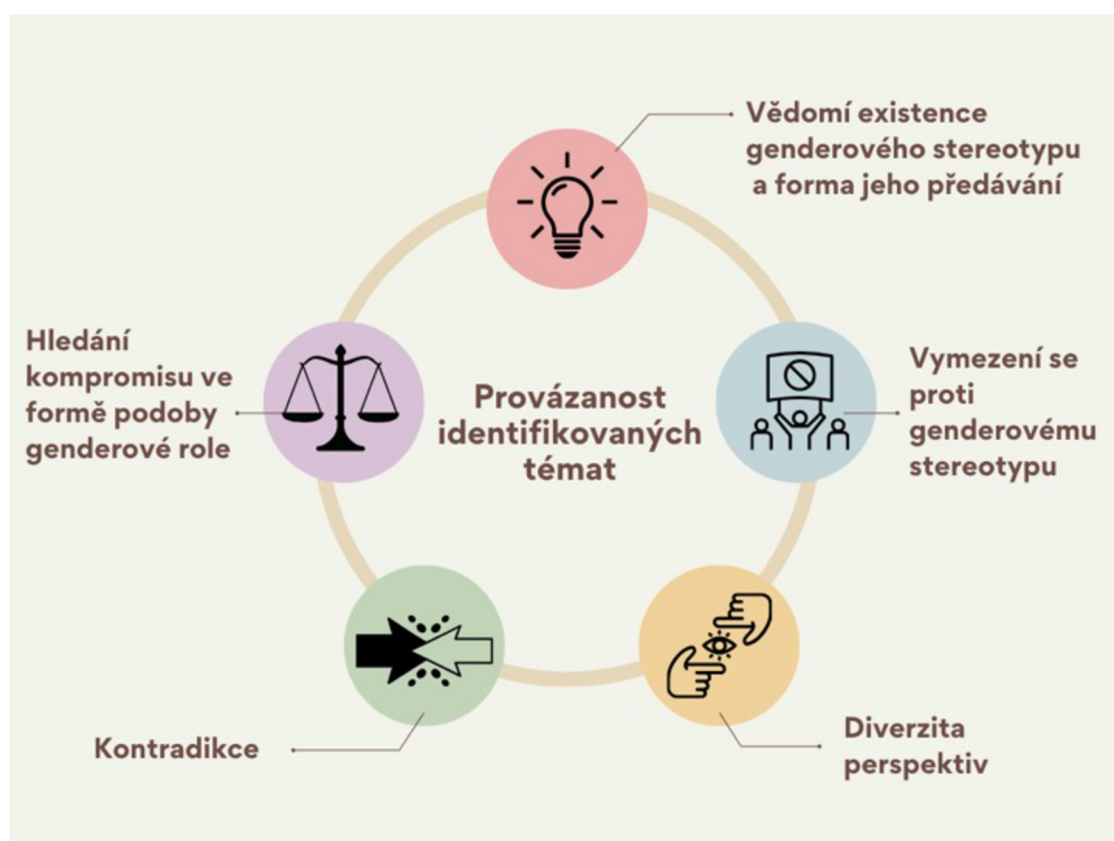
Hledání určitého kompromisu navzdory stereotypnímu očekávání vyjadřuje i **Radek**, který vnímá, že jeho sociální role je do značné míry určitá míra performance: *“Že někdy prostě se cítím jako tak, abych jako víc nějak asimiloval nějaký ty prostě maskulinní prvky, někdy naopak mě prostě baví jako s tím mužstvím interagovat v tom smyslu, že třeba jako malinko bořím nějaký ty jako stereotypy, třeba prostě jako se naličím a dám si nějaký jako sponky do vlasů a podobně.”* Jako formu “zmoudření” popisuje vědomý ústup od naplňování požadavků tradiční maskulinity **Zdeněk**: *“Dcera se mi narodila, to je jedna věc, a druhá věc člověk časem zmoudří a opouští tyhle ty pozice... nemá už takovou potřebu soutěžit nějakým způsobem. Myslím si, že ta soutěživost je jako dominantním základem téhle maskulinity, která, když se odstraní, tak zmizí spousta těch souvisejících jevů.”*

Proces hledání vnitřní rovnováhy oproti zažitému vzoru vyjadřuje rovněž i **Filip**, který by se rád proti určitému stereotypnímu nastavení, v němž vyrostl vymezil: *“Vím, že bych to takhle nechtěl asi. Že by jeden z těch lidí prostě jako pracoval a ten druhý by pracoval, a ještě dělat všechny domácí práce. Že jako určitě bych to v nějakých svých budoucích vztazích chtěl mít rozdělený. Nějak ideálně jako napůl, nebo tak, jak to ty lidi baví.”*

27. Výsledky

V této kapitole shrnuji výsledky předchozí kapitoly formou odpovědí na výzkumné otázky. V úvodu tohoto výzkumu jsem si stanovila jednu hlavní a tři vedlejší výzkumné otázky. Napříč rozhovory se ukázala silná provázanost jednotlivých identifikovaných témat, kterou znázorňuji pomocí obrázku níže:

Obrázek 2: Provázanost identifikovaných témat

Z této provázanosti vyplývá, že jednotlivá identifikovaná témata se do značné míry překrývala, např. pokud u některého respondenta existovalo vědomí genderového stereotypu, posléze z toho v mnoha případech vyplývalo buď vymezení se vůči stereotypu, nebo pociťovaný tlak na výkon genderové role. Nebo pokud u některých z respondentů byla přítomna určitá kontradikce v pojetí jejich genderové role. Pokud byla přítomna i snaha o hledání kompromisu či rovnováhy tak, aby respondent dosáhnul pocitu životní stability formou nové podoby genderové role. A to právě z toho důvodu, že respondenti pociťovali určitý tlak na výkon genderové role, vůči kterému se i dále vymezovali. Na základě těchto identifikovaných témat bych nyní ráda odpověděla na výzkumné otázky, přičemž začínám od otázek vedlejších, a nakonec odpovídám na otázku hlavní.

27.1. Odpověď na první vedlejší výzkumnou otázku

První otázka zněla: *Jaké vlivy formují vnitřní dialogickou aktivitu jedince mezi genderovými Já-pozicemi?* Z rozhovorů vyplývá, že hlavním vlivem, který formoval uvažování respondentů o jejich femininních a maskulinních Já-pozicích, resp. vnitřní dialogickou aktivitu mezi nimi bylo *vědomí existence genderového stereotypu a forma jeho předávání*, který provázel všechny respondenty napříč dosavadním životem, a který ovlivnil uvažování o sobě a světu kolem sebe, včetně genderového sebepojetí a toho, jakým způsobem by se očekávalo, že se budou chovat, nebo budou vypadat. Ukázalo se, že stěžejním je v tomto ohledu nejen rodinné prostředí, případně nejbližší okolí, v němž respondenti utvářeli svůj dosavadní život v období dětství a (pozdní) adolescence, ale obecné přesvědčení, resp. představa společnosti předávaná různými způsoby (viz např. vyučující na VŠ). Respondenti reflektovali svůj posun v uvažování nad genderovými rolami v průběhu svého životního vývoje směrem k dospělosti ve vztahu k partnerství a rozdělení genderových rolí, případně potenciálu, který každý z jejich genderů pro společnost nese.

Dalším významným vlivem bylo *vymezení se proti (očekávání) genderového stereotypu*, které bylo spojeno se subjektivně pocíťovaným tlakem na výkon genderové role a následným vzdorem. Respondenti shodně reflektovali, že vědomí genderového stereotypu na ně mělo vliv především v tom smyslu, že se vůči němu nějakým způsobem vymezují, nebo minimálně nad ním nějakým způsobem přemýšlí a neberou ho jako samozřejmost, což se následně projevuje i ve formě vnitřní dialogické aktivity. Podoba vzdoru byla různorodá, od samotného gesta, ve formě uvažování nad tím, zda je tradiční genderová role funkčním modelem v jejich současném či budoucím životě, po žitou zkušenost vzdoru v konkrétním případě např. nenaplnění role matky, experimentování s podobou vzhledu, nebo uspořádání životního stylu ve formě více rovnostářského pojetí genderových rolí apod. Konkrétně se objevoval např. tlak na výkon role matky, konkrétní expresi maskulinních nebo femininních charakteristik apod. Významnou je tak pro respondenty otázka, jaká omezení genderový stereotyp přináší a zdali s těmito omezeními ztotožňují, jelikož reflektují určité proměny v kontextu různých životních situací, kde přehodnocují své dosavadní hodnoty, a tím do určité míry proměňují (přizpůsobují) své osobnostní atributy svým potřebám.

27.2. Odpověď na druhou vedlejší výzkumnou otázku

Druhá otázka zněla: *Jaké jsou charakteristiky vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi?* Z rozhovorů vyplývá, že hlavními charakteristikami jsou *diverzita perspektiv* a s ní související *kontradikce*. Diverzita perspektiv představovala v pojetí respondentů různé pozice, resp. úhly pohledu, ze kterých se dívali na svůj život a na své genderové sebepojetí. Většinou se obecně jednalo o perspektivu druhého člověka, ať už muže anebo ženy, cizí nebo blízké osoby. Tato vyjádření se objevovala v popisech respondentů buď přímo v popisu podoby vnitřního hlasu jako multidimenzionální entity, která dovoluje vžít se do různých perspektiv v imaginárním dialogu či vyprávění sám se sebou či s ostatními, nebo formou popisu různých úhlů pohledu, do nichž se respondenti v rámci jejich života vžívají, a které pro ně mají nějaký osobní význam.

Ukazuje se tak, že diverzita perspektiv může být jak obohacující, tak i do značné míry subjektivně omezující, jelikož se respondenti rozhodují na základě perspektivy druhého člověka, což jim poskytuje jakýsi morální či rozhodovací kompas v jejich následném chování a přístupu v daných konkrétních situacích. Důležité je zdůraznit, že vžívání se do různých úhlů pohledu přináší imaginativní perspektivy ať už vlastního, či druhého pohlaví, příkladem může být, když se muž vžívá do pozice ženy, a snaží se na své chování dívat její optikou. Dá se tedy říct, že s určitým úhlem pohledu s velkou pravděpodobností dochází i k více či méně vědomému vžití se do určitých charakteristik, které mohou být stereotypně vnímány feminně. Tento relativně dopodrobna vysvětlený proces může vypadat poměrně složitě, současně je z výpovědí respondentů zřejmé, že se jedná o jejich každodenní součást života, která pro ně není nikterak “složitou” mentální operací.

Vžívání se do různých perspektiv tak přináší mnohdy zcela odlišné úhly pohledu, ne zcela korespondující s vlastními přáními a hodnotami respondentů. To následně může přinášet určitý vnitřní konflikt a s ním související kontradikce, jak ve výpovědích respondentů, tak rovněž i v jejich samotném prožívání v rámci vnitřní dialogické aktivity. Ukázalo se, že respondenti vnímají a ve svém běžném životě i žijí určitou míru protichůdnosti, ke které se staví různými způsoby. Často je pro ně určitá míra protichůdnosti nejen obtížně nahlédnutelná z odstupu, ale nečiní jim v životě žádnou velkou obtíž. Pro náš výzkum byla stěžejní přítomnost kontradikce v samotné genderové roli, která se projevovala různými způsoby. Z výpovědí respondentů, ať už mužů nebo žen, vyplývá, že genderová role, v naší

výzkumné otázce operacionalizovaná jako genderová Já-pozice, není striktně jednodimenzionální, ale nabývá různých kvalit, a obzvlášť i napříč životem respondentů, kdy např. důraz na tradiční maskulinní charakteristiky v mladém věku může být vystřídán více flexibilními projevy. Ukazuje se tak, že se určité míře protichůdnosti nelze vyhnout, žádný z respondentů neměl striktně vyhraněnou genderovou pozici napříč svým životem a pojímal v sobě jak femininní, tak maskulinní charakteristiky, které se projevovaly za různých podmínek.

27.3. Odpověď na třetí vedlejší výzkumnou otázku

Třetí otázka zněla: *Jakým způsobem jednotlivci integrují různé aspekty genderových Já-pozic ve své vnitřní dialogické aktivitě?* Způsob, kterým respondenti integrují různé aspekty genderových pozic úzce souvisí s výše zmíněnými identifikovanými tématy *diverzita perspektiv a kontradikce*. Již výše podrobně popsané protichůdné aspekty genderových aspektů svého života respondenti vyvažují *hledáním kompromisu v podobě genderové role*, která jim poskytne dostatek komfortu k tomu, aby se zároveň s rolí alespoň do určité míry ztotožnili a zároveň jim kompenzovala více či méně vědomý prožitek kontradiktorních myšlenek v rámci jejich vnitřních pozic, a tím i vnitřní dialogické aktivity. Dá se také do určité míry říct, že hledání kompromisu v genderové roli se rovněž děje automaticky, je však spojeno s předchozími identifikovanými tématy vědomí existence genderového stereotypu a pocíťovaný tlak na výkon genderové role spojené s určitou mírou vzdoru.

Vnitřní dialogická aktivita jednotlivců při integraci různých aspektů genderových Já-pozic je multidimenzionální proces, který je těsně spjatý s výkonem genderové role. Tento proces může být ovlivněn mnoha faktory, včetně sociálních normativů, osobních hodnot a zkušeností. Hledání rovnováhy a jakéhosi kompromisu je klíčové pro integrování různých aspektů genderových Já-pozic. Jedinci se snaží harmonizovat příslušné aspekty svého prožívání, jako jsou genderové stereotypy, vlastní preference a obecné očekávání jejich nejbližšího okolí, které je však často s genderem úzce spjato. Tento proces může zahrnovat sebereflexi a introspekci, kde jedinci aktivně zkoumají své vlastní přesvědčení a pocity ohledně genderové role. Dále se mohou zapojit do komunikace s lidmi kolem sebe, aby lépe porozuměli různým perspektivám a hledali kompromisní řešení, která v případě respondentů nabývala různých podob v životním stylu nebo přístupu k sobě či ostatním.

Výkon genderové role je dalším důležitým aspektem. Jedlivci čelí subjektivně prožívanému tlaku a očekávání ve vztahu k tomu, jak by měly chování a vystupování

odpovídat jejich genderové roli. Integrace různých aspektů genderových Já-pozic může zahrnovat vyvažování tradičních genderových rolí s osobními preferencemi a hodnotami. To může zahrnovat jakékoliv aktivity nebo chování spojené s určitou genderovou rolí, od komunikace až po volbu profesionální dráhy. Důležitým aspektem výkonu genderové role je také jakési vnitřní vyjednávání v rámci vnitřní dialogické aktivity s vnějšími tlaky a očekáváními. Respondenti se mohou cítit pod tlakem, aby odpovídali určitým genderovým normám a očekáváním, což může ovlivnit jejich schopnost integrovat různé aspekty své identity. To může vést k pocitu rozporu nebo napětí mezi tím, co cítí jako autentické a tím, co od nich očekává okolí. Celkově lze říci, že hledání rovnováhy a kompromisu je klíčovým prvkem při integraci různých aspektů genderových Já-pozic, a to i v kontextu výkonu genderové role. Jedinci se snaží v rámci vnitřní dialogické aktivity vyjednat si prostor pro autenticitu a osobní integritu v rámci komplexního sociálního prostředí, které často kladou různé požadavky na jejich chování a vystupování v závislosti na jejich genderové roli.

27.4. Odpověď na hlavní výzkumnou otázku

Hlavní výzkumná otázka zněla: *Jaká je dynamika vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi?* Celkově můžeme konstatovat, že vnitřní dialogická aktivita mezi genderovými Já-pozicemi je dynamickým procesem, který je ovlivněn vědomím existence genderových stereotypů, tlakem na výkon genderové role a diverzitou perspektiv spojenými s určitými vnitřními kontradikcemi. Respondenti zpravidla reflektují své prožívání a myšlenky týkající se genderu a genderových rolí prostřednictvím sebereflexe, komunikace s okolím a vnímání sociálních normativů, přičemž se snaží o hledání kompromisu většinou formou upravené podoby genderové role. Klíčovými body jsou tedy:

Existence genderových stereotypů a forma jejich předávání: Genderové stereotypy jsou silnými normami v naší společnosti a mají značný vliv na to, jak si lidé představují sebe sama a ostatní. Tyto stereotypy jsou vytvářeny již od dětství a utvářejí naše vnímání genderových rolí a identit. Respondenti v textu reflektují, že se vědomě vymezují vůči těmto stereotypům, což naznačuje, že jsou schopni vnímat rozdíl mezi tím, co je od nich očekáváno na základě těchto stereotypů, a jejich vlastními hodnotami a preferencemi.

Vymezení se proti (očekávání) genderového stereotypu: Respondenti uvádějí, že cítí tlak na to, aby odpovídali určitým genderovým normám a očekáváním, která jsou s těmito stereotypy spojena. Nicméně se také projevuje jejich vzdor vůči těmto tlakům. Tento vzdor může nabývat různých forem, jako je zkoumání tradičních genderových rolí nebo

experimentování s vlastním vzhledem a životním stylem. Tento vzdor může být pro respondenty způsobem, jak vyjádřit svou autonomii a odlišit se od předem stanovených očekávání.

Diverzita perspektiv a kontradikce: Respondenti se pokoušejí vnímat svůj život a genderové sebepojetí z různých úhlů pohledu. Tento proces zahrnuje jak introspekci a imaginaci, tak i zvažování perspektiv druhých osob. Tato diverzita perspektiv může být bohatým zdrojem poznání, ale také může přinést kontradikce a vnitřní konflikty, protože respondenti se snaží vyrovnat se s různorodými očekáváními a hodnotami, které jsou s různými perspektivami spojeny.

Hledání kompromisu: Kompromis v podobě nové podoby genderové role je důležitým aspektem vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi. Jedinci se snaží najít způsob, jak integrovat různé aspekty své genderové role a sebepojetí tak, aby byli schopni žít autentickým a naplňujícím životem v souladu se svými hodnotami a preferencemi, aniž by se cítili svázáni tradičními genderovými normami.

Dynamika vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi se tak proměňuje napříč životem respondentů, přičemž stěžejní roli hraje osvojování genderových stereotypů a individuální vymezování se proti nim v kontextu prožívání různých diverzních perspektiv z maskulinního nebo femininního spektra, které někdy může vytvářet různé kontradiktorní procesy, jež se snaží respondenti ať už vědomě nebo nevědomě v průběhu svého života integrovat hledáním různých kompromisů v podobách své genderové role.

28. Diskuse

Cílem disertační práce bylo zmapovat, jakým způsobem probíhá “vyvažování” maskulinní a femininní části self, resp. jakým způsobem na tuto vnitřní aktivitu můžeme nahlížet z perspektivy teorie dialogického self. Práce navazuje na mé předchozí kvalifikační práce a několikaletý zájem o oblast genderu a psychologie zdraví. Kapitulu Diskuse pojmám, jak jsem již zmínila v této práci dříve, společně, tedy diskutuji výsledky Výzkumu 1 a Výzkumu 2 v jednotlivých podkapitolách. Pro větší přehlednost jsem kapitolu rozdělila do několika na sebe navazujících podkapitol. V prvních dvou podkapitolách jsou čtenáři seznámeni s nejpodstatnějšími výsledky výzkumů, které jsou porovnány s obdobnými badatelskými výstupy. V dalších podkapitolách jsou následně čtenářům představeny limity předkládaných výzkumů spolu s návrhy pro další možná směřování v dané oblasti. V neposlední řadě jsou uvedeny praktické přesahy prezentovaných výzkumů.

28.1. Výzkum 1

První výzkum sloužil ke kvantitativnímu zmapování aktuálních genderových (maskulinních a femininních) Já-pozic pomocí statistické analýzy. Dotazník výzkumu byl zveřejněn na webových stránkách, jež byly založeny k tomuto specifickému účelu, tedy kvantitativnímu sběru dat a prezentaci samotného výzkumu. Výsledky v nejobecnější rovině již ukazují jakýsi trend, který se potvrzuje i ve Výzkumu 2, a tím je existence genderového stereotypu, který se do významné míry překrývá s obecnou, tradiční představou toho, co to znamená být mužem a ženou, a co se od muže a ženy očekává (Abele & Wojciszke, 2007; Hentschel et al., 2019).

První fáze Výzkumu 1 se týkala hodnocení osobnostních atributů formou přídavných jmen, přičemž algoritmus každému z účastníků přidělí buď maskulinní, nebo femininní formulář, nehledě na vlastní pohlaví, které ve formuláři označili. Někteří z respondentů tak hodnotili sociální žádoucnost vlastností týkajících se pohlaví, s nímž se ztotožňují, bylo tak možné porovnat i sociální očekávání, resp. představu sociálního očekávání, kterou si respondenti myslí, že společnost od jejich pohlaví, resp. genderu, má. Oproti většině podob dotazníků obsahujících 7stupňových Likertových škál jsem v tomto výzkumu vzhledem ke zpětným vazbám respondentů, pro něž byla 7stupňová škála nesrozumitelná, zvolila 5stupňovou škálu. Nesrozumitelnost spočívala především v rozdílu mezi zcela (ne)souhlasím, (ne)souhlasím a spíše (ne)souhlasím, přičemž kratší interval byl pro

respondenty méně abstraktní. Druhá fáze Výzkumu 1 obsahovala formuláře taktéž dva, ale tentokrát každý obsahoval již pouze 40 slov a respondenti měli na 5stupňové škále hodnotit přídavná jména do té míry, do jaké se s nimi sami dle svého přesvědčení ztotožňují (mužům byl prezentován dotazník se 40 slovy v mužském rodě, ženám byl prezentován dotazník se stejnými 40 slovy, ale v ženském rodě). V souladu s výše zmíněným tak věnujme pozornost jednotlivým fázím Výzkumu 1. Stanovené hypotézy byly testovány na hladině významnosti $\alpha = 0,05$.

První fáze výzkumu zkoumala míru sociální žádoucnosti určitých osobnostních atributů, jejichž kompletní seznam je k nalezení v Příloze č. 3. Některá ze slov se úzce překrývala. S vědomím toho, že některá ze slov byla pro většinu respondentů synonymy, jsem slova v zájmu lingvistické širší item poolu ponechala. Obsahem formuláře byly osobnostní atributy, jež vyvstaly jako seznam z původní ankety, která sloužila jako předvýzkum. Seznam slov rovněž obsahoval i přídavná jména z dotazníků Bem Sex Role Inventory (Bem, 1974) nebo Singapore Androgyny Inventory (Ward, 2000). Tyto vlastnosti zahrnovaly jak osobnostní atributy spojované s tradiční představou feminity, tak s tradiční představou maskulinity. Vzhledem k tomu, že data nevykazovala normální rozložení, byl ke statistické analýze použit dle doporučení neparametrický Mann-Whitneyův U test (Hendl, 2012).

Výsledky ukazují, že ženy od mužů očekávají především *galantnost* ($p < 0,05$), a aspekty péče, reprezentované jak samotným adjektivem *pečující* ($p < 0,05$), tak rovněž i *soucitný* ($p < 0,05$) a *něžný* ($p < 0,05$). To je do značné míry v souladu se současnou změnou nazírání na maskulinitu, která přestává opomíjet vztahový aspekt (Wyrobková, 2007), a naopak na něj klade důraz formou např. rozšíření domény otcovské péče (Johansson & Klinth, 2008), nebo péče o domácnost obecně (Kulik & Liberman, 2013). Zároveň však můžeme uvažovat i nad tím, do jaké míry seznalo tradiční pojetí maskulinity, které bylo reprezentováno autoritou spojenou s ochranou rodiny a zajišťování příjmu, adaptivní proměny do více prosociální podoby, která v sobě spojuje jak důraz na zajištění ochrany, bezpečí a dostatek zdrojů, současně má ale i svou vztahovou rovnu. V tomto duchu uvažujeme nad více podobami maskulinity, které jsou známy např. z latinskoamerického prostoru – tradiční, reprezentovaná i v Čechách známým pojmem *machismo*, a méně tradičním, reprezentovaná pojmem *caballerismo* (Daniel-Ulloa et al., 2017).

Muži naopak očekávají od mužů tradičnější osobnostní atributy. Resp. můžeme předpokládat, že si myslí, že od nich okolí očekává osobnostní atributy spojené s tradičním pojetím maskulinity, tedy to, aby muž byl *ochotný podstoupit riziko* ($p < 0,05$), *průrazný*

($p < 0, 05$), *vůdčí* ($p < 0, 05$), *autonomní* ($p < 0, 001$), ale rovněž i méně tradiční charakteristiky, jako to být *ladný* ($p < 0, 01$) a *kreativní* ($p < 0, 01$). Tradiční charakteristiky odpovídají zjištěním, ve kterých se muži stále ztotožňují s obecnou představou (a očekáváním) dominantního, resp. vůdčího postavení (Pratto, 1996), které je pro ně něčím, s čím jsou konfrontováni již od útlého věku (Bian et al., 2017). Víceméně netradičním osobnostním atributem je ladnost, kterou můžeme zasadit do již výše zmiňovaných perspektiv spojených s dimenzemi péče, nejenom o ostatní, ale i o sebe, a určitou míru estetického rozměru jak v chování, tak zevnějšku. Současně to však odporuje přesvědčení, že feminita u mužů je ženami považována spíše za neatraktivní (Hill, 2006), tedy bych spíše neočekávala, že by muži měli internalizováno očekávání takového atributu.

Dále se ukazuje, že muži od žen očekávají dle mého výzkumu pouze to, aby byla *přímá* ($p < 0, 01$). To může souviset s faktem, že chlapci již od útlého věku více prosazují a svůj názor a kritizují (Leaper & Smith, 2004). Ženy se tak mohou během svého života vlivem socializace dostávat do situací, kdy jsou přesvědčeny o tom, že jednat tzv. přímo, je pro ně přínosem a mohou si to v daném prostředí dovolit. Což mj. dokládá další argument, který reflektuje mužskou zkušenost jako jakýsi standard, jemuž se většina okolností přizpůsobuje (Hibbs, 2014). To pak může být zjevné i např. v případě řešení zdravotních obtíží, kdy se dle studie Weslowicze a kol. (2018) ukazuje, že zdravotníci se přiklánějí k názoru, že ženy své obtíže zveličují. Mohu již dále spíše spekulovat o zpětnovazebném efektu tohoto jevu, pokud se ženy setkávají s tím, že přehání, posléze mohou své prožívání potlačovat a tím pádem nejednat „přímo“.

Ženy očekávají od žen opět tradičnější osobnostní atributy. Resp. můžeme předpokládat, že si myslí, že od nich okolí očekává osobnostní atributy spojené s tradičním pojetím feminity, tedy to, aby žena byla *hezka* ($p < 0, 05$), *pečlivá* ($p < 0, 01$), *pořádná* ($p < 0, 01$), *soucinná* ($p < 0, 05$) a *čistotná* ($p < 0, 05$). Předně zdůrazňuji, že atribut soucinnost, se u žen objevuje jak v očekávání u žen, tak i mužů, viz výše. U žen však tato vlastnost nabývá jiné konotace vzhledem k aspektu vztahujícímu se k dimenzi communion, která je spojována s feminitou a se ženami (Wojciszke & Bialobrzeska, 2014). Zbylé vlastnosti zahrnují další tradičně femininní charakteristiky, které mohou odrážet internalizované požadavky na jistou míru „spořádanosti“, která by se od žen očekávala. Ty mohou být spojeny jak s požadavky na míru čistoty a pořádnosti v návaznosti na tradiční dělbu práce (Eagly et al., 2000), ale rovněž i faktické podmínky chodu domácnosti v českém prostředí, přičemž popis českých podmínek dle organizace To je rovnost z publikace Ženy a muži v datech 2023 právě

ukazuje, že na otázku „Kdo se běžně ve vaší domácnosti stará o domácnost?“ zvolilo odpověď „převážně já“ 65 % žen (Úřad vlády, 2023). Důraz na vzhled v očekávání adjektiva *hezka* může být obecným důsledkem důrazu na vzhledem a body image, což se mj. ukazuje v jednom z výzkumů, kde dívky s depresivními stavy pocíťovali více než chlapi pocíťování viny a nespokojenost s body image.

Druhá fáze Výzkumu 1 se týkala již vlastního hodnocení míry ztotožnění se s danými osobnostními atributy. Ve druhé fázi byly prezentovány formuláře taktéž dva, ale tentokrát každý obsahoval již pouze 40 slov a respondenti měli na 5stupňové škále hodnotit, nakolik se dle svého přesvědčení ztotožňují s uvedenými přídatnými jmény (mužům byl prezentován dotazník se 40 slovy v mužském rodě, ženám byl prezentován dotazník se stejnými 40 slovy, ale v ženském rodě). V postupu výběru 40 slov jsem se inspirovala Hentschel a kol. (2019). Jak již bylo řečeno výše, zvolila jsem pro zjednodušení a postupné zkrácení množství významných slov postupem výběru 40 statisticky nejvýznamnějších slov (20 slov v maskulinní verzi a 20 slov ve femininní verzi). Konkrétní počet 40 slov byl inspirován dotazníkem Bem Sex Role Inventory (Bem, 1974), který se skládal ze 60 slov, přičemž 20 z nich byly tzv. neutrální (nesly dle původní psychometrické analýzy žádné genderové konotace). Zbylých 40 slov v dotazníku BSRI představovalo tzv. maskulinní a tzv. femininní škálu. Podobně jsem tedy i já zvolila soustředit se především na dimenze agency a communion.

Původní počet slov jsem rozdělila do kategorií, které byly předem stanoveny dle již předem vytyčených klastrů identifikujících již v teoretické části zmíněné dimenze communion a agency. Dimenze communion zahrnovala dva klastry, které jsem nazvala *Zaměření na druhé* a *Pozitivní naladění*, dimenze agency zahrnovala dva klastry, které jsem nazvala *Soběstačnost* a *Dominance*. Obě dimenze dále zahrnovaly třetí kategorii *Obecné*. V tomto případě jsem při pojmenování klastrů byla ve shodě s výsledky studií např. Schaumberg a Flynn (2017) nebo již výše zmíněnou Hentschel a kol. (2019). Jelikož se však slova, tak jako v první fázi Výzkumu 1 překrývala, přizvala jsem nezávislého výzkumníka, který supervidoval proces výběru slov, tak aby korespondovala s obsahem jednotlivých dimenzí (Hendl & Remr, 2017). Výsledný soubor slov byl později použit v následné druhé fázi, jejíž výsledky nyní popíšu blíže.

V maskulinním formuláři¹⁷ se muži ztotožňují s vlastnostmi (atributy) *galantní* ($p < 0, 001$), *zapatřený* ($p < 0,001$), *vyrovnaný* ($p < 0, 001$), *mající nadhled* ($p < 0, 001$) a *sebejistý* ($p < 0, 001$). To do značné míry odpovídá již výše zmíněným předpokladům určitého genderového stereotypu, tedy např. oblastí typickou pro muže je poskytování finančního zázemí (Bernard, 1981), že muži projevují menší rozsah emocí, než ženy (Plant et al., 2004), nebo, že v období adolescence chlapci (mladí muži) vykazují vyšší míru sebejistoty než dívky (mladé ženy) (Kearney-Cooke, 1999). Naopak z výsledků vyplývá, že ženy se spíše ztotožňují s vlastnostmi *odhodlaná* ($p < 0, 05$), *pracovitá* ($p < 0, 05$), *podnikavá* ($p < 0, 05$) a *charismatická* ($p < 0, 001$). Což jde v duchu trendu navyšování maskulinních charakteristik u žen, jež reflektují např. přehledová americká studie Bureau of Labor Statistics (2017), Tibubos a kol. (2022), nebo O'Neill a O'Reilly (2011). Atribut charismatický v tomto pojetí můžeme spojit s adjektivy *hezký* nebo *krásný*, což může odkazovat již k výše zmíněnému fenoménu důrazu na fyzické atributy atraktivity, které jsou od žen požadovány (Elias et al., 2017), ale současně penalizovány (Hosoda et al., 2003).

Ve femininním formuláři se ženy ztotožňují s vlastnostmi (atributy) *soucitná* ($p < 0, 001$), *laskavá* ($p < 0, 001$), *srdečná* ($p < 0, 001$), *pečující* ($p < 0, 001$), *podporující* ($p < 0, 001$), *ohleduplná* ($p < 0, 001$), *starostlivá* ($p < 0, 01$), *vnímavá* ($p < 0, 01$), *naslouchající* ($p < 0, 01$), *tolerantní* ($p < 0, 01$), *ochotná* ($p < 0, 05$). Výsledky jsou obecně v souladu rovněž již s výše zmíněnými předpoklady, a tedy, že v západní kultuře převažuje představa, že ženy jsou více emocionální, jsou více „ve spojení“ se svými emocemi či vykazují více senzitivity a empatie (Gard & Kring, 2007), a je u nich kladen (očekáván) důraz na péči o ostatní (Sharma et al., 2016).

Muži se naopak spíše ztotožňují s vlastnostmi *něžný* ($p < 0, 001$) a *klidný* ($p < 0, 001$). Ukazuje, že u mužů existuje rozdíl mezi stereotypizací sebe a ostatních, muži se tedy ztotožňují s jinými atributy, než které označují za žádoucí u svého pohlaví (Rosenkrantz et al., 1968) vyjma atributu *galantní*. Pravděpodobně tak může jít o trend v duchu rozšiřování vztahové dimenze u mužů, kterou reflektuje ve své disertační práci např. Wyrobková (2007).

---

¹⁷ Maskulinním a femininním formulářem nazývám formulář, jež obsahoval slova statisticky významně reprezentující sociálně žádoucí osobnostní atributy u mužů (vyplňovali jej pouze muži) a u žen (vyplňovali jej pouze ženy).

28.1.1. Limity výzkumu

Jedním z limitů Výzkumu 1 byl počet výrazně nižšího množství mužů v první fázi tohoto výzkumu, což mohlo do určité míry zkreslit výsledky i jeho druhé části. Obecně je však faktem napříč výzkumy, že muži respondenti se obecně hledají obtížněji, než je tomu u žen, což mimochodem může souviset i s výsledky tohoto výzkumu a obecně tématem disertační práce, a tím jsou genderové stereotypy a nižší důraz společenského očekávání na vyjadřování emocí a sdílnost u mužů. Tento nedostatek jsem se snažila již ve druhé fázi Výzkumu 1 napravit i za cenu toho, že jsem skutečně musela investovat více finančních prostředků do reklamy směřované na mužské pohlaví.

Dalším limitem, tentokrát ve druhé fázi Výzkumu 1 byl kvalitativní výběr slov, k němuž jsem nepoužila žádnou další statistickou analýzu, ač by se např. nabízela pro zpřesnění faktorová analýza. Kvalitativní postup jsem zvolila, jelikož statistická analýza by mohla zpřesnit výběr slov, současně tato obtíž souvisela s dalším limitem práce, a tím byl významový překryv slov, kdy se u některých adjektiv jednalo buď o totožný význam (cílevědomost a ambicióznost) nebo se jednalo o velmi jemný rozdíl, který pro běžnou populaci nemusel být zcela zřetelný (soucit a empatie). Proto jsem se snažila o výběr kvalitativní metodou tak, abych zajistila soulad mezi dostatečnou heterogenitou, ale současně homogenitou item poolu. Nutno rovněž dodat, že určitý významový překryv slov se objevuje jak v dotazníku Bem Sex Role Inventory, tak Singapore Androgyny Inventory. Rovněž je nutné podotknout, že existuje určitá míra významového překryvu mezi jednotlivými částmi dimenzí agency a communion (Bekker & Assen, 2008).

Potenciálním nedostatkem obou fází může být rovněž i již výše zmiňované odchýlení od 7stupňové škály a prezentace výzkumného formuláře v podobě 5stupňové škály, která později přinesla očekávatelně velmi malé rozdíly v průměrech. I přes tento nedostatek však statistická analýza proběhla bez obtíží a přinesla relevantní výsledky. Je však možné, že by původní 7stupňová škála přinesla odlišné výsledky, včetně normality dat, která se napříč oběma fázemi výzkumu nepotvrdila.

Nakonec je nutné upozornit na omezení týkající se zobecnění výsledků tohoto výzkumu, které souvisí s nereprezentativním rozložením výzkumného souboru, jež byl vybrán tzv. samovýběrem (Miovský, 2006). Rovněž nelze opominout fakt, že se výzkumu zúčastnili především ti respondenti, kteří ke genderovým stereotypům mají spíše negativní vztah a obecně si osvojili v průběhu života osobnostní charakteristiky, jež jsou spíše netradiční, přičemž Wethington (2000) to nazývá reverzní příčinnou souvislostí. Neopominutelným je

rovněž fakt, že i respondenti do výzkumu vstupovali s určitými prekoncepty a mohli si chtít (ne)vědomě potvrdit své vlastní očekávání. Takovéto zkreslení jsou však dle mého názoru nevyhnutelná, protože by bez nich posléze ani provedení výzkumu nebylo možné.

28.1.2. Návrhy na další výzkumné směřování

Výzvou k dalšímu zkoumání by jistě bylo další zjišťování míry atraktivity mužů ženami a žen muži, kteří jsou genderově non-konformní a mají feministicky orientované ideály. Jelikož se již ukázalo, že např. ženy, spojují feministicky smýšlející muže s femininními charakteristikami je zároveň shledávají méně atraktivními (Anderson, 2009), resp. obecně ženy považují femininní muže za neatraktivní (Hill, 2006), což současně odporuje současnému trendu rozměňování genderových kategorií.

28.2. Výzkum 2

Druhý výzkum sloužil ke kvalitativně orientovanému rozboru dynamiky genderových Já-pozic a vnitřního dialogu. Cílem výzkumu bylo analyzovat dynamiku vnitřní dialogické aktivity jedince mezi genderovými Já-pozicemi za pomoci interpretativní fenomenologické analýzy (IPA). K rekrutaci potenciálních respondentů výzkumů jsem použila seznam emailových adres, která jsem nashromáždila se souhlasem všech respondentů v průběhu Výzkumu 1. Několikafázovým procesem popsáným v kap. Výběr výzkumného souboru byl tzv. samovýběrem (Miovský, 2006) vybrán výsledný výzkumný soubor. Způsob výběru souboru tak nebyl zcela jistě reprezentativní, a tím není ani z podstaty kvalitativního výzkumu ani zobecnitelný na celou populaci.

Vzhledem k náročné, abstraktní problematice vytyčeného výzkumného problému byl uskutečněn pilotní rozhovor, který byl stěžejní pro ověření porozumění danému tématu a formulace otázek ve výzkumném interview (Hendl & Remr, 2017). Výsledky výzkumu budu dále diskutovat dle jednotlivých výzkumných otázek. Byla stanovena hlavní výzkumná otázka, jež se skládá ze 3 vedlejších výzkumných otázek. K zodpovězení hlavní výzkumné otázky, tak slouží shrnutí 3 vedlejších výzkumných otázek. Hlavní výzkumná otázka zněla: *Jaká je dynamika vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi?*

První výzkumná otázka zněla: Jaké vlivy formují vnitřní dialogickou aktivitu jedince mezi genderovými Já-pozicemi? Dvěma identifikovanými tématy, která souvisela s touto výzkumnou otázkou, byly vědomí existence genderového stereotypu a forma jeho předávání a vymezení se proti (očekávání) genderovému stereotypu. Vědomí existence genderového

stereotypu bylo respondenty popisováno jako něco, co se prolínalo jejich celým životem, a čeho si postupně v životě začínali všimnout až už v dětství, nebo později v dospělosti vlivem partnerských nebo profesních zkušeností, včetně např. studijního prostředí na VŠ. Tato naše zjištění jsou v souladu s mnoha výzkumy, deklarujícími jak začátek předávání genderových stereotypů již v dětství a dospívání (Bian et al., 2017), tak existenci genderových stereotypů prostupujících prakticky všechny aspekty společnosti, včetně např. vzdělávacích školení a profesního rozvoje (Myers et al., 2020) nebo vyjednávání o platu (Pardal et al., 2020). Neopominutelným vlivem, který pomáhal předávat respondentům genderové stereotypy a utvářel tak podobu vnitřního dialogické aktivity, bylo rodinné prostředí, což je opět v souladu s mnoha výzkumy soustředícími se na zkoumání perzistence genderových stereotypů (Eagly et al., 2000; Haines et al., 2016) a předávání genderových postojů a přesvědčení spojených s formováním identity a sociální role spojené s internalizovanými koncepty (Kågesten et al., 2016; House, 2017; Butler, 1990) včetně socializačního podmiňování projevení emocí (Chaplin et al., 2005).

Pociťovaný tlak na výkon (určité podoby) genderové role spojený s vědomím genderového stereotypu byl u respondentů spojen s určitou mírou vzdoru a individuální formou vymezení se proti tomuto pociťovanému tlaku. Ten byl většinou vyjádřen přesvědčením o určitých omezeních, která daná genderová role může přinášet, což je v souladu s obecnou teorií stereotypů, která akcentuje stereotypizaci současně jako komponentu kognitivní ekonomie, ale rovněž i systematickou strategii vytvářející dlouhodobé bariéry (Heilman, 2012; Ellemers, 2018), odrážející se i např. v podobě profesního uplatnění (Hayes et al., 2018). U žen se pociťovaný tlak např. objevoval v oblasti mateřství a očekávání role matky i hospodyně. Což je v souladu s teoriemi připisujícím ženám vyšší investice do rodičovství než mužům (Kenrick et., 2004), nebo s faktem, že vdané ženy s dětmi se častěji zabývají neplacenými domácími pracemi, zatímco jejich manželé nadále dochází pouze do zaměstnání (Worts et al., 2016). U mužů se pociťovaný tlak týkal především samotné exprese různých charakteristik, nebo fyzických aspektů demonstrujících dominanci (fyzická síla, hrubší hlas). To bylo u mužů spojeno s určitou mírou očekávání toho, jací by měli být a proto, za určitých okolností (např. v práci, nebo v neznámém prostředí) volili cestu jakéhosi přizpůsobení se v zájmu zachování bezpečí a kontinuity dané situace, což potvrzuje např. studie soustředící se na společenské perzvekvování feminity u mužů (McLaren, 2001) nebo výzkum Grysmána (2017), který konstatuje, že genderové normy stále zůstávají binární, přičemž muži jsou stále spíše

odrazování od vyjadřování vztahové blízkosti (typické pro dimenzi communion), a to i přes její pozitivní dopad na psychickou pohodu.

Druhá výzkumná otázka zněla: *Jaké jsou charakteristiky vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi?* S výzkumnou otázkou opět souvisela dvě identifikovaná témata: *diverzita perspektiv a kontradikce*. Vnitřní dialogická aktivita respondentů vykazovala napříč jednotlivými rozhovory určitou míru dimenzionality, resp. zaujímání různých pozic jak směrem k sobě, ve smyslu odstupe od svého prožívání a určité formy seberefektivního nahlížení na sebe, nebo stavění se do pozic různých jiných, blízkých i cizích, osob. V některých případech toto stavění se různých pozic obsahovala skutečné představení si druhého člověka a jeho perspektivu, nebo se jednalo o vlastní imaginární dialog, který byl posléze reprezentován např. formou představy jakéhosi rádce, nebo formou změny imaginativní barvy hlasu. Toto stavění se do různých pozic, ať už směrem k sobě nebo druhým, imaginárním lidem, obsahovalo přebírání různých genderových perspektiv, jelikož se mohlo jednat jak o muže, tak o ženu, stejně tak se mohlo jednat o stavění se do různých vnitřních pozic, které byly jak spíše jemnější, pečující, v duchu přijetí a uklidnění, a tedy více femininní kvality, tak i více vůdčí a dominantní, v duchu motivace k akci apod., tedy spíše maskulinní kvality. V této nejobecnější rovině se tak můžeme odkázat na literaturu Hermanse a kolegů, kteří vnitřní dialogickou aktivitu popisují a rozvíjí ve směru předpokladu, že v rámci své intrapersonální komunikace může jednotlivec zaujmout minimálně dva úhly pohledu neboli „Já-pozice“ (Hermans & Kempen, 1993; Marková, 2003; Hermans & Gieser, 2011; Oleš & Puchalska-Wasyl, 2012; Hermans, 2012). V adaptivní podobě genderové role je tento mechanismus popsán např. ve výzkumu autorek O'Neill a O'Reilly (2011), které popisují, že ženy, které dokážou regulovat své tzv. maskulinní chování získávají více pracovních příležitostí, jsou tedy schopny tzv. „zapnout a vypnout“ maskulinní rysy, byly s větší pravděpodobností schopny uspět i nad ženskými a mužskými protějšky.

To nás dále vede k druhému identifikovanému tématu a tím je *kontradikce*, která k diverzitě perspektiv a k různým zaujímaným pozicím patří. Kontradikce, tedy určitá míra rozporu, byla součástí vžívání se do různých perspektiv, které rovněž přinášely mnohdy zcela odlišné úhly pohledu, ne zcela korespondující s vlastními přáními a hodnotami respondentů. To následně přinášelo za určitých okolností vnitřní konflikt a s ním související kontradikce, jak ve výpovědích respondentů, tak rovněž i v jejich samotném prožívání. Ukázalo se, že respondenti vnímají a ve svém běžném životě i žijí, určitou míru

protichůdnosti, ke které se staví různými způsoby. To je v souladu s teorií, která předpokládá, že určitá míra pochybnosti a zvažování i někdy protichůdných variant je člověku v současné společnosti bytostně vlastní Troha (2017). Téma vnitřního konfliktu obecně je vlastní především psychoanalytické teorii, která zdůrazňuje, že dialektický proces vyrovnávání různých polarit self je celoživotním procesem (Freud, 1900; Bruning, 2015; Kowalski & Bhalla 2018).

Jak tvrdí Leary (2004), naše já je trvalým zdrojem mnoha zpochybňujících hlasů, které mohou narušovat naše sebevědomí, zpochybňují naše priority, nebo vytváří zmatek, pokud jde o naše snahy a cíle. Tyto pochybnosti se mohou týkat i naší identity, protože na jedné straně si lidé uvědomují množství možností, zatímco na druhé straně cítí tlak, aby činili životní jednoznačná rozhodnutí ohledně rodiny, kariéry a budoucnosti obecně (Oleš & Puchalska-Wasył, 2012). A jak již bylo řečeno výše, jednou z podstatných vlastností vnitřní řeči je její seberegulativní funkce (Brinthaupt et al., 2009), vnitřní dialogická aktivita tak zdůrazňuje konfrontaci různých úhlů pohledu jako způsob, jak pomoci člověku porozumět novým nebo ojedinělým zkušenostem. Seberegulativní funkci formou určitého „vyjednávání“ zdůrazňuje studie Kahn a kol. (2011), kteří se zabývali vnitřní dialogickou aktivitou mladých mužů ve vztahu ke konstrukci jejich maskulinity. Ono vyjednávání, tak představuje jakýsi druh adaptace na různé typy situací, které běžný život přináší, a se kterými je potřeba se průběžně vyrovnávat.

Respondenti tak reflektují určité proměny vnitřní dialogické aktivity v rámci různých životních oblastí, které je posléze přivádí do situací, ve kterých přehodnocují své dosavadní hodnoty, a tím do určité míry proměňují (přizpůsobují) své osobnostní atributy i sociální role. To, že existence více sociálních rolí současně a snaha zapojit se do řady různých sociálních aktivit je také prominentní v debatě o rovnosti žen a mužů, a tím je spojena i s genderovým rozměrem každé ze sociálních rolí potvrzuje např. Nordenmark (2004). Do jisté míry tak můžeme konstatovat, že žádný z respondentů neměl striktně vyhraněnou genderovou pozici napříč svým životem a pojímal v sobě jak femininní, tak maskulinní charakteristiky, které se projevovaly za různých podmínek. Ač mohla jedna z polarit převažovat, vyskytovaly se obě. To je i v souladu s obecnou teorií existence femininní a maskulinní polarity lidského (ne)vědomí (Jung, 2009).

Třetí výzkumná otázka zněla: *Jakým způsobem jednotlivci integrují různé aspekty genderových Já-pozic ve své vnitřní dialogické aktivitě?* Způsob, kterým respondenti integrují různé aspekty genderových pozic úzce souvisí s výše zmíněnými identifikovanými

tématy *diverzita perspektiv a kontradikce*. Z výpovědí respondentů bylo zřejmé, že navzdory diverzním perspektivám a kontradikcím napříč jejich genderovými rolami a vnitřní dialogickou aktivitou byla zřejmá snaha se s protichůdnými silami ve svém prožívání vyrovnat. A tato snaha byla v mém výzkumu identifikována jako poslední téma s názvem *hledání kompromisu ve formě podoby genderové role*. Bylo tedy napříč rozhovory zjevné, že respondenti nejen, že pociťovali určitou míru kontradikce, ale snažili se s ní vyrovnávat formou vytváření nových podob svých genderových rolí, což se projevovalo především formou hledání kompromisu v obsahu genderové role jako takové. Podoby takového kompromisu, byly u každého respondenta rozdílné.

Z genderové perspektivy se tedy určitá míra kontradiktorního prožívání, diverzity perspektiv a jejich následná integrace týká samotného pojetí genderových rolí. Pro respondenty, ať už muže nebo ženy, není genderová role (v mé výzkumné otázce operacionalizovaná jako genderová Já-pozice) striktně jednodimenzionální, ale nabývá různých kvalit, jak situačně, kdy se např. žena ztotožňuje současně jak s tradičně femininními, tak tradičně maskulinními charakteristikami („*klučičí holčička*“), tak i napříč životem respondentů, kdy např. důraz na tradiční maskulinní charakteristiky u muže v mladém věku může být vystřídán více flexibilními projevy, kdy pro muže už není obtěžující zaujmout více pečující a na vztahy orientovanou pozici. Tyto různé kvality mohou posléze v některých případech nabývat (zdánlivě) protichůdných rozměrů, které jsou v různé podobě integrovány do relativně nové formy, která v případě respondentů nabývala různých podob v životním stylu nebo přístupu k sobě či ostatním. A současně tvorba kompromisu mezi dvěma protichůdnými aspekty jako formu řešení popisují jak Freud (1900), Hermans a Gieser (2011), nebo Pauha a Ronkainen (2022), kteří popisují tvorbu tzv. třetí pozice u MMA zápasníka a evangelíka, kterému se podařilo tyto své dvě roviny self spojit do jedné společné aktivity. V případě genderové perspektivy integrace maskulinní a femininní genderové Já-pozice tak připomíná teorii psychologické androgynie (Bem, 1974), která uvažuje na vnitřním prostoru jedince jako nad kombinací maskulinního a femininního spektra osobnostních atributů.

28.2.1. Limity výzkumu

Jedním ze zásadních limitů může být značně silná provázanost tematických celků, které mohou být vnímány zmatečně a jejich překrývání může podryvat výsledky výzkumu. Co může být nedostatkem zde naopak považují za přínos tohoto výzkumu, jelikož se ukazuje,

že téma genderových stereotypů, vymaňování se z nich a hledání rovnováhy mezi svými genderovými pozicemi spolu úzce souvisí, a je složité jednotlivé tematické celky od sebe jednoznačně oddělit, protože mají své společné narativní kořeny.

Dalším nedostatkem mohou být přílišné doslovné citace, kterých je v kap. Analýza rozhovorů značné množství. K tomu bych chtěla podotknout, že vzhledem k tak abstraktnímu tématu, jakým vnitřní dialogická aktivita mezi genderovými Já-pozicemi je, jsem považovala více než nezbytné, nalezená identifikovaná témata „doložit“ doslovnými citacemi. Vnímám rovněž, že metoda IPA má být výpovědí žité zkušenosti respondentů, proto považuji za nejvýše přiléhavé upozadit své interpretace a „dát hlas“ respondentům, jejichž žitou zkušenost prezentují.

Neopominutelným limitem je rovněž možnost samotné zachycení takto vysoce subjektivní a vysoce abstraktní žité zkušenosti týkající se spojení vnitřní dialogické aktivity a genderové Já-pozice, přičemž sami respondenti často spontánně reflektovali, že jsem první osobou v jejich životě, kdo se na takové otázky po vnitřním hlase a genderové roli ptá. Respondenti tak často bez jakékoliv přípravy odpovídali na otázky, které slyšeli poprvé v životě a s velkou pravděpodobností pro ně mohlo být i namáhavé některé z abstraktních myšlenek, které je napadaly, dokázat vysvětlit.

28.2.2. Návrhy na další výzkumné směřování

Očekávání naplnění několika rolí současně obsahuje samo o sobě kontradiktorní roviny, na jedné straně stojí stres a obavy z nutnosti věnovat se několika rolím zároveň, a na druhé straně příležitost na rozšíření kompetencí a dovedností vlivem zvládnutí více rolí zároveň, v tomto ohledu by další výzkumnou výzvou mohlo být bližší zaměření se na jednotlivé aspekty života respondentů a jejich genderových Já-pozic a vnitřního hlasu např. v oblasti kariéry, nebo partnerství.

29. Závěry

Cílem disertační práce bylo zmapovat, jakým způsobem probíhá “vyvažování” maskulinní a femininní části self, resp. jakým způsobem na tuto vnitřní aktivitu můžeme nahlížet z perspektivy teorie dialogického self.

29.1. Výzkum 1

První výzkum sloužil ke kvantitativnímu zmapování aktuálních genderových (maskulinních a femininních) Já-pozic. Tento výzkum měl 2 fáze, a v nich bylo stanoveno 5 hypotéz.

Výsledky ukazují, že ženy od mužů očekávají především *galantnost* ($p < 0,05$), a aspekty péče, reprezentované jak samotným adjektivem *pečující* ($p < 0,05$), tak rovněž i *soucitný* ($p < 0,05$) a *něžný* ($p < 0,05$).

Muži naopak očekávají od mužů tradičnější osobnostní atributy. Resp. můžeme předpokládat, že si myslí, že od nich okolí očekává osobnostní atributy spojené s tradičním pojetím maskulinity, tedy to, aby muž byl *ochotný podstoupit riziko* ($p < 0,05$), *průrazný* ($p < 0,05$), *vůdčí* ($p < 0,05$), *autonomní* ($p < 0,001$), ale rovněž i méně tradiční charakteristiky, jako to být *ladný* ($p < 0,01$) a *kreativní* ($p < 0,01$).

Dále se ukazuje, že muži od žen očekávají dle mého výzkumu pouze to, aby byla *přímá* ($p < 0,01$).

Ženy očekávají od žen opět tradičnější osobnostní atributy. Resp. můžeme předpokládat, že si myslí, že od nich okolí očekává osobnostní atributy spojené s tradičním pojetím feminity, tedy to, aby žena byla *hezká* ($p < 0,05$), *pečlivá* ($p < 0,01$), *pořádná* ($p < 0,01$), *soucitná* ($p < 0,05$) a *čistotná* ($p < 0,05$).

V maskulinním formuláři se muži ztotožňují s vlastnostmi (atributy) *galantní* ($p < 0,001$), *zaopatřený* ($p < 0,001$), *vyrovnaný* ($p < 0,001$), *mající nadhled* ($p < 0,001$) a *sebejistý* ($p < 0,001$).

Naopak z výsledků vyplývá, že ženy se spíše ztotožňují s vlastnostmi *odhodlaná* ($p < 0,05$), *pracovitá* ($p < 0,05$), *podnikavá* ($p < 0,05$) a *charismatická* ($p < 0,001$).

Ve femininním formuláři se ženy ztotožňují s vlastnostmi (atributy) *soucitná* ($p < 0,001$), *laskavá* ($p < 0,001$), *srdečná* ($p < 0,001$), *pečující* ($p < 0,001$), *podporující* ($p < 0,001$),

ohleduplná ($p < 0,001$), *starostlivá* ($p < 0,01$), *vnímavá* ($p < 0,01$), *naslouchající* ($p < 0,01$), *tolerantní* ($p < 0,01$), *ochotná* ($p < 0,05$).

Muži se naopak spíše ztotožňují s vlastnostmi *něžný* ($p < 0,001$) a *klidný* ($p < 0,001$).

29.2. Výzkum 2

Druhý výzkum sloužil ke kvalitativně orientovanému rozboru dynamiky genderových Já-pozic a vnitřního dialogu. Cílem výzkumu bylo analyzovat dynamiku vnitřní dialogické aktivity jedince mezi genderovými Já-pozicemi. Stanoveny byly 4 výzkumné otázky, z nichž 1 byla hlavní a 3 vedlejší.

Bylo identifikováno 5 témat s názvy: vědomí existence genderového stereotypu a forma jeho předávání, vymezení se proti (očekávání) genderovému stereotypu, diverzita perspektiv, kontradikce a hledání kompromisu ve formě podoby genderové role.

Pro respondenty, ať už muže nebo ženy, není genderová role (operacionalizovaná jako genderová Já-pozice) striktně jednodimenzionální, ale nabývá různých kvalit, jak situačně, kdy se např. žena ztotožňuje současně jak s tradičně femininními, tak tradičně maskulinními charakteristikami („*klučičí holčička*“), tak i napříč životem respondentů, kdy např. důraz na tradiční maskulinní charakteristiky u muže v mladém věku může být vystřídán více flexibilními projevy, kdy pro muže už není obtěžující zaujmout více pečující a na vztahy orientovanou pozici. Tyto různé kvality mohou posléze v některých případech nabývat (zdánlivě) protichůdných rozměrů, které jsou v různé podobě integrovány do relativně nových forem týkajících se životního stylu respondentů nebo jejich přístupu k sobě či ostatním.

Dynamika vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi se tak proměňuje napříč životem respondentů, přičemž stěžejní roli hraje osvojování genderových stereotypů a individuální vymezení se proti nim v kontextu prožívání různých diverzních perspektiv z maskulinního nebo femininního spektra, které někdy může vytvářet různé kontradiktorní procesy, jež se snaží respondenti ať už vědomě nebo nevědomě v průběhu svého života integrovat hledáním různých kompromisů v podobách své genderové role.

Souhrn

Cílem této disertační práce bylo prozkoumat vztah mezi vnitřním dialogem a genderovými (maskulinními a femininními) Já-pozicemi a zkoumat strategie, které jedinci využívají k nalezení rovnováhy a harmonie mezi těmito aspekty self.

Teoretická část vzhledem k mnoha významovým nesrovnalostem, které dnešní pojetí pojmosloví genderové tematiky provází, věnuje prostor teoretickému vymezení pojmů a stanoviska, z nichž vychází. Teoretický přehled relevantních konceptů zahrnuje pojmy identita, sociální role, gender, vnitřní dialog, ale rovněž také psychologická androgynie nebo kombinace maskulinity a feminity.

Psychologie genderu je odvětvím sociální psychologie, který zkoumá roli genderu při utváření myšlenek, pocitů a chování jednotlivců. Zahrnuje širokou škálu témat, od vývoje genderové identity až po vliv genderových stereotypů na duševní zdraví. Jednou z primárních oblastí studia v rámci genderové psychologie je genderová identita a její vliv na život jedince. To se týká subjektivního prožitku druhu identity, která se může, ale nemusí shodovat s biologickým pohlavím. Dalším důležitým tématem genderové psychologie jsou genderové stereotypy. Jedná se o přesvědčení a následné očekávání toho, co je vhodné nebo typické chování pro muže a ženy. Zatímco některé stereotypy mohou být užitečné, jiné mohou být škodlivé a mohou přispívat k diskriminaci a prohlubování nerovnosti mezi sociálními skupinami obecně (Snyder & Miene, 1994).

Základními dimenzemi v sociálním poznání a usuzování v kontextu genderu jsou dimenze communion a agency, označované jako tzv. Velká dvojka (Bruckmüller & Abele, 2013), představující atributy, které jsou spojeny s feminitou a maskulinitou. Tyto dimenze se rovněž dají vyjádřit jako tzv. instrumentální a expresivní rysy, které představují stereotypní mužské a ženské osobnostní charakteristiky, které jsou proječovány s různou intenzitou u obou pohlaví (Jolson & Comer, 1997). Dimenze communion je obecně spojena se snahou začlenit se do (a být součástí) větší sociální jednotky prostřednictvím péče o druhé a zahrnuje takové atributy, jako jsou např. benevolence, spolupráce nebo empatie. Dimenze agency je naopak spojena se snahou o individualizaci ve smyslu nezávislosti na ostatních a zahrnuje vlastnosti, jako je např. leadership, dominance nebo soběstačnost (Wojciszke & Bialobrzeska, 2014). Tyto dimenze se rovněž dají vyjádřit jako tzv. instrumentální a expresivní rysy, které představují stereotypní mužské a ženské osobnostní charakteristiky, které jsou proječovány s různou intenzitou u obou pohlaví, přičemž instrumentalita

reprezentuje maskulinní rysy a expresivita reprezentuje femininní rysy (Jolson & Comer, 1997). Současně je však potřeba poznamenat, že tyto konstrukty nejsou postihnuty v celé jejich šíři (Deaux & LaFrance, 1998).

Předpokládá se, že ženy jsou více než muži predisponovány k dimenzi communality, tedy roli vyznačující se zájmem o druhé, společenskostí a emocionální citlivostí, a naopak že muži jsou více než ženy predisponováni k agency, tedy roli vyznačující se asertivitou, samostatností a vůdcovstvím (Shelton & John, 1996; Alesina et al., 2011; Hentschel et al., 2019). Takovéto předpoklady však mohou spíše naplňovat genderové stereotypy. Stereotypy odrážejí soubor vlastností a chování, které je lidmi považováno za reprezentativní pro jednotlivce nebo sociální skupiny. Jde o široce rozšířené, přesto zjednodušené pojetí určitého typu osoby nebo věci (Stangor, 2016). Dle Lippmanna (1922) jsou stereotypy obrazy, které přicházejí na mysl, když přemýšlíme o skupině lidí. Ačkoli mohou být stereotypy nápomocné, když je potřeba rychle provést určitý odhad nebo rozhodnutí, v jiných případech mají genderové stereotypy potenciál způsobit škodu tím, že posilují bariéry a omezují příležitosti (Ellemers, 2018).

Porozumění faktorům, které utvářejí vnímání genderových stereotypů, je důležité, protože genderové stereotypy se mohou vytvářet v lidském prožívání velmi brzy. Například již děti ve věku 6 let podporují genderové stereotypy o intelektu, protože dívky jsou méně ochotné než chlapci považovat příslušnice ženského pohlaví za „opravdu, opravdu chytré“ (Bian et al., 2017, s. 389). A tato přesvědčení odpovídají aktivitám, kterým se dívky a chlapci věnují (Bian et al., 2017). V dospívání dívky a chlapci nadále podporují stereotypní genderové postoje, přičemž jejich rodina, vrstevníci a (v menší míře) i média a školy slouží k formování těchto přesvědčení (Kågesten et al., 2016). Genderové stereotypy prostupují prakticky všechny aspekty společnosti, včetně reklam (Åkestam et al., 2021), vzdělávacích školení a profesního rozvoje (Myers et al., 2020; Viglione, 2020) nebo např. vyjednávání o platu (Pardal et al., 2020).

Vnitřní dialogickou aktivitu definujeme jako „zapojení do dialogů s imaginárními postavami, simulace sociálních dialogických vztahů ve vlastních myšlenkách a vzájemná konfrontace úhlů pohledu reprezentujících různé Já-pozice relevantní pro osobní a/nebo sociální identitu“ (Oleś & Puchalska-Wasył, 2012, s. 242). Zmíněná Já-pozice vyjadřuje myšlenku, že naše self se projevuje v různých situacích různými způsoby, resp. různých pozicích ve vztahu k sobě, druhým či světu obecně. To však může vyvolávat i určitý vnitřní konflikt, přičemž teorii vnitřního konfliktu rozpracovává psychodynamická teorie, která

uvažuje nad rezolucí vnitřního konfliktu, jako nad tzv. kompromisní formací. Kompromisní formace nemusí být nutně patologická, jak se Freud (1896) původně domníval. Jeho přesvědčení bylo, že konflikt – nebo přesněji tvorba kompromisů a patologie (v duševním životě) – jsou synonyma. Později se však ukázalo, že vznik konfliktů a kompromisů je všudypřítomný a normální, nikoli výjimečný a patologický. Ve světle našich novějších poznatků můžeme říct, že formování kompromisu dnes znamená, že lidská mysl vždy funguje tak, aby dosáhla co největšího příjemného uspokojení, a zároveň se co nejvíce vyhýbala jakékoliv související nelibosti, to ovšem nevylučuje vznik symptomů, které mohou jedinci přinášet zpětnovazebně další obtíže (Brenner, 1982). To je mj. něco, co v teorii dialogického self Hermans a Gieser (2011) nazývají „třetí pozicí“, tedy pozicí, která smiřuje dvě protichůdné pozice, a tím zmírňuje napětí mezi nimi.

Výzkum empirické části práce zkoumá souvislost mezi genderovými Já-pozicemi (kombinací maskulinity a feminity) a vnitřní dialogickou aktivitou self. Výchozím předpokladem je, že každý z nás má ve svém osobnostním repertoáru vlastnosti, které můžeme označit za femininní a maskulinní, které však současně ze své podstaty mohou být v psychice člověka obtížně integrovatelné, resp. vzniká otázka – pokud fungují tyto složky self společně, tak jakým způsobem? Integrace genderových Já-pozic tak symbolicky evokuje tedy myšlenku jakéhosi vnitřního dialogu, kontinuálního vyvažování, které s sebou eventuálně přináší jak vnitřní konflikt, tak “obojetnou pozici” ve smyslu bytí v obou genderových pozicích současně.

Různí autoři se shodují na tom, že u většiny z nás existují stereotypně maskulinní a stereotypně femininní vlastnosti v určitém poměru (Bem, 1974; Jung, 1997; Jolson & Comer, 1997). Dle teorie psychologické androgynie (Bem, 1974) daný poměr posléze určuje, do jaké míry převažují buď maskulinní nebo femininní prvky, anebo se jedná o víceméně rovnoměrné rozložení a jedinec tak je genderově androgynní. Teorie rovněž předpokládá, že kombinace pozitivních atributů maskulinity a feminity poskytuje člověku bez ohledu na pohlaví dostatek vnitřní flexibility, a tím přináší jedinci rozsáhlejší repertoár mentálních i behaviorálních vzorců chování a jednání, které ve svém důsledku přináší např. potenciálně úspěšnější mechanismy zvládnání zátěžových situací (Bem, 1974; Kashdan & Rottenberg, 2010).

Tato kombinace genderových aspektů je prezentována jako jakýsi symbolický vnitřní dialog, navazující na teorii tzv. dialogického self, jež pojednává o kapacitě psychického aparátu jedince zaujmout imaginárně více “vnitřních pozic”, tzv. Já-pozic, resp. popisuje

schopnost mysli představit si různé pozice účastníků vnitřního dialogu ve spojení s okolním světem. Vnitřní dialog může představovat kontakt mezi různými subjekty uvnitř mysli – mezi různými částmi sebe sama nebo mezi sebou a představovaným komunikačním partnerem (Hermans, 2012).

Pro zpracování výzkumu byl použit metodologický rámec zahrnující dva výzkumy. Oba výzkumy jsou spíše svébytnými jednotkami, než aby na sebe v původní podobě navazovaly, přestože jsou tematicky provázány.

První výzkum sloužil ke kvantitativnímu zmapování aktuálních genderových (maskulinních a femininních) Já-pozic a zúčastnilo se ho celkem 1441 osob. Tento výzkum měl 2 fáze, a v nich bylo stanoveno 5 hypotéz. Výsledky ukazují, že ženy od mužů očekávají především *galantnost* ($p < 0,05$), a aspekty péče, reprezentované jak samotným adjektivem *pečující* ($p < 0,05$), tak rovněž i *soucitný* ($p < 0,05$) a *něžný* ($p < 0,05$). Muži naopak očekávají od mužů tradičnější osobnostní atributy. Resp. můžeme předpokládat, že si myslí, že od nich okolí očekává osobnostní atributy spojené s tradičním pojetím maskulinity, tedy, aby muž byl *ochotný podstoupit riziko* ($p < 0,05$), *průrazný* ($p < 0,05$), *vůdčí* ($p < 0,05$), *autonomní* ($p < 0,001$), ale rovněž i méně tradiční charakteristiky, jako to být *ladný* ($p < 0,01$) a *kreativní* ($p < 0,01$).

Dále se ukazuje, že muži od žen očekávají dle mého výzkumu pouze to, aby byla *přímá* ($p < 0,01$). Ženy očekávají od žen opět tradičnější osobnostní atributy. Resp. můžeme předpokládat, že si myslí, že od nich okolí očekává osobnostní atributy spojené s tradičním pojetím feminity, tedy, aby žena byla *hezka* ($p < 0,05$), *pečlivá* ($p < 0,01$), *pořádná* ($p < 0,01$), *soucitná* ($p < 0,05$) a *čistotná* ($p < 0,05$).

V maskulinním formuláři se muži ztotožňují s vlastnostmi (atributy) *galantní* ($p < 0,001$), *zapatřený* ($p < 0,001$), *vyrovnaný* ($p < 0,001$), *mající nadhled* ($p < 0,001$) a *sebejistý* ($p < 0,001$). Naopak z výsledků vyplývá, že ženy se spíše ztotožňují s vlastnostmi *odhodlaná* ($p < 0,05$), *pracovitá* ($p < 0,05$), *podnikavá* ($p < 0,05$) a *charismatická* ($p < 0,001$). Ve femininním formuláři se ženy ztotožňují s vlastnostmi (atributy) *soucitná* ($p < 0,001$), *laskavá* ($p < 0,001$), *srdečná* ($p < 0,001$), *pečující* ($p < 0,001$), *podporující* ($p < 0,001$), *ohleduplná* ($p < 0,001$), *starostlivá* ($p < 0,01$), *vnímavá* ($p < 0,01$), *naslouchající* ($p < 0,01$), *tolerantní* ($p < 0,01$), *ochotná* ($p < 0,05$).

Druhý výzkum sloužil ke kvalitativně orientovanému rozboru dynamiky genderových Já-pozic a vnitřního dialogické aktivity. Analyzováno bylo celkem 18 rozhovorů za pomoci

interpretativní fenomenologické analýzy. Cílem výzkumu bylo analyzovat dynamiku vnitřní dialogické aktivity jedince mezi genderovými Já-pozicemi. Stanoveny byly 4 výzkumné otázky, z nichž 1 byla hlavní a 3 vedlejší. Bylo identifikováno 5 témat s názvy: *vědomí existence genderového stereotypu a forma jeho předávání, vymezení se proti (očekávání) genderovému stereotypu, diverzita perspektiv, kontradikce a hledání kompromisu ve formě podoby genderové role.*

Výsledky Výzkumu 2 naznačují, že pro respondenty, ať už muže nebo ženy, není genderová role (operacionalizovaná jako genderová Já-pozice) striktně jednodimenzionální, ale nabývá různých kvalit, jak situačně, kdy se např. žena ztotožňuje současně jak s tradičně femininními, tak tradičně maskulinními charakteristikami („*klučičí holčička*“), tak i napříč životem respondentů, kdy např. důraz na tradiční maskulinní charakteristiky u muže v mladém věku může být vystřídán více flexibilními projevy, kdy pro muže už není obtěžující zaujmout více pečující a na vztahy orientovanou pozici. Tyto různé kvality mohou posléze v některých případech nabývat (zdánlivě) protichůdných rozměrů, které jsou v různé podobě integrovány do relativně nových forem týkajících se životního stylu respondentů nebo jejich přístupu k sobě či ostatním.

Dynamika vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi se tak proměňuje napříč životem respondentů, přičemž stěžejní roli hraje osvojování genderových stereotypů a individuální vymezení se proti nim v kontextu prožívání různých diverzních perspektiv z maskulinního nebo femininního spektra, které někdy může vytvářet různé kontradiktorní procesy, jež se snaží respondenti ať už vědomě nebo nevědomě v průběhu svého života integrovat hledáním různých kompromisů v podobách své genderové role.

Disertační práce zmapovala, jakým způsobem probíhá vyvažování maskulinní a femininní části self, resp. jakým způsobem na tuto vnitřní aktivitu můžeme nahlížet z perspektivy teorie dialogického self, a to se záměrem poskytnout cenné poznatky nejen pro akademickou obec, ale i pro hlubší porozumění a praktickou aplikaci v oblasti psychoterapeutické práce s jedinci v oblasti genderu a sebezvojevých aktivit.

Summary

The aim of this dissertation was to explore the relationship between inner dialogue and gender (masculine and feminine) self-positions and to examine the strategies that individuals use to find balance and harmony between these aspects of the self.

The theoretical section, given the many inconsistencies in meaning that accompany current conceptualisations of gender, devotes space to the theoretical definition of the concepts and the position underlying them. The theoretical overview of relevant concepts includes the notions of identity, social roles, gender, internal dialogue, but also psychological androgyny or the combination of masculinity and femininity.

Gender psychology is a branch of social psychology that examines the role of gender in shaping individuals' thoughts, feelings, and behaviors. It covers a wide range of topics, from the development of gender identity to the impact of gender stereotypes on mental health. One of the primary areas of study within gender psychology is gender identity and its impact on an individual's life. This refers to the subjective experience of a type of identity that may or may not coincide with one's biological sex. Another important topic in gender psychology is gender stereotypes. These are beliefs and subsequent expectations of what is appropriate or typical behavior for men and women. While some stereotypes can be useful, others can be harmful and can contribute to discrimination and exacerbate inequality between social groups in general (Snyder & Miene, 1994).

Fundamental dimensions in social cognition and reasoning in the context of gender are the dimensions of communion and agency, referred to as the Big Two (Bruckmüller & Abele, 2013), representing attributes that are associated with femininity and masculinity. These dimensions can also be expressed as so-called instrumental and expressive traits, which represent stereotypical masculine and feminine personality characteristics that are manifested with varying intensity in both genders (Jolson & Comer, 1997). The communion dimension is generally associated with the desire to fit into (and be part of) a larger social unit through caring for others and includes attributes such as benevolence, cooperation, or empathy. The agency dimension, on the other hand, is associated with striving for individuation in the sense of independence from others and includes attributes such as leadership, dominance, or self-sufficiency (Wojciszke & Bialobrzeska, 2014). These dimensions can also be expressed as so-called instrumental and expressive traits, which represent stereotypical masculine and feminine personality characteristics that are

manifested with different intensities in both genders, with instrumentality representing masculine traits and expressiveness representing feminine traits (Jolson & Comer, 1997). At the same time, it should be noted that these constructs are not affected in their entirety (Deaux & LaFrance, 1998).

It is assumed that women are more predisposed than men to the dimension of communality, a role characterized by concern for others, sociability and emotional sensitivity, and conversely that men are more predisposed than women to agency, a role characterized by assertiveness, autonomy and leadership (Shelton & John, 1996; Alesina et al., 2011; Hentschel et al., 2019). However, such assumptions may be more likely to fulfill gender stereotypes. Stereotypes reflect a set of characteristics and behaviors that people consider representative of individuals or social groups. It is a widespread yet simplistic conception of a certain type of person or thing (Stangor, 2016). According to Lippmann (1922), stereotypes are the images that come to mind when we think of a group of people. Although stereotypes can be helpful when a judgment or decision needs to be made quickly, in other cases gender stereotypes have the potential to cause harm by reinforcing barriers and limiting opportunities (Ellemers, 2018).

Understanding the factors that shape the perception of gender stereotypes is important because gender stereotypes can form very early in people's experience. For example, children as young as 6 years old endorse gender stereotypes about intellect because girls are less likely than boys to consider members of the female gender as "really, really smart" (Bian et al., 2017, p. 389). And these beliefs correspond to the activities that girls and boys engage in (Bian et al., 2017). Throughout adolescence, girls and boys continue to endorse stereotypical gender attitudes, with their family, peers and (to a lesser extent) the media and schools serving to shape these beliefs (Kågesten et al., 2016). Gender stereotypes permeate virtually all aspects of society, including advertisements (Åkestam et al., 2021), educational training and professional development (Myers et al., 2020; Viglione, 2020) or, for example, salary negotiations (Pardal et al., 2020).

Internal dialogical activity is defined as "engaging in dialogues with imaginary characters, simulating social dialogical relations in one's own thoughts, and confronting each other with points of view representing different self-positions relevant to personal and/or social identity" (Oleś & Puchalska-Wasył, 2012, p. 242). The aforementioned self-position expresses the idea that our self manifests itself in different ways in different situations, or in different positions in relation to ourselves, others or the world in general. However,

this can also give rise to a certain inner conflict, and the theory of inner conflict is elaborated by psychodynamic theory, which considers the resolution of inner conflict as a so-called compromise formation. The compromise formation is not necessarily pathological, as Freud (1896) originally thought. His belief was that conflict – or more precisely, compromise formation and pathology (in mental life) - are synonymous. Later, however, it became clear that the emergence of conflict and compromise was pervasive and normal, not exceptional and pathological. In the light of our more recent findings, we can say that the formation of compromise today means that the human mind always functions to achieve as much pleasurable satisfaction as possible, while avoiding as much as possible any associated displeasure, but this does not preclude the emergence of symptoms that may retroactively bring further difficulties to the individual (Brenner, 1982). This is, amongst other things, what Hermans and Gieser (2011) refer to as the 'third position' in Dialogic Self Theory, a position that reconciles two opposing positions, thereby alleviating the tension between them.

The empirical part of the thesis explores the link between gendered self-positions (a combination of masculinity and femininity) and the internal dialogical activity of the self. The initial assumption is that each of us has in our personal repertoire qualities that can be described as feminine and masculine, but which at the same time by their very nature may be difficult to integrate in the human psyche, or the question arises – if these components of the self function together, then in what way. The integration of the gendered self-positions thus symbolically evokes the idea of a kind of internal dialogue, a continuous balancing that eventually brings with it both an internal conflict and a "both-positions" in the sense of being in both gender positions at the same time.

Various authors agree that for most of us there are stereotypically masculine and stereotypically feminine characteristics in a certain ratio (Bem, 1974; Jung, 1997; Jolson & Comer, 1997). According to the theory of psychological androgyny (Bem, 1974), the ratio in question determines the extent to which either masculine or feminine elements predominate, or whether it is a more or less equal distribution and the individual is thus gender androgynous. The theory also posits that the combination of positive masculinity and femininity attributes provides a person, regardless of gender, with sufficient internal flexibility, thereby providing the individual with a more extensive repertoire of mental and behavioral patterns of conduct and action, which in turn results in, for example, potentially

more successful coping mechanisms in stressful situations (Bem, 1974; Kashdan & Rottenberg, 2010).

This combination of gender aspects is presented as a kind of symbolic inner dialogue, related to the theory of the so-called dialogical self, which discusses the capacity of the individual's mental apparatus to take up imaginatively multiple "inner positions", the so-called self-positions, or describes the mind's ability to imagine different positions of the participants in the inner dialogue in relation to the surrounding world. Internal dialogue can represent contact between different entities within the mind – between different parts of the self or between the self and an imagined communication partner (Hermans, 2012).

A methodological framework involving two research studies was used to elaborate the research. The two researches are self-contained units rather than being related to each other in their original form, although they are thematically linked.

The first research served to quantitatively map current gender (masculine and feminine) self-positions and was attended by a total of 1441 people. This research had 2 phases, and in these phases 5 hypotheses were established. Results showed that women primarily expect *gallantry* from men ($p < 0,05$), and aspects of caring, represented by the adjective *caring* alone ($p < 0,05$), as well as *compassionate* ($p < 0,05$) and *tender* ($p < 0,05$). In contrast, men expect more traditional personality attributes from men. Respectively, we can assume that they think that their environment expects them to have personality attributes associated with traditional notions of masculinity, i.e., that men should be *willing to take risks* ($p < 0,05$), *assertive* ($p < 0,05$), *leadership* ($p < 0,05$), *autonomous* ($p < 0,001$), but also less traditional characteristics such as being *graceful* ($p < 0,01$) and *creative* ($p < 0,01$).

Further, it appears that men, according to my research, only expect women to be *direct* ($p < 0,01$). Again, women expect more traditional personality attributes from women. Respectively, we can assume that they think that the environment expects personality attributes associated with the traditional notion of femininity from them, i.e., that a woman should be *pretty* ($p < 0,05$), *caring* ($p < 0,01$), *orderly* ($p < 0,01$), *compassionate* ($p < 0,05$) and *clean* ($p < 0,05$).

The second research served to qualitatively analyze the dynamics of gendered self-positions and internal dialogical activity. A total of 18 interviews were analyzed using interpretative phenomenological analysis. The aim of the research was to analyze

the dynamics of an individual's internal dialogical activity between gender self-positions. Four research questions were established, of which 1 was the main and 3 were secondary. 5 themes were identified with the following titles: *awareness of the existence of gender stereotype and the form of its transmission, defining oneself against (expectation of) gender stereotype, diversity of perspectives, contradiction and search for compromise in the form of gender role.*

The results of Research 2 suggest that for the respondents, whether male or female, the gender role (operationalized as gender self-position) is not strictly one-dimensional, but takes on different qualities, both situationally, when, for example A woman identifies simultaneously with both traditionally feminine and traditionally masculine characteristics ("*tomboy*"), as well as across the respondents' lives, where, for example, the emphasis on traditional masculine characteristics in a man at a young age may be replaced by more flexible expressions, where it is no longer bothersome for a man to take on a more nurturing and relationship-oriented position. These different qualities may then, in some cases, take on (seemingly) contradictory dimensions, which are integrated in various forms into relatively new forms concerning the respondents' lifestyles or their attitudes towards themselves or others.

The dynamics of internal dialogical activity between gendered self-positions thus vary across the respondents' lives, with a central role played by the appropriation of gender stereotypes and individual definitions against them in the context of experiencing different divergent perspectives from the masculine or feminine spectrum, which can sometimes generate various contradictory processes that the respondents, whether consciously or unconsciously, try to integrate in the course of their lives by seeking various compromises in the forms of their gender role.

This dissertation has mapped out how the balancing of the masculine and feminine parts of the self takes place, or how this inner activity can be viewed from the perspective of dialogical self theory, with the intention of providing valuable insights not only for academia but also for deeper understanding and practical application in the field of psychotherapeutic work with individuals in the area of gender and self-development.

Zdroje

1. Abele, A. E., Hauke, N., Peters, K., Louvet, E., Szymkow, A., & Duan, Y. (2016). Facets of the fundamental content dimensions: Agency with competence and assertiveness—Communion with warmth and morality. *Frontiers in Psychology*, 7, Article 1810.
2. Abele, A. E., & Wojciszke, B. (2007). Agency and communion from the perspective of self versus others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(5), 751–763. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.5.751>.
3. Adler, J. M., Lodi-Smith, J., Philippe, F. L., & Houle, I. (2016). The Incremental Validity of Narrative Identity in Predicting Well-Being: A Review of the Field and Recommendations for the Future. *Personality and social psychology review: an official journal of the Society for Personality and Social Psychology, Inc*, 20(2), 142–175.
4. Åkestam, N., Rosengren, S., Dahlén, M., Liljedal, K.T. and Berg, H. (2021), "Gender stereotypes in advertising have negative cross-gender effects", *European Journal of Marketing*, 55(13), pp. 63-93. <https://doi.org/10.1108/EJM-02-2019-0125>.
5. Alas, A. (2017). The Interpretative Phenomenological Analysis (IPA): A Guide to a Good Qualitative Research Approach. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 9(2), 9-19.
6. Alderson-Day, B., & Fernyhough, C. (2015). Inner Speech: Development, Cognitive Functions, Phenomenology, and Neurobiology. *Psychological bulletin*, 141(5), 931–965. <https://doi.org/10.1037/bul0000021>.
7. Alesina, A., Ichino, A., & Karabarbounis, L. (2011). *Gender-Based Taxation and the Division of Family Chores*. *American Economic Journal: Economic Policy*, 3(2), 1–40. doi:10.1257/pol.3.2.1.
8. Allen, J. G., Fonagy, P., & Bateman, A. W. (2008). *Mentalizing in Clinical Practice*. American Psychiatric Publishing, Inc.
9. Alvesson, M., & Willmott, H. (2002). Identity Regulation as Organisational Control: Producing the Appropriate Individual. *Journal of Management Studies*, 39, 619-644. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-6486.00305>.
10. Anderson, V. N. (2009). What's in a label? Judgments of feminist men and feminist women. *Psychology of Women Quarterly*, 33(2), 206–215. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2009.01490.x>.

11. Aron, L. (1995). The internalized primal scene. *Psychoanalytic Dialogues*, 5(2), 195-237. <https://doi.org/10.1080/10481889509539062>.
12. Arnett, J. J. (2002). The psychology of globalization. *American Psychologist*, 57(10), 774–783. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.57.10.774>.
13. Astin A. W., Oseguera L., Sax L. J., Korn W. S. (2002). *The American Freshman: Thirty-Five Year Trends*. Higher Education Research Institute.
14. Auster, C. J., & Ohm, S. C. (2000). Masculinity and femininity in contemporary american society: a reevaluation using the Bem sex role inventory. *Sex Roles*, 43(7/8), 499-528.
15. Baams, L., Grossman, A. H., & Russell, S. T. (2015). Minority stress and mechanisms of risk for depression and suicidal ideation among lesbian, gay, and bisexual youth. *Developmental psychology*, 51(5), 688–696. <https://doi.org/10.1037/a0038994>.
16. Baars, B. J., Ramsay, T. Z., & Laureys, S. (2003). Brain, Conscious Experience and the Observing Self. *Trends in Neuroscience*, 26, 671-675. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tins.2003.09.015>.
17. Bakan, D. (1966). *The duality of human existence: isolation and communion in Western man*. Beacon Press.
18. Bakhtin, M. (1984). *Problems of Dostojevskij's Poetics: Theory and History of Literature* (Vol. 8). Manchester University Press.
19. Ball Cooper, E., Anderson, J. L., Sharp, C., Langley, H. A., & Venta, A. (2021). Attachment, Mentalization, and Criterion B of the Alternative DSM-5 Model for Personality Disorders (AMPD). *Borderline personality disorder and emotion dysregulation*, 8(1), 23. <https://doi.org/10.1186/s40479-021-00163-9>.
20. Balzer, M.M. (1996). Sacred Genders in Siberia: Shamans, Bear Festivals, and Androgyny. In: Ramet, S.P., Ed., *Gender Reversals and Gender Cultures: Anthropological and Historical Perspectives*, (pp- 164-182). Routledge.
21. Barnett, R. C., & Hyde, J. S. (2001). Women, men, work, and family: An expansionist theory. *American Psychologist*, 56(10), 781–796. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.10.781>.
22. Baucom, D. H., & Aiken, P. A. (1984). Sex role identity, marital satisfaction, and response to behavioral marital therapy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52(3), 438–444.
23. Bataille, G. (2014). *Inner Experience*. SUNY Press.

24. Bateman, A. W., & Fonagy, P. (2004). Mentalization-Based Treatment of BPD. *Journal of Personality Disorders, 18*(1), 36–51.
<https://doi.org/10.1521/pedi.18.1.36.32772>.
25. Batory, A. M. (2010). Dialogicality and the construction of identity. *International Journal for Dialogical Science, 4*, 45–66.
26. Bekker, M., & Assen, M. (2008). Autonomy-Connectedness and Gender. *Sex Roles, 59*(7/8), 532-544. doi:10.1007/s11199-008-9447-x.
27. Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42*(2), 155–162.
<https://doi.org/10.1037/h0036215>.
28. Bem, S. L., Martyna, W., & Watson, C. (1976). Sex typing and androgyny: Further explorations of the expressive domain. *Journal of Personality and Social Psychology, 34*(5), 1016–1023. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.34.5.1016>.
29. Bem, S. L. (1993). *The lenses of gender: Transforming the debate on sexual inequality*. Yale University Press.
30. Benvenuto, S. (2018). The Après-Coup, Après Coup. *Language and Psychoanalysis, 7*(2), 72-87. <https://doi.org/10.7565/landp.v7i2.1589>.
31. Bernard, J. (1981). The good-provider role: Its rise and fall. *American Psychologist, 36*(1), 1–12. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.36.1.1>.
32. Beynon, L. (2001). *Masculinities and Culture*. McGraw-Hill Education.
33. Bian, L., Leslie, S.-J., & Cimpian, A. (2017). Gender stereotypes about intellectual ability emerge early and influence children’s interests. *Science, 355*(6323), 389–391. doi:10.1126/science.aah6524.
34. Biddle, B. J. (1986). Recent developments in role theory. In R. H. Turner (Ed.), *Annual review of sociology* (pp. 67–92). Annual Reviews.
35. Birksted-Breen, D. (Ed.). (1993). *The Gender Conundrum: Contemporary Psychoanalytic Perspectives on Femininity and Masculinity* (1st ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203359631>.
36. Bhatia, S. (2002). Acculturation dialogical voices and the construction of the diasporic self. *Theory Psychol. 12*, 55–77. doi: 10.1177/0959354302121004.
37. Boswell, H. (1997). The Transgender Paradigm Shift Toward Free Expression. In B. Bullough, V. Bullough & J. Elias (Eds.), *Gender Blending* (pp. 53–57). Prometheus.
38. Bowlby, J. (1983). *Attachment: Attachment and Loss*. Basic Books.

39. Brenner, C. (1982). *The Mind as Conflict and Compromise – Formation*. International Universities Press, Inc.
40. Brinthaupt, T. M., Hein, M. B., and Kramer, T. E. (2009). The self-talk scale: development, factor analysis, and validation. *Journal of Personality Assessment, 91*, 82–92. doi: 10.1080/00223890802484498.
41. Bronstein, C. (2001). “The Paranoid-Schizoid Position”. In *Kleinian Theory: A Contemporary Perspective*, (pp. 32-46). Whurr Series in Psychoanalysis. Whurr.
42. Brownmiller, S. (1984). *Femininity*. Linden Press/Simon & Schuster.
43. Bruckmüller, S., & Abele, A. E. (2013). The density of the Big Two: How are agency and communion structurally represented? *Social Psychology, 44*(2), 63–74. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000145>.
44. Buck, K. D., & George, S.E. (2016). Metacognitive reflective and insight therapy for a person who gained maximal levels of metacognitive capacity and was able to terminate therapy. *Journal of Contemporary Psychotherapy, 46*(4):187–196. doi: 10.1007/s10879-016-9322-y.
45. Bunge, M., & Ardila, R. (1987). The Social Matrix of Behavior. In: *Philosophy of Psychology*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4612-4696-1_10.
46. Buss, D. M., & Schmitt, D. P. (2011). Evolutionary psychology and feminism. *Sex Roles: A Journal of Research, 64*(9-10), 768–787. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-9987-3>.
47. Bussey, K., & Bandura, A. (1999). Social Cognitive Theory of Gender Development and Differentiation. *Psychological Review, 106*, 676-713.
48. Butler, J. (1990) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.
49. Cialdini, R. B., & Goldstein, N. J. (2004). Social influence: Compliance and conformity. *Annual Review of Psychology, 55*, 591–621. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.55.090902.142015>
50. Connell, R. W. (1987). *Gender and Power*. Stanford University Press
51. Connell, R. W., & Messerschmidt, J. M. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society, 19*(6), 829-859. <http://dx.doi.org/10.1177/0891243205278639>.
52. Čapek, J., & Loidolt, S. (2021). Phenomenological approaches to personal identity. *Phenomenology and the Cognitive Sciences, 20*(2), 217–234. doi:10.1007/s11097-020-09716-9

53. Daniel-Ulloa, J., Sun, C., & Rhodes, S. D. (2017). The Intersection Between Masculinity and Health Among Rural Immigrant Latino Men. *International Journal of Men's Health*, 16(1), 84–95.
54. DeSouza, M. L., DaSilveira, A., & Gomes, W. B. (2008). Verbalized inner speech and the expressiveness of self-consciousness. *Qualitative Research in Psychology*, 5(2), 154–170. <https://doi.org/10.1080/14780880701734511>.
55. Deaux, K., & LaFrance, M. (1998). Gender. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The Handbook of Social Psychology* (pp. 788–827). McGraw-Hill.
56. DiDonato, M. D., & Berenbaum, S. A. (2013). Predictors and consequences of gender typicality: the mediating role of communality. *Archives of sexual behavior*, 42(3), 429–436. <https://doi.org/10.1007/s10508-012-9955-1>.
57. Dimaggio, G., Montano, A., Popolo, R., & Salvatore, G. (2015). *Metacognitive Interpersonal Therapy for Personality Disorders: A treatment manual*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315744124>.
58. Dimen, M. (1991). Deconstructing difference: Gender, splitting, and transitional space. *Psychoanalytic Dialogues*, 1(3), 335–352. <https://doi.org/10.1080/10481889109538904>.
59. Diener, E., Lucas, R. E., & Oishi, S. (2002). Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of Positive Psychology* (pp. 63–73). New York: Oxford University Press.
60. Doležalová, P., Heumann, V., Orliková, B., Hull-Rochelle, G., Pavlica, K., et al. (2021). *Rozvoj duševní pohody u transgender klientů. Poznatky a holistický orientovaný terapeutický přístup*. Národní ústav duševního zdraví.
61. Drydakis, N., Sidiropoulou, K., Patnaik, S., Selmanovic, S., & Bozan, V. (2017). *Masculine vs Feminine Personality Traits and Women's Employment Outcomes in Britain: A Field Experiment*. IZA – Institute of Labor Economics. Dostupné z: <https://docs.iza.org/dp11179.pdf>.
62. du Guy, P., Evans, J., & Redman, P. (Eds.). (2000). *Identity: a reader*. Sage.
63. Eagly, A. H. (2009). The his and hers of prosocial behavior: An examination of the social psychology of gender. *American Psychologist*, 64(8), 644–658. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.64.8.644>.
64. Eagly, A. H., & Carli, L. L. (2003). *The female leadership advantage: An evaluation of the evidence*. *The Leadership Quarterly*, 14(6), 807–834. [.doi:10.1016/j.leaqua.2003.09.004](https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2003.09.004).

65. Eagly, A. H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
66. Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social role theory. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (pp. 458–476). Sage Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446249222.n49>.
67. Eagly, A. H., Wood, W., & Diekmann, A. B. (2000). Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal. In T. Eckes & H. M. Trautner (Eds.), *The developmental social psychology of gender* (pp. 123–174). Erlbaum.
68. Eccles, J. (2011). Gendered educational and occupational choices: Applying the Eccles et al. model of achievement-related choices. *International Journal of Behavioral Development*, 35(3), 195–201. <https://doi.org/10.1177/0165025411398185>.
69. Eickhoff, F. W. (2006). On Nachträglichkeit: the modernity of an old concept. *The International journal of psycho-analysis*, 87(6), 1453–1469. <https://doi.org/10.1516/ekah-8uh6-85c4-gm22>.
70. Ellemers, N. (2018). Gender stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 69, 275–298. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122216-011719>.
71. Elias, A. S., Gill, R. and Scharff, C. (2017). Aesthetic labor: Beauty politics in neoliberalism', in A. S. Elias, R. Gill and C. Scharff (eds.). *Aesthetic Labor: Rethinking Beauty Politics in Neoliberalism* (pp. 3-49). Palgrave Macmillan.
72. Elise, D. (2001). Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues*, 11(4), 499–532. <https://doi.org/10.1080/10481881109348624>.
73. Else-Quest, N. M., Hyde, J. S., Goldsmith, H. H., & Van Hulle, C. A. (2006). Gender differences in temperament: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 132(1), 33–72. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.1.33>.
74. Erikson, E. H. (1963). *Childhood and Society*. MacMillan.
75. Erikson, E.H. (1968). *Identity: youth and crisis*. Norton & Co.
76. Erikson, E. H. (1975). *Life history and the historical moment*. W. W. Norton.
77. Ettinger, B. L. (2006). *The Matrixial Borderspace*. University of Minnesota Press.
78. Fausto-Sterling A. (2021). A Dynamic Systems Framework for Gender/Sex Development: From Sensory Input in Infancy to Subjective Certainty in Toddlerhood. *Frontiers in human neuroscience*, 15, 613789. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2021.613789>.
79. Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie výzkumu*. Portál.

80. Fernyhough, C. (1996). The dialogic mind: A dialogic approach to the higher mental functions. *New Ideas in Psychology*, 14(1), 47–62.
[https://doi.org/10.1016/0732-118X\(95\)00024-B](https://doi.org/10.1016/0732-118X(95)00024-B).
81. Fisher, R. J., & Dubé, L. (2005). Gender Differences in Responses to Emotional Advertising: A Social Desirability Perspective. *Journal of Consumer Research*, 31(4), 850–858. doi:10.1086/426621.
82. Fiske S. T. (2018). Stereotype Content: Warmth and Competence Endure. *Current directions in psychological science*, 27(2), 67–73.
<https://doi.org/10.1177/0963721417738825>.
83. Fiorentini, Ch. (2013). Gender and Emotion Expression, Experience, Physiology and Well-Being: A Psychological Perspective. In I. Latu, M. Schmid Mast, & S. Kaiser (Eds.), *Gender and Emotion: An Interdisciplinary Perspective* (pp. 15-42). Peter Lang.
84. Fonagy, P., & Allison, E. (2012). What is mentalization? The concept and its foundations in developmental research. In N. Midgley & I. Vrouva (Eds.), *Minding the child: Mentalization-based interventions with children, young people and their families* (pp. 11–34). Routledge/Taylor & Francis Group.
85. Fonagy, P., & Luyten, P. (2009). A developmental, mentalization-based approach to the understanding and treatment of borderline personality disorder. *Development and psychopathology*, 21(4), 1355–1381. <https://doi.org/10.1017/S0954579409990198>.
86. Freeman, C. (2016). What is mentalizing? An overview. *British Journal of Psychotherapy*, 32(2), 189–201. <https://doi.org/10.1111/bjp.12220>.
87. Freud, S. (1896). *Further Remarks on the Neuro-Psychoses of Defence*, Standard Edn, Vol. III. Hogarth Press.
88. Freud S. (1900). *The Interpretation of Dreams*, Standard Edn, Vol. IV. Hogarth Press.
89. Freud, S. (1920). *A General Introduction to Psychoanalysis*. Horace Liveright.
90. Freud S. (1923). *The Ego and the Id*, Standard Edn, Vol. XIX. Hogarth Press.
91. Freud, S. (1925). *Negation*. Standard Edn, Vol. XIX. Hogarth Press.
92. Freud S. (1925). *The Resistances to Psycho-Analysis*, Standard Edn, Vol. XIX. Hogarth Press.
93. Friedman, M.S., Koeske, G.F., Silvestre, A.J., Korr, W.S., Sites, E.W. (2006). The impact of gender-role nonconforming behavior, bullying, and social support on suicidality among gay male youth. *Journal of Adolescent Health*, 38, 621–623.

94. Frosh, S. (2001). Psychoanalysis, identity and citizenship. In N. Stevenson (Ed.), *Culture and citizenship* (pp. 62-73). Sage.
<https://dx.doi.org/10.4135/9781446217665.n5>.
95. Gard, M. G., & Kring, A. M. (2007). Sex differences in the time course of emotion. *Emotion*, 7(2), 429–437. <https://doi.org/10.1037/1528-3542.7.2.429>.
96. Gass, R. H. (2015). *Social Influence*, *Sociology of. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 348–354. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.32074-8>.
97. Gee, J. (2000). Identity as an analytic lens for research in education. *Review of Research in Education*, 25, 99-125.
98. Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Harvard University Press.
99. Giorgi, A., & Giorgi, B. (2003). Phenomenology. In J. A. Smith (Ed.), *Qualitative psychology: A practical guide to research methods*. Sage.
100. Gleason, M. (2008). *Making men: Sophists and self-presentation in ancient Rome*. Princeton University Press.
101. Graneheim, U. H., & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nursing Education Today*, 24(2), 105-112.
102. Grysman, A. (2017). Gender Differences in Episodic Encoding of Autobiographical Memory. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(1), 51–59. doi:10.1016/j.jarmac.2016.07.012.
103. Haines, E. L., Deaux, K., & Lofaro, N. (2016). The Times They Are a-Changing ... or Are They Not? A Comparison of Gender Stereotypes, 1983–2014. *Psychology of Women Quarterly*, 40(3), 353–363. doi:10.1177/0361684316634081.
104. Hall, K., & Bucholtz, M. (1995). *Gender articulated: Language and the socially constructed self*. Routledge.
105. Halo, D. (2019). *Kvalita života v kontextu genderové diferenciacie u mužů*. Nepublikovaná magisterská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
106. Hammersley, M. (2000). The Relevance of Qualitative Research. *Oxford Review of Education*, 26(3–4), 393–405. <https://doi.org/10.1080/713688545>.
107. Hamilton, E., & Huntington, C. (eds.). (1961). *Plato: The Collected Dialogues*. Princeton University Press.

108. Harris, K. R. (1990). Developing self-regulated learners: The role of private speech and self-instructions. *Educational Psychologist, 25*, 35-50.
109. Hart, P., & Hartlová, H. (2000) *Psychologický slovník*. Portál.
110. Hayes A. R., Bigler R. S., Weisgram E. S. (2018). Of men and money: Characteristics of occupations that affect the gender differentiation of children's occupational interests. *Sex Roles, 78*, 775–788.
111. Heilbrun C. (1982). *Toward a recognition of androgyny*. Norton.
112. Heilman, M. E. (2012). Gender stereotypes and workplace bias. *Research in Organizational Behavior, 32*, 113–135. doi:10.1016/j.riob.2012.11.003.
113. Helgeson, V. S. (2016). *Psychology of gender* (5th ed.). Routledge.
114. Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Portál.
115. Hendl, J. (2012). *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. Portál.
116. Hendl, J., & Remr, J. (2017). *Metody výzkumu a evaluace*. Portál.
117. Hentschel, T., Heilman, M. E., & Peus, C. V. (2019). The Multiple Dimensions of Gender Stereotypes: A Current Look at Men's and Women's Characterizations of Others and Themselves. *Frontiers in psychology, 10*(11).
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00011>.
118. Hermans, H. J. M. (1996). Voicing the self: From information processing to dialogical interchange. *Psychological Bulletin, 119*(1), 31–50.
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.119.1.31>.
119. Hermans H. J. (2012). Dialogical Self Theory and the increasing multiplicity of I-positions in a globalizing society: an introduction. *New directions for child and adolescent development, 137*, 1–21. <https://doi.org/10.1002/cad.20014>.
120. Hermans H. M., & Gieser T. (2011) Introductory chapter: History, main tenets and core concepts of dialogical self theory. In: Hermans H. M., Gieser T. (eds) *Handbook of dialogical self theory* (pp. 1–22). Cambridge University Press.
121. Hermans, H. J. M., & Dimaggio, G. (2007). Self, Identity, and Globalization in Times of Uncertainty: A Dialogical Analysis. *Review of General Psychology, 11*(1), 31–61. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.11.1.31>.
122. Hermans, H. J. M., & Kempen, H. J. G. (1993). *The dialogical self: Meaning as movement*. Academic Press.
123. Hermans, H. J., Kempen, H. J., & Van Loon, R. J. (1992). The dialogical self: Beyond individualism and rationalism. *American Psychologist, 47*(1), 23–33.
<https://doi.org/10.1037/0003-066X.47.1.23>.

124. Hibbs, C. (2014). Patriarchy. In: Teo, T. (eds) *Encyclopedia of Critical Psychology*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5583-7_212.
125. Hill, D. B. (2006). "Feminine" Heterosexual Men: Subverting Heteropatriarchal Sexual Scripts? *Journal of Men's Studies*, 14(2), 145–159.
126. Hill, G. (1992). *Masculine and Feminine: The Natural Flow of Opposites in the Psyche*. Shambala Publications, Inc.
127. Hilton, J. L., & von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 47, 237–271. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.47.1.237>.
128. Hochschild, A. R., & Machung, A. (1989). *The Second Shift*. Avon.
129. Hong, J., & Seltzer, M. M. (1995). The psychological consequences of multiple roles: The nonnormative case. *Journal of Health and Social Behavior*, 36(4), 386–398. <https://doi.org/10.2307/2137327>.
130. Hosoda, M., Stone-Romero, E. F. and Coats, G. (2003). The Effects of Physical Attractiveness on Job-Related Outcomes: a Meta-Analysis of Experimental Studies. *Personnel Psychology*, 56(2). 431–462.
131. Hook, D. (2006). *Lacan, the meaning of the phallus and the 'sexed' subject* [online]. LSE Research Online. Dostupné z: <http://eprints.lse.ac.uk/960>.
132. Horney, K. (Ed.). (1946). *Are you considering psychoanalysis?* Norton & Co.
133. House, J. S. (1995). Social structure, relationships, and the individual. In K. S. Cook, G. A. Fine, & J. S. House (Eds.), *Sociological perspectives on social psychology* (pp. 387–395). Allyn & Bacon.
134. House, J. (2017). *The Ongoing Rediscovery of Après-Coup as a Central Freudian Concept*. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 65(5), 773–798. doi:10.1177/0003065117738762.
135. Hyde, J. S. (2005). The gender similarities hypothesis. *American Psychologist*, 60(6), 581–592. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.6.581>.
136. Lyra, M., & Bertau, M.-C. (2008). Dialogical Practices as Basis of the Self. *Studia Psychologica: Theoria Et Praxis*, 8, 173–193. Dostupné z: <https://www.czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/sp/article/view/2698>.
137. Chaplin T. M. (2015). Gender and Emotion Expression: A Developmental Contextual Perspective. *Emotion review: journal of the International Society for Research on Emotion*, 7(1), 14–21. <https://doi.org/10.1177/1754073914544408>.

138. Chaplin T. M., Cole P. M., Zahn-Waxler C. (2005). Parental socialization of emotion expression: Gender differences and relations to child adjustment. *Emotion*, 5, 80–88.
139. Chartrand, T. L., & Bargh, J. A. (1999). The chameleon effect: The perception–behavior link and social interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(6), 893–910. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.6.893>.
140. Ibarra, H., & Petriglieri, J. L. (2010). Identity work and play. *Journal of Organizational Change Management*, 23(1), 10–25. <https://doi.org/10.1108/09534811011017180>.
141. Izuma, K. (2017). The neural bases of social influence on valuation and behavior. In J.-C. Dreher & L. Tremblay (Eds.), *Decision neuroscience: An integrative perspective* (pp. 199–209). Elsevier Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-805308-9.00016-6>.
142. Jackson, L. A., Fleury, R. E., & Lewandowski, D. A. (1996). Feminism: Definitions, support, and correlates of support among female and male college students. *Sex Roles*, 34, 687–693.
143. James, W. (1890). *The Principles of Psychology*. Henry Holt and Company. <http://dx.doi.org/10.1037/11059-000>.
144. Jolson, M. A. & Comer, L. B. (1997) The Use of Instrumental and Expressive Personality Traits as Indicators of a Salesperson's Behavior. *Journal of Personal Selling & Sales Management*. 17(1), 29-43, doi: 10.1080/08853134.1997.10754080.
145. Johansson, T., & Klinth, R. (2008). Caring fathers: The ideology of gender equality and masculine positions. *Men and Masculinities*, 11(1), 42–62. <https://doi.org/10.1177/1097184X06291899>.
146. Johnson, J. L., Greaves, L., & Repta, R. (2009). Better science with sex and gender: Facilitating the use of a sex and gender-based analysis in health research. *International journal for equity in health*, 8, 14. <https://doi.org/10.1186/1475-9276-8-14>.
147. Jones, B., Ruff, C., and Paretto, M. (2013). The impact of engineering identification and stereotypes on undergraduate women's achievement and persistence in engineering. *Social Psychology of Education*. 16, 471–493. doi: 10.1007/s11218-013-9222-x.
148. Jones, S. R., & Abes, E. S. (2013). *Identity development of college students: Advancing frameworks for multiple dimensions of identity*. Jossey-Bass.

149. Josephs, I. E., & Valsiner, J. (1998). How does autodiologue work? Miracles of meaning maintenance and circumvention strategies. *Social Psychology Quarterly*, *61*(1), 68–83. <https://doi.org/10.2307/2787058>.
150. Jung, C. G. (1959). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Routledge
151. Jung, C. G., & Shamdasani, S. (Ed.). (2009). *The Red Book: Liber Novus*. (M. Kyburz & J. Peck, Trans.). W W Norton & Co.
152. Kågesten, A., Gibbs, S., Blum, R. W., Moreau, C., Chandra-Mouli, V., Herbert, A., & Amin, A. (2016). Understanding Factors that Shape Gender Attitudes in Early Adolescence Globally: A Mixed-Methods Systematic Review. *PloS One*, *11*(6), e0157805. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0157805>.
153. Kahn, J. S., Holmes, J. R., & Brett, B. L. (2011). Dialogical Masculinities: Diverse Youth Resisting Dominant Masculinity. *Journal of Constructivist Psychology*, *24*(1), 30–55. doi: 10.1080/10720537.2011.530486.
154. Kashdan, T. B., & Rottenberg, J. (2010). Psychological flexibility as a fundamental aspect of health. *Clinical Psychology Review*, *30*(7), 865–878. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.03.001>.
155. Karasek, R., & Theorell, T. (1990). *Healthy Work: Stress, Productivity, and the Reconstruction of Working Life*. Basic Books.
156. Kearney-Cooke A. (1999). Gender differences and self-esteem. *The Journal of Gender-Specific Medicine*, *2*(3), 46–52.
157. Kenrick, D. T., Trost, M. R., & Sundie, J. M. (2004). Sex roles as adaptations: An evolutionary perspective on gender differences and similarities. In A. H. Eagly, A. E. Beall & R. J. Sternberg (Eds.), *The Psychology of Gender*. The Guilford Press.
158. Kernberg, O. F. (2001). Object Relations, Affects, and Drives: Toward a New Synthesis. *Psychoanalytic Inquiry*, *21*(5), 604–619. <https://doi.org/10.1080/07351692109348963>.
159. Kernberg, O. F., & Caligor, E. (2005). A Psychoanalytic Theory of Personality Disorders. In M. F. Lenzenweger & J. F. Clarkin (Eds.), *Major theories of personality disorder* (pp. 114–156). The Guilford Press.
160. Kidd, W. (2002). *Culture and Identity*. Palgrave.
161. Kirkpatrick, M. (2012). *Women's Sexual Development: Explorations of Inner Space*. Springer New York.
162. Khesht-Masjedi, M. F., Shokrgozar, S., Abdollahi, E., Golshahi, M., & Sharif-Ghaziani, Z. (2017). Comparing depressive symptoms in teenage boys and girls.

- Journal of Family Medicine and Primary Care*, 6(4), 775–779.
https://doi.org/10.4103/jfmmpc.jfmmpc_129_17.
163. Kristeva, J. (1984). *Revolution in Poetic Language*. Columbia University Press.
164. Koenig, A. M., & Eagly, A. H. (2014). Evidence for the social role theory of stereotype content: Observations of groups' roles shape stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107(3), 371–392.
<https://doi.org/10.1037/a0037215>.
165. Kohlberg, L. (1976). Moral stages and moralization: The cognitive-developmental approach. In T. Lickona (Ed.), *Moral Development and Behavior*. Holt, Rinehart, & Winston.
166. Kowalski, Ch., & Bhalla, R. (2018). “Viewing the Disney Movie *Frozen* through a Psychodynamic Lens”. *The Journal of Medical Humanities*, 39, 145–150.
<https://doi.org/10.1007/s10912-015-9363-3>.
167. Kulik, L., & Liberman, G. (2013). Work–family conflict, resources, and role set density: Assessing their effects on distress among working mothers. *Journal of Career Development*, 40(5), 445–465. <https://doi.org/10.1177/0894845312467500>.
168. Lacan, J. (2007). *Écrits*. (B. Fink, Trans.). W. W. Norton & Company
169. Ladegaard, H. J. (1998). National stereotypes and language attitudes: The perception of British, American and Australian language and culture in Denmark. *Language & Communication*, 18(4), 251–274. [https://doi.org/10.1016/S0271-5309\(98\)00008-1](https://doi.org/10.1016/S0271-5309(98)00008-1).
170. Ladge, J. J., Humberd, B. K., Baskerville Watkins, M., & Harrington, B. (2015). Updating the Organization MAN: An Examination of Involved Fathering in the Workplace. *Academy of Management Perspectives*, 29(1), 152–171.
doi:10.5465/amp.2013.0078.
171. Laplanche, J., & Mehlman, J. (2015). *Between seduction and inspiration: Man*. The Unconscious in Translation.
172. Laplanche, J., & Pontalis, J.-B. (1988). *The Language of Psychoanalysis*. Karnac Books.
173. Lavelli, M., & Fogel, A. (2002). Developmental changes in mother-infant face-to-face communication: Birth to 3 months. *Developmental Psychology*, 38(2), 288–305.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.38.2.288>.
174. Leaper, C., & Smith, T. E. (2004). A Meta-Analytic Review of Gender Variations in Children's Language Use: Talkativeness, Affiliative Speech, and Assertive Speech.

- Developmental Psychology*, 40(6), 993–1027. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.6.993>.
175. Lefkowitz, E. S., & Zeldow, P. B. (2006). Masculinity and Femininity Predict Optimal Mental Health: A Belated Test of the Androgyny Hypothesis. *Journal of Personality Assessment*, 87(1), 95–101.
176. Lendon, J. P., & Silverstein, M. (2012). Gender role ideology and life course transitions of baby-boom women. *Advances in Life Course Research*, 17(4), 191–198. doi:10.1016/j.alcr.2012.04.00.
177. Lippmann, W. (1922). Stereotypes. In W. Lippmann, *Public Opinion* (pp. 79–94). MacMillan Co. <https://doi.org/10.1037/14847-006>.
178. Lindsey, L.L. (2015). *Gender Roles: A Sociological Perspective*. Routledge.
179. Lysaker, P. H., Shea, A. M., Buck, K. D., Dimaggio, G., Nicolò, G., Procacci, M., Salvatore, G., & Rand, K. L. (2010). Metacognition as a mediator of the effects of impairments in neurocognition on social function in schizophrenia spectrum disorders. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 122(5), 405–413. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2010.01554.x>.
180. Maccoby, E. E. (1998). *The Two Sexes: Growing up Apart, Coming Together*. Belknap Press/Harvard University Press.
181. Martin, C. L., Cook, R. E., & Andrews, N. C. Z. (2017). Reviving Androgyny: A Modern Day Perspective on Flexibility of Gender Identity and Behavior. *Sex Roles*, 76(8–9), 592–603.
182. Marková, I. (2003). *Dialogicality and Social Representations: The Dynamics of Mind*. Cambridge University Press.
183. Mason, K. (2018). Gendered Embodiment. *Handbooks of Sociology and Social Research*, 95–107. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76333-0_7.
184. McAdams, D. P. (2003). Identity and the life story. In R. Fivush & C. A. Haden (Eds.), *Autobiographical Memory and The Construction of a Narrative Self: Developmental and Cultural Perspectives* (pp. 187–207). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
185. Meijs, M. H. J., Ratliff, K. A., & Lammers, J. (2017). *The Discrepancy Between How Women See Themselves and Feminists Predicts Identification with Feminism*. *Sex Roles*, 77(5-6), 293–308. doi:10.1007/s11199-016-0733-8.
186. Meltzoff, A. N., & Moore, M. K. (1992). Early imitation within a functional framework: The importance of person identity, movement, and development. *Infant*

- Behavior & Development*, 15(4), 479–505. [https://doi.org/10.1016/0163-6383\(92\)80015-M](https://doi.org/10.1016/0163-6383(92)80015-M).
187. Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2015). An attachment perspective on prosocial attitudes and behavior. In D. A. Schroeder & W. G. Graziano (Eds.), *The Oxford handbook of prosocial behavior* (pp. 209–230). Oxford University Press.
188. Miller, J. A. (1988). *The Seminar of Jacques Lacan. Book I. Freud's Papers on Technique, 1953-54*. Trans. John Forrester. Cambridge University Press.
189. Minolli, M. (2004). *Identity and relational psychoanalysis. International Forum of Psychoanalysis*, 13(4), 237–245. <https://doi.org/10.1080/08037060410004719>.
190. Miovský, M., (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, Grada Publishing.
191. Money, J., J. G. Hampson, and J. L. Hampson (1955), An examination of some basic sexual concepts: The evidence of human hermaphroditism, *Bull. Johns Hopkins Hosp.*, 97, 301-310.
192. Mitchell, S. A. (1988). *Relational concepts in psychoanalysis: An integration*. Harvard University Press.
193. Myers, K. R., Tham, W. Y., Yin, Y., Cohodes, N., Thursby, J. G., Thursby, M. C., Schiffer, P., Walsh, J. T., Lakhani, K. R., & Wang, D. (2020). Unequal effects of the COVID-19 pandemic on scientists. *Nature human behaviour*, 4(9), 880–883. <https://doi.org/10.1038/s41562-020-0921-y>.
194. Nagy, E., & Molnar, P. (2004). Homo imitans or homo provocans? Human imprinting model of neonatal imitation. *Infant Behavior and Development*, 27(1), 54–63. doi:10.1016/j.infbeh.2003.06.004.
195. Nakonečný, M. (1997). *Psychologie osobnosti*. Academia.
196. Nguen, A. (2008). Patriarchy, Power, and Female Masculinity. *Journal of Homosexuality*, 55(4). Dostupné z https://athenamnguyen.com/assets/publications/Athena_Nguyen-Power_Patriarchy_and_Female_Masculinity-1.pdf.
197. Nordenmark, M. (2004). Multiple Social Roles and Well-Being: A Longitudinal Test of the Role Stress Theory and the Role Expansion Theory. *Acta Sociologica*, 47(2), 115–126. <https://doi.org/10.1177/0001699304043823>.
198. Norlander, T., Erixon, A., & Archer, T. (2000). Psychological Androgyny and Creativity: Dynamics of Gender-Role and Personality Trait. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 28(5), 423–435.

199. Norris, P., & Inglehart, R. (2003). *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge University Press.
200. O'Neill, O. A., & O'Reilly, C. A. III. (2011). Reducing the backlash effect: Self-monitoring and women's promotions. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 84(4), 825–832. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8325.2010.02008.x>
201. Obioma, I. F., Hentschel, T., & Hernandez Bark, A. S. (2021). *Gender stereotypes and self-characterizations in Germany and Nigeria: A cross-cultural comparison*. *Journal of Applied Social Psychology*. doi:10.1111/jasp.12801.
202. Ogden, T. H. (1985). On potential space. *The International Journal of Psychoanalysis*, 66(2), 129–141.
203. Ogden, T. H. (2004). The Analytic Third: Implications for Psychoanalytic Theory and Technique. *The Psychoanalytic Quarterly*, 73(1), 167–195. <https://doi.org/10.1002/j.2167-4086.2004.tb00156.x>.
204. Oleś P. K., & Puchalska-Wasył M. (2012). “Dialogicality and personality traits,” in *Handbook on the Dialogical Self*, eds Hermans H. J. M., Gieser T. (pp. 241–252). Cambridge University Press.
205. Örtqvist, D., & Wincent, J. (2006). Prominent consequences of role stress: A meta-analytic review. *International Journal of Stress Management*, 13(4), 399–422. <https://doi.org/10.1037/1072-5245.13.4.399>.
206. Pardal, V., Alger, M., & Latu, I. (2020). Implicit and explicit gender stereotypes at the bargaining table: Male counterparts' stereotypes predict women's lower performance in dyadic face-to-face negotiations. *Sex Roles: A Journal of Research*, 83(5-6), 289–302. <https://doi.org/10.1007/s11199-019-01112-1>.
207. Parent, M. C., & Moradi, B. (2010). Confirmatory factor analysis of the Conformity to Feminine Norms Inventory and development of an abbreviated version: The CFNI-45. *Psychology of Women Quarterly*, 34(1), 97–109. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2009.01545.x>.
208. Paris, S., Byrnes, J., & Paris, A. (2001). Constructing theories, identities and actions of self-regulated learners. In B. Zimmerman & D. Schunk (Eds.), *Self-regulated Learning and Academic Achievement* (pp. 253-287). Lawrence Erlbaum Associates.
209. Pauha, T., & Ronkainen, N. (2022). ‘Strong and courageous’ but ‘constantly insecure’: dialogical self theory, intersecting identities, and Christian mixed martial arts. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 14(3), 428-443. <https://doi.org/10.1080/2159676X.2021.1937297>.

210. Pauletti R. E., Menon M., Cooper P. J., Aults C. D., Perry D. G. (2017). Psychological androgyny and children's mental health: A new look with new measures. *Sex Roles*, 76, 705–718. <https://doi:10.1007/s11199-016-0627-9>.
211. Petty, R.E., & Cacioppo, J.T. (1986). The Elaboration Likelihood Model of Persuasion. In: *Communication and Persuasion. Springer Series in Social Psychology* (pp. 1-24). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4612-4964-1_1.
212. Pew Research Center. (2018). *American trends panel Wave 26* [Data set]. <https://www.pewsocialtrends.org/dataset/american-trends-panel-wave-26/>.
213. Piaget, J. (1926). *The language and thought of the child*. Kegan Paul, Trench & Trubner and Co.
214. Plato. (1993). *The Symposium and The Phaedrus: Plato's erotic dialogues*. State University of New York Press.
215. Plant, E. A., Kling, K. C., & Smith, G. L. (2004). *The Influence of Gender and Social Role on the Interpretation of Facial Expressions*. *Sex Roles*, 51(3/4), 187–196. doi:10.1023/b:sers.0000037762.
216. Pleck, J. H. (1995). The gender role strain paradigm: An update. In R. F. Levant & W. S. Pollack (Eds.), *A new psychology of men* (pp. 11–32). Basic Books/Hachette Book Group.
217. Plháková, A. (2007). *Učebnice obecné psychologie*. Academia.
218. Pratto, F. (1996). Sexual politics: The gender gap in the bedroom, the cupboard, and the cabinet. In D. M. Buss & N. M. Malamuth (Eds.), *Sex, Power, Conflict: Evolutionary and Feminist Perspectives* (pp. 179–230). Oxford University Press.
219. Regitz-Zagrosek V. (2012). Sex and gender differences in health. *Science & Society Series on Sex and Science. EMBO reports*, 13(7), 596–603. <https://doi.org/10.1038/embor.2012.87>.
220. Remafedi, G., Farrow, J. A., & Deisher, R. W. (1991). Risk Factors for Attempted Suicide in Gay and Bisexual Youth. *Pediatrics*, 87(6), 869.
221. Reynolds, A. L., & Pope, R. L. (1991). *The Complexities of Diversity: Exploring Multiple Oppressions*. *Journal of Counseling & Development*, 70(1), 174–180. doi:10.1002/j.1556-6676.1991.t.
222. Rieger, G., & Savin-Williams, R. C. (2012). Gender nonconformity, sexual orientation, and psychological well-being. *Archives of sexual behavior*, 41(3), 611–621. <https://doi.org/10.1007/s10508-011-9738-0>.

223. Robertson, S. (2007). *Understanding Men and Health: Masculinities, health and wellbeing*. Open University Press.
224. Rochat, P., & Striano, T. (2000). Perceived self in infancy. *Infant Behavior & Development*, 23(3-4), 513–530. [https://doi.org/10.1016/S0163-6383\(01\)00055-8](https://doi.org/10.1016/S0163-6383(01)00055-8).
225. Rozario, P. A., Morrow-Howell, N., & Hinterlong, J. E. (2004). Role Enhancement or Role Strain: Assessing the Impact of Multiple Productive Roles on Older Caregiver Well-Being. *Research on Aging*, 26(4), 413–428. <https://doi.org/10.1177/0164027504264437>.
226. Rosenkrantz, P., Vogel, S., Bee, H., Broverman, I., & Broverman, D. M. (1968). Sex-role stereotypes and self-concepts in college students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 32(3), 287–295. <https://doi.org/10.1037/h0025909>.
227. Rubin, L. (1994). *Families on the faultline: America's working class speaks about the family, the economy, race, and ethnicity*. Harper Collins.
228. Rudman, L. A., & Fairchild, K. (2004). Reactions to counterstereotypic behavior: the role of backlash in cultural stereotype maintenance. *Journal of personality and social psychology*, 87(2), 157–176. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.87.2.157>.
229. Rudman, L. A., & Phelan, J. E. (2008). *Backlash effects for disconfirming gender stereotypes in organizations*. *Research in Organizational Behavior*, 28, 61–79. doi:10.1016/j.riob.2008.04.003.
230. Ruti, M. (2010). Winnicott with Lacan: Living Creatively in a Postmodern World. *American Imago*, 67, 353-374.
231. Sanchez, D. T., Crocker, J., & Boike, K. R. (2005). Doing Gender in the Bedroom: Investing in Gender Norms and the Sexual Experience. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(10), 1445–1455. <https://doi.org/10.1177/0146167205277333>.
232. Sharma, N., Chakrabarti, S., & Grover, S. (2016). Gender differences in caregiving among family – caregivers of people with mental illnesses. *World journal of psychiatry*, 6(1), 7–17. <https://doi.org/10.5498/wjp.v6.i1.7>.
233. Schaumberg, R. L., & Flynn, F. J. (2017). Self-reliance: A gender perspective on its relationship to communality and leadership evaluations. *Academy of Management Journal*, 60(5), 1859–1881. <https://doi.org/10.5465/amj.2015.0018>.
234. Searle, R. J. (1995). *The Construction of Social Reality*. A Division of Simon & Schuster Inc.
235. Segal, H. (1992). The Achievement of Ambivalence. *Common Knowledge*, 1(1):92-104.

236. Semerari, A., Carcione, A., Dimaggio, G., Falcone, M., Nicolo, G., Procacci, M., & Alleva, G. (2003). How to evaluate metacognitive functioning in psychotherapy? The Metacognition Assessment Scale and its applications. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, *10*(4), 238–261. <https://doi.org/10.1002/cpp.362>.
237. Sfard, A., & Prusak, A. (2005). Telling Identities: In Search of an Analytic Tool for Investigating Learning as a Culturally Shaped Activity. *Educational Researcher*, *34*(4), 14-22.
238. Shelton, B. A., & John, D. (1996). *The Division of Household Labor*. *Annual Review of Sociology*, *22*(1), 299–322. doi:10.1146/annurev.soc.22.
239. Shields, S. A. (2007). Passionate men, emotional women: Psychology constructs gender difference in the late 19th century. *History of Psychology*, *10*(2), 92–110.
240. Smith, J. A., Jarman, M., & Osborn, M. (1999). Doing interpretative phenomenological analysis. In M. Murray & K. Chamberlain (Eds.), *Qualitative Health Psychology: Theories and methods*. Sage.
241. Smith, J. A. & Osborn, M. (2003). Interpretative Phenomenological Analysis. In J. A. Smith (Ed.), *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods*, Sage Publications.
242. Smith, J. A. (2004). Reflecting on the development of interpretative phenomenological analysis and its contribution to qualitative research in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, *1*, 39–54.
243. Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. Sage.
244. Snow, D. A., & Anderson, L. (1987). Identity work among the homeless: The verbal construction and avowal of personal identities. *American Journal of Sociology*, *92*(6), 1336–1371. <https://doi.org/10.1086/228668>.
245. Snider, N. (2018). “Why Didn’t She Walk Away?” *Silence, Complicity, and the Subtle Force of Toxic Femininity*. *Contemporary Psychoanalysis*, *54*(4), 763–777. doi:10.1080/00107530.2018.15252.
246. Snyder, M., & Miene, P. K. (1994). Stereotyping of the elderly: A functional approach. *British Journal of Social Psychology*, *33*(1), 63–82. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1994.tb01011.x>.
247. Spence, J. T., Helmreich, R., & Stapp, J. (1974). *Personal Attributes Questionnaire (PAQ)* [Database record]. APA PsycTests.

248. Spence, J. T., & Buckner, C. E. (2000). Instrumental and expressive traits, trait stereotypes, and sexist attitudes. *Psychology of Women Quarterly*, 24(1), 44–62. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2000.tb01021.x>.
249. Sprangers, M. A., & Schwartz, C. E. (1999). Integrating Response Shift into Health-Related Quality of Life Research: A Theoretical Model. *Social Science & Medicine*, 48(11), 1507.
250. Sumner, K. E., & Brown, T. J. (1996). *Men, women, and money: Exploring the role of gender, gender-linkage of college major and career-information sources in salary expectations*. *Sex Roles*, 34(11-12), 823–839. doi:10.1007/bf01544318.
251. Stangor, C. (2016). The study of stereotyping, prejudice, and discrimination within social psychology: A quick history of theory and research. In T. D. Nelson (Ed.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (pp. 3–27). Psychology Press.
252. Stake, J. E. (1997). Integrating Expressiveness and Instrumentality in Real-Life Settings: A New Perspective on the Benefits of Androgyny. *Sex Roles*, 37(7–8), 541–564.
253. Stockard, J. (1999). Gender socialization. In: Chafetz J. S. (ed). *Handbook of the sociology of gender* (pp. 215-257). Kluwer Academic/Plenum Publishers
254. Stoller, R. (1968). *Sex and Gender*. New York: Science House.
255. Stoppard, J. M., & Gunn Gruchy, C. D. (1993). *Gender, Context, and Expression of Positive Emotion*. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19(2), 143–150. doi:10.1177/0146167293192002.
256. Šmausová, G. (2007). *Kdopak by se genderu bál?* [online]. Dostupné z <http://www.cec-wys.org/prilohy/1dc3aec4/Kdopak%20by%20se%20genderu%20bal.pdf>.
257. Tannenbaum, C., & Frank, B. (2010). *Masculinity and Health in Late Life Men*. *American Journal of Men's Health*, 5(3), 243–254. doi:10.1177/1557988310384609.
258. Taylor, M. C., & Hall, J. A. (1982). Psychological androgyny: Theories, methods, and conclusions. *Psychological Bulletin*, 92(2), 347–366. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.92.2.347>.
259. Tibubos, A. N., Otten, D., Beutel, M. E., & Brähler, E. (2022). Validation of the Personal Attributes Questionnaire-8: Gender Expression and Mental Distress in the German Population in 2006 and 2018. *International journal of public health*, 67, 1604510. <https://doi.org/10.3389/ijph.2022.1604510>.

260. Thoits, P. A. (1983). Multiple identities and psychological well-being: A reformulation and test of the social isolation hypothesis. *American Sociological Review*, 48, 174-18.
261. Torgimson, B. N., Minson, C. T. (2005). Sex and gender: What is the difference? *Journal of Applied Physiology*, 99, 785–787.
<https://doi.org/10.1152/jappphysiol.00376.2005>.
262. Tseñlon, E. (1992). What is beautiful is bad: physical attractiveness as stigma. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 22(3). 295–309.
263. Troha, T. (2017). On Ambivalence. *Problemi International*, 1(1). Dostupné z https://problemi.si/issues/p2017-1/10problemi_international_2017_1_troha.pdf.
264. Tuomela, R. (1995). *The Importance of Us: a philosophical study of basic social notions*. Stanford University Press.
265. Tzuriel, D., & Egozi, G. (2010). Gender differences in spatial ability of young children: the effects of training and processing strategies. *Child development*, 81(5), 1417–1430. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01482.x>.
266. U.S. Bureau of Labor Statistics. (2017). *Employment Projections – 2016-26*. Department of Labor. Dostupné z: https://www.bls.gov/news.release/archives/ecopro_10242017.pdf.
267. Úřad vlády (2023). *To je rovnost: Ženy a muži v datech 2023*. Dostupné z: <https://www.tojerovnost.cz/cs/zeny-a-muzi-v-datech-2023-odbor-rovnosti-zen-a-muzu-vydal-novou-publikaci/>.
268. Vaidakis N. (2020). Conceptual controversies regarding the terms Gender and Sex. *Psychiatrike = Psychiatriki*, 31(3), 271–274.
<https://doi.org/10.22365/jpsych.2020.313.271>.
269. Vander Zanden, J., & Pace, A. (1984). *Educational Psychology: In Theory and Practice*. Random House.
270. Veenhoven, R. (2000). The four qualities of life: Ordering concepts and measures of the good life. *Journal of Happiness Studies: An Interdisciplinary Forum on Subjective Well-Being*, 1(1), 1–39. <https://doi.org/10.1023/A:1010072010360>.
271. Ventegodt, S., Merrick, J., & Andersen, N. J. (2003). Quality of life theory I. The IQOL theory: an integrative theory of the global quality of life concept. *TheScientificWorldJournal*, 3, 1030–1040. <https://doi.org/10.1100/tsw.2003.82>.
272. Viglione, G. (2020). Are women publishing less during the pandemic? here’s what the data say. *Nature*, 581, 365–366. doi: 10.1038/d41586-020-01294-9.

273. Vučić, N. *Critique of Toxic Masculinity*. Friedrich-Ebert-Stiftung.
274. Vygotskij, L. S. (2007). *Psychologie myšlení a řeči*. Portál.
275. Vygotsky, L. S. (1986). *Thought and language*. MIT Press.
276. Walker, L. J. (2006). Gender and morality. In M. Killen & J. G. Smetana (Eds.), *Handbook of moral development* (pp. 93-115). Erlbaum.
277. Ward, C.A. (2000). Models and Measurements of Psychological Androgyny: A Cross-Cultural Extension of Theory and Research. *Sex Roles, 43*, 529–552.
<https://doi.org/10.1023/A:1007171500798>.
278. Weber, L. (2010). *Understanding race, class, gender, and sexuality: A conceptual framework*. Oxford University Press.
279. Welman, J. C., & Kruger, S. J. (1999). *Research methodology for the business and administrative sciences*. International Thompson.
280. Wethington, E. (2000). Expecting Stress: Americans and the „Midlife Crisis“. *Motivation and Emotion, 24*(2). 85-102.
281. Wesolowicz, D. M., Clark, J. F., Boissoneault, J., & Robinson, M. E. (2018). The roles of gender and profession on gender role expectations of pain in health care professionals. *Journal of Pain Research, 11*, 1121–1128.
<https://doi.org/10.2147/JPR.S162123>.
282. Westmarland, N. (2001). The Quantitative/Qualitative Debate and Feminist Research: A Subjective View of Objectivity. *Forum Qualitative Sozialforschung Forum: Qualitative Social Research, 2*(1). <https://doi.org/10.17169/fqs-2.1.974>.
283. Williams, J. E., & Best, D. L. (1990). *Sex and psyche: Gender and self viewed cross-culturally*. Sage.
284. Winnicott, D. W. (1953). Transitional objects and transitional phenomena; a study of the first not-me possession. *The International Journal of Psychoanalysis, 34*, 89–97.
285. Winnicott, D. W. (1963). Dependence in infant care, in child care, and in the psycho-analytic setting. *The International Journal of Psychoanalysis, 44*(3), 339–344.
286. Winnicott, D. W. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment: Studies in the theory of emotional development*. International Universities Press.
287. Wilkinson, S., & Fernyhough, C. (2017). Auditory verbal hallucinations and inner speech: a predictive processing perspective. In Z. Radman (Ed.), *Before consciousness: in search of the fundamentals of mind* (pp. 285-304). Imprint Academic

288. Whitley, B. E. (1983). Sex role orientation and self-esteem: A critical meta-analytic review. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(4), 765–778.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.44.4.765>.
289. Wojciszke, B., & Bialobrzeska, O. (2014). Agency versus communion as predictors of self-esteem: Searching for the role of culture and self-construal. *Polish Psychological Bulletin*, 45(4), 469–479. <https://doi.org/10.2478/ppb-2014-0057>.
290. Wong, Y. J., Ho, M. R., Wang, S. Y., & Miller, I. S. (2017). Meta-analyses of the relationship between conformity to masculine norms and mental health-related outcomes. *Journal of counseling psychology*, 64(1), 80–93.
<https://doi.org/10.1037/cou0000176>.
291. Wood, W., Christensen, P. N., Hebl, M. R., & Rothgerber, H. (1997). Conformity to sex-typed norms, affect, and the self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(3), 523–535. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.3.523>.
292. Woodhill, B. M., & Samuels, C. A. (2003). Positive and Negative Androgyny and Their Relationship with Psychological Health and Well-Being. *Sex Roles: A Journal of Research*, 48(11-12), 555–565. <https://doi.org/10.1023/A:1023531530272>.
293. World Health Organization. (2004). *The World Health Organization quality of life (WHOQOL) - BREF, 2012 revision*. World Health Organization. Dostupné z <https://apps.who.int/iris/handle/10665/77773>.
294. World Health Organisation. (1948). *The Constitution of the World Health Organisation*. WHO.
295. World Health Organization. (2018). *World Health Statistics 2018: Monitoring Health for the SDGs, Sustainable Development Goals*. WHO.
296. World Health Organisation. (2004). *Health Promotion Glossary*. WHO.
297. Worts, D., Sacker, A., McMunn, A., & McDonough, P. (2016). *Individualization, opportunity and jeopardy in American women's work and family lives: A multi-state sequence analysis*. *Advances in Life Course Research*, 18(4), 296–318.
doi:10.1016/j.alcr.2013.09.003.
298. Wyrobková, A. (2007). *Reprezentace a hodnocení genderových kategorií (Disertační práce)*. Masarykova Univerzita v Brně. Dostupné z https://is.muni.cz/th/12764/fss_d/.
299. Zahavi, D. (2005). *Subjectivity and selfhood: Investigating the first-person perspective*. MIT Press.

300. Zanella, M. & De Rose, A. (2018). Stability and change in family time transfers and workload inequality in Italian couples. *Demografic Research*, 40(3). 49-60. doi: 10.4054/DemRes.2019.40.3.
301. Ziv, Y., & Arbel, R. (2020). Association between the Mother's Social Cognition and the Child's Social Functioning in Kindergarten: The Mediating Role of the Child's Social Cognition. *International journal of environmental research and public health*, 17(1), 358. <https://doi.org/10.3390/ijerph17010358>.
302. Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1: Základní demografické informace o respondentech v první fázi

Tabulka 2: Základní demografické informace o respondentech ve druhé fázi

Tabulka 3: Tři nejvíce sociálně žádoucí slova v maskulinní verzi bez ohledu na rozdíl mezi verzemi

Tabulka 4: Tři nejvíce sociálně žádoucí slova ve femininní verzi bez ohledu na rozdíl mezi verzemi

Tabulka 5: Významná maskulinní slova

Tabulka 6: Významná femininní slova

Tabulka 7: Hodnocení maskulinní verze (rozdíly mezi pohlavími)

Tabulka 8: Hodnocení femininní verze (rozdíly mezi pohlavími)

Tabulka 9: Adjektiva s největšími rozdíly mezi maskulinní a femininní verzí v první fázi

Tabulka 10: Seznam 40 adjektiv ve 2. fázi

Tabulka 11: Maskulinní adjektiva z pohledů mužů

Tabulka 12: Femininní adjektiva z pohledu žen

Tabulka 14: Výzkumný soubor

Obrázek 1: Ukázka podoby formuláře na webových stránkách v 2. fázi

Obrázek 2: Klastry dimenze communion

Obrázek 3: Klastry dimenze agency

Obrázek 4: Provázanost identifikovaných témat

Přílohy

Příloha č. 1: Abstrakt disertační práce

Příloha č. 2: Abstract of thesis

Příloha č. 3: Demografické údaje Výzkum 1 a Výzkum 2

Příloha č. 4: Úvodní text předvýzkum

Příloha č. 5: Seznam 196 slov

Příloha č. 6: Seznam signifikantních maskulinních slov

Příloha č. 7: Seznam signifikantních femininních slov

Příloha č. 8: Úvodní výzva k pokračování ve Výzkumu 2

Příloha č. 9: Otázky rozhovoru

Příloha č. 10: Ukázka přepisu rozhovoru

Příloha č. 11: Představení obsahu jednotlivých rozhovorů

Příloha č. 1: Abstrakt disertační práce

Název práce: Kombinace maskulinity a feminity jako forma vnitřního dialogu: hledání rovnováhy v kontradikci

Autorka: Mgr. et Mgr. Dagmar Halo

Školitelka: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Název katedry: Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Počet stran a počet znaků: 135, 298 930

Počet příloh: 11

Počet titulů použité literatury: 302

Abstrakt: Předkládaná disertační práce se zabývá vztahem mezi vnitřním dialogem a genderovými (maskulinními a femininními) Já-pozicemi a zkoumá strategie, které jedinci využívají k nalezení rovnováhy mezi těmito aspekty self, jež mohou být vnímány jako protichůdné. Pro zpracování výzkumu byl použit metodologický rámec zahrnující dva výzkumy. Výsledky kvantitativního Výzkumu 1, kterého se zúčastnilo celkem 1441 osob, přibližují rozsah genderových stereotypů a ztotožnění se s genderovými Já-pozicemi. Ukazuje se, že sociálně žádoucí osobnostní atributy mužů a žen se částečně překrývají s genderovými stereotypy. Muži se ztotožňují např. se sebejistotou, zároveň i s něžností. Ženy se ztotožňují např. s aspekty péče, současně se ztotožňují s odhodlaností a pracovitostí. Výsledky kvalitativního Výzkumu 2, který se skládá z 18 výzkumných interview, ukazují, že se dynamika vnitřní dialogické aktivity mezi genderovými Já-pozicemi proměňuje napříč životem respondentů, přičemž stěžejní roli hraje osvojování genderových stereotypů a individuální vymezování se proti nim v kontextu prožívání různých diverzních perspektiv z maskulinního nebo femininního spektra, které někdy může vytvářet různé kontradiktorní procesy, jež se snaží respondenti - ať už vědomě nebo nevědomě - v průběhu svého života integrovat hledáním různých kompromisů v podobě své genderové role. Záměrem disertační práce je poskytnout cenné poznatky nejen pro akademickou obec, ale i pro hlubší porozumění a praktickou aplikaci v oblasti psychoterapeutické práce s jedinci v oblasti genderu a seberozvojových aktivit.

Klíčová slova: gender, Já-pozice, vnitřní dialog, kontradikce, rovnováha

Příloha č. 2: Abstract of thesis

Title: The combination of masculinity and femininity as a form of internal dialogue:
finding balance in contradiction

Author: Mgr. et Mgr. Dagmar Halo

Supervisor: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Department: Department of Psychology, Faculty of Arts, Palacký University Olomouc

Number of pages and characters: 135, 298 930

Number of appendices: 11

Number of references: 302

Abstract: The present dissertation examines the relationship between inner dialogue and gender (masculine and feminine) self-positions and explores the strategies individuals use to balance these aspects of self that may be perceived as contradictory. A methodological framework involving two research designs was used to frame the research. The results of Quantitative Research 1, in which a total of 1,441 individuals participated, provide an approximation of the extent of gender stereotyping and identification with gender self-positions. It shows that socially desirable personality attributes of men and women partially overlap with gender stereotypes. For example, men identify with self-confidence, but also with tenderness. Women identify with aspects of caring, for example, while at the same time identifying with determination and hard work. The results of Qualitative Research 2, which consists of 18 research interviews, show that the dynamics of internal dialogical activity between gender self-positions vary across respondents' lives, with the central role played by the appropriation of gender stereotypes and individual definitions against them in the context of experiencing different divergent perspectives from the masculine or feminine spectrum, which can sometimes generate various adversarial processes that respondents - consciously or unconsciously - try to integrate in the course of their lives by seeking various compromises in the form of their gender role. The intention of this dissertation is to provide valuable insights not only for the academic community, but also for deeper understanding and practical application in the field of psychotherapeutic work with individuals in the area of gender and self-development.

Key words: gender, I-position, inner dialogue, contradiction, balance

Příloha č. 3: Demografické údaje Výzkum 1 a Výzkum 2

Hlavní město Praha	69	21,9 %	69	24,2 %	138	23,0 %
Středočeský	41	13,0 %	32	11,2 %	73	12,2 %
Jihomoravský	34	10,8 %	34	11,9 %	68	11,3 %
Moravskoslezský	29	9,2 %	29	10,2 %	58	9,7 %
Olomoucký	24	7,6 %	17	6,0 %	41	6,8 %
Plzeňský	17	5,4 %	20	7,0 %	37	6,2 %
Jihočeský	18	5,7 %	15	5,3 %	33	5,5 %
Královéhradecký	11	3,5 %	17	6,0 %	28	4,7 %
Pardubický	13	4,1 %	13	4,6 %	26	4,3 %
Ústecký	15	4,8 %	11	3,9 %	26	4,3 %
Kraj Vysočina	11	3,5 %	11	3,9 %	22	3,7 %
Zlínský	13	4,1 %	6	2,1 %	19	3,2 %
Karlovarský	12	3,8 %	6	2,1 %	18	3,0 %
Liberecký	8	2,5 %	5	1,8 %	13	2,2 %

Hlavní město Praha	58	16,6 %	105	21,0 %	163	19,2 %
Středočeský	46	13,2 %	60	12,0 %	106	12,5 %
Jihomoravský	50	14,3 %	59	11,8 %	109	12,9 %
Moravskoslezský	27	7,7 %	33	6,6 %	60	7,1 %
Olomoucký	17	4,9 %	32	6,4 %	49	5,8 %
Plzeňský	25	7,2 %	30	6,0 %	55	6,5 %
Jihočeský	20	5,7 %	37	7,4 %	57	6,7 %
Královéhradecký	10	2,9 %	33	6,6 %	43	5,1 %
Pardubický	17	4,9 %	27	5,4 %	44	5,2 %
Ústecký	23	6,6 %	22	4,4 %	45	5,3 %
Kraj Vysočina	12	3,4 %	18	3,6 %	30	3,5 %
Zlínský	14	4,0 %	15	3,0 %	29	3,4 %
Karlovarský	10	2,9 %	13	2,6 %	23	2,7 %
Liberecký	20	5,7 %	15	3,0 %	35	4,1 %

Příloha č. 4: Úvodní text předvýzkum

Průzkum: Sociálně žádoucí osobnostní vlastnosti

Vážená paní, vážený pane,

jmenuji se Dagmar Halo a jsem studentkou 1. ročníku doktorského studia na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Výzkum, který realizuji, se soustředí na vzájemné aspekty genderové identity a kvality života jedince.

V této fázi výzkumu bych ráda zjistila Váš názor na tyto otázky:

Jaké osobnostní vlastnosti považujete (Vy osobně) za sociálně žádoucí u mužů?

Jaké osobnostní vlastnosti považujete (Vy osobně) za sociálně žádoucí u žen?

Součástí odpovědi na tyto otázky je i krátký demografický dotazník.

Vaše odpovědi jsou anonymní a slouží jako podklad pro další fáze výzkumu.

Děkuji za Váš zájem zúčastnit se průzkumu a přeji Vám hezký den!

V případě dotazů mě neváhejte kontaktovat na emailu

Příloha č. 5: Seznam 196 slov

A-CH	I-N	O-Q	R-S	Š-Z
aktivní	iniciativní	obětavý	racionální	šlechtný
altruistický	integrováný	odhodlaný	radostný	štědrý
ambiciozní	inteligentní	odolný	radující se ze života	taktní
angažující se	jemný	odpovědný	rázný	tolerantní
asertivní	kamarádský	odvážný	respektující	troufalý
atraktivní	klidný	ohleduplný	rodinný	trpělivý
autonomní	komunikativní	ochotný	rovný	upřímný
bezstarostný	krásný	ochotný podstoupit riziko	rozhodný	usměvavý
bojovný	kreativní	ochraňující	rozmýšlivý	ušlechtilý
cílevědomý	ladný	optimistický	rozumný	uvědomělý
citlivý	laskavý	osobně zodpovědný	rozvázný	vášnivý
ctižádnostivý	láskyplný	otevřený	samostatný	velkorysý
čestný	lidský	partnerský	sebejistý	věrný
čistotný	loajální	pečlivý	sebeobětavý	veselý
disciplinovaný	mající nadhled	pečující	seberefektovaný	vnímavý
dobrodružný	milující	pevný	sebevědomý	vnitřně dospělý
dobrosrdečný	milý	pevný ve svém názoru	sexuálně aktivní	vstřícný
dobrotivý	mírný	poctivý	sexy	všimavý
dochvilný	mocný	podnikavý	schopný	vtipný
duchaplný	morální	podporující	schopný řešit problémy	vůdčí
důvěryhodný	moudrý	pohotový	schopný se vyjádřit	vychovaný
důvtipný	mužný	pokorný	schopný seberealizace	vypracovaný
džentlmenský	nadaný	pořádný	schopný sebereflexe	vyrovnaný
emocionálně zralý	nápomocný	povznesený nad podružnostmi	silný	vyrovnávající
emočně stabilní	naslouchající	pozitivní	skromný	výřečný
empatický	neagresivní	pozoruhodný	slušný	vytrvalý
energický	nebojácny	pracovitý	soběstačný	vzdělaný
etický	nechytračící	praktický	sociálně inteligentní	zábavný
extravagantní	nekonfliktní	pravdivý	solidární	zaopatřený
fěrový	neprimitivní	pravdomluvný	soucitný	zásadový
flexibilní	nerozhodný	průbojný	společenský	zdvořilý
galantní	nesebestředný	průrazný	spolehlivý	zodpovědný
hezký	nesobecký	přátelský	spontánní	zručný
hodný	nevinný	přemýšlivý	sportovně aktivní	
houževnatý	nezávislý	přímočarý	spravedlivý	
hravý	něžný	přímý	srdečný	
humorný		přirozený	stabilní	R-S
chápaní		přívětivý	stálý	svědomitý
chápaný		přizpůsobivý	starostlivý	svý
charakterní			statečný	sympatický
charismatický			stmelující	systematický
chytrý			strukturovaný	

Příloha č. 6: Seznam signifikantních maskulinních slov

<i>slovo</i>	<i>průměr 1</i>	<i>průměr 2</i>	<i>U</i>	<i>p-value</i>
džentlenský	4,260	2,779	15417	0,000
vůdčí	3,743	2,821	25859	0,000
galantní	4,063	3,221	26328	0,000
nebojácný	3,905	3,260	30045	0,000
rázný	3,463	2,825	30293	0,000
odvážný	4,102	3,530	31212	0,000
průrazný	3,629	3,067	32721	0,000
průbojný	3,857	3,298	32489	0,000
ochotný podstoupit riziko	3,930	3,372	32686	0,000
zaopatřený	3,749	3,221	33874	0,000
iniciativní	4,051	3,523	32104	0,000
ambiciózní	3,975	3,453	32505	0,000
statečný	4,000	3,484	33928	0,000
pevný	3,892	3,386	33371	0,000
soběstačný	4,263	3,779	34117	0,000
přímočarý	3,692	3,221	34912	0,000
autonomní	3,933	3,463	34068	0,000
přímý	3,924	3,463	34838	0,000
samostatný	4,308	3,860	34956	0,000
rozhodný	4,168	3,723	33969	0,000
silný	4,022	3,596	36113	0,000
mocný	3,073	2,649	36550	0,000
nezávislý	3,975	3,551	36096	0,000
bojovný	3,248	2,832	35755	0,000
schopný řešit problémy	4,584	4,172	33529	0,000
racionální	4,041	3,635	36025	0,000
odhodlaný	4,127	3,723	34654	0,000
ctížádostivý	3,705	3,319	36023	0,000
zručný	4,038	3,653	36417	0,000
angažující se	3,883	3,505	35914	0,000
cílevědomý	4,187	3,814	35716	0,000
ochraňující	4,352	3,989	36612,5	0,000

<i>slovo</i>	<i>průměr 1</i>	<i>průměr 2</i>	<i>U</i>	<i>p-value</i>
odolný	4,219	3,867	37664	0,000
podnikavý	3,886	3,537	36527	0,000
schopný	4,184	3,860	38284	0,001
seberealizace				
vytrvalý	4,124	3,814	37189	0,000
charismatický	4,197	3,895	36755	0,000
emočně stabilní	4,292	4,004	37908	0,000
pevný ve svém názoru	3,860	3,572	38593	0,002
houževnatý	3,835	3,554	38694	0,002
dobrodružný	3,625	3,347	38675	0,002
troufalý	3,127	2,849	39144	0,005
schopný	4,375	4,102	37747	0,000
zásadový	3,844	3,572	38730	0,003
humorný	4,251	3,982	37810	0,000
sebejistý	4,159	3,895	39116	0,004
stabilní	4,149	3,905	39808	0,011
charakterní	4,311	4,070	38831	0,002
sebevědomý	4,149	3,909	40006	0,014
sexuálně aktivní	3,984	3,765	40669	0,037
rovný	3,978	3,779	39572	0,009
chytrý	4,159	3,965	40879	0,043
mající nadhled	4,149	3,965	40717	0,036
inteligentní	4,238	4,056	40816	0,038
stálý	4,095	3,916	40856	0,044
odpovědný	4,422	4,246	38337	0,001
pracovitý	4,413	4,239	39424	0,004
vtipný	4,137	3,968	40611	0,031
čestný	4,416	4,249	38755	0,001
osobně zodpovědný	4,413	4,253	39938	0,009
aktivní	4,152	4,007	40886	0,039
férový	4,425	4,305	40178	0,011
zodpovědný	4,448	4,340	40737	0,026

Příloha č. 7: Seznam signifikantních femininních slov

<i>slovo</i>	<i>průměr 1</i>	<i>průměr 2</i>	<i>U</i>	<i>p-value</i>
ladná	2,632	3,863	19901,5	0,000
krásná	3,063	4,039	23716,5	0,000
jemná	3,165	3,947	27974,5	0,000
hezká	3,352	4,098	26691,5	0,000
pečlivá	3,552	4,189	28819,5	0,000
empatická	3,825	4,428	29342,0	0,000
pořádná	3,584	4,179	30864,5	0,000
nevinná	2,654	3,218	33036,0	0,000
pečující	3,759	4,316	30737,5	0,000
citlivá	3,413	3,951	32779,5	0,000
atraktivní	3,613	4,140	30657,5	0,000
soucitná	3,727	4,249	32203,5	0,000
něžná	3,511	4,011	33145,5	0,000
stmelující	3,467	3,951	33512,5	0,000
naslouchající	3,797	4,267	33815,0	0,000
nerozhodná	1,762	2,228	32267,0	0,000
mírná	3,133	3,589	34312,5	0,000
kreativní	3,502	3,951	34028,5	0,000
sexy	3,416	3,860	34381,5	0,000
čistotná	4,060	4,484	33329,5	0,000
dobrotivá	3,692	4,098	34876,5	0,000
skromná	3,343	3,730	35735,0	0,000
usměvavá	3,892	4,277	34629,5	0,000
nekonfliktní	3,575	3,944	35950,0	0,000
hodná	3,943	4,302	36181,5	0,000
vnímavá	3,949	4,305	36043,0	0,000
milá	3,902	4,256	36089,5	0,000
láskyplná	3,895	4,235	36121,0	0,000
altruistická	3,371	3,709	36042,0	0,000
podporující	4,025	4,361	36108,0	0,000
bezstarostná	2,813	3,140	37771,5	0,001
srdečná	3,898	4,218	36671,5	0,000
laskavá	3,895	4,214	36628,0	0,000
chápaní	4,038	4,354	37119,5	0,000
prívětivá	3,886	4,200	36364,0	0,000

<i>slovo</i>	<i>průměr 1</i>	<i>průměr 2</i>	<i>U</i>	<i>p-value</i>
sebeobětavá	3,448	3,758	36620	0,000
vstřícná	3,908	4,218	36512	0,000
starostlivá	3,908	4,211	36923	0,000
radostná	3,838	4,137	36879	0,000
optimistická	3,841	4,130	36966	0,000
dobrosrdečná	3,968	4,249	38391	0,001
přizpůsobivá	3,616	3,895	37535	0,000
všímavá	3,981	4,253	38679	0,002
klidná	3,708	3,975	38667	0,002
solidární	3,733	4,000	38298	0,001
chápavá	4,054	4,316	38222	0,001
veselá	3,971	4,232	38413	0,001
rodinná	3,797	4,046	38039	0,001
sociálně inteligentní	4,140	4,386	39296	0,004
ohleduplná	4,079	4,319	39218	0,004
štědrá	3,619	3,856	38946	0,003
sympatická	4,133	4,368	36406	0,000
vyrovnávající	3,419	3,653	39078	0,004
ochotná	3,981	4,214	38364	0,001
tolerantní	4,044	4,277	39184	0,004
neagresivní	3,851	4,077	40340	0,024
trpělivá	3,971	4,196	37853	0,000
společenská	3,870	4,084	39019	0,003
milující	4,111	4,323	39599	0,006
pozitivní	4,010	4,207	39030	0,003
komunikativní	3,911	4,098	40036	0,015
extravagantní	2,340	2,526	40666	0,037
slušná	4,098	4,281	40302	0,019
přátelská	4,152	4,333	38762	0,002
svědomitá	3,978	4,158	39332	0,005
kamarádská	3,987	4,161	40093	0,016
nesobecká	3,933	4,105	40335	0,022
partnerská	3,994	4,165	39802	0,010
obětavá	3,835	4,004	40455	0,028
flexibilní	3,883	4,007	40684	0,036

Příloha č. 8: Úvodní výzva k pokračování účasti ve Výzkumu 2

Vážený pane, vážená paní,

dovolte mi, abych se krátce představila. Jmenuji se Dagmar Halo a jsem studentkou 4. ročníku doktorského studia Klinické psychologie.

Byl jste jedním z účastníků výzkumu na téma gender a kvalita života, který jsem sdílela na sociální síti Instagram a Facebook v období 2021/2022.

Chtěla bych Vás chtěla tímto oslovit k další výzkumné fázi, a tou je výzkumný rozhovor opět na téma gender a kvalita života.

Výzkum by se realizoval dle Vašich časových možností a nejlépe online. Rozhovor by trval cca 60 minut a budu si při něm nahrávat zvuk.

V rozhovoru se budu ptát na Váš život. Např. na role, které v současnosti zastáváte a Vaše uvažování o nich, nebo také na Vaše mezilidské vztahy a Vaši pozici v nich, a to vše z genderové perspektivy. 😊

Pokud budete s rozhovorem souhlasit, vše už domluvíme dle Vašich časových možností v následujících týdnech.

Děkuji Vám a těším se na viděnou!

Se srdečným pozdravem

Dagmar Halo

Příloha č. 9: Otázky rozhovoru

1. Jak byste popsal/a sám/sama sebe jako ženu/muže?
2. Které své osobnostní vlastnosti považujete za tzv. jádrové (jste to skutečně vy) nehledě na pohlaví nebo gender?
3. Do jaké míry se v těchto vlastnostech dá, dle Vašeho názoru, nalézt určitý genderový stereotyp?
4. Jsou, dle Vašeho názoru, nějaké osobnostní vlastnosti, které se pro Vás jako ženu/muže nehodí? Za jakých okolností se tyto vlastnosti projevují?
5. Jsou, dle Vašeho názoru, nějaké osobnostní vlastnosti, které byste si rád/a jako žena/muž osvojila od „druhého“ pohlaví? Změnilo by se tím něco ve Vašem životě?
6. Do jaké míry existuje souvislost mezi Vaším sebepojetím (tím, kým jste, za koho se považujete) s Vaším genderem (tím, jaká je Vaše sociální role jako ženy/muže)?
7. Jakým způsobem jste, dle Vašeho názoru, integroval/a do svého sebepojetí obecnou představu „být ženou“/“být mužem“?
8. Jaké sociální role v současnosti zastáváte?
9. Které z těchto rolí považujete za spíše tradičně ženské a spíše tradičně mužské?
10. Mohla by některá z těchto rolí, dle vašeho názoru, vypadat/být pojata jinak? Jak?
11. Jak se změnilo Vaše genderové sebepojetí v čase?
12. Vzpomněl/a byste si na situaci, kdy jste musel/a v nějaké situaci projevit protichůdné osobnostní vlastnosti, než se kterými se ztotožňujete?
13. Pokud byste měl/a popsat svůj vnitřní hlas, jaký by byl?
14. Máte pocit, že se Váš vnitřní hlas mění v kontextu různých rolí, které zastáváte? Jak?
15. Jakým způsobem se, dle Vašeho názoru, ve Vašem vnitřním hlase odráží Vaše genderové sebepojetí?
16. Jakým způsobem vedete sám/sama se sebou dialog, má to nějaká svá specifika?
17. Do jaké míry se, dle Vašeho názoru, promítá ve Vašem vnitřním dialogu dosavadní sociální zkušenost (výchova nebo vliv společnosti)?
18. Které faktory Vás, dle Vašeho názoru, ve formaci Vašeho vnitřního hlasu ovlivnily?
19. Jakou roli tyto faktory hrají v současné podobně Vašeho vnitřního dialogu?
20. Můžete jmenovat nějakou situaci, v níž byl zřetelný konflikt ve Vašem vnitřním dialogu?
21. Jak byste popsal/a domácnost, ve které jste vyrůstal/a z hlediska rozdělení genderových rolí?
22. Jaké role zastávala Vaše matka (rodič), považujete tyto role za tradiční?
23. Jaké role zastával Váš otec (rodič), považujete je za tradiční?
24. Které z těchto rolí jste si zvnitřnil/a Vy?

25. Jak byste popsal/a rodičovský styl výchovy?
26. Jakým způsobem vás tento styl výchovy, dle Vašeho názoru, ovlivnil v pojetí sebe sama?
27. Do jaké míry se Vašem vnitřním dialogu odráží styl výchovy, ve kterém jste vyrostl/a?
28. Jakým způsobem Vám prezentovali rodiče svoji představu o způsobu života (chování, prožívání, vzhledu atd.) Vás jako ženy/muže?
29. Jakým způsobem Vás tato předaná představa ovlivnila v tom, jakým způsobem vedete svoji vnitřní řeč/dialog?

Příloha č. 10: Ukázka přepisu rozhovoru

V: A teď se zeptám, do jaký míry, a jakým způsobem, jste integrovala tu nějakou jako představu toho být ženou, v tom vašem životě, nebo do jaké míry se dá použít slovo jako povedlo, ale jestli povedlo tu nějakou obecnou představu, která vám byla zprostředkována, - a sama jste na to narážela nějak, na výchovu a společnost – do jaké míry se s tou představou toho být ženou ztotožňujete a nějak jste to integrovala do svého života?

R: Já jsem to měla integrované velmi pečlivě. Tohle, tyto názory. A vlastně jsem nad tím neuvažovala takovýmto způsobem až vlastně do chvíle, kdy jsem byla konfrontovaná s tím, že to tak úplně být nemusí. Tehdy jsem se, je to pár let zpátky, začala vlastně doopravdy dívat na to, co my ta společnost nabízí. A začala jsem zjišťovat, že vlastně to takhle nechci, že to není něco, jaká doopravdy jsem. Takže posledních pár let právě zjišťuji, do jaké míry ta představa o mně je pravdivá a do jaké míry je naučená.

V: A dá se ten proces, jak té integrace nebo toho, jakým způsobem jste si osvojovala tu představu být ženou, nějak popsat, jak to probíhalo vlastně?

R: Určitě nějak je to nějakým způsobem okoukané. Od všech těch žen, které se pohybují v mém okolí, určitě to je ovlivněno tím. Jak je žena popisovaná vlastně v médiích, a v knihách, a v různých filmech. Protože mám pocit, když jsem vyrůstala tak to byla vždycky taková ta klasická žena krásná, chytrá, poslušná – to byl takový ten ideál, kam se mělo dojít. Teď už mám pocit, že už se to tolik nevidí takhle, ale určitě když jsem dospívala, tak to bylo hodně rozšířené. Nebo mám ten pocit. I v té výchově mi právě bylo vtlačováno do hlavy: „Buď taková, tohle neříkej, tohle nesmiš.“ Takže tam to byl asi ten nejsilnější vliv.

V: A jaké sociální role v současnosti zastáváte?

R: Určitě dcera. Sestra. Potom učitelka, kamarádka. No, to jsou asi ty největší, nejdůležitější bych řekla.

V: A vnímáte, že se v těch rolích objevuje nějaký rozdíl v tom pojetí tradiční ženskosti nebo feminity? Jestli ta nějaká z těch sociálních rolí tradičně ženská víc, a některá méně.

R: No tradičně ženská... Asi ta dcera. Taky potom záleží, jak v té rodině to je vnímané. A učitelka je taky spíš si myslím vnímáno jako ženské povolání. Takže asi asi tyhle 2 nejvíc.

V: A myslíte si, že některá z těchhle rolí by mohla být pojata jinak z těch dvou? Jak jste říkala, ta dcera a učitelka, že by to mohlo být pojato jinak, že byste se v nich mohla chovat jinak, nebo vlastně by se jako v tom pojetí možná celkově, ať už vašem nebo pojetí těch ostatních té vaší role, mohlo něco změnit?

R: Já si myslím, že jistě se může změnit vlastně jakákoliv role, to hrozně moc záleží na tom člověku, který v té roli je. Jak ji realizuje, jak se v ní cítí? A jak to přijímá a hodnotí to okolí především. Já bych určitě mohla změnit nějaké aspekty svojí role dcery, ale asi by to nebylo přijato úplně. Osobně nechci jít do konfrontace, takže raději budu plnit svojí roli.

Příloha č. 11: Představení obsahu jednotlivých rozhovorů

Simona

Respondentka se popisuje spíše jako člověk než jako žena, a zaměřuje se na své vlastnosti a charakter spíše než na pohlaví. V otázce genderových stereotypů uznává, že určité stereotypy existují, ale snaží se je nepodporovat. V pracovním životě se zabývá IT a hledá nové kariérní možnosti. V partnerském životě se snaží o rovnocennost a spolupráci, bez přílišného vázání na tradiční genderové role. V průběhu svého života vnímala změny ve svém pohledu na to, co znamená být ženou, zejména v kontextu různých kultur, jako je její rodná země, kde je podle ní postavení žen náročnější než v západních zemích. Respondentka hovoří o vnitřním hlasu, který vnímá jako svůj vlastní, ačkoli její popis toho, jakým způsobem s ním komunikuje, je spíše neurčitý. Nicméně zdůrazňuje, že pro svůj vnitřní dialog potřebuje čas sama se sebou a klid na přemýšlení. Popisuje se jako introvertní člověk, který preferuje samotu a klid před nezáživými konverzacemi. Vnitřní dialog vnímá jako prostor pro reflektování a analyzování, přičemž často potřebuje čas, aby mohla vnitřní dialog sama se sebou vést.

Respondentka také v návaznosti na kladené otázky diskutuje o vlivu svých sociálních zkušeností, včetně výchovy a prostředí, ve kterém vyrostla, na formování svého vnitřního hlasu. Popisuje, že se vymezuje vůči stereotypům, které zažila v minulosti, a zdůrazňuje i určitou formu rebelství vůči nim. Respondentka si uvědomuje osobní důsledky svých zkušeností a prostředí, ve kterém vyrůstala. I přes své osobní postoje respektuje různé životní volby jednotlivců. Její dětství bylo poznamenáno těžkými obdobími, která jí zanechala pocit bezmoci, ale zároveň ji motivovala k tomu, aby si vybrala svůj vlastní životní směr a vymanila se tak primárně z nedostatečného materiálního zázemí, které jak rodině, tak i jí poskytovalo velmi omezený prostor k uplatnění.

Rodiče respondentky měli autoritativní přístup, kde bylo v domácnosti stanoveno tradiční rozdělení rolí, ale ve výchově zažívala také určitou dávku svobody. Tato zkušenost ovlivnila respondentčin vnitřní hlas, který se často staví do opozice vůči společenským normám a nespravedlnostem. To vedlo k vnitřnímu konfliktu ohledně životních rozhodnutí, který se projevil například při rozhodnutí opustit práci. Přes těžkosti v rozhodování se snaží prosazovat svůj vlastní životní směr a hledat pozitivní změny. Vliv konkrétních rodinných představ, zejména vzor babičky, na určité zkušenosti ohledně skloubení kariéry a práce v domácnosti, nevnímá respondentka jako výrazný. Respondentka si uvědomuje, že její vnitřní hlas je formován jak vnějšími podněty, tak i vlastními myšlenkami a přesvědčeními. Má sklony k filtraci rad a doporučení, které přijímá, a preferuje svůj vlastní přístup k rozhodování. Celkově lze říci, že respondentka vnímá svůj vnitřní hlas jako prostor pro reflektování, klid a vnitřní rovnováhu, a snaží se ovlivnit jeho formování v souladu se svými vlastními hodnotami a přesvědčeními.

Radka

Respondentka charakterizovala samu sebe nejen skrze své osobnostní charakteristiky, ale i prostřednictvím svého tělesného vzezření, tedy např. že je malá a tlustá, anebo, že má velká prsa, která jí v adolescentním věku pomáhala zaujmout pozornost chlapců. Ač samu sebe nepovažuje z hlediska genderových stereotypů za typickou ženu, vybočuje dle svého názoru např. tím, že “není čistotná” ve smyslu rezignace na stereotypní ženské rituály – pedikúru, manikúru či holení nebo na pravidelný domácí úklid. Některé charakteristiky přece jen považuje za stereotypní, ty se týkají např. hádavosti, nebo tvrdohlavosti, které spojuje se svým ženstvím. Zmiňuje však, že asi pouze 40 % její osobnosti by odpovídalo genderovým očekáváním, i kvůli tomu, že se kariérně věnuje technickému oboru a klade na tento svůj atribut důraz.

Respondentka reflektovala o procesu přijímání sama sebe a svého těla v průběhu času, zejména v souvislosti s věkem a životními zkušenostmi, přičemž zmiňuje i období, kdy své ženství považovala spíše za slabost, resp. se za své ženství styděla. Reflektuje i mírnou proměnlivost svých rolí jako ženy v různých situacích a kontextech, včetně role manželky, zaměstnankyně a kamarádky, kde v domácnosti vnímá, že zastává především roli "uklízečky". Respondentka hovoří také o svých zkušenostech s diskriminací na základě pohlaví v pracovním prostředí a o tom, jak se to promítlo do jejího vnímání sebe sama jako ženy především v kontextu snahy zůstat sama sebou a stereotypnímu očekávání se nepřizpůsobit. Respondentka si zpočátku v průběhu dotazování nebyla jistá, co přesně vnitřní hlas znamená, vnímá však, že v jejím podání je vnitřní dialog nejzřetelnější v písemném projevu. Obecně považuje svůj vnitřní hlas za neutrální.

Ač prostředí výchovy, v níž vyrostla, považuje za liberální, zároveň se musela vypořádat s významnou kritikou a nátlakem, což ovlivnilo její vnímání sebe sama a vnitřní dialogu. V minulosti byla často kritizována částí rodiny za své domnělé tělesné nedostatky, což posléze vedlo k tomu, že nerada určité části těla ukazovala navenek. Došla však k uvědomění, že není nutné splňovat každé očekávání okolí, jak např. v případě požadavku studia na VŠ, nebo když zatímco dle ní rodiče kladli důraz převážně na bohatství, prestiž a vnější vzhled, respondentka upřednostňuje osobní štěstí a spokojenost před vnějšími materiálními hodnotami. Tento poznatek jí umožňuje přijímat o něco volnější přístup k životu a snížit vnitřní tlak, reflektuje zřetelný nátlak na vzhled a stereotypy spojené s ženskostí.

Tereza

Respondentka se vyjadřuje ke svým různým aspektům ženskosti, jako je empatie, péče, přátelskost a estetičnost, ale také k pragmatickým vlastnostem a zájmům, které nejsou považovány za typicky ženské. Hovoří také o genderových stereotypech, s nimiž se setkala v životě, a o tom, jak se s nimi vyrovnává. V roli recepční v hotelu popisuje, jak se snaží přizpůsobit komunikaci s lidmi podle situace, a jak se projevuje její femininita. Zdůrazňuje i univerzální dovednosti a role, které by měly být nezávislé na genderu, jako je např. vaření, úklid nebo péče o zahradu.

Celkově lze říci, že respondentka se nechce omezovat na genderové stereotypy a snaží se přijímat různé aspekty své osobnosti a zájmů bez ohledu na to, zda jsou považovány za typicky ženské či nikoli. Rodičovský styl v její rodině popisuje spíše jako kombinaci tradičního a pokrokového přístupu. Co se týče genderových rolí, bylo v domácnosti respondentky zřejmé, že určité činnosti jako vaření, úklid, praní a péče o domácnost byly tradičně svěřeny ženám, zatímco muži se starali o práce kolem domu, jako jsou opravy, údržba auta a práce na zahradě. Respondentka uvádí, že představy o podobě jejího ženství předávané rodiči se mohou promítat do jejího vnitřního dialogu a rozhodování v různých situacích.

Přesto se snaží o individuální reflexi a vytváření vlastního pohledu na dění okolo ní. V její rodině byly role méně rigidní, a sama se aktivně účastnila činností, které byly tradičně považovány za mužské. Tento přístup v rodičovské výchově podporoval rovnost pohlaví a učil ji, že by měla umět zvládat různé úkoly bez ohledu na pohlaví. S postupem času si uvědomila důležitost domluvy a rovnosti ve vztazích, a přijala myšlenku, že každý partner by měl přispívat dle svých schopností a zájmů. Navíc, získala určité praktické dovednosti, jako je např. používání náradí, od svého otce, což vnímá jako pozitivní a užitečné pro svůj život. Celkově, její rodiče ji neomezovali v roli kvůli jejímu pohlaví, což jí umožnilo rozvíjet se nezávisle a svobodně. Celkově lze říci, že rodičovský styl výchovy měl vliv na formování osobnosti a vnitřního dialogu respondentky, která se snaží najít rovnováhu mezi vnějšími očekáváními a svou vlastní identitou. Rodiče podporovali její určitou míru svobody, ale také

stanovovali určitá očekávání a mantinely. Vnitřní dialog respondentky je ovlivněn její přirozenou snahou k sebeprosazování a reflektováním svých emocí a chování, což často vedlo k určitému vnitřnímu konfliktu. Respondentka se snažila vyrovnat s vnitřním konfliktem a hledala rovnováhu mezi přijetím sebe sama a respektem k ostatním.

Zuzana

Respondentka popisuje svou osobnost jako empatickou, pečující, nápomocnou a cílevědomou, ale také ráznou a nekompromisní v situacích, které považuje za správné. Hovoří také o genderových stereotypních očekáváních u žen v souvislosti s nápomocností a empatií. Respondentka uvádí jako osobnostní vlastnosti, které se pro ni jako ženu nehodí - přímost, prudkost a impulzivitu. Dále hovoří o tom, že některé její vlastnosti, jako je cílevědomost, nejsou někdy ostatními brány vážně. Zmiňuje také, že obdivuje bezstarostnost mužů a někdy by si přála být schopná se o věci méně starat. Diskutuje o roli partnerství a zda je její genderové role v tomto kontextu relevantní, což úzce souvisí s předanou představou rodičů.

Respondentka rovněž reflektuje zlom v jejím genderovém sebepojetí, kterým bylo studium na střední škole a setkání s otázkami genderové identity. Diskutuje také o svém vnitřním hlasu a jeho vztahu k různým rolím, které zastává. Hovoří rovněž o vnitřním dialogu a o tom, jak se vnímání vlastních schopností může lišit od vnímání ostatními lidmi. Myslí si, že vnitřní hlas jí často staví určité zábrany, především v roli partnerky. Respondentka popisuje, že v původní domácnosti bylo rozdělení rolí spíše tradiční, ale výjimečné situace mohly vést ke změně těchto rolí. Matka se starala především o běžné úkoly domácnosti, otec však dokázal převzít veškerou péči, když bylo nutné.

Respondentka pozoruje, že některé vlastnosti, které si uvědomuje u sebe, mohou být důsledkem autoritativního přístupu jejího otce. Uvědomuje si, že její vnitřní dialog může obsahovat hlasy rodičů, což může být pro ni matoucí především kvůli tomu, že se jedná o její vlastní vnitřní hlas. Ztěžuje to i proces hledání odstupů a přijímání vlastních preferencí. Reflektuje tak, jak rodiče prezentovali představu o tom, jak by žena měla vypadat a chovat se. Respondentka uvádí, že pokud jde o vzhled, neexistovala žádná konkrétní očekávání, ale co se týče chování, existovaly určité představy. Například, byla pověřena vařením jakožto přípravou na dospělost a vztahy. Tento přístup mohl být vnímán, dle jejího názoru, jako způsob, jak jí ukázat, co znamená být dospělý a zodpovědný. Respondentka také diskutuje o tom, jak se její vnitřní hlas promítá do situací, kdy se snaží odpočinout nebo reagovat na určité úkoly, a jak se snaží najít rovnováhu mezi vnímáním sebe sama a očekáváními, která na ni klade okolí, přičemž svůj vnitřní hlas vnímá spíše jako kritický a negativní především ve vztahu ke své partnerské roli, resp. roli ženy v současném partnerství.

Aneta

Respondentka popisuje samu sebe jako netypickou ženu s určitými chlapeckými vlastnostmi, jako je rozhodnost a praktičnost. Připomíná však, že některé vlastnosti, které jsou tradičně spojovány s muži, jsou univerzální a mohou být přítomny i u žen. Respondentka také reflektuje svou empatii a citlivost, kterou vnímá jako spíše "ženské" vlastnosti. Avšak vyjadřuje boj s tím, jak tyto vlastnosti ovlivňují její prožívání emocí. Zmiňuje, že některé její chování a reakce mohou být vnímány jako příliš tvrdé nebo přímočaré, což připisuje obecnějšímu genderovému vnímání. V rámci sociálních rolí se identifikuje jako matka, sestra a kamarádka. Vlastní mateřskou roli popisuje jako spíše praktickou než pečující. Respondentka dále reflektuje, že její výchova a prostředí ovlivnily způsob, jakým se chová k vlastním dětem, přičemž zdůrazňuje podobné postupy, které měla její matka. Přičemž tuto zkušenost přisuzuje matčiným zkušenostem s její matkou, která vyrostla bez pečujícího mateřského vzoru.

Respondentka dále popisuje, jakým způsobem rodinné prostředí, ve kterém vyrůstala, ovlivnilo její chování a vnímání sebe sama. Zmiňuje, že předchozí vzory v její rodině byly zaměřeny na submisivitu žen a dominanci mužů, což se promítlo i do jejího vlastního chování. Postupně však začala odmítat tyto tradiční vzory a hledat vlastní cestu k rovnosti a nezávislosti. Změny ve svém genderovém sebepojetí vnímá jako postupný proces, ve kterém se od poslušnosti a submisivity postupně přesunula k větší nezávislosti a rovnosti. Svůj vnitřní hlas popisuje jako sílu, která ji motivuje k osobním změnám a k tomu, aby se stala prospěšnou pro sebe i své děti. V různých sociálních rolích, jako je role matky, sestry nebo partnerky, se její vnitřní hlas mění, ale stále je spojen s emocionální silou a snahou o vnímavost a opatrnost.

Své genderové sebepojetí ve vztahu k vnitřnímu hlasu jako "měkká žena", která se projevuje především ve jejím vztahu k dětem a ve způsobu, jakým se s nimi zachází. V dětství cítila nedostatek emocionální podpory od rodičů a tento nedostatek ji vedl k tomu, aby byla přísná a náročná sama na sebe. V původní domácnosti byly genderové role tradiční a styl výchovy v rodině popisuje spíše jako chladný a s minimálním zájmem rodičů o její potřeby či další aktivity. Respondentka si v dospělosti uvědomila nedostatek lásky a pozornosti, kterým byla jako dítě vystavena, a vnímá je jako determinant svého vnitřního hlasu. Významným zdrojem ovlivnění pro ni bylo rovněž i to, že její otec k ní přistupoval spíše jako chlapci než k dívce, což bylo mj. umocněno např. tím, že jí oslovoval mužským ekvivalentem jejího ženského jména.

Klára

Respondentka samu sebe popisuje jako chytrou a soběstačnou. Definuje samu sebe rovněž i z pohledu bezdětnosti, tedy že pro ni není potřebné mít děti. Zdůrazňuje důležitost vzdělání bez ohledu na genderové stereotypy. Dále reflektuje své osobní zkušenosti a uvádí, že se cítila nejistá ohledně toho, co znamená být ženou a jaká jsou společenské očekávání. Postupem času se naučila akceptovat svou ženskou identitu a odmítla se cítit vinna z toho, že je žena. Zdůrazňuje, že některé její sociální role mohou být považovány za tradičně ženské, ale nevnímá je jako omezené pouze pro ženy. Mluví také o tom, jak se může lišit ve svém chování v různých sociálních situacích a s různými lidmi. Respondentka dále popisuje, jakým způsobem její dospívání znamenalo počátek silného vnitřního konfliktu ohledně její ženské identity. Během této doby se cítila pod tlakem společenských očekávání a otázek týkajících se její přitažlivosti a ženskosti.

Vnitřní hlas respondentky zahrnuje motivující slova k akci, ale také občasné sebekritické myšlenky. V práci se zaměřuje na motivaci a úspěch, zatímco v rodině se potýká s emocionálními výzvami a pocitem přijetí. S blízkými lidmi se obecně cítí více svá, než například před cizími muži. Respondentka dále popisuje, jaké situace vedly ke konfliktu v jejím vnitřním hlasu, včetně období, kdy se necítila dostatečně ženská. V tomto ohledu jí byla nápomocná psychoterapeutická podpora, díky níž se na své ženství mohla podívat s větším pochopením a přijetím.

Rodiče popisuje jako snažící se do značné míry přetvářet ji i jejího bratra do stereotypních rolí, přičemž ona se snaží tomuto tlaku čelit, a především s matkou vést na tato témata diskuse a vyjasňovat svá stanoviska. V její výchově byl kladen důraz na precizní plnění povinností, zejména ve škole, ale zároveň byla v rodině otevřená komunikace. Přestože rodinné prostředí ovlivnilo respondentku, pokouší se vymanit se z tradičních představ o genderových rolích a přizpůsobit si svůj vnitřní dialog podle svých vlastních hodnot a přesvědčení. Díky průběžné sebereflexi a již prožitým zkušenostem se respondentka postupně snaží překonávat stereotypy a hledá vlastní identitu a hodnoty, které jsou pro ni relevantní a autentické.

Ilona

Respondentka popisuje sama sebe jako pečující, shovívavou a tvrdě pracující. Je si vědoma určité formy genderové stereotypu, kterému vyhovuje, nechce do něj však vědomě zapadat. Dále hovoří o vlastnostech, které neodpovídají genderovému stereotypu, jako je tvrdohlavost a síla, které považuje za své jádrové vlastnosti. Respondentka dále uvádí, že její role dcery a učitelky vnímá spíše jako tradičně ženské. Životní inspirací na nazírání pozice ženy a její role pro respondentku byla její sestra, která po určitou dobu bojovala se svou genderovou identitou, a tím jí pomohla objevovat nová zákoutí přemýšlení o genderových stereotypch.

Respondentka popisuje svůj vnitřní hlas jako kritický a konfrontační, který neustále hodnotí její jednání a rozhodnutí. Na začátku její kariéry byl její vnitřní hlas kritický, ale postupem času se zjemňoval a stává se laskavějším, což odráží i její vůli pracovat v tomto ohledu sama na sobě. Její výchova měla z jejího pohledu zásadní vliv na formaci vnitřního hlasu, přičemž stěžejními determinantami byly zpočátku strach a nejistota. Respondentka si je také vědoma, že v rozhovorech s matkou dochází k častým konfliktům, kdy se snaží oponovat svému vnitřnímu hlasu. V situacích, kdy se očekává určité chování, se často cítí nepříjemně a poté, co ustoupí, má pocit, že potenciálně zradila samu sebe. V domácnosti hrála matka tradiční roli pečující a starající se o děti, zatímco otec představoval tradiční roli pracujícího muže. Valnou část dětství však respondentka zažila matku jako samoživitelku.

Respondentka zdůraznila, že intenzivně vnímá matčinu snahu ji připravit na tradiční ženskou roli, jako je role matky, což ale respondentka nechce akceptovat. Její vnitřní dialog je do značné míry stále ovlivněn těmito představami a tlaky, ale naučila se s nimi lépe pracovat a přizpůsobovat je svým vlastním pocitům a přesvědčením. Dále respondentka hovořila o událostech a osobách, které ji ovlivnily v životě, přičemž zmiňuje také svou terapeutku jako vlivnou osobu, která ji pozitivně ovlivnila. Z pohledu mužských rolí ve svém životě vyzdvihla vliv jejího nadřízeného, který jí zprostředkovává vzor mužství formou představy stability, pevnosti a klidu, které jsou dle jejího názoru spojeny s tradičními mužskými vlastnostmi.

Magdaléna

Respondentka se popsala jako zvědavá, energická a výbušná, přičemž zdůraznila také svou pečlivost. Uvádí, že vnímá určitý tlak ohledně emocionálních projevů a často se setkává s očekáváním, že ženy budou náladové oproti mužům, u kterých se většinou pouze řekne, že jsou "mrzutí". Vnímá ovšem u sebe oproti partnerovi, že při rozhodování klade více důraz na emoce. Současně vnímá jako svou maskulinní vlastnost značnou míru nezávislosti, přičemž dále uvádí, že se za poslední dva roky změnil její pohled na roli muže a ženy ve vztahu, zejména co se týče finanční nezávislosti. Zdůraznila, že nynější vztah s partnerem byl klíčovým faktorem při této změně.

Respondentka také hovoří o svém pohledu na sebe a na genderové role, který se postupně měnil v závislosti na životních zkušenostech a vztazích. Vysvětlila, že určité zkušenosti a role v rodině ovlivnily její chápání toho, co znamená být ženou. Hlavní rozdíl v pojetí svého ženství vnímá mezi rolí sestry a partnerky, kdy si jako více femininní připadá spíše v prvním případě. Popisuje svůj vnitřní hlas jako "ukecaný" a často sarkastický. V různých rolích, jako je partnerka nebo starší sestra, se tento vnitřní hlas mění. Diskutuje o vlivu rodinného prostředí na formování svého vnitřního hlasu. Rozdělení rolí mezi rodiči, kdy otec byl většinu času mimo domov a matka se starala o všechny domácí úkoly, ovlivnilo její vnímání genderových rolí o ve vztahu k současnému partnerskému vztahu. Respondentka se snažila překonat určité hodnoty a očekávání, i vnitřní konflikty ve svých hodnotách a názorech, které získala z rodinného prostředí.

Respondentka reflektuje, jakým způsobem se formoval její vnitřní hlas v důsledku vlivu rodinného prostředí a představ o ženskosti, které jí byly předávány. Vnitřní hlas vnímá jako nepříjemnější, či obecně náročnější, narozdíl např. od svého partnera, který dle jejího názoru vyrostl v "dokonalé" rodině. Zmiňuje, že některé představy převzala, zatímco jiné odmítla, a to často s obtížemi. Konkrétně popisuje situaci násilí, které zažívala jako dítě, když jí jeden ze spolužáků měl tendence lehce fyzicky napadat a následně pokusy dospělých relativizovat tyto události jako projev lásky, což následně ovlivnilo její vnímání sebeobrazu a vnitřního dialogu. Významnou zkušeností pro ni byl vztah s dědou, který ač jako muž vystupoval ve vyprávění respondentky jako "mamka", měl tedy zřejmě pro respondentku určité pečující, mateřské aspekty.

Petra

Respondentka se při popisu sama sebe jako ženy zamýšlí nad tím, že pro ni je důležité vidět se především jako člověk, přičemž si uvědomuje některé stereotypy spojované s ženstvím, jako je větší emotivnost nebo cykličnost ženského těla. Pociťuje, že její ženství se projevuje i ve smyslnosti a v očekávání společnosti ohledně mateřství. Nicméně zdůrazňuje, že se nechce omezovat pouze na tyto stereotypy a že pro ni je důležité vidět se především jako člověk, který se musí starat o svůj život a živobyčí. V rozhovoru reflektuje i některé vlastnosti, které považuje za méně typicky ženské, jako je vztah k hrubšímu jazyku, praktičnost nebo zaměření na racionální přemýšlení. Ukazuje také na to, že se cítí být na pomezí různých sociálních rolí, které od ní společnost očekává, a že se snaží integrovat různé aspekty své identity, včetně mužských a ženských prvků.

Dále v návaznosti na kladené otázky v rozhovoru popisuje své zkušenosti s genderovou identitou a sebepojetím. Zmiňuje, že se cítí tlak na přijímání genderových rolí, zejména ve společenských situacích. Hovoří o svých zkušenostech od dětství až do současnosti, včetně momentů, kdy se začala zajímat o chlapce na základní škole a později začala vnímat změny ve svém těle během puberty. Také mluví o svém posledním partnerském vztahu, který ovlivnil její uvažování o genderové roli a její postupné tvoření dle vlastních představ. Zmiňuje také situace, kdy se druzí lidé cítí překvapení jejím chováním, které může být v souladu s oběma genderovými spektry. Takové momenty jsou pro ni překvapující a někdy i frustrující, protože nepředpokládá, že by její genderově netradiční atributy pro ostatní měli být jakkoliv překvapující.

Respondentka popisuje svůj vnitřní hlas jako plný vnitřních dialogů a příběhů, které si vymýšlí. Vnitřní hlas se mění v závislosti na různých rolích, které zastává, a často obsahuje různé barvy hlasu a perspektivy. V jejím vnitřním dialogu se často objevují rady nebo varování ohledně budoucích kroků. Její genderové sebepojetí ovlivňuje vnitřní hlas v tom smyslu, že hodnotí situace a navrhuje na určité chování podle genderových stereotypů. Respondentka reflektuje období, kdy vnímala, že být ženou je spojováno se slabostí a omezenou schopností prosadit se. Uznává, že její sociální zkušenosti a vnější faktory silně ovlivňují formaci vnitřního hlasu. Například při randění či setkání s muži pocítí potřebu chovat se "žensky", což vede k rozporu s jejím vnitřním hlasem, který zastává hodnoty autenticity a rovnosti. Rodinné prostředí, ve kterém vyrůstala, mělo tradiční rozdělení genderových rolí, avšak její matka byla feministicky zaměřená a zastávala dominantní pozici v rodinných financích a domácnosti. Tento model se stále odráží v rodině, i když její otec respektuje matčinu roli a má omezenější účast na domácích činnostech. Dále hovoří o tom, jakým způsobem vnímá vzor své matky, která jí vštěpovala schopnost zvládat všechny úkoly samostatně, aniž by se spoléhala na pomoc mužů.

Lukáš

Respondent se identifikuje s tradiční mužskou rolí spojenou s úlohou živitele rodiny a garanta bezpečí a podporuje tyto role jako definující aspekty své identity. Zároveň je

otevřen genderovým rolím, jako např. péče o rodinu a domácnost, které nejsou tradičně spojovány s mužským genderovým stereotypem. Uznává existenci genderových stereotypů, které ovlivňují očekávání a role v rodině a společnosti, nepovažuje je za nutně špatné, vychází přitom z domácích i jiných prací: zatímco babička půjde nasbírat rybíz, on poseká dřevo. Respondent vysvětluje, že jeho otec v roli živitele rodiny do značné míry selhal, spíše než k odmítnutí role to respondent vedlo k o to silnějšímu upnutí se k roli.

Proti některým tradičním mužským rolím se vymezuje, a vyjadřuje ochotu adaptovat se na změněné společenské normy, což ilustruje na příkladu vaření, které v domácnosti na několik let přebíral. Jedná se o změnu oproti vlastnímu dětství: vyrůstal v domácnosti, kde role byly jasně rozdělené mezi matku a otce. Maskulinní vlastnosti asociuje s dominancí, racionalitou a kritickým myšlením, které vnímá jako protipól typicky ženských vlastností. Tomu, že je racionální, podle respondenta pomohla skutečnost, že byl vychováván mužským elementem, otcem. Sám na sobě pozoruje, že maskulinně vnímané vlastnosti vědomě uplatňuje a dává najevo nejčastěji ve dvou scénářích: ve vztahu k ženám, primárně partnerce, tedy ve chvílích, kdy se domnívá, že se do něj očekávají, a ve chvílích, kdy v kolektivu vnímá potřebu prosadit se.

Vnitřní hlas je podle respondenta mj. poznamenán negativní zkušeností vyrůstání v obci Svědků Jehovových. Zmiňuje např. tehdejší konflikt mezi vlastní vůlí a vnitřní hlas, který zastupuje náboženské příkázání: nesesmíš. Ačkoliv z církve vystoupil, vnímá, že některé aspekty výchovy poznamenaly i náhled na gender, zmiňuje, že dodnes vnímá jakousi superegální roli hlasu náboženského společenství. Jako příklad zmiňuje odpor k homosexuálním mužům, byť homosexuální ženy stejnou reakci nevyvolávají.

Michal

Respondent reflektuje povědomí o existenci genderových stereotypů jejich předávání ve společnosti. Sám proti ní aktivně vystupuje vyjadřováním svých zájmů, jako jsou "holčíčí věci". Tuto afinitu k nabourávání stereotypu mu ale podle vlastních slov umožňuje hlavně skutečnost, že z něj na první dobrou vyzařuje mužnost: fyzicky i charakterově. Z hlediska osobnostních vlastností je to zejména zásadovost. Díky tomu si může dovolit určitou „zženštilost“. Sám ale s těmito pojmy vědomě příliš neoperuje, očekávání společnosti na výkon genderové role jsou mu podle vlastních slov celkem jedno, neuvažuje o sobě primárně v kategorii muž.

Sám určité rozdíly ve vlastnostech mezi muži a ženami vnímá. Přál by si nebyť tolik soutěživý a kompetitivní, jako ženy, „jejichž život je díky tomu klidnější a pohodovější“. Reflektuje, že se z hlediska maskulinních osobnostních vlastností chová odlišně podle situace: mezi kamarády muži vystupuje více „chlapsky“, s přítelkyní a matkou se víc uvolní a „padá guard“.

Vyrůstal v rodině, kde si dominanci a přísnost asociuje spíše s matkou než s otcem, reflektuje i proměnu vlastního vnímání maskulinity. Zatímco v mladším věku byl femininním chlapcem, s nástupem puberty a osvojením si mužských vzorů přišly maskulinní vlastnosti „tak nějak samy“. Zdůrazňuje konzistenci svého vnitřního hlasu přes různé sociální role a situace, naznačuje, že vnímá svou genderovou identitu jako stabilní. Dále respondent uvádí, že jeho vnitřní hlas neodráží žádné zjevné rozpory v genderovém sebepojetí, nepřipisuje si zvláštní hodnoty nebo očekávání na základě svého genderu. Když je dotázán na konkrétní příklady, jak se vnitřní dialog odráží v jeho genderové identitě, respondent popisuje situace, kdy se snaží "být mužem" v daném kontextu, ale nevnímá to jako primární aspekt svého vnitřního dialogu. Jeho vnitřní dialog je ovlivněn především sociálními zkušenostmi a výchovou. Zmiňuje vztah s rodinou, přáteli a společenskými normami jako klíčové faktory formující jeho vnitřní hlas. Tyto faktory tvoří základ pro jeho

chování a rozhodování, přímá reflexe genderové identity není v jeho vnitřním dialogu primárním tématem.

Filip

Respondent ve svém popisu mužství zdůrazňuje, že své vlastnosti nevnímá v genderových kategoriích, ale spíše jako obecné charakterové vlastnosti. Považuje se za spolehlivého a podporujícího člověka, který poskytuje oporu svým blízkým a naslouchá jim. Nepovažuje se za typického muže vzhledem k očekávaným stereotypům mužství, kterému však nepřikládá velkou váhu. Respondent zmiňuje, že muži obvykle nevyjadřují své emoce a mají vyšší sebevědomí, což nebere jako své vlastnosti. Kriticky se staví ke genderovým stereotypům spojeným s fyzickou silou, kterou sám necítí, vymezuje se vůči nátlaku stereotypního chování. Z tzv. ženských vlastností respondent uznává péči a spojení s emocemi jako užitečné, ale zároveň nechce přijímat stereotypy a zdůrazňuje, že tyto vlastnosti by měly být společné všem lidem.

V otázce genderového sebepojetí respondent uvádí, že se snaží vyhovět očekáváním společnosti, zejména při interakci s cizími lidmi, kde se cítí tlak přizpůsobit se maskulinním normám. Nicméně ve svém nejbližším okolí, zejména mezi přáteli a rodinou, těmito stereotypy necítí vázán. Respondent vidí proměnu svého genderového sebepojetí od dětství k dospělosti, kdy se postupně distancoval od stereotypů a začal vnímat mužství komplexněji, přičemž byl ovlivněn svým okolím, včetně rodiny, přátel a médií. Maskulinní vlastnosti vědomě akcentuje zejména v případě pocíťovaného ohrožení.

Když hovoří o rodičovských rolích, respondent popisuje tradiční rozdělení rolí ve své rodině, kde matka se starala o domácnost a otec o finanční zajištění. Zároveň si odnesl dovednosti z domácích prací, jako je vaření a úklid, ve vlastním životě preferuje rovnost v rozdělení prací. Ohledně vnitřního dialogu respondent říká, že spíše vede vnitřní monolog než dialog. Vnímá jeho terapeutickou roli, při práci s úzkostmi se naučil oddělit své úzkostné myšlenky od svého chování. Svůj vnitřní hlas popisuje jako proud myšlenek spíše než konkrétní hlas a zdůrazňuje, že přemýšlí nad různými tématy současně. Svůj vnitřní dialog popisuje jako více abstraktní než nahlas slyšitelný.

Václav

Respondent ve svých odpovědích reflektuje genderové sebepojetí a rozdíly mezi mužskými a ženskými osobnostními vlastnostmi. Začíná tím, že popisuje mužství jako faktickou věc, ale také jako spojení s maskulinními vlastnostmi, jako je iniciativa a praktičnost. Poukazuje sklon k introverzi a uzavřenosti, což spojuje spíše s ženskými vlastnostmi. Též zmiňuje afinitu k vyjadřování emocí, což vnímá jako odchylku od tradičních mužských rolí. Dále si přisuzuje vlastnosti jako je skromnost a pohodlnost, opět tradičně jako femininní vlastnosti. Je otevřený projevu slabosti a empatii, což je v rozporu s tradičními očekáváními pro muže.

Pokud jde o sociální role, respondent rozlišuje mezi pracovními a osobními situacemi. V osobních vztazích se cítí pohodlněji, může být autentický, zatímco v pracovním prostředí cítí tlak na přijetí tradičně mužských rolí, jako je rozhodnost a dominantnost, což může být pro něj náročné integrovat. Zamýšlí se nad tím, jak by mohl lépe integrovat různé aspekty své osobnosti do různých rolí ve svém životě, zejména v pracovním prostředí, kde se cítí nejvíce omezen ve vyjádření své autenticity. V průběhu života došlo k proměnám v genderovém sebepojetí a vnímání mužství, přičemž klíčovými momenty byly období dospívání a vysokoškolské studium. Respondent se začal zajímat o rozdíly v chování mezi pohlavími a jejich interpretaci v rámci společnosti, což reflektuje vnitřní dialog.

Ve svém vnitřním dialogu respondent reaguje na požadavky a očekávání prostředí, ve kterém se nachází, zejména v pracovním kontextu. Zmíněné situace, jako je schůzka nebo vyjednávání, vyvolávají vnitřní konflikt mezi požadavky role a jeho vlastními preferencemi,

kteře se spíše zaměřují na spolupřáci a harmonii. V rámci vnitřního dialogu dochází k vyjednávání mezi různými perspektivami a emocemi, zejména v situacích, které vyvolávají stres nebo nejistotu. Respondent reflektuje své sociální zkušenosti a výchovu jako faktory ovlivňující obsah a formu jeho vnitřního dialogu. Vyrůstal v domácnosti s jasně rozdělenými rolemi, kdy otec je zodpovědný za přisun peněz a matka za „domácí pohodu“, vnímá vliv tohoto prostředí na vlastní uvažování, avšak nepřijal jej za své.

Josef

Respondent ve svých odpovědích reflektuje genderové stereotypy a osobnostní vlastnosti spojené s maskulinitou. Uvádí, že se cítí jako typický muž, který odpovídá genderovým stereotypům, jako je nízká emocionalita, dominance a nesmlouvavost. Nicméně zmiňuje i příklady, kdy se od těchto stereotypů odlišuje, například tím, že nosí sukni nebo projevuje citlivost ve vztahu ke zvířatům. Vyjadřuje také zájem o osvojení emocionálních dovedností, které spojuje s femininními vlastnostmi, s cílem zlepšit mezilidské vztahy.

Respondent zmiňuje, že ačkoliv v osobním životě mají jednoznačnou převahu osobní vlastnosti maskulinní, v profesní roli psychologa dochází k jakémusi přepnutí. Spíše než na výsledek je jako psycholog orientovaný na lidi a péči se o ně, snaží se vnímat emoce pacientů a reagovat na ně. Zmiňuje nedávnou příhodu, kdy jej na psychologickém výcviku zamyšlení nad konkrétní situací rozplakalo, což jej samotného překvapilo, protože jindy téměř nikdy nepláče: nejen kvůli společenské kontrole, ale i pocitově racionálnímu přístupu k emocím.

Svůj vnitřní dialog respondent popisuje jako analytický a pragmatický, s minimem emocionálního projevu. Potřebu analyzovat své emoce vidí v autoritativní výchově. Jeho představu o mužství ovlivnilo také Skautské prostředí, kde bylo potlačováno projevování slabosti, jako je pláč, což pouze podtrhovalo přístup rodičů. Výchova dle něj přispěla i k jeho sebepojetí z hlediska genderu, domácí vzor, kdy otec se věnuje obživě rodiny a řídí auto, zatímco role matky spočívá spíše v péči o děti. Od malička chtěl být vojákem či policistou, což se později i splnilo, později následovala změna profese a kariéra psychologa.

Zdeněk

Respondent prezentuje své osobní vlastnosti a pohled na genderové sebepojetí. Zdůrazňuje otevřenost, přizpůsobivost a pacifismus jako klíčové rysy své osobnosti. Odmítá stereotypy spojené s typicky mužskými zájmy jako fotbal či auta a upřednostňuje odlišné koníčky. Cítí se být kreativním, což považuje za vlastnost, která se podle něj neváže k žádnému pohlaví. Vyjadřuje se kriticky ke genderovým stereotypům a odmítá vnímat své vlastnosti jako výhradně mužské nebo ženské.

Respondent rovněž popisuje své zkušenosti s rodinnými a společenskými rolemi. Zmiňuje se o schopnosti starat se o sebe a vykonávat domácí práce, aniž by rozlišoval mezi "mužskými" a "ženskými" úkoly. Na základě svých zkušeností a vývoje v životě reflektuje mužskou identitu a společenská očekávání spojená s rolí muže. Postupně se vyvíjel od přijímání tradičních maskulinních rolí k jejich kritice a odmítání. Vykonávání maskulinních a femininních rolí se liší v závislosti na sociálním kontextu: zatímco v pracovním kolektivu se bez projevu mužnosti neobejde, vůči vnučce ho „snad ani uplatnit nelze“.

Respondent také diskutuje o svém vnitřním hlasu, který považuje za přemýšlivý a analytický, často brzdí impulsivní reakce. Souhlasí s tím, že tento vnitřní hlas se může měnit v rámci různých sociálních rolí a životních situací. Zmiňuje, že jeho vnitřní dialog je bohatý a zahrnuje kritické hlasy, které mu vyčítají chyby, i radostné hlasy, které se těší z úspěchů. Tyto dialogy mají vliv na jeho chování i na jeho práci. Dále uvádí, že jeho vnitřní dialog je formován jeho minulými zkušenostmi a událostmi, které zanechaly otisky v jeho mysli. Hovoří o vlivu výchovy na jeho vnitřní dialog a sebepojetí. Popisuje, že vyrůstal v domácnosti, kde byly jasné role mezi jeho rodiči – matka se starala o domácnost a o něj a

jeho postiženého bratra, zatímco otec pracoval mimo domov a vracel se domů jen o víkendech. Matka byla popsána jako chladnější a přísná. Respondent také zdůrazňuje, že hodnotí svou svobodu a nezávislost jako jednu z největších hodnot ve svém životě, což ovlivnilo jeho postoj k autoritám a jeho preferenci pracovat samostatně. Pokud jde o jeho genderové sebepojetí, zdůrazňuje, že má problémy s autoritami a že upřednostňuje nezávislost. Tyto charakteristiky, které ovlivnila jeho výchova a vnitřní dialog, mohou hrát roli v jeho chápání mužství. Má sklon k vyhýbání se autoritám a preferuje svobodu, což vnímá jako stereotypně mužskou charakteristiku.

Radek

Respondent se zamýšlí nad svým genderovým sebepojetím a otázkou tradičních mužských a ženských rolí. Otevřeně vyjadřuje složitost kategorizace své identity podle mužských a ženských kritérií a zdůrazňuje, že pro něj není jednoznačné, co přesně znamená být mužem nebo ženou. Zmiňuje tradiční mužské charakteristiky jako chabrost, zodpovědnost a stoicismus, ale zdůrazňuje, že se s nimi neztotožňuje naprosto a nepovažuje je za klíčové pro svou identitu. Respondent popisuje své osobní vlastnosti, jako je loajalita, dobrodružnost a chápavost, které neodpovídají tradičním mužským stereotypům.

Zároveň diskutuje o tlaku na projevení maskulinity v různých sociálních situacích a přiznává, že se někdy cítí pohnutý k přizpůsobení se těmto očekáváním. Dále se respondent rozpráví o svých netradičních vlastnostech, jako je expresivita a péče o ostatní, které neodpovídají mužským stereotypům. Zmiňuje také, že se občas snaží o rovnováhu mezi mužskými a ženskými rysy a zajímá se o porušování tradičních představ o mužství. Jako homosexuál vnímá tlak na to, aby se ve svém chování a projevech přizpůbil společenským očekáváním spojeným s jeho sexuální orientací. Zdůrazňuje, že i v rámci LGBT+ komunity existují určitá očekávání ohledně toho, jak se jednotliví lidé chovají nebo jakým způsobem vyjadřují svou identitu.

Respondent ve svém vnitřním dialogu projevuje vysokou míru sebekritičnosti a náročnosti jak na sebe, tak na ostatní. Popisuje svůj vnitřní hlas jako neustále ukecaný a permanentně sebekritický. Zmiňuje také snahu o meditaci nebo uklidňování tohoto vnitřního hlasu. V různých situacích vnímá napětí mezi očekáváním okolí a svými vlastními preferencemi, což vyvolává konflikty v jeho vnitřním dialogu. Například uvádí situaci, kdy se rozhodoval o ukončení vztahu, který neodpovídal očekáváním jeho okolí. Tyto konflikty odrážejí napětí mezi tradicí a osobními hodnotami. V kontextu genderových rolí v domácnosti popisuje tradiční rozdělení práce, kde matka zastává hlavní roli v péči o domácnost a zároveň pracuje mimo domov, zatímco otec se stará o venkovní práce. Výchovu rodičů označuje jako liberální, kdy mu rodiče nabízeli větší svobodu a méně striktní režim než u jeho starší sestry. Tento liberální přístup se odrážel ve volnosti a uvolněnosti respondenta.

Patrik

Respondent zdůrazňuje, že se neustále snaží vnímat sebe spíše jako jednotlivce než pouze jako muže, ale zároveň si uvědomuje určité stereotypy spojené s genderovou identitou. Tvrdí, že se necítí příliš vázán tradičními představami o mužství a ženskosti, ačkoli uznává, že společnost na ně takové stereotypy stále klade. Vlastní osobnostní vlastnosti popisuje jako klidné a empatické, což podle něj nejsou striktně mužské nebo ženské charakteristiky. Zdůrazňuje důležitost individuálního vnímání a chápe genderové stereotypy jako konstrukty společnosti.

V partnerském vztahu se snaží přistupovat k rozhodování a řešení problémů rovnocenně a racionálně, zatímco např. fyzické úsilí či opravy považuje spíše za svou vlastní zodpovědnost. V pracovním prostředí, kde jako zdravotní bratr pracuje s převážně ženským kolektivem, se může v některých situacích chovat jinak. Například, když se vyžaduje fyzická

síla nebo autoritativní přístup, přebírá spíše "chlapskou" roli. V různých sociálních interakcích, například s rodinou, přáteli nebo kolegy, přebírá různé role, které mohou být považovány za více "mužské" nebo "ženské" podle očekávání prostředí.

Svůj vnitřní hlas vnímá jako jakousi formu alter ega, které mu umožňuje probrat své názory a pocity vnitřně, předtím než je vyjádří nahlas. Tento vnitřní hlas je pro něj důležitý zejména při rozhodování a reflexi nad svými činy a chováním. Vnitřní dialog vnímá jako běžný, avšak nepovažuje ho za ztělesnění nějakého odlišného "já". Ve vztahu k sociálním rolím respondent uvádí, že v rámci různých situací se může jeho vnitřní hlas měnit v tom, jak posuzuje jeho chování a rozhodnutí. Tyto změny nejsou však zásadní a spíše reflektují konkrétní situace než jeho genderovou identitu. Při rozhodování a konfliktech se vnitřní hlas opírá o jeho hodnoty a sociální zkušenosti. Například, rozhodnutí odejít z práce bylo ovlivněno tím, že se cítil opuštěný a neměl podporu kolem sebe. Příklad otce mu spíše než pozitivní cestu ukázala, čím být nechce: zmiňuje obraz ležícího „chlapa“ s pivem, naopak jako pozitivní vzor vnímá matku.

Martin

Respondent ve svých odpovědích na otázky týkající se genderového sebepojetí a osobnostních vlastností zdůrazňuje empatii a pracovitost jako hlavní osobnostní charakteristiky. Zdůraznil, že je cílevědomý a pracovitý, což považuje za důležité vlastnosti. Také se snaží budovat empatii, což považuje za důležité jak ve vztahu k práci, tak k rodině.

Dále hovořil o své pohodovosti, usměvavosti a schopnosti bavit se s lidmi. Zároveň si uvědomuje svou inteligenci, ale nechce se podceňovat. Respondent se také vyjádřuje k genderovým stereotypům, přičemž uznává existenci obecné představy o tom, jak by měl muž nebo žena vypadat, ale snaží se být otevřený a neodsuzovat odlišnosti. V rámci genderových rolí se respondent zaměřuje na svou roli otce a manžela, kde se cítí plně naplněný a důležitý. Připouští, že ve své práci záchranáře se může projevat víc maskulinně, což je ovlivněno i prostředím, ve kterém pracuje, a tlakem kolegyní.

Respondent v rozhovoru reflektoval na vnitřní hlas, který charakterizoval jako přemýšlivý a klidný. Svůj vnitřní dialog spojil s rodinnou situací a osobními zkušenostmi, zejména s tchánem, což mu pomáhalo udržovat klid a vyrovnanost, zejména v náročných situacích. Dále zdůraznil proměnlivost svého vnitřního hlasu v rámci různých rolí, například při interakci s dětmi nebo v pracovním prostředí. Diskutoval o svých rodičích a rozdělení jejich rolí v domácnosti, kde matka zastávala organizátorskou a pečující roli, zatímco otec byl submisivní a zaměřen na práci. Tyto zkušenosti ovlivnily jeho vlastní vnímání rolí a sebepojetí.